

„Ta niewielka książeczka powstała z potrzeby serca i sumienia. Powstała z potrzeby serca, by opisać ofiary tej straszliwej rzezi, w drogę ku której w komorach gazowych obozu zagłady w Birkenau kilka tysięcy olkuskich Żydów wyruszyło z placu gimnazjalnego przy dzisiejszym „Ekonomiku” dokładnie sześćdziesiąt lat temu. Powstała z potrzeby sumienia, by wypełnić to niezrozumiałe milczenie, jakie zapadło wokół losu olkuskich Żydów po ich wymordowaniu i trwało przez ostatnich sześćdziesiąt lat, przerywane z rzadka pojedynczymi głosami. Milczenie. Obojętność. Obcość”.

(ze „Wstępu” autora do pierwszego wydania, Olkusz 2002)

ISBN 978-83-948226-2-0

9 788394 822620

Krzysztof Kocjan

Zagłada olkuskich Żydów

Krzysztof Kocjan

Zagłada olkuskich Żydów

Krzysztof Kocjan

**ZAGŁADA
OLKUSKICH ŻYDÓW**

Wydanie drugie, poprawione i rozszerzone

*Pamięci tych kilku tysięcy moich olkuskich krajan,
których siedemdziesiąt pięć lat temu zamordowano
dlatego tylko, że urodzili się Żydami.*

Bukowno 2017

© Copyright by Krzysztof Kocjan
© Copyright for this edition by Fundacja Kultury AFRONT

Redakcja i korekta: Krzysztof Kocjan

Redakcja techniczna: Olgerd Dziechciarz, Agnieszka Zub

Wydawca: Fundacja Kultury AFRONT

ul. Wiśniowa 7A, 32-332 Bukowno
www.afront.org.pl
afront.fundacja@wp.pl
tel. 502 405 437, 668 118 267

Skład i łamanie: Zbigniew Cholewa (klucze.poligrafii.pl)

Druk: Klucze Poligrafii Sp. z o.o. • 32-310 Klucze, ul. Zawierciańska 4/11

Zdjęcie na okładce:

Fot. 1. Olkuscy Żydzi wsiadający do pociągu na peronie olkuskiej stacji kolejowej (czerwiec 1942 r.).

Fot. 2. Wysztychany przez niemieckich żołnierzy Mosze Hagerman, dajan (religijny sędzia) w chuście modlitwnej (telesie), z filakteriami (tefilinem, pudełeczkiem z fragmentami Tory) na czole. Krwawa Środa w Olkuszu, 31 lipca 1940 r.

ISBN 978-83-948226-2-0

Książka została dofinansowana ze środków budżetowych Miasta i Gminy Olkusz.

Fundacja Kultury AFRONT składa serdeczne podziękowania Pani Ewie Kazibut za dofinansowanie niniejszej publikacji.

Bukowno 2017

Spis treści

Wprowadzenie.....	4
Początki okupacji niemieckiej.....	8
„Krwawa Środa” (31.07.2940 r.).....	37
Utworzenie getta.....	78
Egzekucja trzech Żydów.....	87
Likwidacja getta.....	102
Ocalali z Zagłady.....	146
Post Scriptum.....	172
Lista żydowskich ofiar niemieckiej okupacji Olkusza.....	173
The extermination of the Olkusz Jews.....	244
Vernichtung der Olkuszer Juden.....	248

WPROWADZENIE

W przededniu wybuchu II wojny światowej Olkusz zamieszkiwało 11.046 osób, prawie dwa razy więcej niż w 1921 r.¹ W 1937 r. środowisko żydowskie w Olkuszu liczyło 2700 osób.² W samorządzie miejskim, na 16 mandatów, 4 radnych reprezentowało ugrupowania żydowskie.³

Strukturę zawodową, a pośrednio także strukturę narodowościową (wyznaniową) miasta dobrze ilustruje wykaz z wydanej dla 1930 r. książki adresowej (il. 1-2).

OLKUSZ.

Miasto pow. siedziba sądu grodz., sąd okr. Sosnowiec, 6667 mie.sk. (0,5 km) linja kol. Kielce-Strzemiżycze. Ojców-Olkusa-Sosnowiec. Wiadze i urzędy państwowe i samorządowe: Starostwo, Komenda pow. policji państw., Urząd skarb. podatków i opłat, Kasa skarb., Pow. urząd ziemski, Państw. zarząd drogowy, Nadleśnictwo państwowe, Inspektorat szkolny, Magistrat, Wydział powiatowy. Kościoły i szkoły: 1 kat., 1 synag. 2 gimnazja, szkoła rzemieśln.-przemysłowa, 2 szkoły powszechne miejskie. Instytucje: Szpital św. Błażeja, Pow. Kasa Chorych, miejski przytułek dla starców, Poczta, Kasa oszczędności. Związki zawod. i stowarzyszenia: Zw. kupców, stow. kupców polskich, T-ws. rzemieśln.-przemysłowa, stow. rze-

1. Księga Adresowa Polski (wraz z w. m. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1930, Warszawa, s. 248

Jeszcze przed wybuchem wojny także do Olkusza trafili polscy Żydzi wypędzeni z Niemiec do Polski pod koniec października 1938 r.⁴ Jedną z takich rodzin opisuje M. Berger: „Ema z rodzicami byli mieszkańcami Niemiec. Gdy Hitler przyszedł do władzy wygnał wszystkich byłych polskich obywateli pochodzenia żydowskiego do Polski. Ema z rodzicami zamieszkali niedaleko naszego domu.”⁵ Inny przypadek potwierdza podanie wysiedlonej z Hanoweru Fajgi Brzescie o stały pobyt w Olkuszu (il. 3).

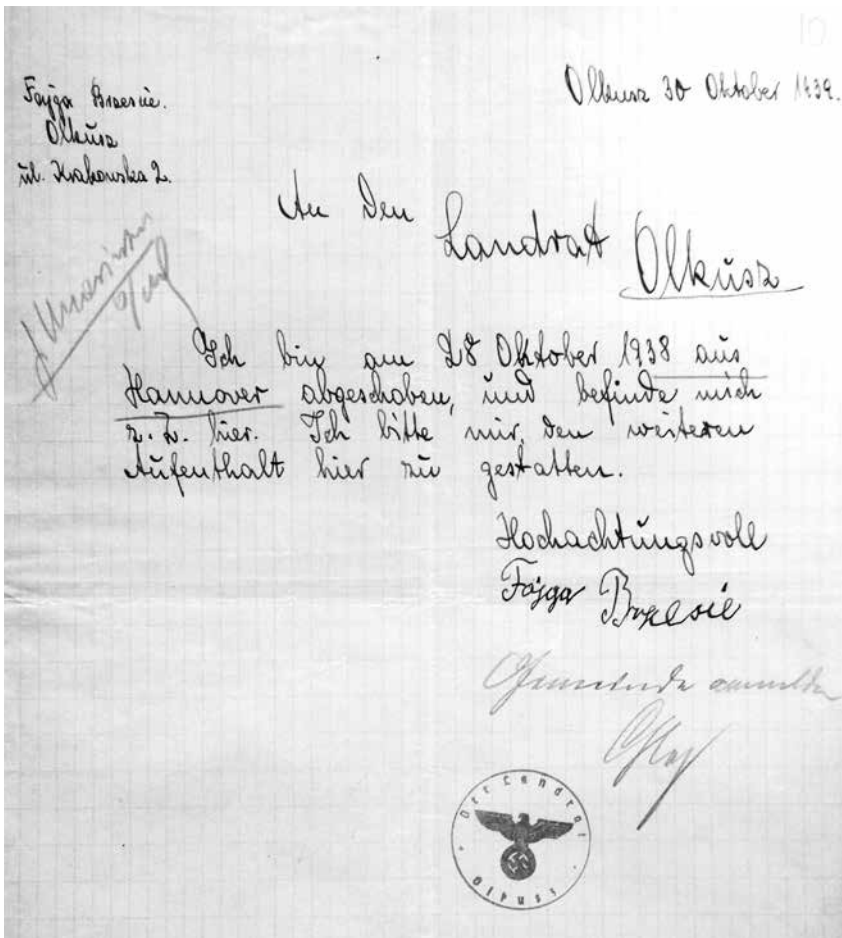
¹ W 1910 r. – 6.379 mieszkańców, 1921 r. – 6.667 mieszkańców, 1931 r. – 9.916 mieszkańców (Regina Renz, *Społeczności małomiasteczkowe w województwie kieleckim 1918-1939*, Kielce 1990, s. 36). Warto zwrócić jednak uwagę, że liczbie 6.667 mieszkańców Olkusza według spisu z 30.IX.1921 r. odpowiadała liczba 7.589 mieszkańców według granic miasta ze spisu 9.XII.1931 r. (Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 5 kwietnia 1932 r., *Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 r. Wyniki tymczasowe. Miasta liczące poniżej 10 000 mieszkańców według spisów 1931 i 1921 r.*, odbitka z Wiadomości Statystycznych, zeszyt 10, 1932 r., s. 1).

² Krzysztof Urbański, *Almanach gmin żydowskich województwa kieleckiego w latach 1918-1939*, Kielce 2007, s. 98.

³ Regina Renz, *Społeczności małomiasteczkowe...*, s. 194.

⁴ Na pytanie „Czy wysiedlono do miasta (gmin i gromad) Żydów z innych miast, skąd, liczba?” Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Olkuszu udzieliło odpowiedzi: „z punktu Zbąszyńskiego i Górnego Śląska obywatele niemieckich w liczbie około 500 osób” (Pismo Miejskiej Rady Narodowej w Olkuszu, nr 6/53/52 z 17 marca 1952 r. do Żydowskiego Komitetu Historycznego w Warszawie – Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego (dalej: AŻIH), materiały nieuporządkowane).

⁵ Mosze Berger, *W tajgach Sybiru*, Olkusz 2005, s. 6.

3. AP Katowice 1204 425, k. 10.

Olkusz był miastem położonym wówczas niedaleko od granicy z III Rzeszą Niemiecką. Dlatego już 1 września 1939 r. nad Olkuszem pojawiło się niemieckie lotnictwo, bombardując rejon stacji kolejowej.⁶ Nad miastem doszło też do starcia polskiego i niemieckiego lotnictwa.⁷

⁶ „Dnia 1 września oznaką wojny były dla mieszkańców powiatu olkuskiego jedynie bomby zrzucone w rejonach stacji kolejowych w Olkusz, Bukownie i Wolbromiu. W Sławkowie bomby spadły także na Fabrykę Gwoździ i Dru- tu, ale nie wybuchły i zostały rozbrojone.” (Jan Kantyka, Longin Rosikoń, *Sławków w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, Katowice 1984, s. 41, Stanisław Orzechowski, *W czasie drugiej wojny światowej*, w: *Dzieje Sławkowa*, red. F. Kiryk, Kraków 2001, s. 403). Por. Kiciarski, *Olkusz pod okupacją hitlerowską. Wspomnienia lekarza*, „Przegląd lekarski” nr 1, 1968, s. 228.

⁷ „W piątek, pierwszego września 1939 roku, o godzinie piątej nad ranem, obudziły mnie dwa wybuchy. (...) Nagle usłyszeliśmy przeraźliwy alarm syreny i eskadra ciężkich samolotów z zagłuszającym szumem przeleciała nad naszymi głowami. Wyraźnie widziałem niemiecką swastykę. (...) Kilka minut później widziałem walkę samolotów. Dwa małe samoloty, robiąc różne ćwiczenia akrobatyczne, to wzbijając się pionowo w górę, to nurkując, atakowały dwa niemieckie samoloty. Słyszałem wybuch, płomień ognia oświetlił horyzont, uniósł się słup dymu i rozciągnął się po niebie. Zapanowała groźna cisza, wzbudzająca niepokój i strach. Polskie samoloty strąciły samolot niemiecki trzy kilometry za naszym miastem. O godzinie dziewiątej rano podali w radiu, że Niemcy napadli na Polskę. Samoloty niemieckie bombardowały stację kolejową w Olkusz i inne punkty strategiczne, i że wojsko polskie i lotnictwo

Wybuch wojny spowodował masową ucieczkę przed frontem ludności cywilnej. Jak wspominał Mosze Berger: „Nazajutrz uciekający ludzie zaczęli zapełniać ulice. Młodzi i starzy, kobiety z dziećmi, z tobołkami na plecach uciekali na wschód. Widać było furmanki załadowane gratami i członkami rodziny. Zamożniejsi uciekali autami. Strach wyglądał im z oczu. Panika rosła z każdą chwilą. Samoloty niemieckie bez przeszkody leciały nad miastami Polski. Bombardowali, siejąc panikę, strach i bezład. Tłum uciekających wzrastał bezustannie. Nieraz wstąpili do nas do domu prosić o trochę wody albo odpoczynku. Z opowiadania uciekających można było wnioskować, że Niemcy bez przeszkody przekroczyli granicę i zajmują miasto za miastem. Zabijają bez powodu, zabierają młodych ludzi do Niemiec albo do ciężkich prac dla usługi Niemców.”⁸ Część ludności żydowskiej – podobnie jak pozostała część społeczeństwa olkuskiego – w miarę zbliżania się działań wojennych opuściła miasto, udając się na Wschód⁹.

Władze powiatowe ewakuowano z Olkusza 3 września lub w nocy z 3 na 4 września¹⁰. Jedynym lekarzem, który pozostał po ewakuacji w szpitalu powiatowym był olkuski Żyd doktor Marian Auerhahn (Głuszecki)¹¹. W dniu 5 września wojska niemieckie zajęły Olkusz i wkrótce cały powiat olkuski znalazł się pod okupacją niemiecką.¹²

odpierają ataki Niemców. Walkę samolotów widziałem tylko w pierwszym dniu wojny” (Mosze Berger, *W tajgach...*, s.5-6).

⁸ Mosze Berger, *W tajgach...*, s. 6.

⁹ Tak twierdzi w swej relacji Elias Lemberg, choć – ze względu na zmobilizowanie 24 sierpnia 1939 r. - nie był on tego naocznym świadkiem, gdyż do Olkusza wrócił dopiero w październiku 1939 r. (AŻIH, *Relacje indywidualne*, sygn. 301/2830; Elias Lemberg, syn Jakuba i Rywki z d. Lemberg, ur. 1.V.1910 r. w Mysłachowicach, pow. Chrzanów, zam. do 1939 r. w Olkuszu). Podobnie Kołodziejczyk, *W czasach II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, w: *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, 2 t., Warszawa-Kraków 1978, t. II, s. 134, Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 228 i 1940 „*Krwawa Środa*”. *Z dawnych dni Ziemi Olkuskiej*, Obywatelski Komitet Porozumienia Narodowego, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Olkuskiej, red. Lesław Mentlewicz, Jerzy Ostrowski, Bogdan Szczygieł, Gabriela Zubowa, Olkusz 1984, s. 3. Natomiast Auerbachowa (AŻIH, *Relacje - odpisy*, sygn. 301/1550) i Efraim Parasol (AŻIH, *Relacje...*; Efraim Parasol, syn Szymona i Szpryncy z Lenderow, ur. 5.III.1900 r. w Olkuszu) twierdzą, iż społeczeństwo olkuskie, w tym Żydzi, nie opuścili Olkusza.

¹⁰ O 3 września Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 228, o nocy z 3 na 4 września Kołodziejczyk, s. 134 – podobnie 1940 „*Krwawa Środa*”..., s. 3.

¹¹ Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 232. Marian Auerhahn-Głuszecki, ur. 26.11.1900 r. w Cebrowie (pow. tarnopolski), lekarz, w 1926 r. ukończył studia na Uniwersytecie we Lwowie, w latach 1929-35 pracował jako lekarz krakowskiej ubezpieczalni społecznej w ośrodku w Kluczach, w latach 1939-40 p. o. dyrektora szpitala św. Błażeja w Olkuszu, w latach 1940-42 kierował przychodnią i szpitalem żydowskim w Olkuszu mieszczącym się w budynku byłego gimnazjum żeńskiego przy ul. Augustiańskiej (obecnie ul. Nullo). Mieszkał przy ulicy Krakowskiej 18. W październiku 1939 r. przyjął chrzest w obrządku rzymsko-katolickim. Po likwidacji olkuskiego getta przebywał w Strzemieszycach oraz obozach: Laura-Hütte, Annaberg, Blechhammer, Gross-Rosen, Buchenwald i Neukirche. W obozie w Buchenwaldzie zaczął posługiwać się nazwiskiem Głuszecki (Auerhahn – niem. głuszec). W 1945 r. wrócił do Olkusza, gdzie ostatecznie zamieszkał przy ul. 3 maja 60. Od 1946 do 1951 r. pracował w olkuskim szpitalu. W 1952 r. wraz z rodziną wyjechał do Krakowa, gdzie pracował w klinice położniczo-ginekologicznej, choć aż do 1970 r. prowadził prywatną praktykę lekarską w Olkuszu. W dniu 10 lutego 1948 r. w Łodzi złożył relację, która znajduje się obecnie w archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie (AŻIH, *Relacje indywidualne*, sygn. 301/3321), a przedrukowana została w książce *Olkusz: Zagłada i pamięć. Dyskusja o ofiarach wojny i świadectwa ocalałych Żydów*, pod redakcją Ireneusza Cieslika, Olgerda Dziechciarza i Krzysztofa Kocjana, Olkusz 2007, s. 297-299. W trakcie protokolowania między 12 a 17 lutego 1948 r. Auerhahn wyjechał do Olkusza. Zmarł w Krakowie 6.10.1981 r.

¹² Stanisław Orzechowski, *W czasie drugiej wojny...*, s. 405. Ryszard Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 134; Jan Kantyka, *Na jurajskim szlaku. Z dziejów walk z okupantem hitlerowskim na ziemi olkuskiej*, Katowice 1977, s. 15; 1940 „*Krwawa Środa*”..., s. 3. Natomiast Marian Kiciarski (*Olkusz pod okupacją...*, s. 228) i Efraim Parasol (AŻIH, *Relacje...*) twierdzą, że Niemcy zajęły Olkusz 4 września.

POCZĄTKI OKUPACJI NIEMIECKIEJ

Po wkroczeniu wojsk niemieckich Olkusz znalazł się pod zarządkiem administracji wojskowej sprawowanej przez Wehrmacht i szefa zarządu cywilnego, a cały powiat włączony został do okupacyjnego okręgu wojskowego „Kraków” Działalność administracji wojskowej trwała do 25 października 1939 roku, kiedy to w życie weszły dekrety Hitlera wydane 8 i 12 października, na mocy których część ziem polskich włączono do III Rzeszy, a z pozostałych utworzono Generalne Gubernatorstwo. Granica między III Rzeszą i Generalnym Gubernatorstwem przebiegała na wschód od Olkusza (il. 4). Rejencja katowicka początkowo należała do prowincji śląskiej, a po jej podziale na prowincje dolno- i górnośląską 20 grudnia 1940 roku wraz z rejencją opolską utworzyła prowincję górnośląską.¹³

Z dniem 26 października 1939 r. część powiatu olkuskiego z samym miastem wcielono do III Rzeszy¹⁴, zaś wschodnią część powiatu wcielono do starostwa miechowskiego, tworząc komisariat ziemski w Wolbromiu¹⁵.

Po przesunięciu się frontu na wschód, jak wspomina Auerbachowa, „Olkusz był widownią wielkich szykan i prześladowań uchodźców, z Będzina i Sosnowca, którzy wracali z powrotem do swych miast. Na moście prowadzącym z Olkusza do Sławkowa odbywały się dantejskie sceny. Niemcy grabili i bili uchodźców żydowskich, którzy wracali do domów.”¹⁶ Sławkowska Żydówka Sara Klein mówi: „Niemcy, SS i Wehrmacht rozstrzelali mężczyzn Żydów wracających z ucieczki na moście nad Przem-

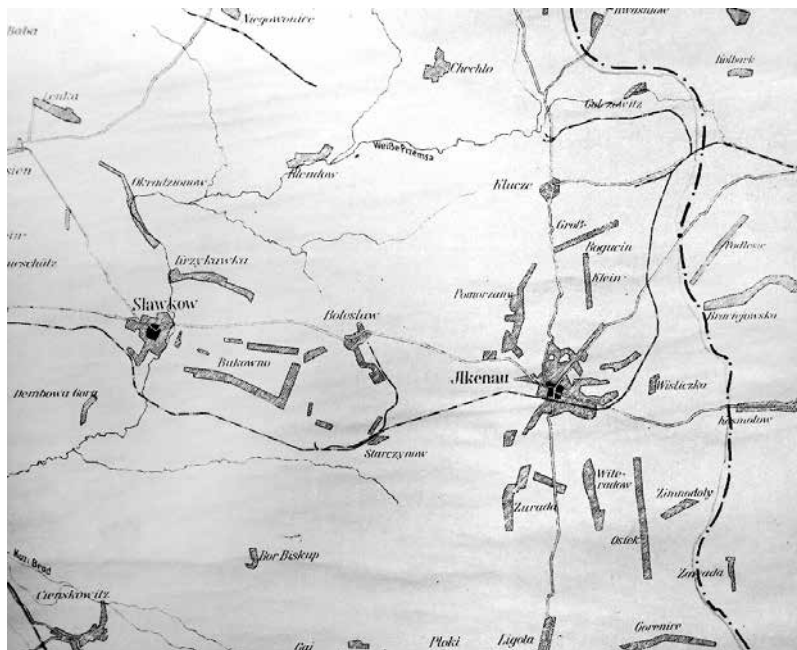
¹³ Jan Kantyka, *Na jurajskim szlaku...*, s. 15-17.

¹⁴ Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 136-137 i 141. Irena Sroka, *Policijny spis ludności w rejencji katowickiej, „Zaranie Śląskie”, z. 3, 1969, s. 358. Do 25 października 1939 r. okupowane przez wojska niemieckie ziemie polskie znajdowały się pod zarządkiem wojskowym, który zastąpiony został przez zarząd cywilny w dniu 26 października 1939 r. Równocześnie ze znacznych obszarów polskich utworzono tzw. Generalną Gubernię, a pozostałe tereny włączono do Rzeszy (I. Sroka, *Górny Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie pod okupacyjnym zarządkiem wojskowym*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1975, s. 8). Olkusz wraz z częścią powiatu olkuskiego znalazł się w tzw. rejencji katowickiej III Rzeszy (o kształtowaniu się tej rejencji zob. I. Sroka, *Górny Śląsk...*, s. 111-118). Z kolei granica celna między wschodnim i zachodnim Górnym Śląskiem przesunięta została do granic Generalnej Gubernii dopiero 20 listopada 1939 r. (I. Sroka, *Górny Śląsk...*, s. 118. Por. Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 139 – chodzi więc najprawdopodobniej właśnie o tę granicę). Rejencja katowicka początkowo należała do prowincji śląskiej, a po jej podziale na prowincje dolno- i górnośląską 20 grudnia 1940 r. wraz z rejencją opolską utworzyła prowincję górnośląską (J. Kantyka, *Na jurajskim szlaku*, s. 17).*

¹⁵ Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 141. Por. też Franciszek Cieślak, *Szkolnictwo polskie w latach okupacji hitlerowskiej w części powiatu olkuskiego włączonej do Rzeszy*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych”, tom XV, „Materiały do dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1945) na terenie podziemnego okręgu szkolnego krakowskiego”, cz. VIII, 1973, s. 53. O losach wolbromskich Żydów zob. Ireneusz Cieślak, Krzysztof Kocjan, *Wolbromscy Żydzi*, Wolbrom 2012, wyd. 2 – Wolbrom 2015.

¹⁶ Auerbachowa, *AŻIH, Relacje...* Por. Krzysztof Kocjan, *Zagłada sławkowskich Żydów*, „Ilcusiana”, nr 1 (4), maj 2011, s. 71-133, zwłaszcza s. 73-76.

szą – w Sławkowie. Rozstrzelali tam podobno około 30 osób. Ponadto rozstrzelali Niemcy około 70 Żydów – mężczyzn na Koźle (wieś Kozioł – 2 km przed Sławkowem – ze strony Strzemieszyc). Akcja ta trwała kilka dni. Niemcy stali na moście i każdego napotkanego Żyda rozstrzelali. Usiłujących ratować się ucieczką wrzucali żywcem do rzeki i topili. Inni znowu SS-owcy jeździli ciężarowymi autami i napotkanych Żydów rozstrzelali. Oni właśnie rozstrzelali Żydów na Koźle. Była to specjalna grupa, która jeździła po całej okolicy. Gdy ja wróciłam akcja ta jeszcze trwała cały dzień.”¹⁷

4. Granica między III Rzeszą a Generalnym Gubernatorstwem w okolicy Olkusza

Z kolei Efraim Parasol mówi, iż z chwilą wkroczenia wojsk niemieckich „zaczął się „potop prześladowań” i udręczeń ludności żydowskiej. Natychmiast musiała się stawić ludność żydowska do robót publicznych, gdzie nadzorcy mordczo ich bili i katowali bez żadnego przewinienia. Dzień za dniem z wczesnego rana do późnego wieczoru pracowali Żydzi często przy bezużytecznych pracach bici przez hitlerowskich zbrodniarzy dla których widowisko to było rozrywką. Żydzi zostają usunięci z ładniejszych mieszkań z centrum miasta i rabuje się ich dobytek.”¹⁸

Tak sytuację Żydów w publicznych miejscach Olkusza na początku niemieckiej okupacji wspomina Berger: „Mama wysłała dwie siostry do sklepu po zakupy. Po dwóch godzinach wróciły do domu z płaczem i bez produktów. Stałyśmy w kolejce bardzo długo, a gdy już byłyśmy blisko, ktoś powiedział żołnierzowi niemieckiemu, który pilnował porządku z karabinem w rękę, że jesteśmy Żydówki. Żołnierz wyrzucił nas z kolejki, z obelgami i uderzeniami kolbą karabinu. Ludzie w kolejce śmiali się. Stałyśmy się pośmiewiskiem zgromadzonych. W drodze do domu widziałyśmy zgru-

¹⁷ Sara Klein, AŻIH, *Relacje indywidualne*, sygn. 301/2726.

¹⁸ Parasol, AŻIH, *Relacje...*

powanie ludzi, gdy byliśmy blisko okazało się, że zbrojni Niemcy obcinają nożem brodę staremu Żydowi wśród śmiechu i obelg zebranych. (...) Po kilku dniach postanowiłem wyjść z domu, spotkać się z przyjaciółmi i razem coś przedsięwziąć. Gdy przeszedłem koło rynku zauważył mnie żołnierz niemiecki i poznał, że jestem Żydem, rysy twarzy mnie zdradziły. Kazał mi się zatrzymać i z ironią pytał dlaczego nie zdejmuję czapki i nie kłaniam się przed niemieckim żołnierzem. Milczałem. Kazał mi zdjąć czapkę, kłaniać się i powiedzieć Heil Hitler. Musiałem tak zrobić kilka razy. Dookoła zgrupowali się przechodnie i Niemcy szydzili i śmiali się nade mną. Następnie pozwilił mi odejść. Gdy odszedłem ze sto metrów spotkałem w bramie mojego kolebę. On mnie zatrzymał i pytał o przyczynę zbiegowiska. Zacząłem mu opowiadać i nie zauważyłem, że ten sam żołnierz zbliżył się do nas. Kolega zdążył uciec. Żołnierz pod groźbą karabinu rozkazał mi biegać przez podwórze, tam i z powrotem kilka razy i to na pośmiewisko ludzi.”¹⁹

Inaczej relacje z niemieckim okupantem opisuje Elias Lemberg: „Początkowo stosunek do ludności miejscowej był dobry; nie szykanowano specjalnie ludności i tylko sporadyczne były wypadki, które zakłócały spokojne życie miasta; nie miały one w żadnym razie początkowo charakteru masowych prześladowań.”²⁰

Jeszcze w 1939 roku powołano Judenrat (Radę Żydowską)²¹. Olkuski Judenrat zorganizować miał dentysta Azryl Flaszenberg²² na polecenie Mojżesza Merina²³,

¹⁹ Berger, *W tajgach...*, s. 10-11.

²⁰ Elias Lemberg, *AŻIH, Relacje...*

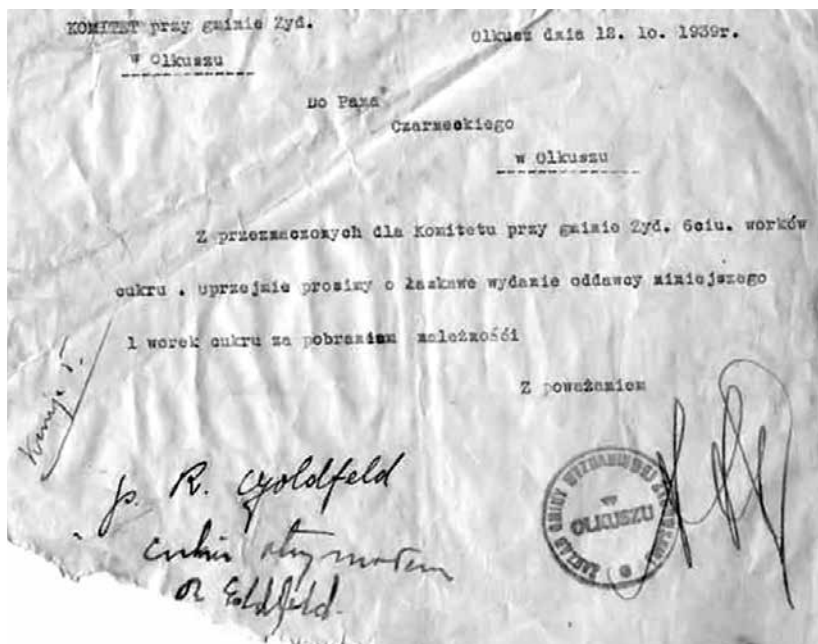
²¹ O październiku mówi *Encyclopaedia Judaica* (Jerusalem 1972, k. 1367), o listopadzie Parasol, o grudniu Auerbachowa, zaś Auerhahn wskazuje rok 1940. O połowie grudnia mówi *Bulletin*, periodyk urzędowy Kierownika Rad Starszych Gmin Żydowskich w Ost-Oberschlesien, z 15.09.1940 r. w odniesieniu do Zawiercia, Olkusza, Sławkowa i Myszkowa, zastrzegając jednak, iż chodzi o zorganizowanie gminy przez Kierownika (*Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne archiwum getta Warszawy*, t. 8, *Tereny wcielone do Rzeszy: Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, rejencja ciechanowska, Górny Śląsk*, opracowała Magdalena Siek, Warszawa 2012, s. 229). Judenraty na terenach polskich wcielonych do Rzeszy powstawały na podstawie pilnego okólnika szefa policji bezpieczeństwa Rzeszy Heydricha z dnia 21 września 1939 r., zaś na terenie Generalnej Gubernii na podstawie analogicznego dekretu Hansa Franka z 28 listopada 1939 r. (Isaiah Trunk, *Judenrat. The Jewish councils in Eastern Europe under Nazi Occupation*, New York – London 1972, s. 1 nn.)

²² Wedle „Skorowidzu do rejestru mieszkańców m. Olkusza. Od A-K”, odzwierciedlającego stan prawdopodobnie między rokiem 1936 a utworzeniem getta we wrześniu 1941 r., Azryel Flaszenberg, ur. w 1895 r., syn Arona, przed wojną mieszkał w Olkuszu przy ul. 3 maja 37, mąż Natalji, córki Lejba, urodzonej w 1896 r., która przeżyła wojnę (por. dalej, „W wykaz osób zarejestrowanych w Olkuszu”, poz. 27). Ciekawe, że Azryela Flaszenberga brak w „Księdze adresowej Polski (wraz z W.M.Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa 1929”, co być może wskazuje na jego późniejsze przybycie do Olkusza. O dalszych losach Azryela Flaszenberga w czasie wojny zob. dalej. Po wojnie Natalia Flaszenberg, zam. wtedy w Olkuszu przy ul. 3 Maja 34, złożyła do Sądu Grodzkiego w Olkuszu wniosek o uznanie za zmarłego „Azryela Flaszenberga, ur. w Warszawie 23.2.1895 r., zam w Olkuszu, s. Arona i Gliki z Wortmanów, wywiezionego do obozu na terenie Niemiec w 1944 r., nie dającego znać o sobie – sygn. Zg. 26/47” („Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej” z 10 października 1947 r., nr 123, s. 5).

²³ Mosze (Moniek) Merin (1906-1943), jedna z najbardziej kontrowersyjnych postaci wśród przywódców polskich Żydów okresu II wojny światowej. Przed wybuchem wojny działacz sosnowieckiej organizacji syjonistycznej, od stycznia 1939 r. członek sosnowieckiej rady żydowskiej. Na początku okupacji mianowany przez Niemców prezesem sosnowieckiego Judenratu, a następnie prezesem (*Leiter*) Centrali gmin żydowskich na Wschodnim i Górnym Śląsku z siedzibą w Sosnowcu. Okręg Centrali liczył około 100.000 osób. Był zwolennikiem polityki „ocalenia przez pracę” polegającej na zaangażowaniu ludności żydowskiej w działalność gospodarczą na rzecz okupacyjnych władz niemieckich, później (od maja 1942 r.) brał czynny udział w likwidacji gmin żydowskich, poprzez kolaborację z władzami okupacyjnymi starając się ocalić część ludności żydowskiej. 21 czerwca 1943 r. wraz z grupą najbliższych współpracowników deportowany do Auschwitz, gdzie zginął. Por. Paweł Wiederman, *Płowa bestia. Powieść*, Monachium 1948, hasło „Merin Moshe” autorstwa Avihu Ronena w *Encyclopedia of the Holocaust*, wyd. Israel Gutman, New York-London 1990, t. III, s. 972-974 oraz Trunk, *Judenrat*.

a w jego skład wchodzić miało dwóch braci Czarnieckich²⁴ oraz niemiecka Żydówka (główna pośredniczka między Judenratem a Niemcami – sekretarka Judenratu).²⁵ Olkuska gmina żydowska – wraz z pozostałymi gminami okręgu – przyłączona została do Centrali Gmin Żydowskich na Górnym i Wschodnim Śląsku (*Ostoberschleisen*) z siedzibą w Sosnowcu²⁶.

Najwcześniejszym dokumentem olkuskiego Judenratu jest pismo z 12.10.1939 r., a więc jeszcze z czasu wojskowego zarządu okupacyjnego w Olkuszu (il. 5). Podpisane zostało prawdopodobnie przez Azriela Flaszenberga.

5. Pismo Komitetu przy gminie Żydowskiej w Olkuszu z 12.10.1939 r. (źródło: www.worthpoint.com)

²⁴ Być może chodzi o Mordkę Czarnieckiego i jego brata Lajba, którzy 30.11.1939 r. wystąpili do Starosty olkuskiego z prośbą o zameldowanie w Olkuszu wraz z rodzinami jako tu urodzeni, a następnie po wyjeździe do pracy we Włocławku, stamtąd wysiedleni do Olkusza (AP Katowice, 1204/431, k. 6 i 8). Ich podania rozpatrzone jednak negatywnie.

²⁵ Marian Auerhahn, AŻIH, *Relacje...* sygn. 301/3321. Inne źródło mówi o prezie Szwarcbergu: „W listopadzie zostaje utworzona Rada Żydowska na żądanie władz niemieckich, z prezesem Szwarcbergiem na czele. 15 najbardziej poważanych obywateli miasta zabierają Niemcy jako zakładników na kilka tygodni, męcząc przytym ich w okropny sposób.” (Parasol, AŻIH, *Relacje...*). Franciszek Parasol – prawdopodobnie tożsamy z Efraimem – w trakcie przesłuchania w Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Żydowskiego w Katowicach dnia 18 marca 1947 r. w charakterze świadka w sprawie Gidy Czarnego zeznał: „Z początkiem okupacji niemieckiej przebywałem w Olkuszu, gdzie starano się powierzyć stanowisko prezesa Gminy Żydowskiej w Olkuszu. Nie przyjąłem tego stanowiska z uwagi na to, że musiałbym w tym wypadku w tej czy innej formie współpracować z okupantem.” (AŻIH, *Sądy Społeczne*, sygn. 313/28, k. 41). Obie relacje Parasola w tym zakresie nie znajdują jednak potwierdzenia w innych źródłach.

²⁶ Wiederman, *Płowa bestia*, s. 50. Być może stało się to do dnia 13 listopada 1939 r. Inne źródła mówią o utworzeniu Centrali w początkach 1940 r. (AŻIH, sygn. 313/28, k. 18 i 33). O Centrali zob. Aleksandra Namysło, *Centrala Żydowskich Rad Starszych na Wschodnim Górnym Śląsku*, w: *Zagłada Żydów zagłębiowskich*, red. A. Namysło, Będzin 2004, Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Katowicach, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Urząd Miejski w Będzinie, Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Biuro Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Katowicach Muzeum Zagłębia w Będzinie oraz Urząd Miejski w Będzinie 9 września 2003 roku, s. 38-62.

W związku z zarządzeniem Magistratu wzywającym wszystkie osoby niezameldowane przed 1 września 1939 r. w Olkuszu do jego opuszczenia wiele takich osób wystąpiło do Starosty olkuskiego z prośbami o legalizację swego pobytu. Poniżej kilka z takich wniosków ilustrujących powody braku zameldowania na stałe także Żydów przebywających pod koniec października lub na początku listopada 1939 r. w mieście.

X 11/2

Starosta Powiatowego
w Olkuszu,
za pośrednictwem Zarządu Miasta
w Olkuszu,

od.
Mieszkańcy Belfer sam. w Olkuszu Rynek 16.

Prośba.

Tracąc się do Starosty Powiatowego miasta
z prośbą o Traktat przedłużenie i zrekompensację
mi i moją rodzinę na dalszy pobyt w Olkuszu
Jedną z przyczyn jest to, że w dniu
5 kwietnia 1939 roku siekiera moja zaciągnęła się
w Skale zostając zupełnie spalona wraz
ze sklepem i nagromadzoną tam zapasem
towarów wobec czego zmuszony zostałem opuścić
Skalę.

Ponieważ zechciałem moje udokumentowanie
majątkowe przedłożyć Zarządowi Miasta w Olkuszu
i Skale.

Prośba uprzejmie proszę księży pod uwagę
moje przytoczone powody i rekompensację mi
wraz z moją rodziną pochodzącą z 5 sierpnia
na dalszy pobyt w Olkuszu.

Mieszkańcy Belfer.

ZARZĄD MIEJSKI
w OLKUSZU
Dnia 31 10. 1939
Nr. ZAL.

Lejbus Bryks
O l k u s z
ul. Gęsia nr. 4
Dom Borucha Bryksa

401/5 G
Olkusz dnia 25. października 1939

Do

Zarządu Miejskiego m. Olkusza

w Olkuszu

Dot. pozwolenia pobytu

Załączając przy niniejszym podanie do Starostwa Olkuskiego o pozwolenie pobytu w Olkuszu uprzejmię upraszam o łask. zaopiniowanie tegoż oraz poparcie. Prosbę moją uzasadniam, jak następuje:

Rodzina moja mieszka w Olkuszu od roku 1908. Sam byłem stałym mieszkańcem Olkusza do końca 1933 r. W Olkuszu urodziło się także nasze dziecko w roku 1928.

W końcu roku 1933 udałem się do Radomia, gdzie uzyskałem pracę.

Po likwidacji fabryki, w której w Radomiu pracowałem, powróciłem ponownie z żoną i dzieckiem do Olkusza, gdzie zamieszkałem w domu mych rodziców.

W marcu b.r. otrzymałem ponownie przejściowo pracę w Radomiu. Tym razem pojechałem tam sam, zostawiając żonę i dziecko w Olkuszu u mojej rodziny.

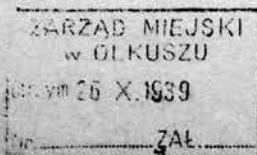
Obecnie straciłem w Radomiu pracę wraz z mieszkaniem. Wobec tego powróciłem do Olkusza do żony i dziecka mego i mieszkam ponownie u moich rodziców.

Wobec powyższego uprzejmię proszę o łask. udzielenie mi pozwolenia na dalszy pobyt w Olkuszu.

Wyrazam nadzieję na łask. uwzględnienie mej prosby- prosby starego mieszkańca miasta, który w nim przepędził przeszło 30 lat - i pozostaję zgóry dziękując,

l załącznik

z poważaniem

Do

S T A R O S T W A

w O l k u s z u

za pośrednictwem

Zarządu Miejskiego m.Olkusza

w Olkusz

Jakuba-Chiła Bryksa w Olkusz
ul.Marsz.Piłsudskiego nr.13

P O D A N I E

W związku z ogłoszeniem Zarządu Miejskiego m. Olkusza - zwracam się do Szanownego Pana Starosty z uprzejmą prośbą o łaskawe udzielenie mi pozwolenia pobytu w Olkusz.-

Od 1908 roku jestem stałym mieszkańcem miasta Olkusza, gdzie ożeniłem się z rodaczką Olkusza i tu także urodziło nam się dziecko.-

Z początkiem 1936 r. wyjechałem do Skarżyska, gdzie pracowałem do końca 1938 r., później uzyskałem pracę w Radomiu, rodzinę zaś zostawiłem w Olkusz u rodziny żony.

Ponieważ obecnie straciłem pracę i mieszkanie w Radomiu, powróciłem do Olkusza do żony i dziecka i przebywamy u rodziców.-

Z uwagi na powyższe proszę uprzejmie Szanownego Pana Starosty o łaskawe udzielenie mi pozwolenia na dalszy pobyt w Olkusz.-

Wyrażam nadzieję na łaskawe uwzględnienie prośb starego mieszkańca miasta, który w nim przepędził 28 lat i pozostaję zgóry dziękując,

z poważaniem
Jakub Chiła

Olkusz, dnia 30 października 1939 r.

*Wniosek o
pobyt*

ZARZĄD MIEJSKI w OLKUSZU	
Otrzymał 30 X.1939	
No.	ZAL.

Wnoszą: Porucznik Henryk
sław. k. Olszewski ul. Bożnicza 6

Olkusz dnia 26/10 1939.

Do
Starostwa Powiatowego w Olkuszu.
za pośrednictwem Starosty Miejskiego miasta Olkusza.

Prośba.

W związku z skierowaniami w myśl których
Starostwo Powiatowe w Olkuszu za porozumieniem Wydziału
Władzy Miejskiej powołują wszystkich obywateli bez wyjątku
w Olkuszu o tej samej meldowanych od dnia 1. września
b.r. oby do dnia 1. listopada b.r. opuścić miasto
Olkusz i udać się do danych swych miejscowości
zamieszkania, do tego, że skutki ostatnich wyda-
nień zostały z trojgiem dziećmi całkowicie i do-
tracię ruinowana, tak że nie mam do czego wracać
do poprzedniego miejsca zamieszkania i w sprawie
gospodarczej, że względu na trudności samodzielnego
wyzyskania, a muszę być w Olkuszu
na łasej opiece mego Syna Eduarda.

Proszę Starostwo Powiatowe o łaskawe wezwanie i moje założenie
i odroczenie mi więcej wymienionego terminu, chociaż
pod uwagę że jestem rodzina w Olkuszu i tutaj również
kolem przez okres latkadu siedmiu lat, tem bardziej że
zabiera się okres zimowy a obronę jestem matką
dziesięciu i następnie mogą narodzić się by były nie głód
i chłód.

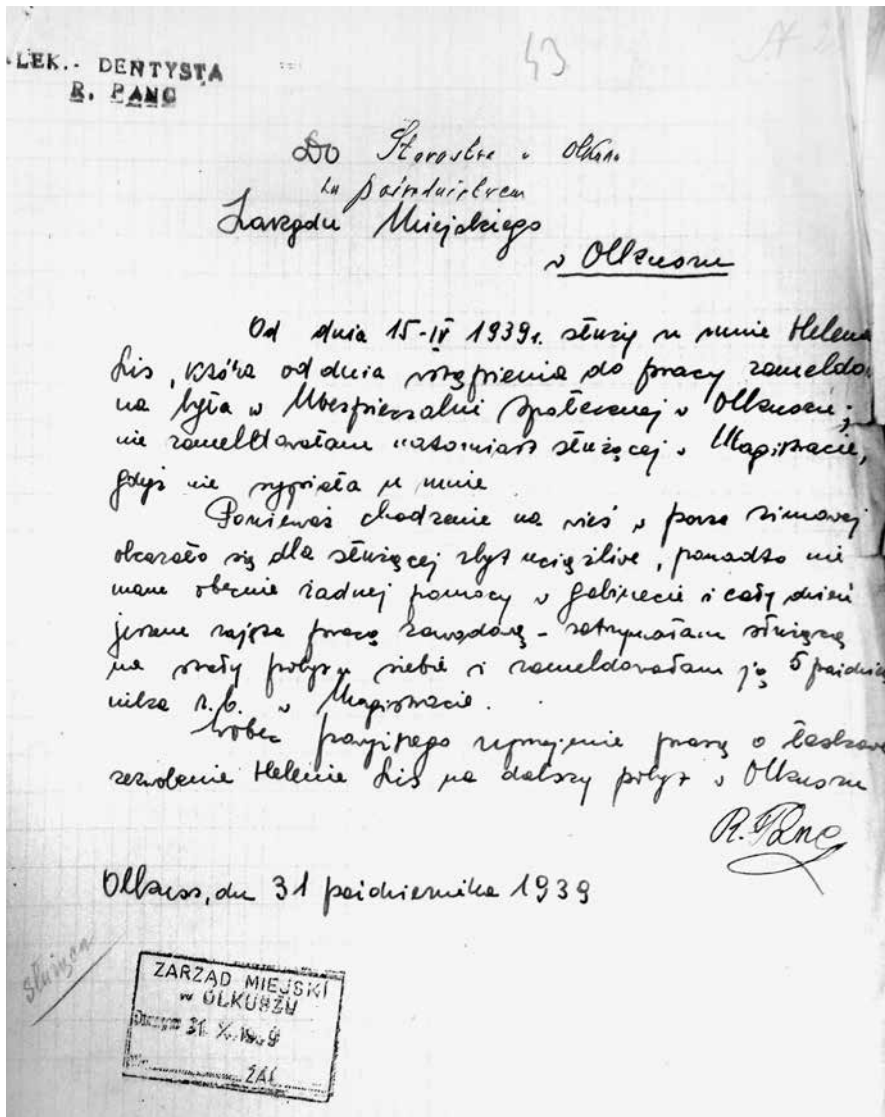
dziękuję za przychylny ratunek
mej prośby

Z. pozdrowieniami.

Porucznik Henryk

ZARZĄD MIEJSKI w OLKUSZU
Przyjm. 30 X. 1939
Nr. ZAŁ.

Niekiedy z wnioskiem występują pracodawcy zainteresowani zameldowaniem zatrudnianej przez siebie służby domowej²⁷:

10. AP Katowice 1204 426, k. 43.

Prawdopodobnie już na początku grudnia 1939 r. Żydzi zmuszeni zostali do noszenia na lewym rękawie białych płóciennych opasek z gwiazdą Dawidową²⁸. Już

²⁷ Oprócz przedrukowanego wniosku dentystki Rebeki Panc mamy też wniosek Maurycyego Potoka z placu Piłsudskiego 1 dotyczący służącej z Ryczówka, poparty zaświadczeniem dr. med. Maurycyego Auerhahna z ul. Mickiewicza 9 o stanie zdrowia Lory Potokowej uzasadniającym zatrudnienie pomocy domowej oraz wyjaśnieniem, że „ponieważ tylko dziewczęta wiejskie zgadzają się na objęcie stanowisk służących nie widzę możliwości uzyskania dla siebie służącej, stałej mieszkanki m. Olkusza” (AP Katowice 1204 426, k. 5 i 6) oraz samego dr. M. Auerhahna z Krakowskiej 18 (AP Katowice 1204 426). Ponadto mamy liczne wnioski nieżydowskich mieszkańców Olkusza.

²⁸ Parasol, Relacje... oraz pamiętnik Heleny Kocjanówny, zapis z 20 XII 1939 r. (w: *Księga pamiątkowa Liceum w Ol-*

wcześniej, bo 8 września 1939 r. wraz z wejściem w obieg marki niemieckiej, władze okupacyjne wprowadziły pierwsze ograniczenia swobód ludności żydowskiej, zakazując Żydom posiadania w domu więcej niż 1 tys. RM względnie 2 tys. zł.²⁹ Wprowadzono też obowiązek oznaczania specjalnymi znakami sklepów i warsztatów, których byli właścicielami. Zabroniono im przekazywania majątku Aryjczykom, a w bankach zablokowano wszystkie depozyty papierów wartościowych³⁰. Jak wspomina Auerbachowa, „Olkusz leżał na granicy Rzeszy i Generalnego Gubernatorstwa i dlatego tam były specjalne obostrzenia. W tym czasie, gdy jeszcze w innych miejscowościach Żydzi mogli korzystać z kolei, Żydzi Olkusza musieli z powodu szykan niemieckiego celnika, korzystać z innych środków lokomocji (furmani, pieszo).³¹

11. Olkusz – bliższa lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/24)

Wedle niemieckiego spisu z 23 grudnia 1939 r. ludność żydowska w liczbie 4.097 osób (7,8% całego społeczeństwa) mieszkała w 6 miastach powiatu olkuskiego. Najwięcej (3.080) w Olkuszu, następnie w Sławkowie (960), Ogródzieńcu (27), Goreni-

kuszu 1916-1956, Kraków 1957, s. 202). Auerbachowa twierdzi, że opaski wprowadzono w 1940 r. Zachowane w zbiorach archiwalnych ŻIH obwieszczenie komisarza Zawiercia wprowadzało opaski od 18 grudnia 1939 r. (sygn. 241/269).

²⁹ I. Sroka, *Górny Śląsk...*, 212. Ostatecznie na terenie rejencji katowickiej marka niemiecka stała się jedynym środkiem płatniczym na podstawie rozporządzenia z 22 listopada 1939 roku. (tamże, s. 212-213).

³⁰ Kantyka, *Na jurajskim szlaku...*, s. 16.

³¹ Auerbachowa, *Relacje...*

cach (14) oraz Bolesławiu i Kluczach (po 8). Znakomita większość Żydów – 4.053 osoby – używała w domu języka żydowskiego (3.049 w Olkuszu, 951 w Sławkowie, 24 w Ogrodzieńcu, 14 w Gorenicach, 8 w Kluczach i 7 w Bolesławiu)³².

Anmeldung zur polizeilichen Einwohnererfassung
Vor Ausfüllung die Erläuterungen auf der Rückseite lesen!

Zgłoszenie celem policyjnego stwierdzenia ludności
Czytajcie przed wypełnieniem objaśnienia odwrotnej strony!

Wohnort und Wohnung
Miejsce zamieszkania i mieszkanie

Kreis (Powiat): Olkusz
Gemeinde (Gmina): Olkusz
Ortschaft (Miejscowość): Olkusz
Straße und Hausnummer: Bratkowska 18.
Ulica i nr. d.

1. Familienname (Nazwisko): Dr. Auerhahn
(Bei Frauen auch Geburtsname und gegebenenfalls Name aus der letzten früheren Ehe)
(u zamężnych kobiet również nazwisko panińskie i w danyu wypadku ostatnio-wdowie)

2. Rufname (Imię): Marian, Maurycy 3. Geburtstag, Monat und Jahr: 26. XI. 1900.
Dzień, miesiąc i rok urodzenia:

Geburtsort (miejsce urodzenia): Cebrow, Kreis Jaroslaw, Powiat Jaroslaw
(auch Gemeinde und Kreis) (możliwie także gmina i powiat)

4. Geschlecht:*) männlich, weiblich
Płeć:*) męska, żeńska

5. Familienstand:*) ledig, verh., verw., gesch.
Stan cywilny:*) wolny-na, żonaty-zamężna, ~~wied-wdowa~~, ~~roz-wodzony~~ rozwódka

6. Religion (Wyznanie): R. katol. Volkszugehörigkeit: polnisch
Narodowość: polnisch

8. Welche Sprache sprechen Sie zu Hause?
Który język, mówi się w domu? polnisch
po polsku.

10. Haben Sie in der polnischen Armee gedient?
Czy WP. służył w armii polskiej? nein Dienstgrad?
nie Rang służbowy:

11. Beruf (Zawód): Arzt - dentist
(genaue Angabe der Berufstätigkeit und Angabe, ob selbständig, Angestellter, Arbeiter usw.)
(dokładne podanie czynności zawodowej i czy samodzielny, funkcjonariuszem, robotnikiem i t. p.)

12. Sind Sie Eigentümer oder Miteigentümer eines Geschäftes?
Czy WP. właścicielem lub współwłaścicielem interesu? nein - nie
eines Hauses (kamienicy)? nein - nie
von Land (gruntu)? nein - nie

13. Nur für Familien- und Haushaltungsvorstände:
Tylko dla głów rodzin lub gospodarstw domowych:
Zahl der im Haushalt lebenden Kinder unter 12 Jahren:
Ilość dzieci poniżej 12 lat żyjących w gospodarstwie domowym:

Fingerabdruck (Odciskpalca)

Raum für Stempel und Stempelmarke.

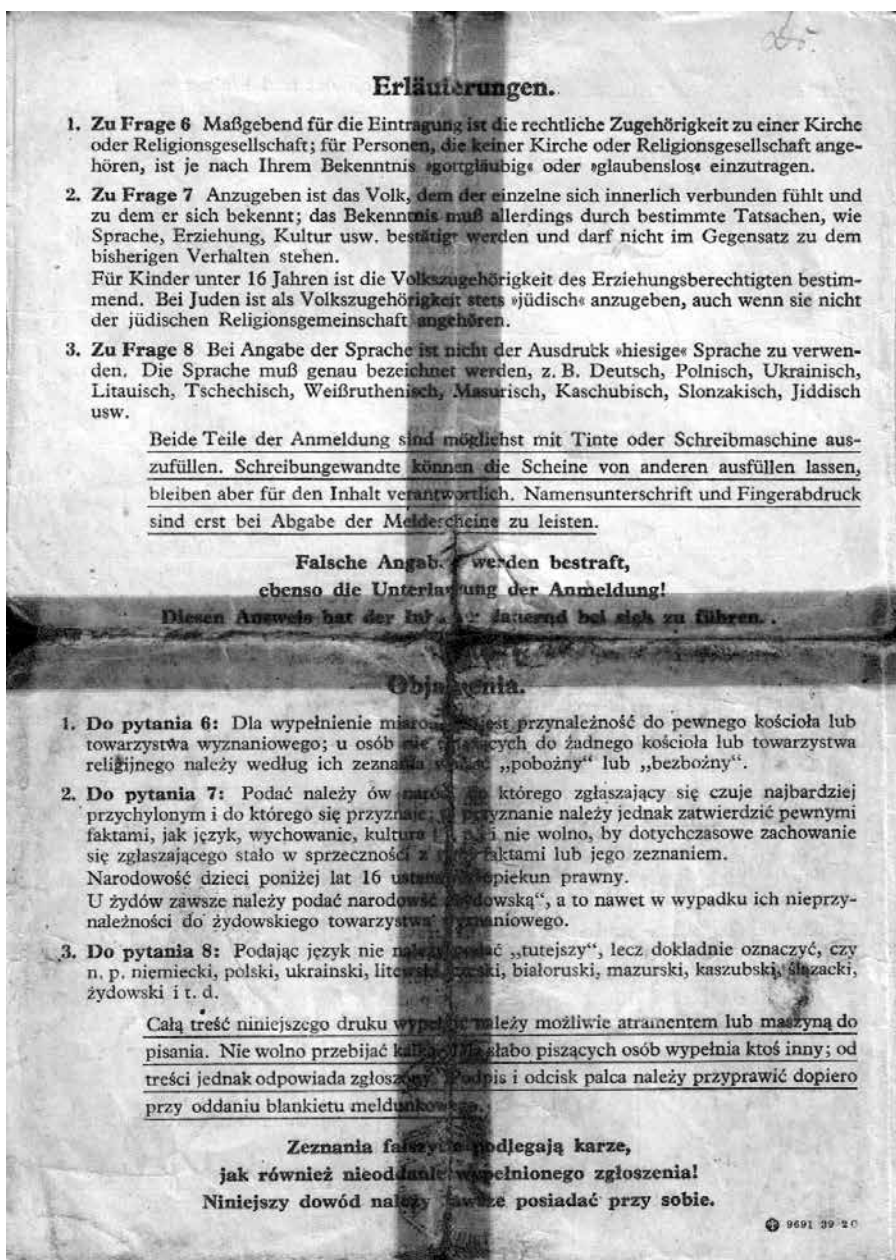
*) Nichtzutreffendes ist zu durchstreichen.
*) Niedotyczące przekreślić.

und
Unterschrift des Gemeldeten:
Marian Maurycy
i podpis zgłoszonego:

12. „Palcówka” doktora Mariana Auerhahna (Głuszeckiego) z grudnia 1939 r., awers (źródło: archiwum rodzinne)

³² Sroka, *Policyjny spis ludności...*, s. 372, tab. 8. Ryszard Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 150-151, tab. 28 (29) i s. 180, tab 37.

13. „Palcówka” doktora Mariana Auerhahna (Głuszeckiego) z grudnia 1939 r., rewers
(źródło: archiwum rodzinne)

Położenie ludności żydowskiej Olkusza na początku okupacji niemieckiej, a przede wszystkim działalność socjalną miejscowej gminy żydowskiej (Judenratu), ilustruje „Sprawozdanie z działalności Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu za czas od dnia 1 września 1939 r. do dnia 31 grudnia 1939 r.”³³.

³³ AŻIH w Warszawie, sygn. 210/522, zespół „American Joint Distribution Committee. Lata 1939-1942” („Korespon-

Sprawozdanie

z działalności Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu
za czas od dnia 1 września 1939r. do dnia 31 grudnia 1939r.

Dział Opieki Społecznej

Kuchnia

Kuchnia została uruchomiona dnia 9 listopada 1939r.

W okresie sprawozdawczym kuchnia wydała 26.138 obiadów.

Przeciętność rodzin 141 dziennie. Nadmieniamy, że ilość rodzin korzystających z obiadów powiększyła się w ostatnich dniach do 178, czyli do 709 obiadów. Liczba ta jeszcze się powiększy ze względu na pogorszący się z dnia na dzień kryzys ogólny wobec braku zarobkowania.

Na cele kuchni wydatkowano w okresie sprawozdawczym zł. 1198 w gotówce, natomiast przeważającą część ciężaru poniosła ludność żydowska w Olkuszu, która w tym celu została opodatkowana w naturze, co w cyfrach przedstawia się następująco:

Zużyte produkta w okresie sprawozdawczym dla kuchni otrzymanych z powyższych datków wynosiły:

kartofli	9025 kg.
kaszy	131 "
mąki	81 "
fasoli	37 "
cebuli	160 "
marchwi	219 "
pietruszki	43.50 kg.
soli	93.75 "
tłuszcz	73.12 "
ozosnku	82 główek
węgla	1335 kg.
kapusty	168 główek
jaja	30 sztuk
chleba	851 kg.

Akoja ta na pierwszy raz udała się, natomiast perespektywy na przyszłe prowadzenie kuchni na tych podstawach będzie niemożliwe, gdyż ludność ubożeje z dnia na dzień, wobec czego przybywa więcej do kuchni a mniej pozostaje do pomoszenia ciężarów.

Dotyczy domu starców.

Olkusz nie posiada domu starców, aczkolwiek posiada około 10 starców powyżej lat 70, nie mających utrzymania i opieki poza otrzymywanym zasiłkiem z funduszu Opieki Społecznej.

14. Sprawozdanie z działalności Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu za czas od dnia 1 września 1939 r. do dnia 31 grudnia 1939 r. (źródło: AŻIH)

Dotyczy sierót.

Olkusz nie posiada domu sierót, pomimo, że na terenie Olkusza znajduje się sporo sierót bez opieki i na utrzymaniu opieki społecznej.

Dotyczy szpitalnictwa.

Szpitala żydowskiego w Olkuszu niema. Opieka Społeczna kieruje chorych ubogich do szpitala miejskiego, za których musi płacić, co też pochłania większe wydatki

Dotyczy ambulatorium.

Narazie ambulatorium nie posiadamy, kierujemy pacjentów do lekarza. Dotychczas lekarz honorarium nie pobierał. Lekarstwa dla biednych zakupujemy w aptece. Felczer jest płatny. O 1 stycznia opieka społeczna uruchomiła dział zębolecznictwa, pobierając za wyrwanie zęba zł.0.50 za zatrucie zł.0.50, za plombę zł.3.-

Dotyczy rozdawnictwa odzieży.

Sekcja odzieżowa rozpoczęła akcję zbiórki odzieży dla biednej ludności, przewiduje się jednak, że z powodu dużej ilości osób potrzebujących odzież akcja ta nie będzie w stanie zaspokoić potrzebujących i w tym celu potrzebne będą środki finansowe na zakup odzieży.

Dotyczy węgla

W okresie sprawozdawczym opieka społeczna rozdzieliła wśród ubogiej ludności 224 metry węgla kosztem 952 zł. Korzystało 218 rodzin.

Akcję tą prowadzi się w miesiącach zimowych i do kwietnia przewiduje się rozdawnictwo węgla jeszcze około 750 metrów kosztem przeszło 3000 zł.

Dotyczy działu pogrzebowego

Za okres sprawozdawczy pochowano na koszt opieki społecznej 6 zmarłych i wydatkowano na ten cel zł.102.25

Dział ogólny.

W okresie sprawozdawczym wpłynęło ze składek gminnych 7718 zł.60 gr.

Z różnych ofiar zł.1059.-co wypada przeciętnie około 2200 zł.miesięcznego wpływu.

Dla ilustracji podajemy, że sama opieka społeczna pochłania według przewidywanego budżetu na rok 1940 około 5000 zł.miesięcznie, nie przewidując w tym utrzymania sierot i starców.

Wydatki innych resortów wynoszą około 3000 zł.miesięcz. a to utrzymanie urzędników, lokale opań i światło, druki i inne.

Miasto Olkusz liczy około 750 rodzin żydowskich w tym:

kupców i przemysłowców	około	100	rodzin
drobnych handlarzy	"	200	"
rzemieślników	"	150	"
bezrobotnych i ubogich	"	250	"
uchodźców chwilowo zamiesz.		50	"

Jako ^zwynika z powyższego zestawienia Olkusz jest miastem biednym i ~~nie~~ jest w możliwości ponosić wszystkie ciężary, wynikające z potrzeb Rady Starszych.

Olkusz dnia 2 stycznia 1939r.

Sekretarz

Przewodniczący

Flaszenberg

M. MERIN
Leiter der
im Reg.

16. Sprawozdanie z działalności Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu za czas od dnia 1 września 1939 r. do dnia 31 grudnia 1939 r. (źródło: AŻIH)

Olkuskie sprawozdanie podpisane zostało przez przewodniczącego Judenratu – Azryela Flaszenberga. Niestety podpis pod sprawozdaniem sekretarza Judenratu jest nieczytelny. Sprawozdanie przesłane zostało 2 stycznia 1940 r. na ręce M. Merina, „Kierownika Gmin Wyzn. Żydowskich w Okręgu Katowickim w Sosnowcu”. Na pościech towarzyszący tej korespondencji wydaje się wskazywać oczywista pomyłka w datowaniu zarówno sprawozdania (2 stycznia 1939 r. zamiast 1940 r.), jak i daty jego wpływu (3 stycznia 1939 r. zamiast 1940 r.).

W sprawozdaniu mowa jest o około 750 rodzinach żydowskich mieszkających w Olkuszu, z czego około 50 to rodziny uchodźców, a około 250 to rodziny bezrobotnych i ubogich.

Kuchnia dla ubogich uruchomiona została 9 listopada 1939 r., a korzystało z niej przeciętnie 141 rodzin dziennie. Na cele kuchni ludność żydowska w Olkuszu została opodatkowana w naturze. W 1939 r. nie został jeszcze utworzony szpital żydowski w Olkuszu, a ludność żydowska leczona była w szpitalu miejskim. Perspektywy rozwoju działalności w zakresie pomocy społecznej oceniane były w sprawozdaniu bardzo pesymistycznie.

Sprawozdanie to załączono do pisma skierowanego do M. Merina w odpowiedzi na jego pismo z 29.12.1939 r.

Zima z 1939 na 1940 r. była najtrudniejszą zimą okupacyjną, „głód odczuły najbardziej liczne miejscowe skupiska biedoty żydowskiej zepchnięte przez okupanta na skraj nędzy”³⁴. Jak twierdzi Auerbachowa, „zimą 1939/40 brali ludność żydowską do uprzątania ulic ze śniegu.”³⁵

W styczniu 1940 r. sosnowiecka Centrala miała mianować komisarzem Rady Żydowskiej w Olkuszu niejakiego Sobola, „który ściąga wielkie podatki z Żydów miejscowych i stoi na straży wypełniania wszystkich zleceń Centrali. Żydzi zostają zmuszeni do oddania kontrybucji w formie złota³⁶. Sobol organizuje milicję, która dopilnowuje, żeby żaden Żyd nie wykręcał się z robót. W tym czasie zostaje zbezczeszczone synagoga.”³⁷.

5

Rada Starszych Gminy Wyzn. Żydowskiej Olkusz dnia 2. I. 1940r.
w Olkuszu.
Nr. 146.

116

Do
Pana M. Merina, Kierownika Gmin Wyzn.
Żydowskich w Okręgu Katowickim
w Sosnowcu.

Dotyczy pisma z dnia
29.12.1939r.

w Sosnowcu.

W załączeniu przesyłamy sprawozdanie za okres
od dnia 1 września do 31 grudnia 1939r. celem przed-
stawienia "Joint", "Centos" i in.

2 załączniki.

Eintrag der ...
im Register ...
E. g. ... 3. 5. 39
E. d. ...

MERIN
im Register ...

M. Merin

17. Pismo przewodnie Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu z dnia 2 stycznia 1940 r. do M. Merina, Kierownika Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Okręgu Katowickim (źródło: AŻIH)

³⁴ Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 148-149.

³⁵ Auerbachowa, AŻIH, *Relacje...*

³⁶ Auerbachowa twierdzi, że „w 1939 roku została nałożona kontrybucja i Żydzi zobowiązani byli oddać wszystko złoto” (AŻIH, *Relacje...*).

³⁷ Parasol, AŻIH, *Relacje...* Parasol nazywa Sobola „awanturnikiem”. O nim pisze Wiederman: „Z takich to młodzieńców o wysokich butach złożony jest sztab wysiedleńczy urzędników a dowództwo nad nim otrzymał nie kto inny, jak pan Dyonizy (!) Sobol. Imię i nazwisko mówią już za siebie.” (*Płowa bestia*, s. 143). Sławkowska Żydówka Sara Klein twierdzi, że „Do Sławkowa przyjeżdżał często Sobol z ramienia Centrali żydowskiej w Sosnowcu.” (AŻIH, *Relacje...*, sygn. 301/2726). Adleliegel mówi o Sobolu jako o prezesie olkuskiej gminy w momencie wysiedlenia (AŻIH, *Relacje...*).

18. Praca przymusowa Żydów (źródło: PTTK Olkusz)

19. Uprzątnięcie terenu przy synagodze. Po lewej stronie w tle budynek szkoły rzemieślniczej przy ul. Górniczej, po prawej schody wejściowe na babiniec olkuskiej synagogi. (źródło: BLH)

W lutym 1940 r. część sklepów żydowskich została zlikwidowana, a inne przejęte przez Niemców. „Znowu zamyka się kilka ulic dla Żydów, którzy muszą nakładać dużo drogi by dostać się do sklepów, gdzie wydawano dla nich żywność. Kartki żywnościowe dla Żydów nosiły specjalny napis „Jude”³⁸.

³⁸ Parasol, AŻIH, *Relacje...* Według szczegółowego zestawienia, sporządzonego przez Radę Starszych Żydowskich Gmin Wyznaniowych w Sosnowcu, na 90.323 polskich Żydów (nie licząc internowanych w obozach pracy) znajdu-

20. Uprzążanie terenu przy synagodze, w tle budynek szkoły rzemieślniczej przy ul. Górniczej (źródło: archiwum Chilika Weizmanna)

Ciekawa dokumentacja dotyczy korespondencji jeńca wojennego w sowieckim obozie w Babinie koło Równego Wolfa Kajmy Wajnsztoka (il. 21-24).

15 czerwca 1940 r. do Olkusza przesiedlona została większa część Żydów chorzowskich (pozostałych przesiedlono do Jaworzna)³⁹. Inne źródło mówi o „1500 Żydów z Chorzowa, Piaśnik i innych miejscowości G-Śląska, którzy po zrabowaniu całego dobytku zostali wygnani ze swoich dotychczasowych siedzib. Wysiedleńcy zostają rozlokowani wśród miejscowej ludności żydowskiej, która liczy w tej chwili około 4000 osób.”⁴⁰. Informacje o przesiedleniu śląskich Żydów m. in. do Olkusza potwierdza inne źródło: „Do maja 1940 r. Niemcom udało się skoncentrować Żydów w 25 miejscach (na terenie obu rejencji (katowickiej i opolskiej – przyp. KK)). W ciągu kilku następných tygodni usunięto Żydów z Bielska, Cieszyna (i okolicy), Mikołowa, Mysłowic oraz z Żywca; skierowano ich do miejsc koncentracji w pow. Chrzanów i Olkusz.”⁴¹

jących się w górnośląskiej prowincji III Rzeszy, w Olkuszu przebywało 2.818 Żydów, a w Sławkowie 903 (Jerzy Jaros, *Grabież Żydów przez władze hitlerowskie w świetle akt Urzędu Powierniczego w Katowicach*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 38, kwiecień-czerwiec 1961, s. 108).

³⁹ Tiszler, AŻIH, *Relacje...*, sygn. 301/1552 – odpisy, s. 5.

⁴⁰ Parasol, AŻIH, *Relacje...* Być może tych właśnie przesiedleńców ma na myśli *Encyclopaedia Judaica* mówiąc, iż olkuski Judenrat „musiał zatroszczyć się w szczególności 800 deportowanymi z innych miejscowości Górnego Śląska.” (k. 1367).

⁴¹ Bogdan Cybulski, *Żydzi polscy w prowincji górnośląskiej w okresie II wojny światowej*, („Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, r. XLIV (1989), nr 1, s. 137-149), s. 142.

Do
P. T. Magistratu m. Olkusza.

1940

16/IV 1940

Niniejszym zawiadamiam P. T. Magistrat, iż ja
Wajnszlok Wolf Karma syn Hersztika Wajnszloka zamieszkałego
w Olkuszu, ul. Cegielskiego 11. znajduję się w obozie jenieckim
w Babinie k: Kownego. Kilkakrotnie pisałem do rodziny
i do P. T. Magistratu, a dotychczas żadnej odpowiedzi nie otrzymałem.

Nobec tego proszę uprzejmie P. T. Magistrat
o zawiadomienie mnie czy w ogóle rodzina moja
znajduje się w dotychczasowym miejscu zamieszkania.

Z góry dziękując kreślę się

Wajnszlok Wolf Karma

21. AP Katowice 1204 429, k. 199.

CELNY I DOKŁADNY ADRES — PRZYSPIESZA DORECZENIE

1940

KARTKA POCZTOWA

NADAWCA: Zachodnia Ukraina
m. Lwów
Skrzynka pocztowa 33
Grupa II
Oboz jeniecki w Babinie
Wajnszlok Wolf.

ZARZĄD MIEJSKI
w OLKUSZU

Województwo Kieleckie

Do
P. T. Magistratu
m. Olkusza

Nr. 32/102/40 ZAL

17. X. 1940

P. T. T. (X-1938) 20.000.000.

R12/

22. AP Katowice 1204 429, k. 198.

Z przełomu czerwca i lipca 1940 r. pochodzi korespondencja katowickiego oddziału Allgemeine Filmtrouhand G.M.B.H. (komisarycznego zarządcy kin konfiskowanych na terenie Wschodniego Górnego Śląska, Ziemi Cieszyńskiej i Zaolzia) do olkuskiego Burmistrza z prośbą o podanie liczby mieszkańców miasta z podziałem narodowościowym, z której wynika, że w tym czasie przebywało w Olkuszu 3.028 Żydów.

ALLGEMEINE FILMTREUHAND G. M. B. H.
ZWEIGSTELLE KATTOWITZ

Bank-Konto:
Dresdner Bank, Filiale Kattowitz
Fernsprecher: 318 66

Kattowitz, den 24. Juni 1940
Höferstraße 12, III
Postschließfach 546
Bl/Mo. - I/86

An den
Herrn Bürgermeister der Stadt
O l k u s c h
-.-.-.-.-

Wir sind von der Haupttreuhandstelle Ost Berlin, durch Verordnung vom 27.1.40 als kommissarische Verwalterin der beschlagnahmten und noch zu beschlagnahmenden Filmtheater in Ostoberschlesien, Teschener-und Olsaland bestellt worden.

In dieser unserer Eigenschaft wären wir für eine gefl. Mitteilung dankbar, wenn wir über folgende Fragen möglichst umgehend Auskunft erhalten könnten.

1.) Wieviel Einwohner hat Olkusch ?
2.) Wie setzen sich diese zusammen ?

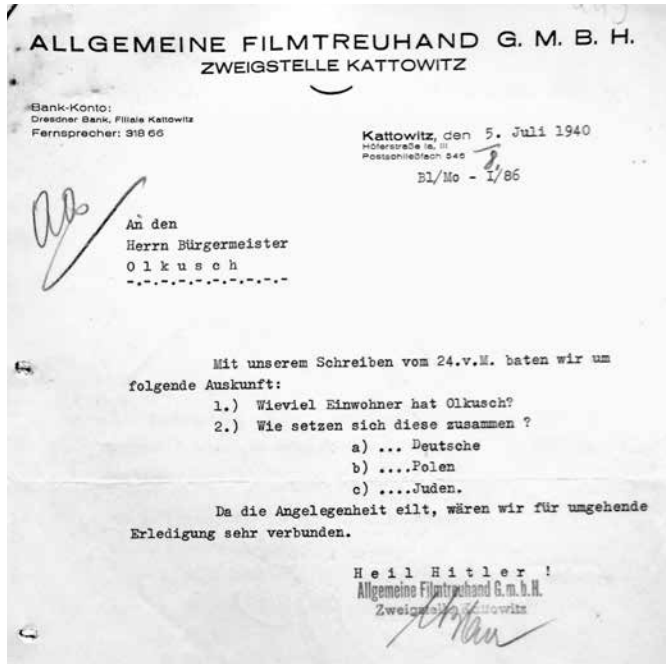
a) Deutsche
b) Polen
c) Juden.

Wir danken Ihnen für Ihre Bemühungen und zeichnen

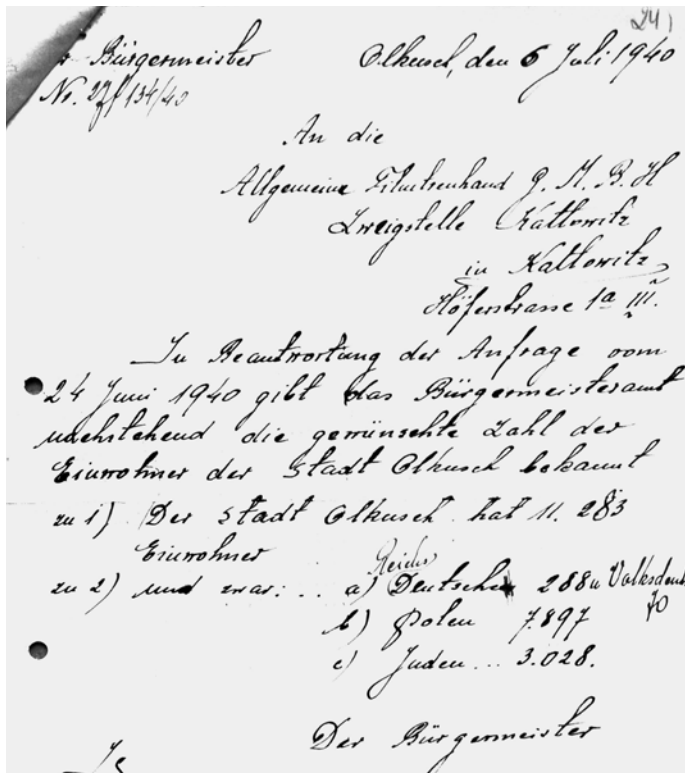
mit

Heil Hitler !
Allgemeine Filmtrouhand G. m. b. H.
Zweigstelle Kattowitz

Handwritten notes:
258
7897
3028
Wieviel Einwohner hat Olkusch?
Miesior 166
Golokor 7897 } 2063
Żydów

26. AP Katowice 1204 429, k. 243.

27. AP Katowice 1204 429, k. 245.

Der Buergermeister Olkusch den 6. Juli 1940
 Nr. 27/134/40

Handwritten: In die

An die
 Allgemeine Filmtreuhand G. m. b. H.
 in Kattowitz
 Hoefenstr. la III

Handwritten: In Beantwortung d. Anfrage vom 24. Juni d. J. gibt das Buergermeisteramt nachstehend die Einwohnerzahl der Olkusch bekannt:

In Beantwortung der Anfrage vom 24. Juni d. J. gibt das Buergermeisteramt nachstehend die Einwohnerzahl der Olkusch bekannt:

ad 1. Olkusch hat zurzeit 11283 Einwohner.

ad 2. Hiervon sind:

a. Reichsdeutsche, nach hier versetzt	288	Personen
Volksdeutsche, hier ansaessig	70	"
b. Polen	7897	"
c. Juden	3028	"

Handwritten: 1/1

28. AP Katowice 1204 429, k. 244.

Nr. 160/40/M.

Telegram

Judenrat

Olkusz

Odebrać Krakowie 400 kilo macy.-

Joint.

Kraków, dnia 19.IV.1940.

29. Telegram krakowskiego Jointu do olkuskiego Judenratu z 19 kwietnia 1940 r. (źródło: AŻIH)

**AELTESTENRAT DER JUDISCHEN KULTUSGEMEINDE, OLKUSZ.
RADA STARSZYCH GMINY WYZNANIOWEJ ŻYDOWSKIEJ, OLKUSZ.**

TELEFON Nr. 26.

Abtlig. Sekretariat.
Wydział
Nr. 2072/40

OLKUSZ, den 24 maja 1940 r.,
dn. 31 Maj 1940

OTRZYMANO
dnia 31 Maj 1940
Nr. 576/ko 1

"Joint" K r a k ó w

Potwierdzamy odbiór przesłanych nam kwestionariuszy i formularzy i uprzejmie komunikujemy, iż takowe przesłaliśmy do naszej Centrali w Sosnowcu, której podlegamy służbowo i administracyjnie.

K O M I S A R Z :

30. Pismo Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej do krakowskiego Jointu z 24 maja 1940 r.
(źródło: AŻIH)

Dysponujemy także innymi fragmentami korespondencji olkuskiego Judenratu: telegramem z 19 kwietnia 1940 r. krakowskiego Jointu do olkuskiego Judenratu z poleceniem odbioru 400 kilo macy (il. 29) oraz pismem sekretariatu olkuskiej Rady Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej, Olkusz (Aeltestenrat de Judischen Kultusgemeinde, Olkusz⁴²), z numerem telefonu 26 na listowniku, do krakowskiego Jointu w kwestiach formularzy sprawozdawczych (il. 30). To pismo z 24 maja 1940 r. jest o tyle ciekawe, że zamiast przewodniczącego Flaszenberga jego sygnatariuszem jest komisarz, którego trudno odczytywalny podpis wskazuje jednak na nazwisko Sobol. Jednocześnie od kwietnia 1940 r. Azryel Flaszenberg występuje jako komisarz Gminy Żydowskiej w Strzemieszycach⁴². Stanowiłoby to więc potwierdzenie powojennej relacji Auerbachowej, która twierdzi, że Sobol zastąpił Flaszenberga na polecenie sosnowieckiej Centrali w styczniu 1940 r.

Z połowy sierpnia 1940 r. mamy interesującą korespondencję związaną z pismem Prezydenta Rejencji Katowickiej z 7 sierpnia 1940 r. skierowanym do Prezydenta Policji w Sosnowcu oraz Starostów w Będzinie, Chrzanowie, Olkuszu, Żywcu i Bielsku dla Wadowic w sprawie przesiedlenia Żydów z Generalnego Gubernatorstwa, a w szczególności z Krakowa. Prezydent sugeruje, że przygotowania do tych przesiedleń spowodowały przedostanie się wielu tamtejszych Żydów przez zieloną granicę

⁴² AŻIH, sygn. 210/662: Plan działania Gminy Żydowskiej w Strzemieszycach w 1940 roku. W istocie jest to nie tyle plan działania, co sprawozdania finansowe za miesiące styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj i czerwiec 1940 r., gdzie od kwietnia 1940 r. jako „Komisarz” („Kommissar”) podpisany jest A. Flaszenberg.

do wschodnich powiatów i żąda ich natychmiastowego usunięcia do Generalnego Gubernatorstwa, a także poinformowania o tym miejscowych Judenratów z żądaniem wydawania takich nielegalnych imigrantów miejscowej policji. Na tej samej kopii pisma Prezydenta Rejencji Katowickiej olkuski Starosta zwraca się do miejscowego Burmistrza jako reprezentanta miejscowej policji o przekazanie tej informacji miejscowej Żydowskiej Radzie Starszych, wykonanie czego olkuski Burmistrz potwierdza, załączając pismo wystosowane w tej sprawie do olkuskiej Rady Starszych Obrządku Żydowskiego.⁴³

31. Olkuski rynek, zachodnia pierzeja. Wywózka olkuskiej inteligencji do obozów (kwiecień 1940 r.) lub zakładników aresztowanych 16 lipca 1940 r. (źródło: USHMM⁴⁴)

⁴³ AP Kat, 1204/429, k. 302-304.

⁴⁴ Na stronach internetowych USHMM zdjęcie to błędnie opisano jako „Polscy widzowie patrzą jak policja niemiecka wznosi szubienice na starym rynku w Olkuszu przygotowując egzekucję 21 żydowskich zakładników w ramach akcji represyjnej”, a akcją tą miała być tzw. „krwawa środa” 30.07.1940 r. – publiczna egzekucja 21 żydowskich zakładników nie miała miejsca.

Abschrift /VP. 309Der Regierungspräsident.

Kattowitz, den 7. August 194

I Pol Nr. 1170

Verteiler: Polizeipräsident Sosnowitz,
Landräte in Bendzin, Chrzanow, Olkusch, Saybusch und
Bielitz für Wadowitz.

Betrifft: Umsiedlung von Juden.

Wie ich festgestellt habe, schweben z.Zt. im Generalgouvernement insbesondere in der Stadt Krakau Erwägungen über eine Umsiedlung der Juden. Diese Vorbereitungen waren für viele Juden Veranlassung über die grüne Grenze in die Ostkreise einzuwandern. Alle in den dortigen Kreisen nicht beheimateten, aus dem Generalgouvernement zugewanderten Juden, die über die grüne Grenze unzulässig eingewandert sind, sind umgehend wieder in das General-Gouvernement zurückzuschieben.

Ich ersuche den örtlich zuständigen Ältestenräten Entsprechendes bekanntzugeben und sie zu veranlassen, dass sie etwa illegal zugewanderte Juden keinesfalls betreuen, vielmehr diese den örtlichen Polizeibehörden überantworten.

In Vertretung:

gez. Dr. Thiel i.V.

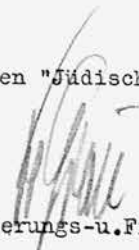
Der Landrat.Olkusch, den 12. 8. 1940. 15.8.

L. 4159

Urschriftlich
dem Herrn Bürgermeister
als Ortspolizeibehörde,

---h i e r---

zur gefl. Kenntnis und Bekanntgabe an den "Jüdischen Ältestenrat"
im Sinne der Regierungs-Verfügung.

Regierungs-u. Finanzrat.

Der Buergermeister

Olkusch den 16. August 1940

24/158/40

An den

Herrn Landrat

in OlkuschBetr.: Umsiedlung von JudenVorgang: dortige Verfuegung L.4159 vom 12. 8. 1940

Das Buergermeisteramt bestaetigt den Eingang der obigen Verfuegung und teilt mit, dass dem Aeltestenrat der Juedischen Kultusgemeinde heute entsprechende Anweisungen erteilt wurden.

33. AP Katowice 1204 429, k. 302.

Ciekawym i szczęśliwym epizodem niemieckiej okupacji była wymiana palestyńskich Żydów przebywających w chwili wybuchu wojny w Europie na niemieckich obywateli osiadłych na terenie Palestyny. Konsensus osiągnięty w wyniku negocjacji brytyjsko-niemieckich pozwolił na przeprowadzenie w latach 1941–1945 pięciu akcji wymiany. W trzech z nich (z grudnia 1941, listopada 1942 r. i stycznia 1943 r.) wzięli udział także Żydzi mieszkający na obszarze rejencji katowickiej, którzy przez status obywatela Palestyny lub związek pokrewieństwa z mieszkającymi już tam bliskimi mieli prawo opuścić tereny zajęte przez Rzeszę. Prawdopodobnie w ten sposób udało się wyjechać z obszaru Wschodniego Górnego Śląska 32 osobom. Według informacji gestapo z Katowic dla RFSS z 1 czerwca 1940 roku na terenie rejencji zatrzymano ośmiu Żydów, którzy „chcieli powrócić do Palestyny”. Była wśród nich Rajza Laja

Der Buorgeameister

22/158/40

Olkusch den 16. August 1940

An den

Aeltestenrat der Juedischen Kultusgemeinde

in Olkusch

In Zusammenhang mit der Umsiedlung von Juden aus der Stadt Krakau ist festgestellt worden, dass viele Juden von dort ueber die gruene Grenze in die Ostkreise einwandern.

Sie werden daher darauf aufmerksam gemacht, dass Juden, die ueber die gruene Grenze unzulassig eingewandert sind, umgehend wieder in das Generalgouvernement zurueckgeschoben werden.

Dem Aeltestenrat wird daher auf das strengste untersagt, illegal zugewanderte Juden hier zu betreuen. Vielmehr ist der Aeltestenrat verpflichtet, solche sofort den Polizeibehoerden zu ueberantworten.

34. AP Katowice 1204 429, k. 303.

Frommem, z d. Frajlích, ur. w 1911 roku w Olkuszu⁴⁵, właścicielka paszportu palestyńskiego wydanego w Jerozolimie 29 sierpnia 1938 roku, jej dzieci: Mosze Aron (ur. w 1936 roku w Palestynie), Samuel (ur. w 1938 roku w Palestynie) oraz Jakob Jehuda (ur. w 1940 roku w Olkuszu). Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeszy wyznaczyło 12 grudnia 1941 roku dniem pierwszej wymiany palestyńsko-niemieckiej, która miała objąć 46 kobiet żydowskich i ich dzieci mieszkających na obszarze Rzeszy, z rejencji katowickiej także wymienieni w piśmie z 1 czerwca 1940 roku. Jako punkt zborny dla wyjeżdżających wyznaczono Wiedeń, dokąd mieli dojechać samodzielnie najpóźniej 8 grudnia w południe. Wytypowani przez lokalne władze i zatwierdzeni przez RFSS

⁴⁵ Według „Skorowidzu...” Laja Rajzla Frejlích, córka Izraela Chaima i Sury – Ajdli, ur. w 1911 r. mieszkała przed wojną przy ul. Krakowskiej 4 i odnotowana została jako druga najstarsza z dziewięciorga rodzeństwa pod pozycją 98, jak też tuż pod rodzeństwem jako Laja Rajzla Fromer pod pozycją 106.

żydowski mieszkańcy rejencji zostali we właściwym czasie powiadomieni o terminie wyjazdu i obowiązkach z tym związanych. Landraci zostali zobowiązani do pomocy w załatwieniu wszelkich formalności (w tym paszportów dla obcokrajowców [*fremdenpass*], jak dla urodzonego w Olkuszu Jakuba Jehudy Frommera). Wymienionych powyżej ośmiu obywateli Palestyny, przebywających w tym czasie na terenie rejencji katowickiej, dołączono do pozostałych 38 palestyńskich Żydów. Wszystkich 46 wymieniono na 69 niemieckich kobiet i dzieci.”⁴⁶

⁴⁶ Aleksandra Namysło, *Udział niemieckiej administracji rejencji katowickiej w procesie organizacji akcji wymiany Żydów na obywateli niemieckich w latach 1940-1944*, „Zagłada Żydów. Studia i materiały”, nr 3, Warszawa 2007, s. 339-354, zwłaszcza s. 341-343.

„KRWAWA ŚRODA” (31.07.1940 R.)

Sytuacja uległa zmianie po zabójstwie niemieckiego policjanta w nocy 15 lipca 1940 r., na co Niemcy odpowiedzieli represjami. Nazajutrz 16 lipca 1940 r. Niemcy przywieźli z więzienia 15 Polaków, do których dołączono 5 miejscowych polskich zakładników, a następnie rozstrzelali wszystkich w pobliżu miejsca zastrzelenia niemieckiego policjanta. Wraz z 15 więźniami przywieziono także Żydów, którzy rozstrzelanych składali na auto⁴⁷.

Po tym wydarzeniu, jak wspomina Parasol, „żydowskie społeczeństwo przeżywa ciężkie chwile strachu w obawie przed następstwami. Żydzi nie wychodzą na ulice i boją się że lada chwila mogą przyjść dla nich ciężkie konsekwencje.”⁴⁸

Żydzi, podobnie jak pozostali mieszkańcy miasta, byli ofiarami tzw. „krwawej środy” 31 lipca 1940 r.⁴⁹ Jak wspomina Henryk Osuch, świadek wydarzeń tego dnia na rynku czarnogórskim: „Przyprowadzono partię Żydów. Poczęto się znęcać nad nimi w tak okropny sposób, że pióro najzdolniejszego pisarza nie byłoby w stanie odtworzyć tych bestialskich zbrodni. Dwóm młodym Żydom kazano rzucać do siebie olbrzymim kamieniem ważącym około 30 kg. Jeden z trudem udźwignął ten kamień, lecz drugi, chwytając go, przewrócił się; wówczas Niemiec kazał położyć mu się na ziemi, a twarz (nosem) położyć na tym kamieniu. Żyd to wykonał, a szwab stanął mu okutym butem na głowie i przez dłuższą chwilę utrzymywał równowagę, miażdżąc twarz nieszczęsnemu Żydowi. Żyd początkowo piszczał, aż zemdłał. Wylano na niego kubek wody. Drugiemu Żydowi kazano bić swego kolegę. Odmówił. Uderzono go w twarz – przewrócił się. Podniósł się z ziemi i (naiwny) zaczął się skarżyć oficerowi SS, że go niesłusznie biją. Ten w odpowiedzi kolbą rewolweru huknął go w głowę. Żyd przewrócił się. Doskoczyło do niego 4 zbirów i poczęli nieprzytomnego kopać po głowie, po twarzy, gdzie, który popadł. Zmasakrowali go i lali wodą, a następnie wszystkich Żydów wsadzili do auta ciężarowego i gdzieś wywieźli.”⁵⁰ Prawdopodobnie to samo zdarzenie relacjonuje również Stanisław Krzykawski: „Żydom kazali wziąć duży kamień i rzucać do siebie nim jak piłką, ale kamień był ciężki i ostry, więc Żydzi kaleczyli sobie tym kamieniem nogi i ręce, no to ich znowu bili...

⁴⁷ Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 230.

⁴⁸ Parasol, AŻIH, *Relacje...*

⁴⁹ Lemberg błędnie podaje datę 31 sierpnia 1940 roku (AŻIH, *Relacje...*).

⁵⁰ Cytat za Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 176.

Było tam na Czarnej Górze – dwóch zabitych ale nazwisk nie pamiętam... A może więcej zginęło, bo Żydzi dłużej zostali...”⁵¹.

35. „Krwawa Środa”, Czarna Góra obok torów kolejowych i rzeki Baby (źródło: BLH)

36. „Krwawa Środa”, Czarna Góra obok torów kolejowych i rzeki Baby (źródło: BLH)

⁵¹ 1940 „Krwawa Środa”..., s. 8.

Represje niemieckie miały miejsce także na miejskim rynku: „Kiedy już na rynku wykonywaliśmy z ulicy Augustiańskiej skręt w lewo, widziałem, że Niemcy zmuszali starego Żyda do wskakiwania na ścianę budynku. Było to w pobliżu dzisiejszego PTTK. Ów Żyd podbiegał do ściany i niezdarnie podniesioną jedną nogą opierał się o ścianę. Niemcom chyba nie zależało na wdrapaniu się tego człowieka na ścianę, ale na jednej jeszcze okazji do bicia go pejczem. Nie wiem, jak się to skończyło, bo po- pędzono nas dalej... Nieco dalej – niedaleko wieży ciśnień kątem oka zauważyłem chłopca w moim wieku, któremu kazano się rozebrać i badano go, czy jest Żydem. Zachowało się nawet zdjęcie tego nieszczęśnika, ale nie znam jego nazwiska.”⁵²

37. „Krwawa Środa”, Czarna Góra obok torów kolejowych i rzeki Baby (źródło: PTTK Olkusz)

⁵² Relacja Piotra Szymczyka w 1940 „Krwawa Środa”..., s. 10-11.

38. Zellinger (z opaską) zmuszony przez Niemców do obcięcia brody Abramowi Kaliksztajnowi – szojchetowi (rzezakowi). Z lewej Rajtgrund. Żydzi z branży mięsnej. „Krwawa Środa”, Czarna Góra⁵³ (źródło: Yad Vashem (70AO7))

39. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: USHMM, nr 21442)

Ta akcja represyjna niemieckich okupacyjnych sił policyjnych wobec męskiej części społeczeństwa olkuskiego zyskała obfitą dokumentację fotograficzną.

Zdjęcia, oprócz jednego, które wydaje się wykonane z ukrycia z mieszkania olkuskiego fotografa A. Dębca (il. 40), stanowią świadectwo dokumentacji oficjalnej, choć częściowo być może sporządzonej także do celów prywatnych niemieckich funkcjonariuszy.

⁵³ Ustalenie Ireneusza Cieślaka – zob. <http://olkusczyzydzi.pl/wp-content/uploads/2016/10/Abraham.Apelstein.pdf>.

40. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: PTTK Olkusz)

41. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: PTTK Olkusz)

42. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: USHMM, nr 21444)

43. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: PTTK Olkusz)

44. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: BLH)

45. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: BLH)

46. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: Yad Vashem,1893_22)

47. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: BLH)

48. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: www.vilnaghetto.com)⁵⁴

49. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: eBay.pl, nr 360035007179)

⁵⁴ Zdjęcie opublikowano także w książce *Męczeństwo, walka, zagłada Żydów w Polsce 1939-1945*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1960, zdjęcie nr 314, ale błędnie opisano jako „Chrzanów. Na rynku podczas „akcji””. Zob. także *Yad Vashem*, 214_125.

50. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: eBay.pl, nr 360035007876)

51. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. Z prawej prawdopodobnie Słomnicki. W tle budynki wschodniej pierzei olkuskiego rynku przy skrzyżowaniu z ulicą Krakowską. (źródło: eBay.pl, nr 360035011251)

52. „Krwawa Środa”, ołkusi rynek. W tle ołkusi kościół. Z lewej stoi z podkurczonymi rękami Moszek Hagierman.
(źródło: eBay.pl, nr 360035016416)

53. „Krwawa Środa”, ołkusi rynek. Inne zdjęcie tej samej grupy (źródło: Yad Vashem)

54. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. W tle olkuska wieża ciśnień. (źródło: eBay.pl, nr 360035015454)

55. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. Ta sama osoba na wcześniejszym zdjęciu grupowym. (źródło: eBay.pl, nr 360035008717)

56. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: eBay.pl, nr 360035009360)

Na zdjęciu 48 warto zwrócić uwagę na stoły rozłożone na chodniku przy rynku w prawej części zdjęcia, niedaleko skrzyżowania z ul. Krakowską. Tam właśnie odbywało się legitymowanie mężczyzn spędzanych na olkuski rynek, o czym świadczy także zdjęcie poniżej.

57. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: eBay.pl, nr 360035016031).

Na zdjęciu tym, drugi od lewej w legitymowanej grupie, znajduje się Moszek Joel Hagierman, syn Icka Pałytyła, dajan (sędzia religijny) olkuskiej wspólnoty żydowskiej, zamieszkały w pobliżu przy ulicy Krzywej 7, który stał się tego dnia obiektem szczególnego znęcania fizycznego i psychicznego na olkuskim rynku oraz wyszydzania przez niemieckich policjantów⁵⁵, co dokumentują także poniższe zdjęcia:

58. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. W środku z podkurczonymi rękami Moszek Hagierman. W tle budynki południowej pierzei olkuskiego rynku na wschód od wylotu ulicy Żuradzkiej. (źródło: eBay.pl, nr 360035009868).

59. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. Z prawej Moszek Hagierman. (źródło: eBay.pl, nr 360035014221)

⁵⁵ Być może ten właśnie incydent relacjonuje Stanisław Tarasin, wspominając: „Nagle usłyszałem szczególny śmiech i wrzask. Ostrożnie odwróciłem głowę i zobaczyłem dwóch Żydów w strojach liturgicznych. Bito ich batami po głowach, nogach i gdzie się dało, aż popadali i stracili świadomość.” (*Partyzanckie wspomnienia*, Olkusz 1999, s. 5).

60. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. Z prawej Moszek Hagieman. W tle budynku południowej pierzei olkuskiego rynku między ulicami Krakowską i Żuradzką. (źródło: eBay.pl, nr 360035013524)

61. „Krwawa Środa”, olkuski rynek. Moszek Hagierman. W tle budynki południowej pierzei olkuskiego rynku między ulicami Krakowską i Żuradzką. (źródło: eBay.pl, nr 360035006419)

62. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: ŻIH)

63. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: ŻIH)

64. „Krwawa Środa”, olkuski rynek (źródło: Yad Vashem, 944_2⁵⁶)

Poniżej trzy zdjęcia dokumentujące zmuszanie Moszka Hagiermana i drugiego olkuckiego Żyda do zanurzania się w rzece Babe w trakcie „Krwawej Środy”:

65. „Krwawa Środa”, rzeka Baba. Z prawej Moszek Hagierman. (źródło: eBay.pl, nr 360035014538)

⁵⁶ To samo zdjęcie, ale wykadrowane, lecz nie pogięte w BLH.

66. „Krwawa Środa”, rzeka Baba. Z prawej Moszek Hagierman. (źródło: ŻIH)

67. „Krwawa Środa”, rzeka Baba. Zanurzona postać to Moszek Hagierman. (źródło: ŻIH Jagielski J-1599)

Miejszem represji był też plac przy dzisiejszym skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Jana Kantego: „... Ja w czasie „Krwawej Środy” znalazłem się na placu naprzeciwko Kasy Chorych – obecnie dzielnica blokowa przy ulicy Adama Mickiewicza. Po wylegitymowaniu przeprowadzono mnie pod klon i kazano położyć się. Leżeli już tam wikariusz olkuski, Antoni Szczurowski i Tadeusz Lupa. Była wówczas godzina druga trzydzieści. Około godziny siódmej Tadeusz Lupa próbował ucieczki, ale w biegu do ogrodu miejskiego przy ulicy Sławkowskiej i Mickiewicza został zastrzelony...⁵⁷ Około godziny dziesiątej kazano nam ustawić się w dwuszeręgu i któryś gestapowiec przez tłumacza wyjaśnił, że jesteśmy karani za zamordowanie niemieckiego policjanta... Następnie wezwano do wystąpienia tych, którzy mają w domu dolary, funty, złoto lub inne cenne przedmioty. Wystąpiło kilku Żydów i dwóch Polaków, więc wsadzono ich do aut. Niemcy zawieźli ich do domów, zabrali te walory, a Żydów i tych Polaków przywieźli na miejsce kaźni, gdzie wznowiono znęcanie się nad nimi. Tak było do godziny piętnastej. Wreszcie kazano nam wstać i biegiem opuścić miejsce tortur przy szczęku karabinów maszynowych, a oprawcy niemieccy biegnących bili i kopali. Na tym placu było nas około 100 osób”⁵⁸. Wedle zeznań Auerbachowej, w jej domu Niemcy „znaleźli dywany i oskarżyli ojca, że zajmuje się handlem. Zbili go i zawieźli do lagru do Sosnowca, skąd na skutek interwencji po 3 tygodniach został zwolniony.”⁵⁹

Wśród wyjątkowo zmasakrowanych ofiar tej represji wymieniany jest często także olkuski Żyd, obywatel USA, Majer⁶⁰. Być może wskazówką co do tożsamości tej ofiary jest poniższa korespondencja Isaaca (Izaka) Millera, zamieszkałego w Olkuszu przy ul. Buchowieckiego 8, z Zarządem Miejskim miasta Olkusza w sprawie potwierdzenia braku obywatelstwa polskiego i niemieckiego w związku z jego staraniami o dokumenty na wyjazd do Stanów Zjednoczonych, gdzie się urodził (il. 68-70).⁶¹

Jak twierdzi E. Lemberg, „Od tego mniej więcej okresu rozpoczęły się represje; często miały miejsce rewizje, areszty i branie zakładników.”⁶²

⁵⁷ Na stronach internetowych Yad Vashem błędnie twierdzi, jakoby Tadeusz Lupa był Żydem. Jak relacjonuje Janina Klich z Olkusza: „Mój starszy brat Tadeusz Lupa pracował jako elektryk w magistracie w Olkuszu. Został zastrzelony przez Niemców podczas „Krwawej Środy” w Olkuszu 31 lipca 1940 r.” (za Adam Cyra, „Mieszkańcy ziemi olkuskiej w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych, Oświęcim–Olkusz 2005, s. 172).

⁵⁸ Relacja Jana Kasprzyka w 1940 „Krwawa Środa”..., s. 9.

⁵⁹ Auerbachowa, *Relacje...*

⁶⁰ Marian Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 231. Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 174. Jan Kantyka twierdzi, iż Majer był ofiarą śmiertelną Krwawej Środy (*Na jurajskim szlaku...*, s. 224). Podobnie 1940 „Krwawa Środa”..., s. 9 mówi, iż mimo ofiarnej pomocy olkuskich lekarzy Majer zmarł po kilku dniach.

⁶¹ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: AP Kat), zespół „Akta miasta Olkusza”, sygn. 1204/429, k. 145-147.

⁶² Elias Lemberg, *Relacje...*

Olkusz dnia 3. maja 1940 r

147

Do

Zarządu Miejskiego m. Olkusza

w O l k u s z u

Issac M i l l e r, zamieszkały
w Olkuszu, ul. Buchowieckiego 8.

P o d a n i e

Niniejszym uprzejmie upraszam o łask. wydanie mi zaświadczenia tej treści, że nie byłem i nie jestem ani obywatelem Rzeczypospolitej Polskiej ani też Rzeszy Niemieckiej.

Zaznaczam przytym, że przygotowując dokumenty na wyjazd do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie się urodziłem, zostałem ostatnio wezwany przez Konsulat Amerykański w Berlinie do przedłożenia tego rodzaju zaświadczenia Władz Policyjnych.

Tobec tego, że uzyskałem już wszystkie potrzebne mi na wyjazd dokumenty za wyjątkiem wymienionego powyżej zaświadczenia, uprzejmie upraszam o łask. wydanie mi tegoż, za co zgóry uprzejmie dziękuję.

4° 20

Isaac Miller

Zarząd Miejski m. Olkusz
 Nr. 27/87/40
 Olkusz, dn. 4. V 1940
 146

okupator, sędziuch do rejestracji
 Na podstawie rejestru mieszkańców Zarząd Miejski
 radniarski, że Isaac Miller, zamieszkały w Olkuzie
 przy ul. Buchowieckiego 8, nie udowodnił, że jest obywatel
~~Republiki~~ ~~Polniskij~~ ~~Polskim~~.
 Niniejsze radniarstwo wydaje się zrzeczeniem
 na skutek jego prośby.
 Burmistrz:

69. Polskojęzyczny brudnopis odpowiedzi Burmistrza na prośbę Isaaka Millera z 4 maja 1940 r. (źródło: AP Kat)

Buergermeisteramt der Stadt Olkusz
 Nr. 27/87/40
 Olkusz den 4. Mai 1940

B e s c h e i n i g u n g

Auf Grund der in der Bevoelkerungsevidenz / Einwohnerbuecher /
 niedergelegten Dokumente bescheinigt das Buergermeisteramt, dass
 Isaac Miller, wohnhaft in Olkusz, Buchowiecki-Str. 8, nicht
 bewiesen hat, dass er polnischer Staatsangehoeriger ist.

Diese Bescheinigung wird dem obigen auf seine Bitte hin aus-
 gestellt.

Der Buergermeister:
 /-/ M. Hajewski

Ekspedjowano
 193. s.
 podpis:

70. Zaświadczenie wydane przez Burmistrza na prośbę Isaaka Millera z 4 maja 1940 r. (źródło: AP Kat)

Poniżej dwa inne zdjęcia opisywane jako wydarzenia „Krwawej Środy”, ale ich identyfikacja nie jest pewna.

71. Przymusowe obcinanie bród. Lokalizacja nieustalona. (źródło: eBay.pl, nr 360035013898)

72. Lokalizacja nieustalona. (źródło: eBay.pl, nr 360035014979)

SS-sturmbannführer Paterman, postrach Olkusza aż do 1941 r., był specjalistą od maltretowania Żydów. Jak wspomina Kiciarski, „codziennie kilku lub kilkunastu sprowadzał do swojej kwatery, ustawiał twarzą do ściany z podniesionymi rękami i wśród wyzwick bił swe ofiary do krwi. Leczyć tych ludzi musiało się „dyskretnie”, bez możliwości jakiegokolwiek interwencji.”⁶³ Kiciarski opowiada też niezwykłą historię będzińskiego Żyda – esesmana: „W tym czasie, kiedy postrachem Olkusza był jeszcze esesowiec Patermann, pojawił się w Olkuszu osobnik, również odziany w czarny mundur esesmana, z dużym rewolwerem u boku. Nazwisko miał polskie, kończące się na „ski”. Pracował jako tłumacz policyjny „Schupo” i policji kryminalnej „Kripo”. Wszyscy omijali go z daleka, ze strachem. Przekonaliśmy się jednak wkrótce, że nie było powodu do obawy. Osobiście stwierdziłem to, gdy mnie wezwano na policję do badania grupy kobiet aresztowanych na granicy. W czasie ich badania przeze mnie odbywało się równocześnie przesłuchiwanie aresztowanych. Ze zdumieniem stwierdziłem, że zeznania aresztantek są przez tłumacza odpowiednio przeinaczane, korzystnie dla zeznających. Gdy popatrzyłem na tłumacza, spotkałem się z dziwnym i jakimś smutnym spojrzeniem jego oczu. W jakiś czas potem tłumacz został nagle aresztowany i osadzony w areszcie olkuskim. Okazało się, że był Żydem, magistrem farmacji, który na podstawie fałszywych dokumentów jako *Reichsdeutsch* został zatrudniony w policji. Ponieważ funkcjonariusze *Schupo* i *Kripo* za jego pośrednictwem brali łapówki itp., ułatwiono mu ucieczkę z aresztu. Pochodził on prawdopodobnie z Będzina. Występował jako *Zygmunt Kiedrowski* (prawdziwe nazwisko: *Jakub Land-*

⁶³ Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 228.

smen). Po ucieczce z więzienia olkuskiego pracował w urzędzie generalnego gubernatora Franka w Krakowie, gdzie jednak został zdemaskowany jako członek wywiadu polskiego podziemia i następnie bez sądu stracony⁶⁴.

W sierpniu 1940 r. Wydział Prawny olkuskiego Judenratu uzyskał wyłączność pisania podań do Landsratamt (starostwo), Kreiskommunalverwaltung (zarząd powiatowo-gminny) i Magistratu. W tym samym miesiącu Amtsgericht (sąd okręgowy) w Olkuszu wezwał Kierownika Wydziału Prawnego do złożenia sprawozdania z jego działalności⁶⁵.

10 października 1940 r. w części dawnego powiatu olkuskiego włączonej do Rzeszy mieszkało 4.021 Żydów (8,1%)⁶⁶. Z odpowiedzi na pismo opolskiej Izby Handlu w sprawie ilości Żydów przebywających w tym czasie w Olkuszu wiemy, że było ich 3.015.⁶⁷

330 **Handwerkstammer Oppeln**
 Bezirk: Regierungsbetriebe Oppeln und Kattowitz

Handwerkstammer Oppeln, Sanktweber Straße 55

Herrn
 Bürgermeister
 in Olkusch

Der Bürgermeister
 Olkusch, D. 123
 Eing.: 11. OKT. 1940

Geschäftsbereich Oppeln, Sanktweber Straße 55
 Fernruf: 3341
 Postfachnummer: 3300
 Hauptamt: Stadt-Sanktweber Oppeln
 Kreis-Sanktweber Oppeln

Ihre Zeichen: Ihre Postkarte vom: Verlag: III A I
 Tag: 9.10.40

Betreff:

Wir bitten um Mitteilung, wieviel Juden
 in Olkusch ansässig sind.

Handwerkstammer Oppeln.
 R.A.

3015

73. AP Katowice 1204 429, k. 390.

⁶⁴ Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 229.

⁶⁵ *Biuletyn Prawniczy*, periodyk urzędowy Kierownika Rad Starszych Gmin Żydowskich w Ost-Oberschlesien, Centralny Wydział Prawny, Sosnowiec, nr 1 z 01.10.1940 r. (*Archiwum Ringelbluma...*, t. 8, *Tereny wcielone do Rzeszy...*, s. 247-256), s. 248.

⁶⁶ *W czasach II wojny...*, s. 180, tab. 37.

⁶⁷ AP Kat, 1204/429, k. 389-390.

Der Bürgermeister
Nr. 27, 1221/40

Olkusz, den 15. X. 1940
389

An die
Handwerkskammer Opatów
in Opatów
Kallombrstraße 55

Betrifft: Judentzählung
Vorgang: Letzte Verfügung III. St. 1. vom 29. X. 1940

In Erledigung der obigen Verfügung
teile ich mit, dass in Olkusz 3.015 Juden
ausässig sind. -

Der Stadtkommissar
MW

JS.
16/10/40

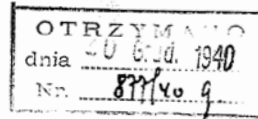
74. AP Katowice 1204 429, k. 389.

Kolejne dwa dokumenty (il. 75-76) to korespondencja olkuskiej Rady Starszych z krakowskim Jointem z grudnia 1940 r. Korespondencja dotyczy kosztów leczenia chorej umysłowo Sary Grünberg z Olkusza przebywającej w krakowskim Szpitalu Św. Łazarza i Klinice Uniwersyteckiej. List do krakowskiego Jointu w tej sprawie z 18 grudnia 1940 r. podpisany został w imieniu olkuskiego Judenratu prawdopodobnie przez Czarneckiego.

ÄLTESTENRAT DER JÜDISCHEN KULTUSGEMEINDE
RADA STARSZYCH GMINY WYZNANIOWEJ ŻYDOWSKIEJ
OLKUSCH.

OLKUSCH, den 18. Dezember 1940
Fennstr. 26.
Postfach 43.

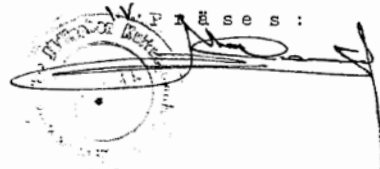
Abt. Fürsorge
Nr. 3941/40
Behr. Behandlungskosten Sara Grünberg

In das
American Joint Distribution Committee
in K r a k a u

Durch unsere Zentrale in Sosnowitz bekamen wir s.Zt. die Verständigung, dass die Kosten für eine klinische Behandlung der geisteskranken Sara Grünberg aus Olkusch in Krakau durch Sie übernommen werden.
Die Patientin befindet sich seit längerer Zeit in der neurologischen Abteilung der Staatlichen Krankenanstalten in Krakau / Szpital Św. Zazarza i Klinika Uniwersytecka / und fordert dieselbe nunmehr die Bezahlung der Behandlungskosten von den Angehörigen der Patientin. Da es sich um eine ganz verarmte Familie handelt, ist dieselbe ausserstande dem nachzukommen und bitten wir höfl. entsprechend der mit der Zentrale in Sosnowitz getroffenen Vereinbarung um Übernahme der Kosten durch Ihre Institution. Wir bemerken Ihnen noch, dass die Kranke Angehörigen in Krakau hat und bei Nichtbezahlung der Anstaltskosten Gefahr läuft, aus der Klinik entlassen zu werden, obwohl sie keine Unterkunft in Krakau hat.
Wir erwarten eine baldige Erledigung der Angelegenheit und danken Ihnen im Voraus bestens.

Przyjęto gwarancję, nie dalsze
15025. listem Nr 2 dnia

75. Pismo olkuskiego Judenratu z 18.12.1940 r. do Jointu.

Tej dokumentacji archiwalnej towarzyszy dość zagadkowa karta sporządzona odręcznie zawierająca niewypełniony formularz (il. 77). Trudno powiedzieć czy chodzi o dokument olkuskiego Judenratu czy raczej krakowskiego Jointu. Na to ostatnie wskazywałaby dość zaskakująca informacja o liczbie 1000 Żydów, podczas gdy liczba mieszkańców określona została jako 9199. Oprócz tego na karcie znajduje się informacja, że z przydzielonych 500 kg macy „otrzymali 400 kg”. Ta forma gramatyczna trzeciej osoby liczby mnogiej również zdaje się wskazywać, iż autorem tej karty był jednak krakowski Joint.

Ciekawe są w tych dokumentach zmiany nazewnictwa odzwierciedlające przemiany w organizacji i sytuacji miejscowej ludności żydowskiej. O ile pismo z 12 paź-

dziennika 1939 r. opatrzone jest nagłówkiem „KOMITET przy gmin Żyd. w Olkuszu” i pieczęcią „Zarząd Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu”, to już sprawozdanie z 2 stycznia 1940 r. posługuje się nazwą „Rada Starszych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Olkuszu”, a opatrzone jest pieczęcią „Aeltestenrat de Judischen Kultusgemeinde, Olkusz”. Oba dokumenty sporządzone są w języku polskim (z wyjątkiem ostatniej pieczęci). Listownik, na którym sporządzono pismo z 24.05.1940 r. jest już dwujęzyczny (niemiecki i polski), ale nazwa miasta nadal ma polską formę i taki też jest język samego pisma, ale już kolejne pismo z 18 grudnia 1940 r. sporządzone jest w języku niemieckim i w tym też języku jest listownik olkuskiego Judenratu z wyjątkiem samej jego nazwy, która zachowała nadal i polską wersję, choć nazwa samego miasta uległa już zniemczeniu na „Olkusch”.

9

AMERICAN JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE, CRACOW

Nr. A. 198 / G.
898 / 40.

Krakau, den 22. Dezember 1940.

An den
 Ältestenrat der Jüdischen
 Kultusgemeinde
 in O l k u s c h

In Beantwortung Ihres Schreibens vom 18. ds. Mts. Nr. 3941/40. Abt. Fürsorge, teilen wir Ihnen höflichst mit, dass wir mit unserem Briefe vom 25. Oktober ds. Js. an die Vereinigten Staatlichen Krankenanstalten in Krakau, die Garantie für die Bezahlung von Zł. 150.- als Teilbetrag für die Behandlung der geisteskranken Sara Grünberg aus Olkusch für den zweiten Aufenthaltsmonat übernommen haben.-

Hochachtungsvoll
 American Joint Distribution Committee

JR/seh.

Z początkiem grudnia roku ub. Przewodniczącemu Komitetu Żydowskich Gmin Wyznaniowych w Sosnowcu, p. M. Merinowi, powierzono ze strony Władz misję przeprowadzenia organizacji wzgl. reorganizacji Gmin Żydowskich, leżących na obszarze obwodu rządowego Kattowitz. Celem wykonania tego polecenia zaszła konieczność stworzenia organu centralnego, którego zadanie miało polegać na jednolitym zorganizowaniu gmin i ich działalności. – W ten sposób powstała w pierwszych dniach stycznia roku bieżącego tak zwana „Centrala”, która z biegiem czasu rozrosła się w instytucję o wielkich rozmiarach. (...) Mimo to wytworzyła się z biegiem czasu taka organizacja, która w danych warunkach uczyni zadość potrzebom, mianowicie „Centrala Żydowskich Gmin Wyznaniowych na Górnym Śląsku”.

Rodzaj organizacji.

Żydowskie Gminy na terenie wschodniego Górnego Śląska dzielą się na 8 obwodów, a mian. bielski, blachownicki, chrzanowski, dąbrowski, olkuski, żywiecki, cieszyński i zawierciański. Oprócz tego istnieją jeszcze 2 okręgi miejskie: sosnowiecki i będziński. Gminy na terenie poszczególnych obwodów podlegają t. zw. Inspektoratom okręgowym, które są łącznikami pomiędzy nimi a centralą w Sosnowcu i których zadanie polega na czuwaniu nad sumiennym wykonywaniem dyrektyw wydawanych przez centralę. Na czele centrali stoi kierownik Rad Starszych, który wobec Władz reprezentuje zarówno Centralę, jak i poszczególne Gminy. Na skutek rozległej działalności centrali, podzielono pracę na poszczególne resorty i stworzono odpowiednie działy.⁶⁸

W połowie września inspektorat olkuski obejmował 6.116 Żydów zamieszkałych w gminie Olkusz (3.000 osób), Schümenschütz (Strzemieszyce – 1.500 osób) i Sławków (900 osób), filii Ząbkowice (330 Żydów) oraz ośrodkach objętych pieczęcią tzw. mężów zaufania: Ogrodzieniec (Ogrodzieniec – 43 Żydów), Grabocin (20 Żydów), Porąbka (Porombka – 108 Żydów), Kazimierz (30 Żydów), Maczki (40 Żydów) i Niemce (145 Żydów).⁶⁹

Według stanu do marca 1941 r. inspektoratem Olkusz kierował Dionizy Sobol, a polegały mu cztery gminy żydowskie: gmina Olkusz, którą kierował tenże Dionizy Sobol z filiami Olkusz o liczbie mieszkańców 2940 oraz Ogrodzieniec z liczbą mieszkańców 43, gmina Sławków z przewodniczącym Chaimem Laksem o liczbie mieszkańców 846, gmina Strzemieszyce z przewodniczącym Azryelem Flaschenbergiem (dane z października 1940 r.) i filiami Strzemieszyce z liczbą mieszkańców 1442, Grabocin z liczbą mieszkańców 16, Kazimierz z liczbą mieszkańców 29, Maczki z liczbą mieszkańców 37, Niemce z liczbą mieszkańców 146 oraz Porąbką z liczbą mieszkańców 112, a także gmina: Ząbkowice z przewodniczącym Joelem Ziegreichem i z liczbą mieszkańców 336.⁷⁰ To samo źródło podaje liczbę urzędników zatrudnionych w Centrali Żydowskich Rad Starszych Wschodniego Górnego Śląska wedle stanu z 5 II 1941 r., gdzie w powiecie Olkusz dla gminy Olkusz z liczbą mieszkańców 3 000 liczba urzędników wynosiła 39 osób, dla gminy Sławków z liczbą mieszkańców 900 liczba urzędników wynosiła 19, dla gminy Strzemieszyce z liczbą mieszkańców 1 800

⁶⁸ Gazeta Żydowska, Rok I, nr 29, wtorek 29 października 1940, s. 6.

⁶⁹ Bulletin z 15.09.1940 r. w *Archiwum Ringelbluma...*, t. 8, *Tereny wcielone do Rzeszy...*, s. 233).

⁷⁰ Aleksandra Namysło, *Centrala Żydowskich Rad Starszych...*, tabela I, s. 56.

liczba urzędników wynosiła 33, zaś dla gminy Ząbkowice, z liczbą mieszkańców 320 liczba urzędników wynosiła 9.⁷¹ W wykazie imiennym urzędników zatrudnionych w Centralnej Radzie Starszych Wschodniego Górnego Śląska w Sosnowcu (1 III 1941 r.) dla jednostki organizacyjnej „Urząd Nadzorczy” podane są dane Azryela Flaszemberga, ur. 23 II 1895, piastującego stanowisko delegata w Strzemieszycach oraz Dionizego Sobola, ur. 12 III 1902, piastującego stanowisko inspektora powiatowego w Olkuszu.⁷²

78. Hela Kolin, Macher i Wachtman (od lewej), trzy żydowskie nastoletnie dziewczęta z opaskami pozują przy drzewie w olkuskim lesie, 1941 r. (źródło: USHMM)

⁷¹ Aleksandra Namysło, *Centrala Żydowskich Rad Starszych...*, tabela II, s. 59.

⁷² Aleksandra Namysło, *Centrala Żydowskich Rad Starszych...*, tabela III, s. 60.

79. Portret grupowy żydowskich kobiet w Olkuszu około 1941 r. (źródło: USHMM)

80. Czworo młodych Żydów z opaskami na schodach w olkuskim getcie, wśród nich Rose Grinbaum z kuzynką(nem), rok 1941 (źródło: USHMM, nr 18613)

81. Lokalizacja nieustalona. (źródło: Yad Vashem)

82. Eskortowana przez Polaka grupa Żydów z Olkusza idzie do pracy niosąc łopaty (źródło: USHMM, nr 01236)

83. Praca przymusowa przy ulicy Szpitalnej (luty 1940 r.). Pierwszy z prawej Icchak Waltman, u góry siedzi jego kuzyn Waltman (piekarnia przy ul. Szpitalnej), na dole z lewej siedzi Polak mieszkający na rogu ul. Żuradzkiej i Szpitalnej, pierwszy z lewej stoi Zilberstein, który pracował w piekarni Waltmana (źródło: Yizkor Book)

84. Praca przymusowa, kopanie rowów na strzelnicy pod niemieckim nadzorem, po prawej prawdopodobnie więźniowie, dokładna lokalizacja nieustalona (źródło: BLH)

Transporty Żydów olkuskich do obozów pracy przymusowej w Rzeszy rozpoczęły się w październiku 1940 r. wywiezieniem 140 osób⁷³. Jak twierdzi Efraim Parasol, „we wrześniu lub na początku października 1940 Rada Żydowska na zarządzenie władz wysyła 70 mężczyzn do Dulagu⁷⁴ w Sosnowcu skąd zostają skierowani na prace do Niemiec. Przyrzeczono, że wrócą po 3 miesiącach, ale jak okazało się już więcej stamtąd nie powrócili. Od tego czasu Arbeitseinsatz pochłania stale coraz więk-

⁷³ *Encyclopaedia Judaica*, k. 1367.

⁷⁴ Dulag – „Dulag jest to skrót Durcangslagru, urządzonego w nowowytbudowanym przed wojną gmachu żydowskiego gimnazjum kupieckiego. Do tego gmachu, który był strzeżony przez oddział S.S., kierowała milicja materiał, który przeznaczony był na wyjazd do obozów pracy.” (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 111). Dulag mieścił się na ul. Składowej 5 w Sosnowcu (N. Sztternfinkel, *Zagłada Żydów Sosnowieckiego getta*).

szą ilość młodzieży żydowskiej, w wypadku niestawienia się wezwanego do pracy, aresztuje się rodziców lub rodzeństwo i trzyma się ich tak długo, aż nie stawia się wezwany. Młodzież żydowska broni się jednak wszelkimi środkami biernego oporu by uniknąć wywózki do łagru, która jest równoznaczna ze śmiercią.⁷⁵

Drugi transport z 130 Żydami odszedł z Olkusza w styczniu 1941 r., trzeci – złożony z 300 kobiet – w sierpniu 1941 r.⁷⁶

Marian Auerhahn tak opisuje kwestię przymusowej pracy olkuskich Żydów: „Na początku odnosiłem się sceptycznie do Merina, ale gdy się z nim bliżej poznałem, rozumiałem, że zrobił dużo dobrego dla Żydów. Według wyjaśnień udzielonych mnie osobiście przez Merina starał się on działać na zwłokę. Wiedział że Żydów czeka śmierć, ale liczył, że pewna garstka ocaleje. Poświęcał więc w akcjach według niego najgorszych – chorych, starców, liczył się z tym, że najlepsi zostaną. Właśnie Merin pierwszy wystąpił z propozycją, by Żydów zatrudnić w rozmaitych miejscach pracy, by Niemców odciągnąć od myśli zagłady Żydów wyzyskując ich jako siłę roboczą. Na pierwszym wiecu Żydów zwołanym przez Merina dowodził on konieczności zatrudnienia Żydów. Tłumaczył im, że będą wolnymi ludźmi, dostaną zapłatę, że staną się w ten sposób elementem pożądanym dla Niemców. Zgłosiło się nie dużo młodzieży i wyjechali do obozu, gdzie pracowali razem z aryjczykami dostawali takie same racje przyjeżdżali do domów. Ale skończyło się to szybko, wkrótce zamieniono ten obóz w obóz pracy zamknięty. Niemcy potem zaczęli organizować obozy pracy. Polecili Judenratowi zorganizowanie ludzi do pracy. Wyznaczali kontyngent ludzi które dane miasto musiało dostarczyć. Co trzy miesiące powtarzali ten proceder wybierając powoli całą młodzież zdolną do pracy. Oczywiście że ludzie nie zgłaszali się ochotniczo tylko Judenrat rozsyłał zawiadomienia stawiennictwo było obowiązkowe, kto nie stawił się został przez ordnerów⁷⁷ doprowadzony. Na początku wybierano element zdrowy z czasem zdrowych zabrakło i brano element słaby fizycznie i chorowity byle by zapełnić kontyngent. Pojawiło się łapownictwo, okupowali się Judenratowi ci, którzy mieli dużo pieniędzy i na miejsce bogatych łapano ludzi słabych, mniej zdolnych którzy nie mogli tego okupu uiścić. Na moje zapytanie dlaczego tak się dzieje odpowiedziano że gmina musi mieć pieniądze np. na opłacenie haraczu Niemcom. Łapówki wśród Niemców brał każdy. Niemiecki burgermeister m. Olkusza przysyłał do Judenratu karteczki z napisem, co mu jest potrzebne i co trzeba dla niego załatwić. W tych spisach były m. in. torty, mięsivo na przyjęcie swoich gości. Córeczka p. burgermeistra przychodziła do Judenratu i przynosiła swoje buty do podzelowania.

Oto jak wyglądało takie branie ludzi do pracy jednego dnia.

⁷⁵ Parasol, *Relacje...*

⁷⁶ *Encyclopaedia Judaica*, k. 1367. Auerbachowa pisze, że „w 1941 roku wysyłano młodych mężczyzn i młode kobiety do łagrów na pracę na terenie Śląska.” (*Relacje...*). Z kolei Kantyka (*Na jurajskim szlaku*, s. 34) pisze o deportacji w głąb Rzeszy 500 młodych Żydów jeszcze przed powstaniem getta, choć jako datę jego powstania błędnie wskazuje na luty 1941 r.

⁷⁷ ordnerzy – członkowie milicji żydowskiej (Ordnungsdienst, O. D. – niem. służba porządkowa), formacji utworzonej przez podległe okupacyjnym władzom niemieckim Judenraty, która odegrała haniebną rolę zwłaszcza w trakcie akcji wysiedleńczych. Znamienne, iż nigdy przedtem społeczności żydowskie nie posiadały tego rodzaju sił policyjnych (por. Trunk, Wiederman i hasło „Jüdischer Ordnungsdienst” autorstwa Aharona Weissa w *Encyclopedia of the Holocaust*, t II, s. 771-774).

Pewnego dnia przyjechał Merin z p. Czarne⁷⁸ do Olkusza i przemawiał do zebranych Żydów, tłumaczył im, że jest to zło ale zło konieczne. Wezwał wszystkich do zjawienia się w dniu następnym o godz. 8-ej rano do domu obok spalonej bóżnicy żydowskiej (przedtem mieściła się szkoła żydowska – cheder). Zapewniał, że ludzie zatrudnieni będą zwalniani od wysiedleń. Stawiło się nazajutrz od 15-20 % wezwanych. W tej liczbie ci którzy mieli karty swojej pracy w porządku, kalecy, ludzie chorzy. Inni skryli się lub wyjechali z Olkusza.

Kontyngent miał wynieść 300 ludzi. W skład komisji lekarskiej na moje żądanie także prócz mnie, wyznaczonego przez Judenrat, poproszono dr. Kiciarskiego (Volksd.). Przy największych wysiłkach można było najwyżej uznać 60 ludzi zdolnych do pracy po kilkakrotnym przesortowaniu tych samych ludzi. Merin porozumiał się telefonicznie z gestapo w Sosnowcu, które poleciło wszystkich zostawić na miejscu twierdząc, że sami przeprowadzą przegląd. Było to zimą, leżał głęboki śnieg, a przed chederem był dół wypełniony śniegiem i kamieniami. W późnych godzinach popołud. zajęchały czarne samochody z gestapo i wysiadł osobiście p. Lindner⁷⁹ (Sturm-bannführer), Knoll⁸⁰ i lekarz niem. z SS dr. Kopp. Wpadli do pierwszej izby w której prócz nas (tj. dwóch lekarzy i dwóch urzędników z Judenratu. Ja byłem w białym fartuchu, dr. K. w cywilnym ubraniu. Jeden z nich zwrócił się do dr. K. z zapytaniem Wo hast du deine Judem stehen⁸¹? Dr. K. wylegitymował się, że nie jest Żydem a wszyscy SS wpadli na salę ogólną, gdzie ludzie byli zebrani i obstawieni milicją. Rozpoczęli swoje badanie komisyjne. Kazali ludziom rozebrać się do naga i podchodzić kolejno do stołu, za którym siedziała Komisja. Dr. Kopp w oryginalny sposób określał kto jest zdolny do pracy lub nie. Mianowicie zdolnemu dawał kopniaka w stronę sali, niezdolnego kopnął w kierunku drzwi, przed którymi stał szpaler SS-manów, który po kolei obdzierał kopniakami niezdolnego do pracy tak że kopnięty przez ostatniego wylatywał na ulicę i wpadał goły do dołu wypełnionego śniegiem, a za nim wylatywały jego rzeczy wyrzucane przez ordnerów i ubranie i musiał w dole leżeć w śniegu. My dwaj lekarze staliśmy w pierwszym pokoju bezczynnie, słyszeliśmy wrzaski i krzyki na sali i widzieliśmy wylatujących jak z procy gołych ludzi. W pewnej chwili dr. K. zapytał gestapowca stojącego przy drzwiach czy my możemy odejść, jako odpowiedź ktoś z Komisji zawołał Polnische Schweine Ärzte nach Hause⁸². Efekt – tego dnia Niemcy kontyngent wyznaczony na ten dzień zebrali. Zabrali ludzi ciężko chorych i ułomnych wtem jednego osobnika, który lata całe chorował na wrzód na dwunastnicy, w czasie badania przy Komisji dostał krwotoku żołądko-

⁷⁸ Czarna Fanny – „prawa ręka Leitera i jego zastępczyni” (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 12).

⁷⁹ Lindner – Der Sonderbeauftragte (niem.: *Pełnomocnik do specjalnych poruczeń*), odpowiedzialny za pracę przymusową (*Arbeitseinsatz*) Żydów w rejencji katowickiej (zob. AŻIH, Zarząd Przedstawicielstwa Ludności Żydowskiej w Będzinie (w Bendsburgu), sygn. 212/6, k. 150 oraz Wiederman, s. 78). Heinrich Lindner – SS-Obersturmbahnführer w Dienststelle w Sosnowcu, Der Sonderbeauftragte (niem.: *Pełnomocnik do specjalnych poruczeń*), odpowiedzialny za pracę przymusową (*Arbeitseinsatz*) Żydów w rejencji katowickiej (zob. AŻIH, Zarząd Przedstawicielstwa Ludności Żydowskiej w Będzinie (w Bendsburgu), sygn. 212/6, k. 150 oraz Wiederman, s. 78 i N. Szternfinkel, *Zagłada*, s. 48).

⁸⁰ Knoll – referent (obok Kuczynsky'ego i Messnera) w Dienststelle w Sosnowcu (N. Szternfinkel, *Zagłada*, s. 48).

⁸¹ Wo hast du deine Judem stehen? – niem. Gdzie stoją ci twoi Żydzi?

⁸² Polnische Schweine Ärzte nach Hause – niem. Polska świnia doktor do domu.

wego – lecz o dziwo człowiek ten przetrwał obóz i żyje obecnie w Monachium i jest zupełnie zdrow (Zelinger).⁸³

10 stycznia 1941 *Gazeta Żydowska* donosiła: „W Olkuszu akcja pomocy zimowej prowadzona jest na wielką skalę. Gmina Żydowska przeprowadziła akcję odzieżową dla robotników przebywających w obozach pracy. Akcja dała bardzo dobre rezultaty.

Kwestia zaopatrzenia ludności żydowskiej w węgiel i kartofle przedstawia się następująco: Osoby, które kupują 5 metrów węgla w cenie 2 RM 75 pfg – otrzymują jeden metr kartofli w cenie 6 RM 80 pfg.

Poza tym Gmina sporządziła spis osób, którym należy przyjąć z pomocą. Gmina Żydowska uzyskała od Władz zezwolenie na otwarcie kilku sklepów z ziemniakami i owocami.⁸⁴

A oto inne zdjęcia dokumentujące los olkuskich Żydów w czasie niemieckiej okupacji:

85. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/19)

⁸³ Auerhahn, *Relacje...*

⁸⁴ *Gazeta Żydowska*, rok II, nr 3, Kraków, piątek 10 stycznia 1941, s. 7

86. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/18)

87. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/3)

88. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/23)

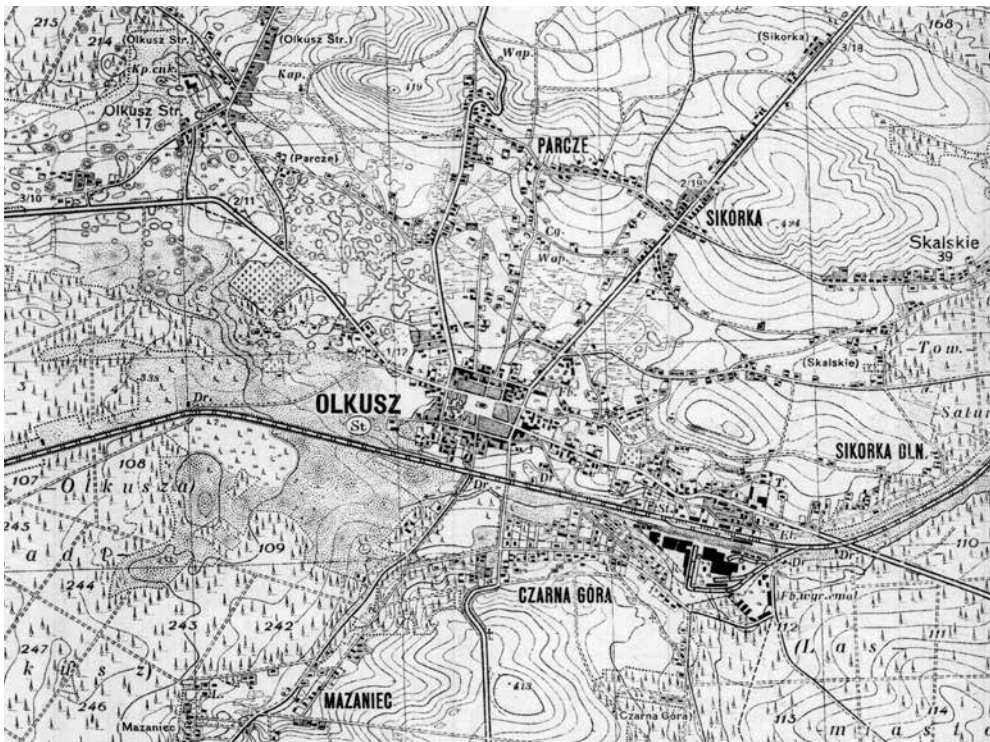
89. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem)

90. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/22)

UTWORZENIE GETTA

We wrześniu⁸⁵ 1941 r. Żydów przesiedlono z centrum Olkusza do getta utworzonego na przedmieściu miasta w okolicach Parcz, Sikorki i Słowików.

91. Plan Olkusza i okolic z 1935 r. (źródło: OLKUSZ. PAS 47 – SEUP 29 – H, Wojskowy Instytut Geograficzny, Warszawa 1935 r.)

⁸⁵ Kantyka twierdzi – choć nie podaje żadnego źródła – że utworzenie getta nastąpiło w lutym 1941 r. (*Na jurajskim...*, s. 34). Podobnie *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945. Informator encyklopedyczny*. Warszawa 1979, s. 346, twierdząc, że „przebywała w nim ludność żyd. z O. i m.in. ze Sławkowa, ogółem ok. 4 tys. osób.” Auerbachowa mówi o wiosnie 1941 r.: „Wiosną 1941 roku zostało utworzone getto, mieściło się ono na krańcu miasta. Nie było ogrodzone, a mimo to Żydzi pilnie przestrzegali zakazu wydalania się poza granice getta, gdyż za najdrobniejsze przewinięcia srogo karano.” (*AZIH, Relacje...*). Z kolei Parasol mówi: „W 1941 roku zostaje przygotowane getto. Społeczeństwo aryjskie, które mieszka za miastem zostaje przesiedlone do centrum do mieszkań żydowskich, a Żydzi zostają przymusowo przesiedleni za miasto do Sikorki (stacja przed Olkuszem) i do Słowików. Celem połączenia tych 2 skupień żydowskich zostaje zrobiona specjalna droga. W maju 1941 roku wszyscy Żydzi z Olkusza są skupieni już w tych 2 miejscowościach i żyją w bardzo ciężkich warunkach mieszkaniowych. Kilka rodzin musiało mieszkać w jednym mieszkaniu. Skupienie Żydów w jednym miejscu ułatwia organizowanie łapanek a młodzież żydowską wysłania do przymusowych obozów pracy.” (*AZIH, Relacje...*).

Tak wspomina to Maria Adlerfliegel, pielęgniarka z olkuskiego szpitala żydowskiego, przybyła do Olkusza 10 czerwca 1941 r.: „Gdy ja przyjechałam do Olkusza jeszcze dzielnicy żydowskiej nie było. Żydzi mieli jeszcze swobodę poruszania się po wszystkich ulicach miasta.

We wrześniu 1941 roku została utworzona dzielnica żydowska w Olkuszu, która mieściła się na przedmieściu Olkusza – Sikorka i obejmowała również część miasta graniczącą z Sikorką. Szpital żyd. pozostał w swoim miejscu, ponieważ ulica Ostland należała również do dzielnicy żydowskiej.

Przesiedlenie do dzielnicy odbywało się w ten sposób, że mieszkania opuszczone przez Żydów musiały być uprzątnięte przez kolumny sanitarne żydowskie. Każdej z higienistek przydzielono 2-3 kobiet Żydówek które musiały pod nadzorem Niemiec uprzątnąć mieszkania i wyszorować podłogi umyć okna, drzwi, wykropić środkami dezynfekującymi i doprowadzić mieszkanie do porządku. Tak musiały być uprzątnięte wszystkie mieszkania na rozkaz władz niemieckich. Przesiedlenie przeprowadziła specjalna komisja przesiedleńcza złożona z Niemców z poza Olkusza (Sosnowiec, Będzin). Podczas przesiedlenia przyjechał również urzędnik Centrali Wulkan⁸⁶, prezes Gminy z Chrzanowa – Cukier⁸⁷ (z nakazu Centrali), milicja żydowska z Będzina i Sosnowca w liczbie 15-20 osób z Komendantem Lerhaftem na czele. Lerhaft, przesiedlony z Oświęcimia, był Komendantem milicji na całe Ost-Oberschleisen. Żydzi mieli możliwość przewiezienia furmankami całego swego dobytku do dzielnicy. Furmanki były przydzielane przez Gminę Żydowską. Opróżniano mieszkania planowo według ulic. Przesiedlenie trwało około 10 dni.

O mającym się odbyć przesiedleniu dowiedzieliśmy się kilka dni przedtem. Każdy Żyd otrzymał wezwanie do Gminy Żyd. do Komisji przesiedleńczej i musiał wpłacić pewną wyznaczoną przez komisję kwotę za mieszkanie.

Warunki mieszkaniowe w dzielnicy były bardzo ciężkie. Ci którzy zapłacili dużo pieniędzy otrzymali lepsze mieszkania. Najlepsze mieszkania składały się z pokoju i kuchni. Ubodzy mieszkali po 7-8 osób w jednym pokoju. Bogaci otrzymali mieszkania w tej części dzielnicy która była blisko miasta a biedni na Sikorce.

Równocześnie Niemcy przesiedlili Polaków z Sikorki do mieszkań żydowskich w mieście.”⁸⁸

Z kolei Elias Lemberg tak wspomina to wydarzenie: „W roku 1941 we wrześniu nastąpiło przesiedlenie ludności żydowskiej do dzielnicy „Judenviertel”⁸⁹. Na przejście z dzielnicy żydowskiej do dzielnicy zamieszkałej przez Polaków konieczne było specjalne zezwolenie. – W tym okresie Żydzi są obowiązani nosić żółte gwiazdy w miejsce dawniej noszonych opasek – W ghetcie odbywają się częste łapanki; wa-

⁸⁶ Kuba Wulkan – „50-letni młodzieniec” (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 149), kierował przesiedleniem w 1940 r. Żydów ze Śląska i Zaolzia na obszar ziem polskich włączonych do Rzeszy (tzw. Górny i Wschodni Śląsk) (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 128), odpowiedzialny w sosnowieckiej Centrali za dostarczanie Niemcom żydowskiej siły roboczej (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 201).

⁸⁷ Becalel Cukier (Zucker) – pierwszy prezes chrzanowskiego Judenratu, ortodoksyjny Żyd i przedwojenny przywódca Mizrachy w Chrzanowie, wraz z wiceprezesem Nusbaumem wysłany do Auschwitz i tam zamordowany (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 114-118, 120 i 192 oraz Trunk, s. 331)

⁸⁸ АҶИН, *Relacje indywidualne*, Maria Adlerfliegel, sygn. 301/3475, przedrukowane w *Olkusz. Zagłada i pamięć...*, s. 293-296.

⁸⁹ Judenviertel – (niem.) dzielnica żydowska.

runki aprowizacyjne są b. marne, otrzymuje się 25-30 dk chleba dziennie. W tym okresie zmusza się Żydów do wykonywania pewnych prac, odbywa się to w ten sposób, że gmina żydowska jest obowiązana do dostarczenia pewnej ilości osób do pracy. Nastrój jest b. przykry.⁹⁰

Olkuskie getto nie było prawdopodobnie odgradzone, ale wejścia do niego pilnowane były przez policję niemiecką i żydowską⁹¹.

Zachowały się fotografie dokumentujące przeprowadzkę olkuskich Żydów do getta.

92. Przeprowadzka do getta, ulica Szpitalna (źródło: USHMM, nr 18617)

93. Przeprowadzka do getta, ulica Górnicza (źródło: PTTK Olkusz)

⁹⁰ Eliaz Lemberg, AŻIH, *Relacje...*

⁹¹ *Encyclopaedia Judaica*, k. 1367.

94. Przeprowadzka do getta, ulica Górnicza (źródło: PTTK Olkusz)

Dwa inne przedstawiają przeprowadzkę z narożnego budynku na ul. Augustiańskiej róg Bóźnicznej:

95. Przeprowadzka do getta, ul. Augustiańska między dzisiejszą Bóźniczą a Kościuszki (źródło: Yad Vashem 8460/16)

96. Przeprowadzka do getta, ul. Augustańska między dzisiejszą Bożniczą a Kościuszki
(źródło: Yad Vashem 8460/14)

Lokalizacji poniższych dwóch zdjęć nie udało mi się ustalić:

97. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/15)

98. Lokalizacja nieustalona, osoby na zdjęciu mają już naszyte na piersi żółte gwiazdy Dawida
(źródło: Yad Vashem 8460_13)

Być może także poniższe zdjęcie dokumentuje przeprowadzkę do getta:

99. Lokalizacja nieustalona (źródło: Yad Vashem 8460/17)

We wrześniu 1941 r. biała opaska naramienna zostaje zamieniona na żółtą łąkę w formie gwiazdy „Dawida” z napisem „Jude”. „Każdy Żyd i Żydówka od 12 roku życia musi nosić znak hańby przszyty na ubraniu na piersi. Gdy Żyd zostaje schwytany bez znaku hańby albo z nieprzszytym lub źle przszytym cała rodzina zostaje wysłana do więzienia do Mysłowic skąd nikt nie wrócił.”⁹²

⁹² Parasol, *Relacje...*

Na poniższych fotografiach opaska na rękawie olkuskich Żydów zamieniona już została na naszytą na piersi gwiazdę.

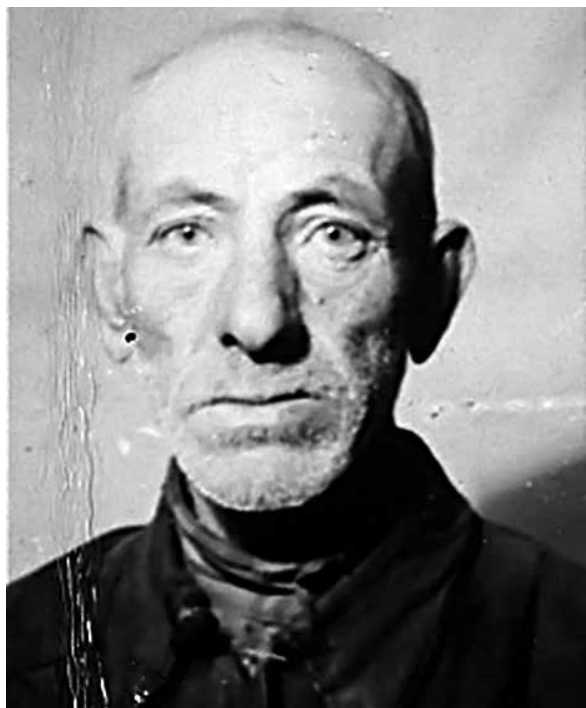
100. Zdjęcie dokumentowe Reginy Cymburg, młodej Żydówki w olkuskim getcie, około 1941 r.
(źródło: USHMM, nr 21450)

101. Zdjęcie dokumentowe Rose Grinbaum, młodej Żydówki w olkuskim getcie, opisane jako między 1940-1942 r.
(źródło: USHMM, nr 21452)

102. Matka Rosy Grinbaum w olkuskim getcie, 1941 r. (źródło: USHMM, nr 18614)

103. Ojciec Rosy Grinbaum w olkuskim getcie, 1941 r.
(źródło: USHMM, nr 18616)

104. Żydzi w chustach modlitewnych między wrześniem 1941 r. a czerwcem 1942 r.
Zdjęcie wykonane przez policjanta niemieckiego, w grupie osób Macner i Przechadzki (źródło: BLH)

EGZEKUCJA TRZECH ŻYDÓW

2 marca 1942 r.⁹³, z inspiracji naczelnego sędziego olkuskiego Buchwalda, dokonano w Olkuszu egzekucji 3 miejscowych Żydów, których powieszenie miało stanowić ostrzeżenie dla miejscowej ludności przed nielegalnym handlem⁹⁴.

Oto opis tego zdarzenia w relacji Eliasza Lemberga: „W kwietniu 1942 roku schwytano trzy osoby na przemyście wędlin, byli to: Głajtman Leon, Pinkus i Matner (imion ich nie przypominam sobie). Aresztowano ich, przez dłuższy czas trzymano w więzieniu, poczym powieszono. Przy egzekucji „asystowało” 100 Żydów. Skazańcy szli na szubienice ze słowami „Szma Israel”. 10 Żydów było obowiązanych zdjąć ich z szubienicy; trupy odwieziono w kierunku Oświęcimia.”⁹⁵

Z kolei Maria Adlerfliegel tak opisuje to wydarzenie: „Początkiem 1942 roku Niemcy powiesili trzech Żydów: Głajtmana, Pinkusa i jeszcze jednego (nazwiska nie pamiętam).

Trzy dni przedtem władze niemieckie zawiadomiły Gminę żydowską, że odbędzie się egzekucja 3-ch osób i nakazali, aby 200 Żydów było obecnych przy egzekucji. Rano, w dniu egzekucji, Niemcy sprowadzili 20 Żydów, starszych, poważanych obywatelami, i Ci musieli przygotować trzy szubienice. Były obawy, że Niemcy powieszą 3-ch ze sprowadzonej 20-tki. Ale po przygotowaniu szubienicy wypuszczono ich.

W południe zebrało się 200 osób – Żydów sprowadzono na podstawie specjalnych wezwań – koło Gminy i wszyscy oni razem z zarządem Gminy udali się na plac egzekucji. Egzekucja odbyła się na placu publicznym na pograniczu dzielnicy żydowskiej.

Gdy Żydzi zebrani ustawili się koło miejsca egzekucji zajechała karetka i wyprowadzono trzech ludzi z zasłoniętymi chustkami twarzami. Niemcy ustawili ich na stołkach, odwiązali im twarze i wtenczas zebrani poznali, że to są Żydzi z Olkusza aresztowani 2 tygodnie przedtem w drodze z Olkusza do Chrzanowa. Mówiono

⁹³ W źródłach podawane są rozbieżne daty tej egzekucji. O lutym Kołodziejczyk. Lemberg mówi o kwietniu, Adlerfliegel o początku 1942 r., zaś Leszczyński oraz *Rejestr...* o 6 marca 1942 r. Parasol mówi o święcie Puryim w marcu. Jak ustalił Ireneusz Cieślak, ofiary tej egzekucji były więźniami KL Auschwitz. Por. I. Cieślak, *Egzekucja 1942*, „Ziemia Olkuska”, luty 2008 r. oraz www.sp.olkusz.pl (z 14.03.2008 r.) i także Adam Cyra, *Jeszcze raz o Egzekucji 1942* (z 17.03.2008 r.). Ten sam artykuł Cyry jako list do redakcji opublikowany 14.03.2008 r. na www.eolkusz.pl z komentarzami stanowiącymi m. in. dyskusję nad ustaleniem daty tego mordu. *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945. Informator encyklopedyczny* podaje datę 2 III 1942 (s. 346).

⁹⁴ Kołodziejczyk, *W czasach...*, s. 164. Kołodziejczyk pisze, że egzekucji dokonano na ul. Mickiewicza. Materiał zdjęciowy dowodzi, iż egzekucji dokonano na rosnących do dzisiaj kasztanowcach przy ul. Kościuszki na placu po dawnym klasztorze Augustianów. Leszczyński – podobnie jak *Rejestr...* – mówi wyraźnie o ulicy Kościuszki. Parasol mówi o czterech Żydach (AŻIH, *Relacje...*).

⁹⁵ Eliaz Lemberg, AŻIH, *Relacje...*

wtenczas że mieli oni na saniach ukrytą kielbasę (kilka kg.). Kaci Niemcy założyli skazańcom pętle i wykonali egzekucję.

Najstraszniejsze było to, że wśród zebranych 200 mężczyzn Żydów byli członkowie rodzin skazańców. Gmina nie wiedziała przedtem kogo Niemcy będą wieszali. Na placu byli obecni ojciec Glajtmana, brat Pinkusa i rodzina trzeciego. Skazańcy, gdy im założono pętle, krzyknęli Szma Israel.

Ja wyglądałam z okna szpitala w odległości 150-200 metrów od miejsca egzekucji i słyszałam rozpaczliwy krzyk skazańców Szma Israel. Skazańcy zorientowali się gdzie oni są dopiero po zdjęciu im opasek z oczu.

Po wykonaniu egzekucji zebrani rozeszli się a skazańcy wisieli jeszcze do następnego dnia. Pilnowała ich policja niemiecka. Nazajutrz Niemcy zabrali ich i wywieźli.⁹⁶

Opis Parasola: „W marcu 1942 roku w Purym przeżywają Żydzi Olkusza wielką tragedię. Bez żadnej przyczyny spędza się wszystkich Żydów i zmusza się ich do przyglądania się okropnemu widowisk zbrodniczego bestialskiego wieszania 4 Żydów, wśród których znalazł się 17-letni Glajtman i 30-letni Matzner. Ofiary wiszą kilka godzin do przyjazdu auta z Oświęcimia, które woziło również 2 ofiary z Będzina i 5 z Sosnowca.”⁹⁷

Z kolei inne źródło twierdzi, iż Żydzi zostali powieszeni „przez nie ustalony oddział z Mysłowic za pokątny handel. Zwłoki wywieziono w kierunku Oświęcimia.”⁹⁸

Inne źródło, potwierdzając wywiezienie zwłok w kierunku Oświęcimia, podaje personalia powieszonych:

Glejtman Jakub Mordka, ur. 20 IX 1922, blacharz

Macher Herz Moszek, ur. 14 V 1902, handlarz

Pinkus Chaim, ur. VII 1910, szewc⁹⁹.

Zastanawiająca w tym kontekście jest informacja znajdująca się w publikacji *Żydzi polscy w KL Auschwitz. Wykazy imienne, iż „26.02.1942 przywieziono z Katowic 47 więźniów (...)* Na liście ewidencjonowanych w obozie byli:

25373 Pinkus Chaim Israel ur. 28.10.1909, przeniesiony 20.03.1942

25374 Macner Moszek Israel ur. 14.05.1902, Olkusz, przeniesiony 20.03.1942

25375 Glajtman Jakob Mordka ur. 22.09.1921, Włocławek, przeniesiony 20.03.1942¹⁰⁰.

O ile data przywiezienia z Katowic nie budzi wątpliwości, o tyle data przeniesienia jest dużo późniejsza od daty egzekucji wskazywanej przez poprzednie źródło, chyba że mamy to do czynienia z określeniem eufemistycznym.

⁹⁶ Maria Adlerfliegel, AŻIH, *Relacje...*

⁹⁷ Parasol, AŻIH, *Relacje...*

⁹⁸ Kazimierz Leszczyński, *Eksterminacja ludności na ziemiach polskich w latach 1939-1945. Opracowanie materiałów ankiety z 1945 r. (województwa: krakowskie i lubelskie)*, s. 157, poz. 537, w: *Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce*, t. IX, Warszawa 1957, s. 113-255.

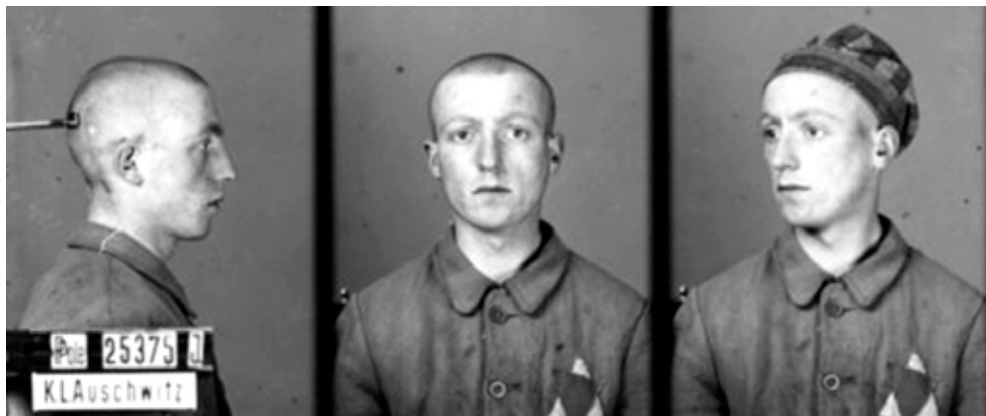
⁹⁹ *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945. Województwo katowickie*, Ministerstwo Sprawiedliwości. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Informacja wewnętrzna nr 66/14. Do użytku wewnętrznego, Warszawa 1985, s. 79 podając jako źródło: AGK, ASG, sygn. 11, k. 661; AGK, Ankieta GK „Egzekucje” Olkusz, woj. krakowskie; MHK: Karty ewidencyjne...

¹⁰⁰ *Żydzi polscy w KL Auschwitz. Wykazy imienne*, opracował Stanisław Mączka, ŻIH, Warszawa 2004, s. 59-60.

Nie potwierdzona gdzie indziej jest relacja Janiny Cyry jakoby Polacy byli zmuszani do oglądania egzekucji trzech Żydów¹⁰¹, chyba że chodzi tu o bycie przypadkowymi jej świadkami.

Poniżej wykonane w KL Auschwitz zdjęcia ofiar wraz z kartami personalnymi¹⁰²:

Jakób Mordka Głajtman, ur. w 1922, przed wojną zamieszkały przy olkuskim rynku pod numerem 10:

105. Jakób Mordka Głajtman jako więzień KL Auschwitz

PAŃSTWOWE MUZEUM
Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
Dział Działu obozowego Artykułowy

(485)

Nr. 25375	Gef. Art. Jude	Block A1									
Zu- u. Vorname: <i>Głajtman Mordka Jakob S.</i>											
Geb. Datum: 22. II. 1922 Geb. Ort: <i>Tkeman</i>											
Bevorzugte Post: <i>Głajtman, Regina Sca Tkeman, Bergstr. 8.</i>											
Bemerkungen:		Arbeitskommando:									
26. 5. 1942.											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
B											
A											
B											
A											
B											
A											
B											
A											
B											
A											

106. Karta osobowa Jakóba Mordki Głajtmana w KL Auschwitz

¹⁰¹ Za Cyra, *Mieszkańcy ziemi olkuskiej...*, s. 151.

¹⁰² Źródłem obozowych fotografii jest artykuł Cieślaka, *Egzekucja 1942*, zaś kart personalnych artykuł Cyry, *Jeszcze raz o Egzekucji 1942*.

Moszek Hersz Macner, ur. w 1902, przed wojną zamieszkały przy ul. Augustjańskiej 24:

107. Moszek Hersz Macner jako więzień KL Auschwitz

PAŃSTWOWE MUZEUM
Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
Dział Dokumentacji i Archiwizacji

Nr. <i>25344</i>	Gef. Art. <i>jud.</i>	Block <i>24</i>										
Zu- u. Vorname: <i>Macner Moszek Israel</i>												
Geb. Datum: <i>14.7.1902.</i> Geb. Ort: <i>Tkeman</i>												
Bevorzugte Post: <i>Macner Binim Fajdel</i> <i>Tkeman Ostlandstr. 24.</i>												
Bemerkungen:		Arbeitskommando:										
<i>25. 4. 1943.</i>												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
E												
A												
E												
A												
E												
A												
E												
A												

108. Karta osobowa Moszka Hersza Macnera w KL Auschwitz

Chaim Pinkus, ur. w 1910, przed wojną zamieszkały przy ul. Żuradzkiej 5:

109. Chaim Pinkus jako więzień KL Auschwitz

1451

Nr. <i>25373</i>	Gef. Art. <i>Jude</i>	Block <i>11</i>										
Zu- u. Vorname: <i>Pinkus Chaim Israel</i>												
Geb. Datum: <i>28.8.1909</i> Geb. Ort:												
Bevorzugte Post: <i>Pinkus Chana</i> <i>Ilkeman, Randstr. 22.</i>												
Bemerkungen:		Arbeitskommando:										
<i>26.9.1942.</i>												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
E												
A												
E												
A												
E												
A												
E												
A												

110. Karta osobowa Chaima Pinkusa w KL Auschwitz

Poniższe zdjęcie pokazuje przygotowania do egzekucji:

111. W tle przygotowania do egzekucji (źródło: Yad Vashem, sygn. 1597/355)

To samo zdjęcie sprawia wrażenie wykonanego z ukrycia (np. z wnętrza pojazdu) lub odbitki z wystawy:

112. (Źródło: Yad Vashem i BLH)

Poniżej zdjęcia powieszonych ofiar:

113. Egzekucja trzech Żydów w Olkuszu (źródło USHMM 07273)

114. Egzekucja trzech Żydów w Olkuszu (źródło BLH)

Poniższa fotografia dokumentuje zbrodnię z innego ujęcia. W tle widać gromadę obserwujących ludzi:

115. Egzekucja trzech Żydów w Olkuszu (źródło Yad Vashem, sygn. 1597/231)

116. Egzekucja trzech Żydów w Olkuszu (źródło: PTTK Olkusz)

Podobna egzekucja miała miejsce niecałe dwa miesiące później w nieodległym Chrzanowie, gdzie 29.04.1942 r. powieszono siedmiu Żydów, w tym jednego z Olkusza¹⁰³.

120. Egzekucja siedmiu Żydów w Chrzanowie (źródło: YV, sygn. 9240/4, błędnie opisane jako Ciechanów)

Na upamiętniającym to wydarzenie pomniku mowa jest o „nieznanym z Olkusza”. Powieszonym w tej egzekucji olkuskim Żydem był Berek Erenfryd zamieszkały w getcie przy Bergstrasse 15.¹⁰⁴

121. Pomnik w miejscu egzekucji Żydów w Chrzanowie (źródło: YV)

¹⁰³ Zdjęcie 53843 z BLH. „Siódmą ofiarą był Żyd z Olkusza, u którego znaleziono kielbasę” (*CHRZANOW: The Life and Destruction of a Jewish Shtetl*, English Translation Copyright (c) 1989 by Chrzanower Young Men's Association Translation by Jonathan Boyarin, Copyeditor: Mary Smith, Editor: Solomon Gross).

¹⁰⁴ *Olkusz: Zagłada i pamięć...*, s. 205.

Niemiecki aparat sądowniczy poddawał represjom nawet nieletnich Żydów. Naczelny sędzia olkuski Oberamtsrichter Martin Buchwald pisał w raporcie do przełożonych z 22 maja 1942 r.: „Niedawno skazałem pewnego Żyda, który mimo swoich 14 lat przewyższał innych swoją determinacją i uporem, że uznałem za jedynie słuszne unieszkodliwić go na wiele lat”¹⁰⁵.

145

Verzeichnis über die am 12. März 1942 in Ilkenau vorgeführten Frauen
die zum Arbeitseinsatz herangezogen werden.

Lfd. Nr.	List. Nr.	Zu- und Vorname	Geburtsdatum	Wohnadresse
1.	1.	Abramowicz Tauba Sara		Rabensteiner 32
2.	2.	Adler Estera Sara	1. 3.	Sikorka 20
3.	3.	Adler Bajla Sara		Sikorka 20
4.	5.	Ajbuszyc Mindla Sara		Wolbromerstr.29
5.	6.	Ajbuszyc Reła Sara		Wolbromerstr.29
6.	7.	Ajbuszyc Zysla Sara		Wolbromerstr.29
7.	8.	Ajdelman Maria Sara		Kalkstr.10
8.	12.	Berkowicz Pesla Sara		Ostlandstr.40
9.	15.	Birman Chana Sara		Ziegeleistr.11
10.	16.	Birman Sara Szajndla	14. 2.	Ziegeleistr.11
11.	18.	Blumenfeld Laja Sara	5. 3.	Seifenstr.4
12.	26.	Borenstein Gitla Sara		Kalkstr. 2
13.	28.	Borenstein Kajla Sara		Ostlandstr.18
14.	30.	Bugajer Jochwet Sara		Nordstr.35
15.	37.	Cymbberg Idessa Sara		Rabensteiner 4
16.	40.	Cymbler Sura Sara	8. 5.	Sikorka 9
17.	41.	Czamanska Ruda Sara		Kalkstr.14
18.	42.	Eibaum Pesla Sara		Wolbromer 19
19.	43.	Erlich Gitla Sara		Bergstr. 10
20.	44.	Kajgenbaum Hanka Sara		Nordstr.12
21.	46.	Felika Bajla Sara		Bergstr.15
22.	47.	Felika Bajla Sara	7. 8.	Bergstr.15a
23.	49.	Fiszel Bajla Sara	10. 10.	Waldstr.10
24.	50.	Fiszel Dwojra Sara		Waldstr.10
25.	51.	Fiszel Sura Gitla Sara		Waldstr.10
26.	52.	Frank Gitla Sara		Wolbromer 16
27.	53.	Frenkel Chana Sara		Ostlandstr.43
28.	55.	Fuksbrauner Chana Sara		Sikorka 5
29.	56.	Fuksbrauner Sala B. Sara		Sikorka 5
30.	57.	Fuksbrauner Sura Sara		Sikorka 5
31.	58.	Gertner Rywka Sara		Rabensteiner 1
32.	65.	Goldfeld Rajzla Sara	6.8.	Ostlandstr.23
33.	68.	Goldfeld Estera Sara		Ostlandstr.23
34.	69.	Goldfeld Rojza Sara	18.3.	Dorfstr.9
35.	74.	Grosman Fajgla Sara		Wolbromer 16
36.	75.	Grosman Hena Sara		Bergstr.19
37.	76.	Grosman Hena Sara	15.5.	Bergstr.10
38.	77.	Grosman Ruchla Sara		Ostlandstr.18a
39.	79.	Gutman Berta Sara	9.5.	Ziegeleistr.19
40.	80.	Gutman Herta Sara		Ziegeleistr.11
41.	81.	Gutman Ruth Sara		Ziegeleistr.11
42.	83.	Hendler Cecilia Sara		Seifenstr.4
43.	91.	Inwald Chana Sara		Wolbromer 23
44.	92.	Jakubowicz Brjajndla Sara		Kalkstr.2
45.	93.	Jakubowicz Gitla Sara		Seifenstr.3
46.	96.	Kaufman Henriette Sara		Ostlandstr.30
47.	97.	Kaufman Luise Sara		Ostlandstr.30
48.	98.	Kochan Zelta Sara		Seifenstr.7
49.	100.	Kokatacz Sara		Sikorka 20
50.	103.	Krebs Ilse Sara		Ostlandstr.30

122. Lista 117 kobiet żydowskich wysłanych z Olkusza do obozów pracy 12 marca 1942 r.

¹⁰⁵ Kołodziejczyk, *W czasach...*, s. 163.

W aktach katowickiego Sądu Specjalnego (*Sondergericht*) znajdują się akta procesu 18-letniego Icka Słomnickiego z Olkusza, który w ostatnim kwartale 1941 r. dwukrotnie pomógł znajomemu żydowskiemu rzeźnikowi przy uboju dwóch krów. Polegało to na tym, że przytrzymał krowy i oświetlał pomieszczenie, w którym odbywał się ubój. Otrzymał on za to po 5 mk od sztuki. Rzeźnik, który dokonał uboju, zbiegł na widok policji, która zabrała jedną krowę i zatrzymała Słomnickiego. Został on skazany na 3 lata obostrzonego obozu i 100 mk grzywny. W 8 miesięcy po wyroku zabrało go gestapo.¹⁰⁶

Blatt 2.

51.	106.	Krycer Frajdel Sara	1926	Bergstr. 8
52.	108.	Kupferberg Estera Sara	1924	Seitenstr.14
53.	109.	Kupferberg Fajgla Sara	1923	Seitenstr.14
54.	110.	Kwalsasser Bajla Sara	1925	Ostlandstr.18
55.	113.	Lewkowitz Ajdla Sara	1923	Wolbromer 5
56.	114.	Lewkowitz Gitla Sara	1924	Seitenstr.14
57.	118.	Magner Brajndla Sara	1917	Ostlandstr.28
58.	119.	Magner Rywka Sara	1917	Wolbromer 30b
59.	121.	Majerzyk Sara	1920	Sikorka 20
60.	123.	Majtliis Alta Sara	1919	Waldstr.10
61.	125.	Majtliis Ruchla Sara	1917	Kalkstr.16
62.	126.	Mahr Sara	1929	Sikorka 20
63.	127.	Melcer Gitla Sara	1924	Ostlandstr.25
64.	129.	Miechower Laja Sara	1926	Sikorka 21
65.	130.	Mosler Ruchla Sara	1916	Wolbromer 19
66.	131.	Onalewka Laja Sara	1924	Seitenstr.10
67.	135.	Rejman Fajga Sara	1916	Seitenstr.13
68.	136.	Rejmark Majka Sara	1920	Waldstr.6
69.	138.	Oliva Perla Sara	1924	Waldstr.6
70.	140.	Pankowska Mirla Sam	1924	Rabensteiner 26
71.	141.	Passerman Sara	1924	Ostlandstr.18
72.	142.	Poliwoda Chana Sara	1920	Seitenstr.5
73.	145.	Rojtgrund Mirla Sara	1926	Ostlandstr.18
74.	148.	Rosenberg Majka Sara	1925	Seitenstr.13
75.	149.	Rosenberg Sara	1916	Ziegeleistr.23
76.	151.	Rosenblum Frajdla Sara	1919	Waldstr.6
77.	154.	Słomnicka Adela Sara	1926	Sikorka 7
78.	155.	Słomnicka Mariem Sara	1923	Sikorka 7
79.	157.	Szafir Chaja Sara	1925	Kalkstr.10
80.	158.	Sznicer Dwojra Sara	1925	Rabensteiner 56
81.	159.	Szofel Wajka Sara	1923	Randstr.2
82.	161.	Springer Bajla Sara	1916	Ostlandstr.18
83.	162.	Springer Chana Sara	1922	Ostlandstr.18
84.	163.	Steinberg Estera Sara	1924	Wolbromer 16
85.	164.	Steinberg Zysla Sara	1926	Wolbromer 16
86.	166.	Szmitan Ruth Sara	1925	Sikorka 20
87.	169.	Szuster Szprince Sara	1919	Nordstr.36
88.	172.	Szykman Blima Sara	1926	Ostlandstr. 40
89.	174.	Szykman Pesla Sara	1924	Ostlandstr.40
90.	175.	Tatarka Brajndla Sara	1924	Kalkstr.14
91.	176.	Tatarka Rajzla Sara	1924	Kalkstr.14
92.	179.	Unger Cypa Sara	1920	Randstr.25
93.	180.	Unger Dwojra Sara	1925	Randstr.25
94.	181.	Unger Fajgla Sara	1921	Randstr.6
95.	182.	Wajenberg Laja Sara	1926	Bergstr.8
96.	183.	Weizman Laja Sara	1921	Ostlandstr.18
97.	184.	Weizman Laja Sara	1925	Sikorka 20
98.	185.	Weizman Sala Sara	1916	Seitenstr.4
99.	186.	Weinblum Sara	1925	Ostlandstr.18a
100.	187.	Weinglik Pesla Sara	1917	Rabensteiner 16
101.	188.	Weinstok Frajda Sara	1925	Randstr.13
102.	189.	Weisblat Hinda Sara	1924	Waldstr.11
103.	190.	Weisblat Rywka Sara	1926	Waldstr.11
104.	191.	Weisman Cyrle Sara	1925	Wolbromer 30b
105.	192.	Waltman Gitla Sara	1925	Wolbromer 24
106.	193.	Waltman Chaja Sara	1921	Rabensteiner 8

123. Lista 117 kobiet żydowskich wysłanych z Olkusza do obozów pracy 12 marca 1942 r.

¹⁰⁶ Mieczysław Rózkowicz, *Wiadomości o prześladowaniu Żydów na Śląsku w latach 1940-1943 w aktach katowickiego Sondergerichtu*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 50, kwiecień-czerwiec 1964, s. 97.

Na wiosnę 1942 r. liczba transportów olkuskich Żydów do pracy przymusowej wzrosła. 12 marca 1942 r. wysłano z Olkusza do obozów pracy 117 kobiet żydowskich w wieku od trzynastu do dwudziestu ośmiu lat, których lista się zachowała¹⁰⁷ (il. 122-124).

Blatt 3

108.	194.	Waltman Priva Sara	1924	Wolbromer 24
109.	196.	Silberberg Gitla Sara	1924	Rahdstr.14
110.	195.	Wdowinska Chana Sara	1916	Waldstr.6
111.	198.	Włoczączowska Jentla Sara;	1926	Seitenstr.18
112.	199.	Wigdorowicz Mariem Sara	1925	Wolbromer 43
113.	201.	Silberberg Laja Sara	1921	Ostlandstr.40
114.	202.	Silberberg Pesia Sara	1919	Ostlandstr.40
		<i>NOHER. Laura Sara 42. 1914.</i>		<i>Ostlandstr. 30</i>
		<i>Cymbars Rynska</i>		<i>caus 424</i>
		<i>Mosler Chana Sara</i>		

1256
147

124. Lista 117 kobiet żydowskich wysłanych z Olkusza do obozów pracy 12 marca 1942 r.

20 kwietnia 1942 r. odszedł z Olkusza transport 140 mężczyzn, a miesiąc później, 21-23 maja 1942 r., w trakcie święta szawuot, wysłano około 1.000 Żydów, w tym kobiety.¹⁰⁸

W Olkuszu czynna była kuchnia dla ubogich Żydów zorganizowana przez gminę, w której wydawano około 300 obiadów. Było czynne przedszkole dla około 30 dzieci w wieku do 7 lat. Dzieci bawiono i otrzymywały posiłki. Wieczorem wracały do domu.

Żydzi w Olkuszu pracowali w fabryce waliz i w filii krawieckiego szopu Rosnera mieszczącej się w sali gimnastycznej męskiego gimnazjum¹⁰⁹.

¹⁰⁷ AŻIH, Zarząd Przedstawicielstwa Ludności Żydowskiej w Będzinie (w Bendsburgu), sygn. 212/6, k. 145-147. *Encyclopaedia Judaica* mówi o 150 kobietach (k. 1367).

¹⁰⁸ *Encyclopaedia Judaica*, k. 1367.

¹⁰⁹ Maria Adlerfliegel, *Relacje...* Szop Rosnera w Będzinie zatrudniał 7000 Żydów (Wiederman, s. 14). Jak mówi Anna Lerchenfeld: „Kilka miesięcy wcześniej [przed pierwszym wysiedleniem z Będzina w maju 1942 roku – przyp. KK] został zorganizowany szop Rosnera (fabryka szycia i naprawiania mundurów wojskowych.) W szopie tym otrzymała pracę kilka tysięcy Żydów. Była to najpewniejsza placówka pracy. Po pewnym czasie i w szopie tym zaczęto stosować metody gminy żydowskiej. „Zapłacisz, dostaniesz się do szopu”. Z początkiem 1943 roku za dostanie się do szopu Rosnera płacono wtedy minimum 8.000-10.000 marek. Ludzie pracujący w szopie Rosnera byli wolni od pracy w obozach i od wysiedlenia.” (*Relacje...*, sygn. 301/524, s. 5).

125. Żydzi przy pracy przymusowej szyjąc mundury wojskowe dla niemieckiej armii i sił lotniczych w fabryce w olkuskim getcie – na zdjęciu krawie Gliksztajn (stoi po lewej stronie z taśmą mierniczą na szyi), Salka Szwarberg (siedzi obok Gliksztajna przy jednej z maszyn krawieckich), Chana Zuckerman (siedzi trzeci od przodu w środkowym rzędzie), W. Cygler (siedzi tyłem w oddali po prawej stronie) (źródło: USHMM, nr 10032)

126. Żydzi pracujący w warsztacie krawieckim w olkuskim getcie (źródło: USHMM, nr 15930)

127. Margolisa (Lola) Potok w warsztacie krawieckim w olkuskim getcie (źródło: www.sztetl.org.pl)

W maju 1942 r. pięciu olkuskich milicjantów żydowskich z przedstawicielem olkuskiego Judenratu Czarneckim przeprowadzili deportację Żydów mieszkających w wiosce Czarne Morze koło Kazimierza do Strzemieszyc. Olkusczy milicjanci przybyli do Czarnego Morza o 7 rano i nakazali zebrać się Żydom o godzinie 10 w pobliżu biura Judenratu w celu rejestracji. Osobą dokonującą rejestracji był przedstawiciel z Olkusza. Po rejestracji ordnerzy ustawili ludzi w kolumny i poprowadzili pieszo drogą do Strzemieszyc. Po wymarszu Żydzi zaczęli uciekać w pola, a ordnerzy nie potrafili opanować sytuacji. Czarnecki z olkuskiego Judenratu wysłał wtedy ordnera do Kazimierza, aby sprowadził stamtąd niemiecką policję („Schupo”). Przeszło dziesięciu policjantów niemieckich z czterema psami, bijąc Żydów i strzelając na postrach, z pomocą ordnerów doprowadziło Żydów z Czarnego Morza do Strzemieszyc¹¹⁰

¹¹⁰ AŻIH, *Relacje indywidualne*, sygn. 301/2444; Rosa Felczer, córka Maksa i Sary z domu Weiss, ur. 30.X.1924 r. w Sosnowcu.

LIKWIDACJA GETTA

W czerwcu¹¹¹ 1942 roku nastąpiła likwidacja olkuskiego getta.

Tak opisuje ją Eliaszy Lemberg: „Było to 10 czerwca 1942 roku. O godzinie 4 tej nad ranem policja niemiecka nakazała wszystkim wyjść z mieszkań i zebrać się na jednym placu. Tam nastąpiła selekcja; obecny był przytym Kuczyński – rumun niemieckiego pochodzenia i komendant Gestapo z Katowic, nazwiska jego nie pamiętam. (Kuczyński jest obecnie aresztowany). – Ludność podzielono na trzy grupy, 1) część przeznaczona od razu na zagładę, 2) rzemieślnicy reklamowani w liczbie około 100 osób, którzy zostali od razu wysłani do Sosnowca i 3) grupa wysłana do obozu, w której i ja się znajdowałem. (...) Ja zostałem wysłany do obozu w Blechhammer¹¹² na Górnym Śląsku”¹¹³

Z kolei opis Marii Adlerfliegel: „W maju rozpoczęły się w okolicznych miejscowościach częściowe wysiedlenia ludności żydowskiej.

Mówiono, że z każdego miasta pojedzie na wysiedlenie 10% ludności, z tem, że Gmina sama zrobi listy. Przypuszczano, że z Olkusza wysiedli się około 300 osób. Gmina, z nakazu centrali żydowskiej w Sosnowcu, przygotowała listę przeznaczonych na wysiedlenie. Wieczorem z 9-go na 10-go czerwca 1942 milicja żydowska Olkusza zaczęła się gromadzić pod pozorem, że mają wyjechać do Jaworzna na wysiedlenia i czekają na furmanki. Niektórzy nawet przynieśli ze sobą teczki. Czekali koło szpitala. Na moje zapytania odpowiadali jak wyżej wspomniałam.

To mnie mocno zastanowiło, gdyż uważałam że na wysiedlenie do Jaworzna na pewno nie jechaliby furmankami.

¹¹¹ I. Libura na podstawie wspomnień Tobiasza Zilberszaca pisze, iż likwidacja getta nastąpiła w lipcu 1942 r. (*Tragedia ludności żydowskiej*, w: *Księga pamiątkowa Liceum w Olkuszu 1916-1956*, Kraków 1957, s. 86). Podobnie twierdzi Trunk (*Judenrat...*, s. s. 649, przyp. 17) oraz Kołodziejczyk (s. 179). Z kolei biuletyn „Oneg Szabat” z 3.07.1942 r. zawiera notatkę dotyczącą Olkusza: „W maju zebrali N[iemcy] całą ludność miasta, 5000 dusz, i umieścili w gmachu gimn[azjum] polskiego – dziedziniec. Wiele ofiar. Zamkniętym nie dano ani żywności, ani wody. Wśród zamkniętych wiele dzieci. Ludność polska dostarczyła Żydom obiadów. Po 3 dniach wywieziono wszystkich w niewiadomym kierunku.” Także biuletyn „Oneg Szabat” z 8.07.1942 r. zawiera podobną notatkę dotyczącą Olkusza: „W maju [z]ebrali Niemcy całą żydowską ludność miasta w liczbie 5000 dusz i umieścili ich początkowo w gmachu byłego gimnazjum polskiego, po czym po 3 dniach zamknięcia i niedawania żadnego pożywienia, a nawet i wody, wywieziono wszystkich „w niewiadomym kierunku”. Miejscowa ludność polska okazała dużo serca nieszczęśliwym ofiarom hitlerowskim przez dostarczenie obiadów i chleba.” (*Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 11, *Ludzie i prace „Oneg Szabat”*, opracowali Aleksandra Bańkowska i Tadeusz Epsztein, Warszawa 2013, s. 250 i 253).

¹¹² Blechhammer – Blachownia Śląska, obóz koncentracyjny utworzony w kwietniu 1942 r. koło Koźła (30 km na zachód od Gliwic), początkowo był obozem pracy przymusowej dla Żydów (*Judenlager*) – Shmuel Krakowski, hasło „Blechhammer”, *Encyclopedia of the Holocaust*, t. I, s. 218-219.

¹¹³ Eliaszy Lemberg, *AŻIH, Relacje...*

128. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny, zbiórka milicji żydowskiej (OD). Kobieta tyłem to być może Fanny Czarny z sosnowieckiej Centrali. (źródło: PTTK Olkusz)

O godzinie 9.30 wieczorem zauważyłam w gmachu kuchni gminnej, która mieściła się w sąsiedztwie dziwne ożywienie. Pod pretekstem szukania lekarza poszłam tam i widziałam, że opróżnia się sale i czyni się jakieś przygotowania. Był tam obecny prezes gminy Sobol, inni członkowie gminy i milicja żydowska. Gdy mnie Sobol zauważył spytał się co tu robię, odpowiedziałam, że szukam lekarza. Na to on odpowiedział, że lekarza nie ma i bym nic nie mówiła nikomu co tu widzę. 2 godziny później słyszałam już krzyki z ulicy Żydów prowadzonych przez milicję żydowską. Prowadzono przeważnie starców obojga płci. Przez okno widziałam jak prowadzono tych nieszczęśliwców do gmachu, w którym mieściła się kuchnia gminna. Doprowadzonych ludzi, których wyciągnięto z łóżek, trzymano przez następny dzień w lokalu kuchni pod strażą milicji żydowskiej.

O 3-ej nad ranem 11-go czerwca 1942 roku byłam w szpitalu i usłyszałam dzwonek u wejściowych drzwi. Gdy otworzyłam weszło pięciu niemieckich policjantów z aparatem telefonicznym, spytali się gdzie jest nasz telefon i dołączyli swój aparat. Gdy wyszłam na ulicę widziałam jak niemiecka policja doprowadza Żydów, mężczyzn i kobiety, starych, młodych i dzieci z Sikorki i pozostałych ulic dzielnicy na plac koło gimnazjum gdzie była kuchnia. Plac był obstawiony i pilnowany przez policję niemiecką. O godzinie 5-ej rano przyszedł Kuczyński do szpitala.

Z 5-ciu Niemców którzy przyszli do szpitala – dwóch pozostało w pokoju dyżurnym i siedzieli przy telefonie. Reszta wyszła i stale przychodzili inni Niemcy.

Gdy przyszedł Kuczyński, ja byłam w drugim pokoju i słyszałam jak rozmawiał telefonicznie z Dienststelle¹¹⁴ w Sosnowcu.

¹¹⁴ Dienststelle – niem. dosłownie urząd, biuro, władza.

Pytał się czy ma być ogólne wysiedlenie czy pracujący w filji szopu Rosner w Olkuszu będą wyreklamowani.

Z pytań jego dowiedziałam się, że Olkusz ma być już tym razem Judenrein¹¹⁵. Część ludzi z tego placu Niemcy z milicją żydowską przeprowadzili do szkoły powszechnej w dzielnicy „aryjskiej”, a reszta pozostała w gmachu gdzie mieściła się kuchnia.

13-go czerwca 1942 Niemcy wyprowadzili zebranych w szkole Żydów na stację, wpakowano do wagonów i wywieźli.

Drugą partię, zebraną w budynku gdzie mieściła się kuchnia, Niemcy wywieźli 15go czerwca 1942.

Z drugiej partii Niemcy oddzielili wyreklamowanych pracowników szopu Rosner, młodych urzędników Gminy, milicjantów, pielęgniarki – razem około 200-300 osób i posłali do Dulagu w Sosnowcu. Pracownicy gminy zostali wyreklamowani w Sosnowcu. Rosnerowcy pracowali później w szopie w Będzinie.

129. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny, w głębi budynek sali gimnastycznej, za nim w oddali porośnięty drzewami stary cmentarz katolicki. Grupa na pierwszym planie zwrócona w kierunku gimnazjum męskiego (dziś ulica Nullo). Za grupą niemieckich funkcjonariuszy oddzielona grupa ludzi (źródło: PTTK Olkusz)

W Olkuszu pozostało kilka osób dla likwidacji. Ja zostałam w szpitalu – i na placu nie byłam.

Chorych wszystkich również zabrano IIgim transportem. Obłożnie chorych Niemcy wpakowali na furmanki, zawieźli na dworzec.

Podczas wysiedlenia obecny był Moniek Merin, który przyjechał taksówką. Również Śmietana¹¹⁶ i Liebermann¹¹⁷ i Wulkan z Sosnowca byli obecni. Podczas akcji

¹¹⁵ Judenrein – (niem.) wolny od Żydów, dosłownie czysty od Żydów.

¹¹⁶ Śmietana Wolf (Wówek) – obok Merina i Czarnej wchodził w skład kierownictwa Centrali (Wiederman, *Płowa bestia*, s. 76), zastępca Merina w trakcie akcji wysiedleńczej (s. 140), którą kierował w Sosnowcu (s. 185), brał czynny udział w akcji wysiedleńczej w Chrzanowie (s. 202)

¹¹⁷ Liebermann – „Kierownikiem Wydziału Zdrowia przy Centrali był Dr Henryk Liebermann.” (Adlerfliegel, *AŻIH*,

z nakazu Centrali przygotowaliśmy apteczki podręczne i ogólną aptekę (w walizce) które mieliśmy dać do wagonów. Centrala przysłała teczki na apteczki w których były wewnątrz nalepione pouczenia do czego służy dane lekarstwo. Centrala kazała również przyszykować torebki z jedzeniem, aby móc podać do wagonów wyjeżdżającym. Jednakże na dworcu widzieliśmy, że transporty nie są przeznaczone do życia. Jedzenia nie dopuszczali, a wszystkie teczki z medykamentami Niemcy wrzucili do jednego wagonu.

Z nakazu Niemców miałam z koleżanką przenieść chorego rebege z Chęcina na punkt. Ja zaniósłam go do szpitala, by tymczasem leżał w łóżku. Później powiadziłam Liebermannowi o tem, a ten Merinowi. Rebege zabrali do taksówki i przewieźli do Sosnowca, gdzie był on do likwidacji getta. (...)

Robotnicy z fabryki waliz pozostali jeszcze w Olkuszu kilka miesięcy po likwidacji dzielnicy. Mieszkali w budynku koło fabryki i nie mogli się wydalić z tego domu. Później wywieziono ich do obozu¹¹⁸.

Ja wyjechałam z Olkusza do Będzina 17-go czerwca 1942 roku.¹¹⁹

Fakt pozostania robotników z fabryki waliz potwierdza Elias Lemberg: „Pozatym na terenie fabryki walizek, której właścicielem do wojny, był Żyd Weizmann, zarządzający fabryką Niemiec, którego nazwiska nie pamiętam zatrzymał 10 specjalistów, którzy przebywali tam jakgdyby w obozie. Byli oni tam do roku 1943, a następnie zostali wysłani do obozów.¹²⁰”

I jeszcze opis Mariana Auerhahna, olkuskiego lekarza: „W czerwcu 1942 nastąpiła likwidacja getta. Że na taką akcję się zanoszą wszyscy mieszkańcy getta wiedzieli. Na dwa tygodnie przed akcją zlikwidowano szop krawiecki mieszczący się w budynku b. Gimnazjum, maszyny do szycia wywieziono do Rajchu, a pracownicy szopu zostali wywiezieni do Będzina, gdzie dalej pracowali w szopie krawieckim. Akcja rozpoczęła się nad ranem. Dzielnicę obstawiono podwójnym szpalerem policji niem. Inni rewidowali dom za domem, wszędzie wyciągając ludzi. Pędzili na duży plac (przy gimnazjum). Po przeszukaniu wszystkich domów ludzi odprowadzono do budynku nowobudującego się gmachu ubezpieczalni społecznej¹²¹. Budynek z cegieł i betonu o oknach i drzwiach zabitych naглуcho deskami (w środku budynku panowała ciemność). Małą garstkę młodych ludzi wysortowano jako zdolnych do pracy (5%) i tych ulokowano w poszczególnych klasach gimnazjum pod strażą. Następnego dnia wywieziono ich do dulażu do Sosnowca, a stamtąd do obozów pracy. Ludzi zamkniętych w budynku Kasy Chorych przeznaczonych na stracenie jako niezdolnych do pracy trzymano bez wody i żywności w ciemnym budynku. Chorych w wyjątkowych wypadkach pozwalano zabierać do Krankenstube który na razie w dzielnicy pozostawiono. Ja jeden i personel pielęgniarski mieliśmy możliwość dostać się do tych ludzi. Korzystaliśmy z tego uprawnienia b. gorliwie, by przy tej okazji przeschmuglować trochę żywności, powiedzieć słowo pociechy i pośredniczyć mię-

Relacje...

¹¹⁸ Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 158: „4. Fabryka toreb i walizek E. Wilkensa w Olkuszu z 150 robotnikami”.

¹¹⁹ Maria Adlerfliegel, AŻIH, *Relacje...*

¹²⁰ Elias Lemberg, AŻIH, *Relacje...*

¹²¹ Mowa o istniejącym do dziś budynku przy ulicy Mickiewicza, w którym obecnie mieści się olkuski Urząd Powiatowy.

dzy tymi ludźmi a światem zewnętrznym, przenieść liściki ze zleceniami i ostatnimi prośbami do rozmaitych ordnerów i Judenratu lub rzadziej przedsiębiorców niem., wpływowych osobist. niem. o ratunek. Pobyt 24-godzinny w ciemnicy w poczuciu beznadziejności położenia zmienił ludzi do niepoznania ja, który wszystkich od starca do dziecka znałem b. często nie mogłem poznać w zupełności kto do mnie mówi. W pewnej chwili powiadomiono nas, że jedna z kobiet zamkniętych dostała bólów porodowych. Żeby przyjść sprawdzić czy tak faktycznie jest i ewent. zabrać do szpitala. Po przybyciu na miejsce okazało się, że chodzi o kobietę będącą rzeczywiście w ostatnim miesiącu ciąży i która prócz tego miała troje nieletnich dzieci. Gestapo zezwoliło na zabranie kobiety a dzieci pozostawić na miejscu. Dopiero na moją usilną prośbę udało mi się uzyskać pozwolenie na zabranie i dzieci i umieszczenie ich w szpitalu. Kobieta ta nie urodziła, a przy wysiedlaniu Krankenstube, które się dobyło jako ostatni etap likwidacji załadowano ją wraz z innymi na chłopskie furmanki odwieziono na dworzec i dołączono do transportu.

130. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny. (źródło: Yizkor Book)

Ludzi podzielono na dwie grupy. I-ą odstawiano pod silną eskortą policji na dworzec w sobotę, reszta pozostała w zamknięciu do poniedziałku, kiedy to ich załadowano na pociąg. Transporty te poszły do Oświęcimia. W czasie mego pobytu w gmachu Kasy Chorych gestapo doprowadziło pewną starą żebraczkę (aryjkę) i umyślowo chorego chłopczyka aryjczyka i dołączyli ich do grupy żydów. Był to znany na bruku olkuskim Poluś Jarno. Chłopczyk inteligentny, podobno po maturze, który zachorował na manię religijną. Gdy on mnie zauważył wzywał mnie na świadka, że nie jest żydem. Kierując się pierwszym impulsem przystąpiłem do eskorty oświadczając, że go znam i że jest aryjczykiem. Na co otrzymałem odpowiedź „das ist doch ganz egal, schau dass du rauskommst”¹²². Rano w sobotę przywieziono też z okolic Żydów

¹²² das ist doch ganz egal, schau dass du rauskommst – niem. Przecież to wszystko jedno, wynoś się prędko.

zebranych po wsiach i okolicznych miasteczkach dla dołączenia do transportu olkuskiego. Ludzie ci (przeważnie kobiety, starcy, dzieci) zgromadzeni byli na placu przed budynkiem Kasy Chorych b. ciasno sfłoczeni (mały placyk nie mógł pomieścić wszystkich). Milicjanci żyd. którzy na akcję tę przyjechali specjalnie z Będzina i Sosnowca znęcali się w niemożliwy sposób nad ludźmi bijąc i kopiąc nogami. Jeden z nich pod tym względem wybijał się specjalnie swoją brutalnością, gdy znalazłem się znowu akurat w tym czasie na miejscu zauważył mnie jeden z gestapowców i zapytał się, czy mi się to podoba i co ja o tym sądzę. Powiedział on, że ordnerzy zachowują się znacznie gorzej niż gestapowcy i że wzywa mnie na świadka, że gestapo w ogóle ludzi nie bije, że robią to wszystko żydowscy ordnerzy jak sam zresztą widzę, a winę zwała się na Bogu ducha winnych gestapowców. Wspomniany wyżej gestapowiec w mojej obecności zawołał jednego ordnera do siebie, zbił go i zrzucił ze schodów, pytając się mnie, czy on postąpił racjonalnie. Po ukończonej likwidacji okazało się, że w kryjówkach znajduje się cała masa Żydów, którym udało się ukryć w czasie akcji. Kryjówki zazwyczaj były z góry przez ludzi przygotowane tak dobrze, że odkrycie ich przez Niemców było niemożliwe. Wynajdowali je jednak prześcigający się w gorliwości żydowscy ordnerzy doprowadzając tych Żydów na punkt zborny. A ludzi ukrywających się za karę nie poddawano selekcji i dołączano automatycznie do transportu oświęcimskiego. Już po odjeździe drugiego transportu w poniedziałek i po zakończeniu akcji i zwinięciu posterunków policji ja pozostałem jeszcze przez kilka dni na miejscu w Olkuszu dla zlikwidowania inwentarza Krankenstube, Niemcy zabrali do szpitala powiatowego całe urządzenie lekarskie. Każdy żyd spotkany w tym czasie na ulicy getta był narażony na śmierć przez zastrzelenie na miejscu zgodnie z zarządzeniem gestapo. Mimo to w ciągu dnia, a jeszcze więcej w ciągu nocy, przychodzili ludzie, których głód i zimno wyгнаło ze skrytek prosić o schronienie. Ludzi ci wyjechali wraz ze mną samochodem przysłanym po mnie przez p. Merina do Sosnowca. Na terenie Olkusza pozostało 12-tu Żydów, którzy jeszcze przez kilka miesięcy pracowali dla Niemców. Byli to elektrotechnicy, a w miejscu gdzie był Krankenstube zwozili Niemcy przy pomocy ludności polskiej zmobilizowanej do tego celu cały dobytek żydowski, który następnie posortowali lepsze rzeczy sprzedawali za psie pieniądze Niemcom i Volksd., gorsze Polakom.¹²³

¹²³ Marian Auerhahn, AŻIH, *Relacje...*, sygn. 301/3321. Moja kwerenda w odniesieniu do *Relacji indywidualnych* znajdujących się w zbiorach ŻIH w Warszawie nie potwierdziła informacji J. T. Grossa o tym, jakoby w Olkuszu – pośród wielu innych polskich miejscowości – „mordowano Żydów masowo podczas akcji wysiedleńczych” (*Upiorna dekada: trzy eseje o stereotypach na temat Żydów, Polaków, Niemców i komunistów 1939-1948*, Kraków 1998, s. 57-58, przyp. 26).

131. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny, grupa skierowana w stronę dzisiejszej ulicy Nullo. (źródło: PTTK Olkusz)

132. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny, w tle dzisiejsza ulica Kazimierza Wielkiego, grupa skierowana w stronę dzisiejszej ulicy Nullo. (źródło: PTTK Olkusz)

133. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny, grupa kieruje się w stronę dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego. Na pierwszym planie płot ogrodu gimnazjum męskiego, po prawej pielęgniarki ze szpitala żydowskiego. (źródło: BLH)

134. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Nullo, grupa kieruje się w stronę dworca kolejowego. (źródło: PTTK Olkusz)

135. Likwidacja olkuskiego getta, plac gimnazjalny, w głębi dom przy dzisiejszej ulicy Kazimierza Wielkiego. Ostatnia grupa Żydów opuszcza plac w kierunku dzisiejszej ulicy Nullo. (źródło: Yizkor Book)

136. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Nullo, grupa kieruje się w stronę dworca kolejowego. (źródło: BLH)

137. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Nullo, grupa kieruje się w stronę dworca kolejowego. (źródło: BLH)

138. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Nullo, grupa kieruje się w stronę dworca kolejowego.
(źródło: PTTK Olkusz)

139. Likwidacja olkuskiego getta, kolumna wychodzi z ulicy Sławkowskiej od strony Rynku i skręca koło parku miejskiego w ulicę Mickiewicza w kierunku gmachu dzisiejszego Starostwa Powiatowego¹²⁴ (źródło: BLH)

¹²⁴ Jak relacjonuje Janina Cyra: „Byłam również świadkiem, pracując w biurze Urzędu Gminy Rabsztyn mieszczącym się przy Rynku w Olkuszu, jak Niemcy wyprowadzali w dużej kolumnie Żydów ul. Sławkowską.” (Cyra, *Mieszkańcy ziemi olkuskiej...*, s. 151).

140. Likwidacja olkuskiego getta, grupa na tle budynku dawnej elektrowni miejskiej w pobliżu budowanego budynku Kasy Chorych (dzisiejsze Starostwo), w pierwszym rzędzie pierwszy z lewej Paultiel Gutman, trzeci z lewej mohel (specjalista od obrzezywania) Elbaum, obok niego jego córka Pesylu (źródło: BLH)

141. Likwidacja olkuskiego getta, grupa opuszcza plac przed budynkiem Kasy Chorych (obecnie Starostwo) (źródło: PTTK Olkusz)

142. Likwidacja olkuskiego getta (źródło: YV 8460_7)

143. Likwidacja olkuskiego getta (źródło: YV 8460_5)

144. Likwidacja olkuskiego getta, ulica Kościuszki, skrzyżowanie z ulicą Krakowską (na prawo) i Kazimierza Wielkiego (na lewo), grupa wychodzi z ulicy Szpitalnej, po prawej w głębi fragment dworku Machnickich.
(źródło: PTTK Olkusz)

145. Likwidacja olkuskiego getta, ulica Szpitalna, skrzyżowanie z ulicą Żuradzką, grupa idzie z budynku Kasy Chorych (obecnie Starostwo) w stronę dworca kolejowego. (źródło: PTTK Olkusz)

I jeszcze relacja Efraima Parasola: „9 czerwca 1942 roku gdy całe społeczeństwo jeszcze spało, getto zostaje oblężone przez kilkaset gestapowców i SS-wców i przy niestającej strzelaninie wypędza się całą ludność żydowską do budynku byłego gimnazjum i do 11 czerwca odbywają się tam straszne sceny. Starcy, chorzy, kobiety i dzieci po prostu duszą się z ścisku i gorąca. Upał jest straszny. Nie można otrzymać ani kropli wody, strzelania nie ustaje ludzie padają jak muchy. Gdy zostają podstawione wagony wpędza się do nich ludność żydowską w liczbie około 2000 osób po największej części starcy i dzieci. Również trupy wrzuca się, razem z żyjącymi do wagonów, które się zamyka pieczętuje i wysyła do Oświęcimia prosto do krematorium.

12 czerwca 1942 na czwarty dzień akcji przyjechał z Centrali Żydowskiej w Sosnowcu Merin ze swoją sekretarką Czarną. Wybrano 400 młodych mężczyzn i kobiet i wysłano na roboty do obozu. Ponadto jeszcze 1300 osób załadowano do pociągu i wysłano w tym samym kierunku gdzie kierowano ich braci i siostry, ojców matki i dzieci. 16 Żydów pracowników Judenratu i milicji i niektórzy znajomi panów z Centrali zostali przesiedleni do Sosnowca. 15 osób pozostaje na miejscu dla likwidacji majątków żydowskich, lecz po 2 dniach miejscowe władze wypędzają ich i zbrodniarze niemieccy rabują i dzielą się swym łupem. Przez wiele lat skrzętnie zbieranym i zapracowanym przez ludność żydowską.

15 czerwca 1942 roku Olkusz jest bez Żydów.¹²⁵

Z kolei relacja Auerbachowej: „W czerwcu 1942 roku odbyło się kompletne wysiedlenie Żydów Olkusza. Akcja trwała 3 dni. O piątej rano Niemcy otoczyli getto. Policja i wojsko wyciągała z domów mężczyzn, kobiety i dzieci i starców, obłożnie

¹²⁵ Parasol, AŻIH, *Relacje...*

chorych i zagnali wszystkich do miejscowego gimnazjum i na plac do niego przyległy. Tutaj rozpoczęły się selekcje.

Żydzi ludzili się, że skoro odbywa się selekcja, nie wszyscy zostaną wysiedleni. Osobno umieszczono chorych i starych. Gdy przyjechała komisja z Centrali Żydowskiej w Sosnowcu z Merinem na czele, Żydzi nabrali otuchy. Rozpoczęły się pertraktacje. Przede wszystkim wybrano młodych mężczyzn i kobiety i wysłano ich. Fachowców skierowano do Sosnowca. W 3-cim dniu o 6-tej pp. odszedł cały transport Żydów olkuskich na zagładę.

160 Żydów, w skład których weszli niektórzy członkowie Judenratu i ich rodziny, członkowie O.D. i rodziny i niektórych fachowców zostały skierowane do Sosnowca.¹²⁶

Z przytoczonych relacji wynika, iż likwidacja olkuskiego getta rozpoczęła się w nocy z 9 na 10 czerwca lub nad ranem 10 czerwca 1942 r. Akcją tą – wpisującą się w pierwszy etap masowych wysiedleń ludności żydowskiej z miejscowości Górnego i Wschodniego Śląska – poprzedziły częściowe wysiedlenia Żydów z Sosnowca, Będzina, Dąbrowy, Czeladzi i innych miejscowości w połowie maja 1942 r., a także z Chrzanowa i Jaworzna pod koniec maja tegoż roku. Kolejne akcje wysiedleńcze, już na początku czerwca, miały miejsce w Szczakowej i Trzebini, skąd wysiedlano całą ludność żydowską¹²⁷. Nie ulega wątpliwości, iż decyzyjną rolę w prowadzeniu likwidacji olkuskiego getta pełniły formacje niemieckie, choć bezpośrednim prowadzeniem akcji zajmowała się milicja żydowska. Początkowo doprowadzonych Żydów umieszczono w budynku kuchni gminnej (dawne gimnazjum) sąsiadującym z żydowskim szpitalem. Tutaj, pod strażą milicji żydowskiej, przebywali do dnia następnego, gdy na sąsiadujący z budynkiem kuchni plac doprowadzono kolejnych Żydów (w sumie około 3 400 osób). Na placu tym selekcji dokonywał esesman Kuciński¹²⁸. Z tego placu zasadniczą część ludzi przeprowadzono do budowanego gmachu Kasy Chorych przy ulicy Mickiewicza. Niewielka część (około 200 osób) – uznana za zdol-

¹²⁶ Auerbachowa, *AŻIH, Relacje...*

¹²⁷ Wiederman, *Plowa bestia*, s. 133–205. Jak pisze Wiederman, „Olkusz, liczący kilka tysięcy Żydów został za jednym zamachem „Judenrein”. Żelazna motłła, sprząająca Żydów z powierzchni, pracowała bezustannie, systematycznie i z niemiecką precyzją. Przerzucała się z miejscowości do miejscowości, wszędzie czyniąc swoje dzieło spustoszenia. Zawiercie dało swój podatek krwi we formie kilku transportów, znikły z powierzchni ziemi gminy Kłobuck, Krzepice, Andrychów i Kęty, Strzemieszyce i Łazy, Kazimierz, Niwka i Dańdówka. Czy już koniec na tym? Bynajmniej. Moloch jeszcze nie był syty ofiar. Powrócono więc do tych samych miejscowości, które już swoją ofiarę złożyły. Stara gmina żydowska w Jaworznie przestała istnieć. Z początkiem lipca zabrano pozostałą tam ilość Żydów i przyłączono ich do nowych transportów chrzanowskich. A cała akcja wciąż spoczywała w rękach Leitera z nieodłączną Czarną. Wszędzie osobiście byli, wszystkim sami kierowali. (...) Rozpoczęło się wysiedlenie w połowie maja i bez przerwy trwało w Okręgu do połowy lipca. W ciągu tego krótkiego czasu znikli Żydzi z takich miejscowości, w których od setek lat mieszkali. Wywieziono około 15 000 Żydów, po których wszelki ślad zaginął.” (s. 205-206).

¹²⁸ Kuczyński, Kuziński – „urzędnik Sondera, (...) tytułowano go Studienratem. Czy z tym tytułem przyjechał z Bukowiny, (był Buchenlaenderem, który naturalnie dobrze mówił po żydowsku) czy też w Sosnowcu tym tytułem obdarzono go, nie wiadomo. Ale ten właśnie Studienrat (chyba z zawodu weterynarz) miał tak doskonale oko, że jak tylko człowieka zmierzył, momentalnie ocenił, czy nadaje się do pracy, na wysiedlenie, alb czy może jeszcze zostać na popas przez pewien czas na miejscu. Decyzja o losie człowieka trwała tak długo, ile czasu potrzeba na wypowiedzenie słowa – jeden, dwa, trzy. Jak bydło, gdy się sortuje, przepędzano Żydów przez furtkę, koło której umieszczony był pan Studienrat Kutziński, asystowali mu Leiter i Czarna. Kiedy pan Studienrat wypowiedział słowo – jeden, „sztuka” przeznaczona była na wysiedlenie, kiedy wymówił – dwa oznaczało to „Einsatz” a trzy – chwilowo zostaje na miejscu. Sztuki: tak ponumerowane, przepędzano do osobnych przegródek. Czynność ta odbywała się błyskawicznie. Od czasu do czasu Leiter lub Czarna wpływali na decyzję Kutzińskiego, a on w takich wypadkach liczył się z ich zdaniem.” (Wiederman, *Plowa bestia*, s. 204).

nych do pracy – pozostała w gmachu, w którym mieściła się kuchnia gminna, skąd w dniu następnym wywieziono ich do sosnowieckiego dulażu, a stamtąd do obozów pracy (Annaberg, Blechhammer, Gross-Rosen i Buchenwald)¹²⁹. Niewykluczone, iż w gmachu tym pozostali także pracownicy szopu Rosnera (choć ci być może już dwa tygodnie wcześniej wyjechali z Olkusza do Będzina wraz z maszynami do sycia), urzędnicy gminy i milicji żydowskiej oraz personel medyczny (około 200-300 osób), którzy wysłani zostali do dulażu w Sosnowcu. W sobotę rano z okolicznych miasteczek i wsi przywieziono do Olkusza Żydów, których zgromadzono na małym placu przed budynkiem Kasy Chorych. Zebrani w budynku Kasy Chorych Żydzi podzieleni zostali na dwie grupy: pierwszą 13 czerwca (sobota) doprowadzono na dworzec kolejowy, umieszczono w wagonach i wywieziono do Oświęcimia. Kolejny transport oświęcimski – złożony z pozostałych w budynku Kasy Żydów – odszedł 15 czerwca (poniedziałek)¹³⁰. Do transportu tego dołączono też chorych przebywających w szpitalu żydowskim. W czasie akcji wysiedleńczej w Olkuszu przebywali urzędnicy sosnowieckiej Centrali: jej kierownik Moniek Merin oraz Fanny Czarna, Wówek Śmietana, Liebermann i Kuba Wulkan.

¹²⁹ Libura, s. 86. Libura pisze, iż część przeznaczonych do pracy osadzono w getcie w Środuli w Sosnowcu, a część wysłano do tych obozów. Libura podaje ponadto 18 nazwisk byłych żydowskich uczniów i uczennic gimnazjów olkuskich, którzy zginęli w trakcie wojny.

¹³⁰ 3000 Żydów z Olkusza przybyło w czerwcu 1942 r. z Olkusza do Auschwitz – wszyscy zostali zagazowani (Aleksander Krugłow, *Deportacja Żydów śląskich do hitlerowskich obozów zagłady w latach 1941-1944*, w: „Studia nad faszyzmem i zbrodniami hitlerowskimi”, Wrocław 1990, t. XIII, Acta Universitatis Wratislaviensis N° 1072, s. 268). Danuta Czech w *Kalendarium wydarzeń w KL Auschwitz* (Oświęcim 1992) podaje informację, iż około 2 VI 1942 r. „zabito gazem cyklonem B w bunkrze nr 1 w Birkenau Żydów – mężczyzn, kobiety i dzieci – deportowanych z Olkusza”. Podana data jest oczywiście sprzeczna ze wszelkimi źródłami dotyczącymi wysiedlenia olkuskich Żydów. Czech powołuje się na Natana Eliasza Sztternfinkla *Zagładę Żydów Sosnowca* (Katowice 1946, s. 35), ale sam Sztternfinkel stwierdza jedynie, iż „na początku czerwca odbyło się również „wysiedlenie” w Olkuszu. Wszyscy tamtejsi Żydzi zostali wywiezieni do Oświęcimia, a tylko garstka uprzywilejowanych niedobitków została sprowadzona do Sosnowca” (N. E. Sztternfinkel, *Zagłada olkuskich Żydów sosnowieckiego getta*, w: *Żydzi w Zagłębiu*, s. 55). Istnieją także źródła wskazujące na obóz w Bełżec jako miejsce kaźni olkuskich Żydów. Tak twierdzi Robin O’Neil w swej pracy „A Reassessment: Resettlement Transports to Bełżec, March-December 1942” (dostępna w internecie www.jewish-gen.org), Appendix, June 1942, Olkusz, 3000, określając Olkusz jako „County of Krakow (Krakow). MG, Map 128; 11-19 June, 1942. Ponadto zagłada olkuskich Żydów jest podobno upamiętniona w Muzeum w Bełżcu. Hipotezie tej przeczą następujące fakty: zagłada olkuskich Żydów rzeczywiście miała miejsce we wskazanym okresie, niemniej Olkusz leżał w III Rzeszy, a nie GG, więc byłby to pierwszy transport w historii obozu Bełżec, pochodzący z byłych polskich terytoriów włączonych do Rzeszy i jako jedyny miałby trafić tam, a nie – jak transporty z innych likwidowanych w tym samym czasie gett położonych w sąsiednich miejscowościach tak jak Olkusz włączonych do III Rzeszy – do Birkenau. Ponadto ekonomia tej zbrodni wskazuje, że olkuskich Żydów Niemcy zawieźli do bliskiego Birkenau, a nie dalekiego Bełżec.

146. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Kazimierza Wielkiego, grupa idzie w kierunku dworca kolejowego. (źródło: ŻIH)

147. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Kazimierza Wielkiego, grupa idzie w kierunku dworca kolejowego, zdjęcie wykonane z balkonu. (źródło: ŻIH)

149. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Kazimierza Wielkiego, ta sama grupa ludzi, zdjęcie wykonane z tego samego balkonu. (źródło: BLH)

149. Likwidacja olkuskiego getta, dzisiejsza ulica Kazimierza Wielkiego, grupa idzie w kierunku dworca kolejowego. (źródło: PTTK Olkusz)

150. Likwidacja olkuskiego getta, plac przy dworcu kolejowym. (źródło: BLH)

151. Likwidacja olkuskiego getta, plac przy dworcu kolejowym, budynek stacji z lewej. (źródło: ŻIH)

Inne zdjęcie z olkuskiego dworca przedstawia grupę milicjantów żydowskich obok zgromadzonej wysiedlanej ludności żydowskiej. W tle nieistniejący już budynek przydworcowy.

152. Likwidacja olkuskiego getta (źródło: Yad Vashem, 1597/228)

153. Likwidacja olkuskiego getta, dworzec kolejowy z napisem „Ilkenau”, spojrzenia skierowane na zachód w stronę Bukowna. (źródło: ŻIH)

154. Likwidacja olkuskiego getta, dworzec kolejowy, ludzie wsiadają do wagonów osobowych, lokomotywa skeirowana w stronę Bukowna. (źródło: PTTK Olkusz)

155. Likwidacja olkuskiego getta, dworzec kolejowy, ludzie wsiadają do wagonów osobowych (źródło: ŻIH)

Poniżej zdjęcie przedstawiające moment odjazdu pociągu z wysiedlaną ludnością żydowską:

156. Likwidacja olkuskiego getta (źródło: Yad Vashem 1597/226, 8460_1 – reprodukcja ze zbiorów Centralnego Archiwum KC PZPR)

W zbiorach archiwalnych zachował się maszynopis listy 726 osób, która – jak wynika z odręcznego dopisku – sporządzona została w trakcie wysiedlenia Żydów z Olkusza¹³¹. Z listy tej prawdopodobnie jedna osoba, Ruchla Szafir, wymieniona pod pozycją 364, zdołała przeżyć wojnę, gdyż zachowała się jej karta rejestracyjna z Komitetu Żydowskiego w Olkuszu, z której wynika, że przebywała w obozie w Ludwigsburgu.

¹³¹ AŻIH, Zarząd Przedstawicielstwa Ludności Żydowskiej w Będzinie (w Bendsburgu), sygn. 212/6, k. 127-144. Błąd w numeracji oryginału między numerem 484 a 495 (s. 12 listy) spowodował, że wykaz kończy się na pozycji 735, natomiast pozycja 98 występuje dwukrotnie (s. 3 listy). Por. *Olkusz. Zagłada i pamięć*, s. 203. Analogiczna dokumentacja z likwidacji getta w Sławkowie zob. K. Kocjan, *Zagłada sławkowskich Żydów*, s. 86-129.

*Christiane K...
Hyller 735 Adolf*
Aufstellung

Lfd.Nr.	Ver und Zuname	Geburtsdaten			<i>W. K...</i>
1.	Stattler	Bersik	Isr.	1928	<i>AMO 127</i>
2.	Joskowicz	Ester	Sara	1892	
3.		Gitla	"	1915	
4.	Salamkowitz	Chaja	"	1897	
5.		Freida	"	1932	
6.		Moszek	Isr.	1931	
7.	Sedermann	Cilla	Sara	1899	
8.	Frenkiel	Rywka	"	1888	
9.	Scharf	Dyna J.	"	1902	
10.	Muentzer	Rosa	"	1873	
11.		"Margarethe"	"	1899	
12.	Sukno	Eidla	"	1902	
13.		Israel	"	1929	
14.		Chana	"	1932	
15.		Berek	Isr.	1938	
16.	Glaser	Malka	Sara	1888	
17.	Beiner	Borta	"	1887	
18.	Braner	Charlotte	"	1870	
19.	Gelber	Lotte	"	1885	
20.	Kojzman	Lewek	Isr.	1875	
21.		Rywka	Sara	1913	
22.		Josek	Isr.	1932	
23.	Cymbler	Isak	"	1926	
24.		Proim	"	1889	
25.		Liba R.	"	1882	
26.		Sara	"	1917	
27.	Holcman	Ajzyk	"	1896	
28.		Keila	"	1901	
29.		Szul	"	1934	
30.		Jankiel	"	1927	
31.		Breindla Ita	"	1930	
32.	Frenkiel	Hendla	"	1886	
33.		Malka	"	1904	
34.		Abram	"	1864	
35.	Malsenrath	Jakob	"	1884	
36.		Sulamit	"	1907	
37.	Weinblum	Ester	"	1892	
38.		Mirla	"	1932	
39.		Jakob	"	1929	
40.	Kestner	Rywka Laja	"	1915	
41.	Blumenfeld	Cyna	"	1940	

42.	Kolatasz	Ruchla	1893
43.		Aron	1931
44.		Dawid	1930
45.		Israel	1934
46.	Wioszczowski	Martha	1903
47.		Heniek	1927
48.		Cylla	1930
49.		Max	1932
50.	Robak	Zelda	1909
51.		Majloch	1931
52.		Gucia	1933
53.		Laja	1940
54.	Wigdorowicz	Zajuwel	1885
55.	Rosenberg	Hinda	1877
56.		Fajgla	1904
57.		Josef M.	1936
58.		Sura	1916
59.		Rywka	1933
60.	Tischler	Lina	1897
61.		Rudolf	1931
62.	Mittelsmann	Hersalik	1882
63.		Ester	1886X
64.	Robak	Moszek J.	1879
65.	Satark	Aron Dawid	1878
66.	Zelinger	Abram	1874
67.		Fajgla	1879
68.		Gitla	1910
69.		Ester	1908
70.	Heller	Chaja	1890
71.	Rosengarten	Marie	1882
72.	Musler	Willi	1875
73.		Halenc	1887
74.	Händler	Edith	1895
75.		Krika	1928
76.	Gold	Jentla	1888
77.		Chana Rywka	1919
78.	Glückstein	Moszek	1887
79.	"	Carka Sara	1890
80.		Chaim	1929
81.		Tomera	1862
82.	Erenfried	Mandel	1883
83.		Tauba	1885
84.	Macner	Isiek Majer	1866

128
AAF

- 3 -

85.	Berkowicz	Josiek	1893
86.	Grinbaum	Szmaj J.	1887
87.		Isiek	1927
88.	Frenkiel	Abram	1896
89.		Ester	
90.	Kejzman	Laja	1895
91.		Anna	1932
92.		Marceli	1934
93.		Matka	1905
94.		Lea	1939
95.	Szykman	Szlamm	1881
96.	Rechnic	Perla	1905
97.		Alta Cyw.	1931
98.		Szajndla	1929
98.		Leib	1936
99.	Gutfeld	Rywka	1904
100.		Ruchla	1930
101.	Macner	Blima	1897
102.		Zysla	1929
103.		Dwojra	1936
104.	Borszstein	Isiek	1894
105.		Matka	1896
106.	Macner	Ester	1874
107.		Rywka	1917
108.	Brenfried	Moszek	1857
109.	Abramowicz	Moszek	1885
110.		Itla	1880
111.		Ruchla	1910
112.	Słomnicka	Krajndla	1903
113.		Jachetta	1937
114.		Selig	1940
115.	Wenchadłowska	Rywka	1869
116.	Wald	Basia	1859
117.		Brucha	1899
118.	Spitzer	Morita	1871
119.	Statler	Dwojra	1893
120.	Kolin	Ajdla	1869
121.	Goldberg	Reisla M.	1869
122.	Mosler	Jakob	1876
123.		Dwojra	1887

AKG
729

- 4 -

130

A10

124.	Ungier	Chana	1891
125.		Israwi	1930
126.	Weissbatt	Chemia	1886
127.		Reisla	1888
128.		Rywka	1926
129.		Mirla	1928
130.	Cymbler	Rosa	1889
131.		Sara	1926
132.	Cerner	Josek	1894
133.		Rwka	1897
134.	Bornstein	Chawa	1893
135.		Leib	1888
136.		Mordka	1926
137.		Lea	1930
138.	Kestenberg	Ester	1876
139.	Baldengrün	Stefanie	1882
140.		Cerda	1929
141.	Wolf	Dora	1896
142.	Eisenberg	Symcha	1874
143.		Dwojra	1875
144.	Ungier	Lejbus	1890
145.		Chana	1892
146.		Isak M.	1928
147.	Melcer	Jochim	1871
148.		Rywka	1874
149.	Erlieh	Dawid	1884
150.		Sura	1885
151.	Grossmann	Rywka	
152.	Szuster	Szejwa	
153.	Glickstein	Perla	
154.	Szoffel	Dawid	
155.	Huppert	Rywka	1868
156.		B. itza	1903
157.	Cymbler	Genendla	1878
158.	Szafir	Alta Cywa	1907
159.		Chaja	1936
160.	Kolin	Judessa	1912
161.	Szark	Malka	1902

-5-

162.	Berkowicz	David	1870
163.		Ryba	1876
164.	Rosenberg	Szaja	1888
165.		Sura	1893
166.	Bryn	Sura Hendla	1880
167.		Chaim D.	1880
168.		Małka	1910
169.	Borenstajn	Nacha	1931
170.		Maria Laja	1898
171.		Samul Major	1927
172.		Sura	1929
173.		Alta Chaja	1927
174.	Macner	Zysla	1877
175.	Szerer	Lewek	1873
176.		Temela	1874
177.	Lewit	Blima	1874
178.		Jakub	1875
179.	Sztajnberg	Mendel	1883
180.	Frydman	Erwin	1897
181.		Rosa	1865
182.	Oliva	Moszek	1873
183.		Ruchla Laja	1866
184.	Hejman	Salo	1863
185.		Augusta	1866
186.		Elfride	1877
187.	Popex	Margot	1904
188.		Liliana	1931
189.	Zaidek	Fajgla	1911
190.		Sara	1939
191.		Matka	1930
192.	Moslef	Blima	1877
193.	Blum	Lejzor	1902
194.		Bina	1902
195.	Ajdelman	Chaim	1902
196.		Gitla	1907
197.		Dajla	1929
198.		Jakub	1931
199.		Perec	1934
200.		Moszek	1936
201.		Dydia	1940
202.	Macner	Chawa	1902
203.		Aita	1935
204.		Szuczana	1934

137
~~120~~

- 6 -

132

AA

205.	Binstock	Salama	1866
206.		Estera	1889
207.	Spomniakri	From	1863
208.		Chana Ruchla	1863
209.	Grossmann	Posia	1898
210.		Moses	1893
211.		Chana Keila	1896
212.		Szyfra	1930
213.	Selerowicz	Sercu	1889
214.	Rosenfeld	Chaim	1876
215.	Kwalwasser	Ajzyk	1898
216.		Feligla	1894
217.		Rada	1929
218.		Wolf	1936
219.		Ester	1930
220.	Blumenfeld	Ruchla	1908
221.		Feligla	1878
222.	Rozenstrach	Limeta	1877
223.	Eichner	Chaja	1903
224.		Pinkus	1906
225.		Isak	1931
226.		Aron	1936
227.		From	1937
228.	Hirszberg	Rafal	1890
229.	Apel	Josef	1877
230.	Rus	Chana	1897
231.		Sezia	1932
232.		Machel	1930
233.		Rachela	1935
234.		Rajzla	1894
235.	Goldfeld	Wolf	1889
236.		Elka	1892
237.		Rachela	1934
238.	Bacner	Bajla	1932
239.	Ajdelman	Berek	1868
240.		Chana Z.	1863
241.	Drezner	Rajzla	1900
242.	Kosma	Rachela	1941
243.	Fuksbrauner	Salama	1870
244.		Syncha	1875
245.		Nicha	1905
246.	Kohn	Lezor	1889

- 7 -

247.	Kolin	Fiszel	1902
248.		Yradel	1901
249.		Jachetta	1930
250.		Muchim	1934
251.		Bajza	1932
252.	Frydman	Salama	1898
253.		Lea	1903
254.		Muchym	1932
255.		Leok Jakob	1934
256.		Elka	1938
257.	Lissar	Cacilie	1897
258.		Tobias	1931
259.	Bronstein	Sur, Fajga	1875
260.	Goldschein	Malka	1885
261.		Reisla	1925
262.	Iawald	Abram	1883
263.	Grzman	Berek	1870
264.	Jaskiel	Snoel	1892
265.		Freida	1917
266.	Stycka	Dehora	1907
267.		Ester	1902
268.	Rosenblum	Gittla	1900
269.		Moszek	1928
270.		Cypora	1930
271.		Wolf S.	1942
272.	Moszkowicz	Leok	1907
273.		Chana	1904
274.		Laja	1931
275.		Sara	1935
276.	Kleinberg	Sakma	1905
277.		Corla	1908
278.		Lejbus	1931
279.		Marlem	1937
280.		Bacia	1938
281.		Dawid	1940
282.	Stern	Leok	1897
283.		Chaja	1902
284.		Boruch	1928
285.	Grauer	Chemia	1889
286.		Laja	1896
287.	Tuchmeyer	Szlama H.	1891
288.		Ita	1904
289.		Lipa	1939
290.		Feigla	1870

130
AG

754
~~100~~
 127

- 8 -

291.	Lewkowiec	Szymon	1875
292.		Dwojra	1879
293.	Glückstein	Reisla	1901
294.		Mirle	1930
295.		Pesla	1931
296.	Spiegler	Szaja	1877
297.		Rosa	1889
298.	Kirchenbaum	Szulim	1898
299.		Marjem	1904
300.		Ita	1930
301.		Syna	1932
302.		Jakob S.	1928
303.	Safirstein	Chana	1897
304.		Sura	1929
305.		Ruda	1933
306.		Cypa	1931
307.		Frymetta	1940
308.	Satark	Josek M.	1932
309.		Mordka	1935
310.	Cuklerman	Jachetta	1874
311.	Kamrat	Perla	1895
312.		Mendla	1932
313.	Fuksbrauner	Teuba	1890
314.	Skonnicki	Kuchin	1876
315.		Feigla	1876
316.	Ungier	Szlama	1880
317.		Szeindla	1882
318.	Kaufmann Gleitmann	Marjem	1877
319.		Josek	1899
320.		Chana	1903
321.		Zysla	1932
322.		Wolf	1937
323.	Kolin	Rywka	1908
324.		Siima	1909
325.	Szerer	Szul Ch.	1885
326.		Mirle	1870
327.		Minda	1904
328.	Kreuzberger	Hermine	1902
329.		Ruth	1929
330.		Jan	1929
331.	Hybner	Anna	1868
332.		Pallack	Selma

- 9 -

333 ^a	Gerstel	Janette	1871
334.		Friederyke	1870
335.		Katko	1906
336.	Polack	Ida	1868
337.	Mahr	Bella	1888
338.		Lea	1928
339.	Kaphan	Max	1885
340.		Regina	1889
341.	Cygler	Henkel	1873
342.		Mindel	1896
343.		Feigla	1927
344.	Huppert	Ester	1904
345.		Ester	1881
346.		Chana	1902
347.	Zelinger	Mindla	1885
348.	Rosenfeld	Marjan.	1891
349.	Rynska	Hosa	1912
350.		Pesla	1914
351.	Zylbergeler	Lewak	1907
352.		Hinda	1902
353.	Blakowski	Isj r	1896
354.		Ruchla	1895
355.		Chajm	1920
356.		Judka	1925
357.		Isok	1927
358.		Szlama	1933
359.	Roener	Menasse	1895
360.		Sura	1878
361.		Isok Leib	1905
362.		Chaja Ester	1907
363.	Szafir	Chawa	1899
364.		Ruchla	1929
365.		Gersan	1928
366.	Jakubowicz	Abram	1891
367.		Golia	1893
368.		Chaja	1927
369.		Mosaok	1930
370.		Golia	1889
371.		Josok	1936
372.		Szmul	1938
373.	Sztymbelman	Chai	1896
374.		Sura	1897
375.		Majer	1933
376.		Zajmwel	1926
377.		Altur	1929

- 10 -

195
136

378.	Weksberg	Alfred	1886
379.		Rosa	1884
380.	Kwalwasser	Tauha	1902
381.		Rajzla	1928
382.	Rojtgrund	Chaja	1886
383.		Laja	1898
384.		Hercik	1829
385.		Isiek	1933
386.		Ester	1931
387.		Itla	1936
388.	Juliusberger	Ernat	1874
389.	Kzamanaka	Sura	1888
390.	Olszewski	Samuel	1868
391.	Weksberg	Szprince	1869
392.		Tauha	1897
393.	Schmitzer	Israol	1924
394.		Isiek	1922
395.		Mejer	1928
396.	Fuksbrauner	Abraam	1875
397.		Nacha	1884
398.	Majtlic	Golda	1872
399.	Talotom	Finkus	1890
400.		Sara	1884
401.	Fiszel	Jakob	1896
402.		Risla	1895
403.		Pesla	1880
404.	Jakubowicz	Moszek	1873
405.	Weksberg	Golda	1901
406.		Chil J.	1926
407.		Chaim	1928
408.		Pinchas	1931
409.		Benjamin	1934
410.	Kolin	Szajndla	1897
411.		Kaszyl	1927
412.		Uzana	1929
413.		Nuchym	1931
414.		Rywka	1933
415.		Kopel	1935
416.	Borenstein	Jakob	1891
417.		Mindla	1892
418.		Moszek	1926
419.		Rywka	1930
420.		Mordka	1930

166. Lista 726 olkuskich Żydów sporządzona została w trakcie likwidacji getta w Olskuszu, s. 10. (AŻIH)

- 11 -

137
126

421.	Szuster	Eleon Laja	1907
422.		Szprince	1899
423.		Moszek M.	1937
424.		Reisla	1939
425.		Szejwa	1879
426.	Glaser	Elina	1901
427.		Judka	1927
428.	Keins	Isidor	1863
429.	Levkowicz	Jitla	1902
430.		Perla	1930
431.		Peretz	1934
432.		Aron Mejer	1939
433.	Sztajnberg	Fajgla	1916
434.		Chawa	1937
435.		Fiszel	1939
436.	Jakubowicz	Sala	1898
437.		Chawa	1928
438.		Chajc	1931
439.		Bala	1932
440.		Abram	1933
441.		Moszek	1937
442.	Hochberger	Szyfra	1912
443.		Isak	1937
444.		Seyfra	1939
445.	Reisfeld	Zysla	1887
446.		Chana	1929
447.		Grava	1931
448.	Feigenbaum	Regina	1895
449.		Isidor	1938
450.	Osjasa	Fajgla	1902
451.	Schneider	Lisa	1890
452.	Boronstein	Ruchla	1905
453.		Szemul	1935
454.		Gitla	1936
455.		Josef	1937
456.	Spitz	Julius	1874
457.		Rosa	1875
458.	Vogel	Fajgla	1893
459.		Rena	1930
460.		Josef	1932
461.	Friedman	Ruchla	1897
462.		Szemul	1885
463.		Ester	1865

138
121

- 12 -

464.	Czerner	Abram	1892
465.		Ajda	1896
466.		Chaim	1929
467.		Jakob B.	1927
468.		Chaja	1933
469.	Friedman	Wajka	1894
470.		Jakob	1883
471.		Marjem	1915
472.		Moszek	1924
473.	Korzuchowski	Majer	1869
474.	Keins	Hugos.	1873
475.	Krebs	Rosa	1891
476.		Erna	1927
477.		Willi	1930
478.	Lehmann	Judyta	1885
479.	Szpiler	Hinda	1901
480.		Hachela	1874
481.		Mendel	1939
482.		Abram	1938
483.	Binenstock	Klara	1897
484.		Sofia	1928
495.		Regina	1936
496.	Notmann	Erna	1886
497.	Nejgas	Abram	1904
498.		Gula	1931
499.		Sura	1935
500.		Chaja	1937
501.		Dcha	1942
502.	Grossmann	Genendel	1885
503.		Klara Sara	1928
504.		Gitla	1906
505.		Tauba	1925
506.		Dawid Aron	1873
507.	Szykman	Josok	1886
508.		Elina	1926
509.		Hendla	1935
510.		Gerla	1899
511.		Lea	1929
512.	Wargon	Josok	1935
513.		Samal	1932
514.		Sura	1931
515.		Hinda	1930
516.		Lea	1909
517.	Sankowicz	Moszek	1899
518.		Gitla	1901
519.		Dawid	1936
520.		Abram	1927
521.		Evyka	1929
522.			1927

168. Lista 726 olkuskich Żydów sporządzona została w trakcie likwidacji getta w Olkuszu, s. 12. (AŻIH)

139
A28

- 13 -

523.	Frydman	Pesla	1904
524.		Sysman	1958
525.		Szlamek	1940
526.	Sapiewak	Mejer	1880
527.		Ester	1890
528.	Goldfeld	Ruchla	1903
529.		Moszek	1904
530.		Rachela	1935
531.		Machel	1931
532.		Herszel	1934
533.		Berek	1941
534.	Hagerman	Moszek	1898
535.		Frymetta	1900
536.		Abram	1935
537.		Ssoel	1930
538.	Grossmann	Krajndla	1895
539.	Lewit	Sura	1902
540.	Weizman	Tauha S.	1875
541.	Weinstock	Fajgla	1931
542.		Sura	1800
543.	Huppert	Ruchla	1900
544.	Zurefeld	Cyrla	1905
545.	Frydman	Berek	1901
546.		Golda	1898
547.		Chaim	1928
548.		Kalma	1933
549.		Abram	1931
550.		Motel	1934
551.		Musyn	1937
552.	Estricher	Idessa	1900
553.		Mordka	1935
554.	Rotgerber	Fajgla	1896
555.	Steinberg	Frajda	1906
556.		Icek	1880
557.		Ester	1939
558.		Fajgla	1937
559.	Weizman	Rywka	1912
560.	Feldbaum	Hanoch	1878
561.		Golda	1879

140
A28

9 14 -

562.	Sztark	Hinda	1904
563.		Tauha	1931
564.		Israel	1932
565.	Kamrat	Gitla	1900
566.		Josek Sz.	1927
567.		Hendla	1941
568.	Aschner	Dorotea	1873
569.	Simansauer	Ludwig	1896
570.		Grtrud	1897
571.		Ernestyna	1920
572.	Brerner	Else	1895
573.	Unger	Mordka	1906
574.		Abraham	1937
575.	Frankiel	Isak	1876
576.		Sura Hinda	1879
577.	Schönagat	Fanni	1881
578.	Nalewka	Sura	1897
579.		Mordka	1927
580.		Abraham	1931
581.	Gutman	Luis	1875
582.		Klara	1894
583.		Barta	1926
584.	Glaser	Chawa	1907
585.		Faltyl	1934
586.		Ita	1932
587.	Rosenberg	Chawa	1870
588.		Blima	1890
589.		Doba	1927
590.		Hinda	1929
591.		Rywka	1932
592.	Wajsborg	Chana	1916
593.		Lajb	1939
594.	Mechower	Moziek	1866
595.		Gitla	1886
596.	Ernfriedl	Sara	1906
597.		Mordka	1930
598.		Tatca	1936
599.	Blumenfeld	Abraham	1889
600.		Roehla	1889
601.	Morgen	Israel	1896
602.		Parla	1899
603.		Gitla	1927
604.		Blima	1929
605.		Elka	1933

- 15 -

606.	Bittner	Frisda	1905
607.		Rosa	1930
608.		Jakub	1933
609.	Malcer	Jankiel	1895
610.		Malca	1896
611.		Ruchla	1918
612.		Benjamin	1927
613.		Abraham	1931
614.	Chęcinska	Hendla	1883
615.	Pankowska	Ruchla	1855
616.	Blumenfeld	Rochma	1926
617.		Telca	1928
618.	Rosenberg	Moses	1890
619.		Berek	1927
620.		Sara Cyrla	1916
621.	Blumenfeld	Rycka	1885
622.		Mirla	1882
623.	Kaufmann	Dawid	1874
624.	Brauner	Wolf	1873
625.	Przechacka	Eliwa	1902
626.		Chwala	1934
627.		Leib	1936
628.		Rycka	1940
629.	Braun	Chaja	1902
630.	Freilich	Chiel	1917
631.		Leibus	1909
632.		Hachmiel	1913
633.		Hersz	1887
634.	Silberschatz	Szmul	1882
635.		Froim	1909
636.		Kalma	1915
637.	Wajs Tuzim	Telca	1926
638.	Silberfreind	Hersz	1871
639.	Krybus	Chaskiel	1862
640.		Chinder	1862
641.		Marja	1932
642.	Wajzman	Estera	1895
643.		Chiel	1894
644.		Lajb	1892
645.		Icek	1930
646.	Wajzman	Kalma	1932
647.		Hersz	1936

ML
199

- 16 -

648.	Kolatacz	Szwaj	1889
649.	Kalykstein	Moszek	1907
650.	Rosenberg	Abram	1930
651.		Laja	1898
652.		Malca	1928
653.	Majerczyk	Chawa	1921
654.	Gloer	Leizer	1892
655.		Ruchla	1889
656.	Szwarc	Chaim	1880
657.		Chaja	1889
658.	Chęcinski	Mordka	1883
659.	Bernstein	Dawid	1863
660.	Macner	Chana	1880.
661.	■	Salma	1868
662.		Amczel	1930
663.	Najmark	Rosa	1900
664.		Nela	1929
665.		Jankiel	1930
666.		Salma	1927
667.	Besser	Laja	1898
668.	Dyrand	Fajgla	
669.		Heniek	1940
670.	Gliksman	Rudka	1935
671.	Rosenbaum	Fajgla	1903
672.		Abram	1907
673.	Rosenblum	Chiel	1898
674.		Berek	1924
675.		Zelig	1922
676.		Zelda	1898
677.		Sara	1915
678.	Bygien	Estera	1915
679.	Rosenblum	Moszek	1898
680.	Rosenblum	Efroim	1925
681.	Koplowicz	Moszek	1923
682.	Kalma	Masa	1898
683.	Szpilman	Ruchla	1869
684.	Lessman	Chiel	1902
685.		Bachmiel	1911

- 17 -

686.	Pankowska	Gitla	1913
687.		Rywa	1886
688.	Goldfajnd	Rynka	1898
689.	Safirstein	Hiena	1896
690.	Lessman	Maria	1876
691.		Israel	1875
692.	Safirstein	Moszek	1932
693.	Pankowska	Perla	1899
694.	Brzeszcze	Fajgla	1881
695.	Cukierman	Sura	1899
696.	Lesmann	Ella	1894
697.	Cygler	Margot	1927
698.	Lessmann	Rachmil	1928
699.	Safirstein	Samul	1929 1901
700.	Pankowski	Josek	1861
701.		Sara	1910
702.		Miri	1924
703.	Cygler	Hinda	1904
704.	Cukiermann	Chana	1924
705.	Najmark	Chawa	1903
706.	Wigderwicz	Moszek	1929
707.	Safirstein	Chaim	1894
708.	Gleitmann	Mordka	1908
709.	Szwarc	Josek	1902
710.	Goldberg	Abram	1911
711.	Gleitmann	Symon	1878
712.	Lewkowiez	Mania	1903
713.	Erllich	Ruchla	1920
714.	Kupperberg	Ester	19245
715.		Marjam	1889
716.	Lewkowiez	Moszek	1927
717.	Gleitmann	Chaja	1885
718.		Blima	1908

- 18 -

719.	Goldberg	Cyria	1908
720.	Szwarc	Prima	1905
721.	Gold	Gitla	1906
722.	Fuksbrauner	Rachla	1912
723.	Danziger	Joeek	1930
724.	Gold	Rachela	1929
725.		Lola	1930
726.		Frania	1934
727.	Kuiperberg	Bajla	1918
728.	Flawner	Icak	1909
729.	Gutman	Ajdla	1898
730.	Frankel	Mendel	1881
731.		Moszek	1882
732.		Gitla	1883
733.		Sara	1873
734.		Udla	1914
735.	Najmark	Juma	1862

Po wojnie miejskie władze Olkusza informowały, że w getcie było 3.700 osób, a w czasie pierwszego wysiedlenia 3.200. Wysiedlenie odbyło się „jednorazowo w dniach od 15-16.VI.1942 r. (Oświęcim)”¹³²

Po zlikwidowaniu getta pozostało jeszcze w Olkuszu 10 do 20 robotników z fabryki waliz (przed wojną należąca do Żyda Weizmanna), którzy mieszkali w przyfabrycznym budynku, nie mogąc go opuszczać. Po kilku miesiącach w lipcu 1943 r. wywieziono ich do obozów. Być może o nich właśnie wspomina inne źródło mówiące o grupie około 20 Żydów pozostawionych do oczyszczenia getta.¹³³

1 sierpnia 1942 r. w powiecie olkuskim pozostało 78 Żydów.¹³⁴

Między 10 a 20 lipca 1943 r. z ewidencji miejskiej zniknęło ostatnich 17 Żydów pozostających w mieście po likwidacji getta.¹³⁵ 10 października 1943 r. na terenie powiatu olkuskiego nie było już Żydów.¹³⁶

W dzienniku aresztu milicji żydowskiej w Będzinie z 1943 r. („Haftstube 1943”) znaleźć możemy wpisy z nazwiskami dziesięciu olkuskich Żydów: Cukierman Laja i Marjem (ur. 9.6.1917), Süsman Lola (ur. 5.3.1918), Szenberg Ruchla (ur. 18.2.1925), Glajtman Zeld (ur. 8.1.1919), Frenkiel Majer (ur. 20.IX.1920), Koplowicz Mendel (ur. 10.10.1924), Wajzman Mozdrła (22.7.1914), Szwarzberg Małka (1899), Kerner Nuchym (1897) i Aronowicz Golda (13.1.1899).¹³⁷

W *Relacjach indywidualnych* znajdujących się w archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie możemy znaleźć także list dr. M. Kiciarskiego z sierpnia 1947 r. opisujący wypadek uśmiercenia Żydówki w szpitalu olkuskim z rozkazu lekarza niemieckiego.

„Dnia 2 sierpnia 1944 przywieziona została do olkuskiego szpitala powiatowego przez posterunek żandarmerii niem. w Ogrodzieńcu żydówka Grünstein Rachela urodz. w Opatowie 25.12.1919, zam. w Opatowie. Wymieniona pracowała

¹³² Pismo Miejskiej Rady Narodowej w Olkuszu, nr 6/53/52 z 17 marca 1952 r. do Żydowskiego Komitetu Historycznego w Warszawie – AŻIH, materiały nieuporządkowane. O wywiezieniu mieszkańców olkuskiego getta do obozu Auschwitz pisze też *Obozy hitlerowskie...*, s. 346.

¹³³ *Encyclopaedia Judaica*, k. 1368. Burchard (*Pamiętki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce*, Warszawa 1990, s. 191) – powtarzający wszystkie informacje o olkuskich Żydach z *Encyclopaedia Judaica* (choć tego nie zaznacza) – bezzasadnie twierdzi, że po likwidacji getta pozostało w Olkuszu 20 Żydów, których Niemcy rozstrzelali zaraz po uporządkowaniu terenu getta. Kantyka pisze o 17 żydowskich rzemieślnikach „zatrudnionych w niemieckich warsztatach. Do lipca 1943 roku przebywali oni w miejscach odosobnienia pod kontrolą Schutzpolizei. Następnie podzielili los swoich rodzin. Na wolności pozostała jedynie nieliczna garstka tych Żydów, którzy związali się z polskim ruchem oporu i walczyli między innymi w oddziale Armii Ludowej „Tadka Białego” (s. 34). Informację o 17 żydowskich rzemieślnikach powtarza także Kołodziejczyk (*W czasach II wojny...*, s. 179 oraz tab. 37). Wśród owych rzemieślników pozostawionych w Olkuszu było trzech braci Zilberszaców – Tobiasz, Chaskiel i Josek. Fabryka walizek, mieszcząca się przed wojną i na początku okupacji w budynku przy ul. Szpitalnej (prawdopodobnie 11 - róg przejścia prowadzącego do ul. Krakowskiej), należała przed wojną do M. Pasanowskiego i I. Weissmanna. Na początku okupacji przejęta przez Niemców, potem sprzedana za bezcen przez niemiecki Treuhand hamburskiemu Niemcowi SS-sturmbahnführerowi Ewaldowi Wilkensowi funkcjonowała jako „Koffer und Lederwaren Farik inhaber Ewald Wilkens in Ilkenau”. Gdy lokalizacja ta okazała się zbyt ciasna fabrykę przeniesiono na Szpitalną 10 (przy Geśiej). Potem i ta lokalizacja okazała się za ciasna i Wilkens przeniósł fabrykę do domu Wojaczka na Augustiańskiej (dawne gimnazjum żeńskie) już po likwidacji getta (Korespondencja autora z Panem Adamem Urasińskim oraz wspomnienia Zbigniewa Kwietnia w *Partyzanckie wspomnienia*, Olkusz 1999, s. 45 nn.).

¹³⁴ Jerzy Roś, *Historia Niemców olkuskich*, s. 17.

¹³⁵ AP Kat, sygn. 1204/433, k. 7.

¹³⁶ Kołodziejczyk, *W czasach II wojny...*, s. 180, tab. 37.

¹³⁷ AŻIH, Zarząd Przedstawicielstwa Ludności Żydowskiej w Będzinie (w Bendsburgu), sygn. 212/9, k. 11, 13, 29, 31, 37, 51, 61 i 63.

ostatnio w fabryce amunicji w Pionkach k. Radomia i uciekła z pociągu wiozącego ją do Oświęcimia jak mnie to poufnie podała. Została ona przy przechodzeniu granicy ranna granatem i kula karabinową. Stwierdzono rozległe uszkodzenia (rana darta) kończyny dolnej lewej, ranę postrzałową ręki prawej, złamanie obojczyka prawego i kości przedramienia prawego. Jakkolwiek stan chorej wydawał się być beznadziejnym, leczona starannie (szczególnie ofiarnie i z narażeniem bezpieczeństwa osobistego pielęgnował chorą, zmieniał opatrunki itd. felczer Władysław Woźniak!) chora czuła się z każdym dniem lepiej i zdaniem moim oraz chirurga Dr. Modrzejewskiego winna była chora wyzdrowieć. 7.8.1944 dr. Bunneman Ralf lekarz SS i dostojnik partii nac.socjal., kierownik partyjnego Urzędu Zdrowia w Będzinie, któremu Olkusz podlegał, polecił mi telefonicznie jako ówczesnemu tymcz. kierownikowi szpitala. żydówkę otruć. Nie mogąc znaleźć innego wyjścia z sytuacji zawiadomiłem następnego dnia posterunek żandarmerii w Ogrodzieńcu (przez pielęgniarkę niemiecką Erne Korr) że chora nadaje się do dalszego transportu i może być umieszczona w szpitalu więziennym. Przybyły dr. Bunneman polecił drugiej Niemce pielęgniarkę Marii Modrow wstrzyknąć chorej morfinę a kiedy ta z różnych powodów tego dnia nie zrobiła, przybył następnego dnia t.zn. 9.8.1944 i wraz z wymienioną pielęgniarką H. Modrow wstrzyknął chorej dożylnie 0,5 gr morfiny (ja byłem wówczas w szpitalu nieobecny). Po odejściu sprawców chirurg dr. Modrzejewski Zenon polecił polskiej pielęgniarkę Alinie Scisłowskiej wstrzyknąć antidotum (atropinę). Chora została od śmierci uratowana mimo, że otrzymała podwójną dawkę śmiertel. dla dorosłego. Stan chorej był ciężki i mimo przejściowej poprawy, (otrzymała leki nasercowe, zastrzyki, kawę ziarnistą, odpowiednio posilną dietę, itp. i to wbrew zakazowi dr. Bunnemana wydanego zaraz po przybyciu chorej do szpitala, oraz nadzoru obu wymienionych wyżej niem. pielęgniarek) chora zmarła dnia 16.9.1944 na ropień płuc i osłabienie mięśnia sercowego w przebiegu zapalenia płuc, któreto schorzenia były następstwem zatrucia morfiną.

Jako świadkowie mogliby być przesłuchani pracownicy szpitala:
 siostra Zofia Duczmal (obecnie Września, ul. Szkolna 9, woj. poznańskie),
 pielęgniarka Alina Ścisłowska (Olkusz, Wolbromska 22),
 pielęgniarka Alina Łaskawiec (obecnie Chorzów, Szpital U.S.),
 obsługacz Wiktor Jończyk (Olkusz, szpital)
 „ Stanisław Orkiszewski (Olkusz, Krakowska 10)
 obsługaczka Stanisława Król (Olkusz, Szpital)
 chirurg dr. Zenon Modrzejewski (Olkusz, Szpital)
 dr. med. Stanisław Rządowski (obecnie Kalisz, Szpital Miejski)

10.8.47, Dr. med. M. Kiciarski, Ordynator Szpitala Powiatowego św. Błażeja w Olkuzu, choroby wewnętrzne i dzieci, Olkusz, Kościuszki 4, tel. 213 (pieczętka)¹³⁸

15 grudnia 1944 r. SS rozstrzelało w Pomorzanach dwie osoby – robotnika i rzeźnika – jako podejrzanych o zabicie Żyda.¹³⁹ 15 grudnia 1944 r. funkcjonariusze SS rozstrzelali w Pomorzanach dwóch mężczyzn – rzeźnika Wiktora Wąsa (ur. 1895)

¹³⁸ AŻIH, *Relacje indywidualne*, Rachela Grünstein – sygn. 301/3439. Por. Kiciarski, *Olkusz pod okupacją...*, s. 234-235.

¹³⁹ Kazimierz Leszczyński, *Eksterminacja...*, s. 159, poz. 555.

i robotnika Władysława Wąsa (ur. 1898) – jako podejrzanych o zabicie Żyda. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Olkuszu.¹⁴⁰ Z relacji mieszkańców Pomorzan wynika, iż ofiarą morderców – braci – był Żyd ukrywany przez nich podczas wojny.

Tak wspomina o tym Alina Banasik z domu Szczupak, zamieszkała w czasie wojny z rodzicami i rodzeństwem w Olkuszu przy ulicy Żuradzkiej: „ojciec jako znany przed wojną handlarz końmi, miał w Olkuszu rozliczne znajomości, m. in. z Żydem nazywanym Wołek, który również zajmował się handlem końmi. Był to człowiek niskiego wzrostu, którego pamiętam do dzisiaj ze względu na jego rzucające się w oczy rude włosy. (...) był to bardzo zamożny człowiek, lecz nie wiem dokładnie, skąd pochodził. Z opowiadań mojej mamy zapamiętałam, że jako handlarz końmi utrzymywał kontakty z moim ojcem. W czasie wojny był ukrywany przez braci Wiktora i Władysława Wąsów w Pomorzanach (obecnie Olkusz), którzy (...) mieszkali przy ruchliwej drodze w tej miejscowości. Za złoto otrzymane od Wołka zdecydowali się na udzielenie mu pomocy i potajemnie przechowywali go w chlewie.

Na początku grudnia 1944 r. Wołek pod osłoną nocy przyszedł do naszego domu, prosząc mamę o ukrycie go, ponieważ – jak twierdził – Wąsowie z Pomorzan zabrali mu posiadane przez niego złoto i grożą mu śmiercią. Mama była niesamowicie zaskoczona i wystraszona. Bojąc się o nasze życie, odpowiedziała, że nie ma możliwości przechować go, ponieważ nasza rodzina ze względu na uwięzienie ojca w obozach koncentracyjnych jest pod stałą obserwacją policji niemieckiej. Poradziła mu, aby nadal przebywał w miejscu, gdzie dotychczas się ukrywał.

Niestety obawy Wołka o życie były uzasadnione, ponieważ w kilkanaście dni później został przez braci Wąsów zamordowany, najprawdopodobniej w wyniku uderzenia młotkiem w czoło. Sprawcy jego śmierci wywieźli ciało i porzucili w lesie na terenie dawnego wyrobiska górniczego, położonego od zachodniej strony Olkusza. Wkrótce ciało Wołka zostało odnalezione przez policję niemiecką. W ubraniu zabitego Niemcy znaleźli zaszyta kartkę, zawierającą informację w języku jidysz, kto go przechowywał. Ponadto na śniegu widoczne były odciski kopyt końskich i ślady kół gumowych wozu, na którym zwłoki Wołka zostały przewiezione do miejsca porzucenia. Koń i wóz stanowiły własność braci Wąsów, co dodatkowo obciążało sprawców. Po ustaleniu tych faktów bracia Wąsowie zostali przez Niemców rozstrzelani [egzekucja została przeprowadzona w tym miejscu, gdzie miejscowe dzieci znalazły powierzchownie tylko przysypane ziemią ciało zabitego Żyda – dop. A. C.] i na ich polecenie pochowani na cmentarzu w Olkuszu.

Przed śmiercią zeznali oni prawdopodobnie, że ukrywany przez nich Żyd, przebywał również w naszym domu. Przypuszczalnie na tej podstawie Niemcy zabrali moją mamę celem dokonania konfrontacji. Zawieziono ją samochodem do starego szpitala w Olkuszu, położonego przy dzisiejszej ulicy Szpitalnej, na którego dziedzińcu pokazano jej ciało Wołka, opłukane tylko wodą z gumowego węża i zadano pytanie, czy

¹⁴⁰ Kazimierz Leszczyński, *Eksterminacja...*, s. 159, poz. 555. *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945. Województwo katowickie*, Ministerstwo Sprawiedliwości. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Informacja wewnętrzna nr 66/14. Do użytku wewnętrznego, Warszawa 1985, s. 89, podając jako źródło: AGK, ASG, sygn. 11, k. 683; AGK, Ankieta GK „Egzekucje” pow Olkusz, woj. krakowski.

znała tego człowieka. Mam ze względu na rude włosy, bez trudu rozpoznała, że zabitym był Wołek, lecz kategorycznie temu zaprzeczyła. Na szczęście dla nas Niemcy dali wiarę jej stwierdzeniu i nie spotkały nas dalsze represje.”¹⁴¹

Zupełnie inaczej relacjonuje okoliczności zamordowania przechowywanego Żyda Janina Cyra z Olewina, pracująca w okresie niemieckiej okupacji z córką jednego z braci Wąsów w Urzędzie Gminy Rabsztyn w Olkuszu: „We wspomnianym Urzędzie pracowała ze mną młoda dziewczyna. Jej ojciec ukrywał Żyda, który zachorował i bardzo jęczał. Bojąc się, że krzyki chorego zostaną usłyszane przez Niemców lub ludzi, którzy im o tym doniosą, zdecydował się uśmiercić chorego Żyda. Ciało zamordowanego Żyda zostało później znalezione przez Niemców, którzy za ten czyn zastrzelili ojca mojej współpracownicy i jego brata. Była to głośna sprawa, dobrze znana mieszkańcom Olkusza. Jego córka bardzo przeżywała te tragiczne zdarzenia.”¹⁴² Powyższa wersja nie wydaje się wiarygodna, pochodzi też najprawdopodobniej bezpośrednio od rodziny morderców i podobnie jak dalej nawet idące warianty o wydaniu chorego Żyda w ręce partyzantów, którzy mieli dokonać tej zbrodni przypisać je należy późniejszym próbom zmierzającym do uniewinnienia braci Wąsów od przypisywanej zbrodni. Nie bez znaczenie jest też fakt, iż w czasie okupacji braci Wąsowie podpisali volkslistę.

Liczba żydów w okresach wysiedleń wyniosła około 18.885 osób, wysiedlenia ludności żydowskiej miały miejsce w przeważającej większości w 1942 r., w którym to roku wysiedleniami objęto 12 gmin, w 1941 r. – 2 gminy i w 1943 r. – 2 gminy. Liczba wysiedlonych wynosiła w przybliżeniu około 16.500 osób¹⁴³. Inny szacunek znamienne stwierdza, że spośród 16.858 ofiar niemieckiej okupacji na terenie powiatu olkuskiego aż 15.067 osób (89,4%) stanowili Żydzi¹⁴⁴.

Interesującym dokumentem obrazującym wojenne losy olkuskich Żydów jest lista więźniów przybyłych 10 lutego 1945 r. z obozu koncentracyjnego Gross Rosen do obozu w Buchenwaldzie. Na liście tej – obok 1223 politycznych więźniów Polaków – znajdują się także nazwiska ponad 1600 polskich Żydów, wśród których 22 urodzonych zostało w Olkuszu, a jeden – choć urodzony w Jędrzejowie – także mieszkał w Olkuszu. Oto ich nazwiska:

„1253.	126844	Apelstein Schlama	10.5.25	Olkusz	Malcer	A 184352
1322.	128383	Blumenfeld Szaja	20.6.23	Olkusz	Schloss.	GR 24111
1368.	129057	Checinski Abram	5.7.10	Ilkenau	Arb.	GR 24183
1369.	129056	Checinski Icek	23.3.23	Ilkenau	Arb.	GR 24185
1370.	129055	Checinski Moszek	17.7.12	Ilkenau	Arb.	GR 24186
1607.	128635	Goldfeld Benjamin	14.2.16	Olkusz	Strck.	A 137391
1624.	130803	Goldszajn Chuna	1.7.14	Olkun	Arb.	A 5572
1625.	130299	Goldszajn Szymon	31.12.05	Olkusz	Schn.	Aul84579
1655.	128205	Grinbaum Abram	10.4.20	Olkusz	Schn.	GR 24588

¹⁴¹ Cytat za Adam Cyra, *Mieszkańcy ziemi olkuskiej...*, s. 137-138.

¹⁴² Cytat za Adam Cyra, *Mieszkańcy ziemi olkuskiej...*, s. 151.

¹⁴³ Pismo Starostwa Powiatowego Olkuskiego z 27 grudnia 1948 r. (SP.13/9/48) do ŻIH przy C.K.Ż.P. w Warszawie – AŻIH, materiały nieuporządkowane.

¹⁴⁴ Kantyka, *Na jurajskim szlaku...*, s. 230.

1775.	127871	Jakubowicz Szaja	10.4.22	Olkusz	Klempn.	24730
2037.	130301	Macner Jakob	3.3.16	Olkusz	Klempn.	Aul78035
2337.	128917	Rozenberg Moszek	1.5.19	Ilkenau	Fleisch.	GR. 25335
2345.	128288	Rozenkwajg Binem	5.8.22	Olkusz	Arb.	GR. 25357
2388.	127150	Safirsztejn Izrael	11.11.26	Olkusz	Elektr.	Au.178562
2429.	129432	Slomnicki Alter	12.5.16	Olkusz	Schneid.	GR 25521
2431.	127617	Slomnicki Bernard	15.4.22	Olkusz	Metdreher	GR 25522
2498.	128737	Sznitzer Dawid	13.3.29	Olkusz	Schn-	25573
2502.	127295	Szpigielman Abram	6.12.26	Olkusz	Tischl.	GR 25599
2666.	127294	Wajcman Szlama	25.4.98	Olkusz	Tischler	GR 13687
2793.	128564	Zagrajek Josek	9.1.13	Olkusz	Zimmermn	GR 25918
2830.	129278	Zilberszag Chaskel	18.1.13	Olkusz	Elektr.	95882
2831.	129280	Zilberszac Towia	6.11.08	Jedrzejow	Elektr.	GR 95850
2855.	129279	Zylberszac Josef	19.12.22	Olkusz	Elektr.	GR. 95881 ¹⁴⁵

¹⁴⁵ AŻIH, sygn. 209/23.

OCALALI Z ZAGŁADY

Po wojnie, choć niektórzy z ocalałych Żydów wrócili do Olkusza, nie doszło jednak do odtworzenia miejscowej wspólnoty żydowskiej, gdyż większość z nich szybko opuściła miasto. Znamienne, iż spośród olkuskich Żydów składających po wojnie relacje znajdujące się dziś w archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie tylko Marian Auerhahn-Głuszecki mieszkał wtedy w Olkuszu. W marcu 1946 r. Efraim Parasol twierdził, iż „w chwili obecnej zostało przy życiu prawdopodobnie około 150 Żydów rozproszonych po różnych miejscowościach. W samym Olkuszu nie ma Żydów.”¹⁴⁶

Zaraz po wojnie funkcjonował w Olkuszu, w domu Wajzmanów przy obecnej ulicy Kazimierza Wielkiego, tymczasowy komitet żydowski. W domu tym mieszkał po wojnie Mosze Lajb Grosman.¹⁴⁷

Oto jak Mosze Berger wspomina powrót do rodzinnego miasta: „Zesliśmy ze schodów wagonu i stąpaliśmy pierwsze kroki w naszym rodzinnym mieście. Sześć i pół roku marzyłem o tej chwili. Po nocach na dalekiej Syberii śniłem o Tobie. W moich myślach i marzeniach stale wracałem do Olkusza. Tutaj się urodziłem. Tutaj spędziłem moją młodość. Tutaj poczułem pierwszą miłość do Emy. Tutaj wychowaliśmy się pod troskliwą opieką naszych rodziców, której nie potrafiliśmy docenić aż do chwili pożegnania. Wiedzieliśmy, że nikt nas tu nie oczekuje. Nikt się do nas nie uśmiechnie. Szliśmy w stronę rynku. Spuściłem daszek czapki na oczy, aby nie poznali mój żydowski wygląd. Minęliśmy sąsiada, który mieszkał niedaleko od nas. Nie poznał nas i szedł swoją drogą. Pamiętaliśmy go jako dobrego człowieka. Pospieszaliśmy za nim i zatrzymaliśmy go. Poznał nas i życzliwie nas przywitał. Na pytanie, czy wie coś o naszej rodzinie, odpowiedział, że wydaje mu się, że nikt nie został przy życiu. Dał nam adres kilku Żydów, którzy wrócili z obozów i mieszkają razem w jednym domu. Garstka ostatnich żydowskich mieszkańców Olkusza, przywitali nas otwartymi ramionami i zaczęli nas wypytywać, skąd wracamy, czy wiemy coś o innych, pozostałych przy życiu Żydach z Olkusza? Gdy już odpowiedzieliśmy na pytania, chcieliśmy się dowiedzieć o naszej rodzinie i krewnych. Waszych rodziców, dwie siostry i wszystkich krewnych zabrano do obozu śmierci wraz ze wszystkimi Żydami z Olkusza, których Niemcy zgrupowali w getcie na „Sikorce”. W czerwcu 1942 roku Niemcy oczyścili to miasto od Żydów. Nastąpiła cisza. Moja siostra zakryła dłońmi twarz i cicho płakała. Siedzieliśmy na łózkach, które były ustawione rzędem tak jak na „Jurze”. W kącie w kołysce płakało półroczne dziecko, której dano dwa imiona, jednej i drugiej babci, które zostały spalone w obozie śmierci. Żydzi nie są mile widziani w Olkuszu i dlatego zamieszkaliśmy w ciasnocie, ale razem. Co prawda nie było wypadku, aby kogoś zabili tutaj po wojnie, ale radzimy wieczorem nie odda-

¹⁴⁶ Parasol, *Relacje...*

¹⁴⁷ Korespondencja autora z Pania Bellą Rotner.

łać się od domu. Jeśli zamierzacie zobaczyć dom waszych rodziców, to idźcie tam jutro rano. Do mieszkania wszedł Michał – mąż mojej kuzynki, która została zgładzona razem z innymi. Wpadliśmy sobie w objęcia. Łzy nas dławiły i długo nie mogliśmy przemówić słowa. Nareszcie zaczął opowiadać jak Niemcy oderwali go od żony i dziecka. Ich zabrano do pieców, a jego do obozu pracy. Wytarł pięściami wilgotne oczy i dalej opowiadał. Gdy dowiedziałem się, że wasz wujek Aharon żyje, pojechałem do Miechowa i zamieszkaliśmy razem wraz z kuzynką Balcją. On Was oczekiwał i chciał, abyśmy wszyscy razem pojechali do „Erec Israel”. Przeżył okupację w partyzantce. Syna Niemcy zastrzelili w lesie, który umarł na jego rękach. Bandyci go zabili po wojnie, gdy szedł do wsi, aby zarobić na utrzymanie. Pojechałem z milicjantem i zabraliśmy martwe ciało. Pochowałem go na żydowskim cmentarzu w Miechowie. Moja siostra Fela i ja słuchaliśmy jego opowiadania jak skamieniały. Nie zadawaliśmy pytań. Po Waszym odejściu z domu Wasz ojciec z trudnością zarabiał na utrzymanie, zamieniając towar na żywność. Chodził do wsi Uliny i tam wieśniacy i ksiądz życzliwie się do niego odnosili.

Nazajutrz po bezsennej nocy wyruszyliśmy z Felą w stronę naszego domu. Obojętnie przechodzimy rynek, gdzie w jarmarczy dzień sprzedawcy wychwalają swoje towary. Na jednym stole zauważyłem kilka kawałków mydła z napisem R.J.F. (Rein Juden Fatten). Wziąłem do ręki kawałek. Sprzedawca zachwała. Ostatnie kawałki tego mydła. Niemcy kaput i Żydów już nie ma. Kupiłem. Zawinałem w chustkę i jak świętą rzecz schowałem do kieszeni. Stałem się obojętny i jak gdyby skamieniały. Cała okolica tak bliska sercu i tak daleka. Tak chciałem tu wrócić, a teraz wszystko mi obce. Wszystkie moje marzenia i nadzieje są tutaj pogrzebane. Wszystko tu stoi na miejscu. Miasto ładne. Pełno zieleni, nawet wybudowane nowe domy. W dalekich i uciążliwych drogach, w pociągach, nawet koła dudniły „Do domu, do domu, do domu”. Teraz idę ręką w rękę z moją jedyną kochaną siostrą do domu. Serce mi stuka jak młotem. Idziemy w milczeniu. Przechodzimy około miejsca, gdzie w cieniu drzew stał dom doktora Łapińskiego, teraz zostały po nim tylko spalone gruzy. Mijamy starożytne drzewo, o którym słyszałem za dzieciństwa tyle legend. Przechodzimy nie zabudowany obszar, gdzie kiedyś były kopalnie kruszcu „galman i galena”, z których wyciągano pewien procent srebra. Przypominam sobie, że tutaj między pagórkami bawiliśmy się w wojny z innymi dziećmi. A teraz wracamy po tak strasznej wojnie. Zbliżamy się do rzędu kamiennych domków z czarnymi smolnymi dachami. Tu mieszkała Ema. Tu ją po raz pierwszy objąłem i pocałowałem. Tu się z nią pożegnałem, gdy uciekali od Niemców zaraz na drugi dzień wojny. Tutaj przed szczęściem i pół roku zaznałem pierwszej młodszej miłości. Teraz pozostały tylko straszne i smutne wspomnienia. Dochodzimy do furtki naszego domu i zatrzymujemy się. Drżącymi rękami trzymam klamkę. Mam zawroty głowy. Czuję, że za chwilę upadnę. Siostra mnie podtrzymuje, coś mówi, ale nie rozumiem. Nie wiem jak długo tam staliśmy. Z domu wyszła kobieta, podeszła do furtki, otworzyła. Spojrzała na nas i spytała. Kogo tu szukacie? Zdławionym głosem odpowiadam: My tu mieszkaliśmy. To jest dom naszych rodziców. Fela wybucha głośnym płaczem. Kobieta zaprasza nas do środka. Nogi mi się uginały, gdy przeszedłem próg domu. Usiedliśmy przy stole. Nie mogliśmy przemówić słowa. Gospodyni podała nam wodę. Gdy trochę oswoiliśmy się z przygniatającą atmosferą poprosiłem, aby nam pozwoliła obejrzeć mieszkanie. Kobieta była uprzejma. W kuchni stał jeszcze ten sam

gliniany piec, gdzie mama piekła sobotnie chały i ciasta. Tu było moje łóżko, w kącie kiedyś stała skrzynka z zabawkami mojej najmłodszej siostrzyczki Leale. Jeszcze słyszę jej głos, gdy samoloty niemieckie pierwszego dnia wojny przelatywały nad naszymi głowami: „Dlaczego nie jesteś w domu. Tatusi i mama się martwią”. W kącie kiedyś stała doniczka z drzewkiem cytryny, podarunek od babci. Mama tak szczyliła się nim. Opo-
 wiadła nam, że na ziemi naszych ojców rosną cytryny, pomarańcze, winogrona. Tutaj to drzewko tylko daje zapach cytryny. Na ścianie kiedyś wisiał duży obraz, który przed-
 stawiał Ścianę Płaczu. Teraz ściana zasłonięta szafą. Prosiłiśmy, czy może zostały jakieś
 zdjęcia lub jakieś pamiątki po naszej rodzinie? Gdy myśmy tu zamieszkali, mieszkanie
 było puste. Ostatnia nasza nadzieja, by znaleźć choć jakiś znak, pamiątkę po naszych
 najbliższych – znikła. Wyszliśmy z domu. W kącie na podwórku moja mama zawsze
 spalała śmieci i niepotrzebne rzeczy. Poszliśmy tam szukać w śmieciach i znalazłem
 spalony kawałek z obrazu Ściany Płaczu. Podniosłem ręce do nieba wraz ze szczątkiem
 tego obrazu i jak zwariowany krzychałem: „Boże Wielki, Groźny i Straszny. Pod Twoją
 opieką wyrosła potęga zła. Za Twoją wiedzą zgładzono sześć milionów – Twojego Na-
 rodu Wybranego. Pomogłeś w upadku reżimu Hitlera. Za późno. Dlaczego?... Czym
 zgrzeszyła nasza sześciolatka Leale, że została zgładzona? Czym ja zasłużyłem, że zo-
 stałem przy życiu? Czy to podarunek albo kara? Abym widział i poczuł ogrom nie-
 szczęścia? Wyszliśmy z podwórka i nie oglądaliśmy się za sobą. Szliśmy szybko. Ucie-
 kaliśmy z tego miejsca. Ani siostra ani ja nie przemawialiśmy słowa. Groźna, stłumiona
 cisza. Świadomość wróciła do mnie, gdy byliśmy już za miastem i z daleka zauważyłem
 krzyż. Słońce grzało. Śpiew ptaków. Zachodni wiaterek pochylał falami kłosa złocistej,
 dojrzewającej pszenicy. Pszczoły brzęczały, lecąc z kwiatka na kwiatek. Wchłaniałem
 polne zapachy. Przyroda żyje – jak gdyby nic się nie stało. Tylko w mojej duszy pust-
 ka. Nie widzę przyszłości. Nie ma da mnie terazniejszości. W moich myślach, w mojej
 duszy widzę tylko przeszłość. Zbliżamy się na wzgórze, do krzyża, gdzie ostatni raz
 widziałem swoich rodziców. Za nami widać rodzinne miasto. Nasze miasto, do któ-
 rego przez cały czas wygnania wracałem w myślach i we śnie. Teraz odwróciło się ode
 mnie. Nie mam tu więcej co szukać. Stanęliśmy na rozdrożu przy krzyżu. Dotąd nas
 odprowadzili. Tu ich pożegnaliśmy. Tutaj stali i żegnali nas rękoma aż znikli z horyzon-
 tu. Ten sam drewniany krzyż. Spojrzałem w górę. Jezus zwiesił głowę i smutno patrzy
 na nas. Wydaje mi się, że on płacze razem z nami. Patrzę na Jezusa i mówię. Głosiłem
 Miłość i Braterstwo. Hitlerowcy zdradzili Cię, gdy zabijali i mordowali Narody, nosząc
 wyryte na pasku słowa „Got mit uns” (Bóg z nami). Tu pod krzyżem ojciec mnie ostat-
 ni raz obejmował i głośno sam siebie pytał: Czy Was jeszcze zobaczymy? Fela mówi:
 Gdy nas mama żegnała, z płaczem szeptała – Jeżeli usłyszysz... Zmów „Kadisz” (modli-
 twa po zmarłych). I tu pod krzyżem zdławionym głosem zacząłem modlitwę. Itkadał
 w itkadosz szmo raba – Wydaje mi się że z Nieba schodzą Tatusi i Mamusia, Siostry
 Mirjam, Regine i Leale, za Nimi wszyscy krewni – Wolma dibru cherutaj – Za Nimi
 całe sześć milionów zamordowanych ludzi, zamieniają się w kłosa, falami chylą swe
 głowy do wchodu – do Ściany Płaczu i razem ze mną odmawiają modlitwę. Jedyne
 moja siostra płaczącym, zdławionym głosem mówi „Amen”...”¹⁴⁸

¹⁴⁸ Mosze Berger, *W tajgach...*, s. 142-144.

W sprawozdaniu za marzec 1946 r. starosta powiatowy olkuski donosił: „Jeśli chodzi o tutejsze tereny, to mało jest ludzi, którzy by potrafili zrewidować swój stosunek do Żydów i oprzeć go na podstawie wspólnoty ludzkiej. Przytłaczająca większość społeczeństwa z pewnym zadowoleniem odnosi się do kaźni, jaką Żydom zgotował hitleryzm. Nie brak takich, którzy by chcieli te same metody hitlerowskie w ten, czy inny sposób zastosować wobec nielicznych niedobitków.”¹⁴⁹

Dokumentami tuż powojennej historii olkuskich Żydów są ich karty rejestracyjne w lokalnych komitetach żydowskich¹⁵⁰. W trakcie ich kwerendy – niepełnej z uwagi na objętość i układ jedynie alfabetyczny według nazwisk – udało mi się odnaleźć 58 kart ocalałych z holocaustu Żydów zarejestrowanych zaraz po wojnie przez Centralny Komitet Żydów w Polsce, którzy miejscem urodzenia lub pobytu związani byli z Olkuszem.

Owe karty rejestracyjne mają różną wartość historyczną: niektóre są autentycznymi dokumentami rejestracyjnymi sporządzonymi zaraz po zakończeniu wojny i podpisanymi przez osoby rejestrowane, inne są tylko odpisem – często niepełnym i błędnym – z wcześniejszych dokumentów.

Z pewnością najcenniejsze są karty wystawione po wojnie w Olkuszu. Są to białe, dwustronne karty formatu A5. Wszystkie opatrzone są okrągłą pieczęcią Oddziału Powiatowego w Olkuszu Centralnego Komitetu Żydów Polskich Warszawa-Praga. Wystawione zostały jednego dnia – 15 czerwca 1946 r., a jako podpis urzędnika widnieje podpis Chaima Rotnera. Z dokumentów możemy wywnioskować, iż komitet ten znajdował się w Olkuszu przy ówczesnej ulicy 3-go Maja (dziś króla Kazimierza Wielkiego) pod numerem 5, albowiem wszystkie osoby rejestrowane ten właśnie adres wskazują jako „adres obecny”. Z prowadzonej numeracji możemy się domyślać, iż w olkuskim Komitecie zarejestrowały się po wojnie przynajmniej 22 osoby.

Pod numerem 2 zarejestrowany został Tobiasz Zylberszac, ur. 6 listopada 1908 r. w Jędrzejowie, a więc tożsamy z Towią Zilberszaczem z listy więźniów przybyłych z Gross-Rosen do Buchenwaldu. Syn Szmula i Masi z Grosmanów, przed wojną mieszkał przy olkuskim rynku 7, a w getcie przy ul. Cegielnianej 8. Ukończył szkołę techniczną we Włoszczowie i zarówno przed, w trakcie, jak i po wojnie pracował jako radiotechnik. Ostatnim obozem, w którym przebywał był obóz w Oranienburgu.

Karta rejestracyjna z numerem 5 dotyczy Joska Zylberszaca, urodzonego 19 grudnia 1922 r. w Olkuszu, również występującego jako Josef Zylberszac na liście więźniów przybyłych do Buchenwaldu. Syn Szmula i Masi z Grosmanów, a więc brat wzmiankowanego wyżej Tobiasza, na liście rejestracyjnej podał te same dane dotyczące adresu przedwojennego i w olkuskim getcie. Ponadto jako datę przesiedlenia do getta podał wrzesień 1941 r. Ukończył szkołę powszechną i – jak brat – jako zawód wyuczony oraz wykonywany podał zawód elektrotechnika.

Z numerem 6 występuje Rela Zylberszac z domu Szafir. Urodzona 28 września 1922 r. w Olkuszu, córka Altera i Rywki z Rotnerów, mieszkała przed wojną w Olkuszu przy ul. 3-go Maja 5, a więc w domu, w którym zaraz po wojnie mieścił się olkuski komitet żydowski, choć z inwentarza ksiąg meldunkowych wynika, że był to raczej

¹⁴⁹ Natalia Aleksium, *Dokąd dalej? Ruch syjonistyczny w Polsce (1944-1950)*, Warszawa 2002, s. 91 na podstawie AP w Krakowie, UW Krakowski, Wydział Społeczno-Polityczny, 931.

¹⁵⁰ AŻIH.

3-go Maja 20. Jako adres w getcie podała Kalkstrasse (dosłownie: Wapienna) 10, choć jako datę przesiedlenia wskazała listopad 1941 r. Ukończyła szkołę powszechną, z zawodu stenotypistka, w tym zawodzie pracowała przed wojną, zaś w czasie wojny pracowała jako ekspedientka, a w chwili rejestracji swój zawód określiła jako „przy mężu”. Wojnę przeżyła w obozie w Bernsdorf.

Pod numerem 8 zarejestrowała się Ruchla Szafir, urodzona 12 września 1929 r. w Olkuszu. Córka Moszka i Chawy z Syngierów, mieszkała przed wojną przy ul. 3-go Maja 20. Przesiedlona do olkuskiego getta przy Randstrasse 10. Uczyła się przed wojną w szkole powszechnej, w czasie wojny pracowała w szopie, a po wojnie była asystentką dentystryczną. Wojnę przeżyła w obozie koncentracyjnym w Ludwigsdorfie.

Karta rejestracyjna nr 11 wydana została Moszkowi-Lejbowi Grosmanowi, urodzonemu 10 października 1890 r. w Bogucinie, pow. Olkusz. Syn Joska i Matli, mieszkał przed wojną przy ul. Szpitalnej 34. 1 września 1941 r. przesiedlony na Sikorkę. Analfabela, przed wojną i w jej trakcie był robotnikiem, po wojnie kupcem. Przebywał w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie.

Karta rejestracyjna nr 16 wydana została Bejli Borensztajn, urodzonej 28 kwietnia 1921 r. w Olkuszu. Córka Lejbusia i Chawy z Bergerów, mieszkała przed wojną przy ulicy Żuradzkiej 9. 1 września 1941 r. przesiedlona na Sikorkę. Uczyła się w szkole powszechnej, z zawodu krawcowa, taki też zawód wykonywała przed wojną. W czasie wojny robotnica jako powojenny zawód podała znów krawcową. Wojnę spędziła w obozie koncentracyjnym w Bernsdorfie. Jako krewnych za granicą podała kuzyna Samuela Bergera w Palestynie.

Ponadto istnieją inne karty rejestracyjne następujących olkuskich Żydów:

- Adler Bala, ur. w 1921 r., córka Leja i Fajgli, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Będzinie przebywająca w Będzinie,
- Adler Hari, 18/V/1914 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Ajbuszyc Rela, ur. w 1926 r., przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Rychbachu przebywająca w Rychbachu, krawcowa,
- Ajbuszyc Zosia, ur. w 1924 r., przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Rychbachu przebywająca w Rychbachu, hafciarka,
- Ajchner Jakub, ur. 30.4.1907 r. w Zawierciu, syn Pinkusa i Frajdy, w czasie wojny w Rosji, zarejestrowany w Komitecie w Chorzowie, krawiec,
- Brat Berek, ur. w 1920 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Bryngs Maurycy, ur. w 1898 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Flaszenberg Natalia, ur. w 1896 r. (Afremow Flaszenberg Natalia), przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r., występująca na innej karcie jako Afremow Flaszenberg Natalia, zawód wyuczony lekarz-dentysta gdzie w Ol, wykonywany przed wojną w Olkuszu, wykonywany w czasie wojny w Olkuszu, obecny w Olkuszu, sposób przetrwania obóz koncentracyjny, pieczęć

- Centralny Komitet Żydów Polskich Warszawa Praga Oddział Powiatowy w Olkuszu, podpis Chaim Rotner, w nawiasie ołówkiem (Gliwice), a na jeszcze innej jako Afremow Naftali, ur. w 1896 r. w Warszawie, adres z 1.IX.1939 r. Olkusz, adres obecny Wrocław, ul. Sienkiewicza 28/1, zawód wykonywany obecnie lekarz-dentysta, zarejestrowana 10/VI 48 r. w Komitecie we Wrocławiu,
- Glajchman (Glajtman) Hersz, ur. w 1927 r., przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji w styczniu 1946 r. w Komitecie w Italii przebywający w Obozie Italia,
 - Glajtman Fajgla, ur. w 1928 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
 - Glajtman Szlama, ur. w 1914 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
 - Hlejzer (raczej: Glejzer) Borek, ur. w 1915 r., przebywający w Olkuszu,
 - Glistein Sala, ur. 6.3.1925 r. w Olkuszu, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji 10.VII.1946 r. w Komitecie Rydbachu zamieszkała w Rydbachu, Rynek 7, krawiec,
 - Gliksztajn Wolf, ur. w 1925 r., przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji w styczniu 1946 r. w Komitecie w Italii przebywający w Obozie Italia,
 - Goldfeld Benjamin, ur. w 1916 r., syn Zeldela i Elny, przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji 11.XII.1946 r. w Komitecie w Katowicach zamieszkały w Katowicach, Wandy 22, magazynier,
 - Goldfeld Rózia, w 1926 r., przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji 11.XII.1946 r. w Komitecie w Katowicach zamieszkały w Katowicach, Wandy 22,
 - Grosman Fela, ur. w 1928 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
 - Grosman Renia, ur. w 1926 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
 - Szak Sala, ur. w 1919 r., córka Izaka i Bajli, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Będzinu przebywająca w Będzinu,
 - Grosman Fela, ur. w 1925 r., córka Dawida i Genendli, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Będzinu przebywająca w Będzinu,
 - Grosman Lola, ur. w 1921 r., córka Dawida i Genendli, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Będzinu przebywająca w Będzinu,
 - Grossman Kałman, ur. w 1928 r., przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji 11.III.1946 r. w Komitecie w Katowicach zamieszkały w Katowicach, Opolska,
 - Grünbaum Sala, ur. 1.6.1919 w Olkuszu, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w czasie wojny w ZSRR, w momencie rejestracji w marcu 1946 r. w Komitecie w Gerszcze Puste zamieszkała w Gerszcze Puste Dol. Śląsk, krawcowa,
 - Grünbaum Rózia, ur. w 1921 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,

- Grynbaum Abram, ur. 18.12.1920 r., przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji w styczniu 1946 r. w Komitecie w Feldafing przebywający w obozie Feldafing,
- Kołatacz (Kołatacz) Hanka, ur. w 1917 r., przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Rynbachu przebywająca w Rynbachu, robotnica,
- Kołatacz (Kołatacz) Mania, ur. w 1927 r., przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Rynbachu przebywająca w Rynbachu, robotnica,
- Macner Pesla, ur. w 1923 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Macner Szmul, ur. w 1925 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Majaczek (Majerczyk) Fela, ur. w 1920 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Majteles Zysła, ur. w 1903 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Majtelis Icek, ur. w 1908 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Maler Abram, ur. w 1920 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Maler Wolf, ur. w 1912 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Melcer Tola, 22.2.1923 r., przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w styczniu 1946 r. w Komitecie w Berg-Bels przebywająca w Bergen-Belsen,
- Paluch Basia, ur. w 1918 r., córka Abrama i Nychy, przed wojną zamieszkała w Olkuszu, w momencie rejestracji w I-1946 r. w Komitecie w Będziniu przebywająca w Będziniu,
- Paluch Szlama, ur. 5/7-1915 r., przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji w styczniu 1946 r. w Komitecie w Feldafing przebywający w obozie Feldafing,
- Parasol Franciszek, ur. w 1900 r., przed wojną zamieszkały w Olkuszu, w momencie rejestracji 13.7.1946 r. w Komitecie w Katowicach zamieszkały w Katowicach, Warszawska 11,
- Rotner Chaim, ur. 30.VIII.1909 r. w Olkuszu, syn Altera i Sury z Rotnerów, adres z 1.IX.1939 r. Olkusz, skąd przybył z Olkusza, adres obecny 26.III.48, Sosnowiec, ul. Targowa 12, źródło utrzymania obecne Fabr. Papy A. Lajbus Sosnowiec, zawód wykonywany buchalter, sposób przetrwana wojny w obozie, gdzie znajdował się w chwili zakończenia wojny w Tercynie (Czechosłowacja),
- Szafir Ksyl, ur. w 1927 r., przebywający w Olkuszu, zarejestrowany w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.,
- Szafirsztejn Frajda, ur. w 1920 r., przebywająca w Olkuszu, zarejestrowana w Komitecie w Olkuszu, styczeń 1946 r.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Centralny Komitet Żydów Polskich — Wydział Ewidencji i Statystyki

Karta rejestracyjna Nr 2 215456

1. Nazwisko (dla mężczyzn panieńskie) Żydziszca

2. Imię Tobiasz (użytkowo gołkołredlić)

3. Urodzony(a) dn. 6 mies. XI roku 1906

4. Rodzice Stanisław i Maria Żydziszca (imię ojca i imię panieńskie matki)

5. Adres z 1.IX.39 Bystrzyca + Olkusz

6. Zmiany adresu w czasie wojny

DATA	ADRES	BIAZCZA SA ZULANY
	<u>Olkusz</u>	<u>Pracownia 8</u>

7. Adres obecny Olkusz 3-go Maja 5

8. Wykazalacznio szkole techniczne

9. Zawód Radio techniczne szkole

a) wyuczony Radio techniczne szkole

b) wykonywany przed wojną ''

c) wykonywany w czasie wojny ''

10. Sposób przetwarzania

d) obecny Radio techniczne

e) doz. komercyjny

11. Czy był aresztowany(a), szantażowany(a), siedział(a) w więzieniu, obozie Olkusz, Olkusz

12. Utrzymywał(a) się z funduszy: własnych, krewnych, przyjaciół, żydów, nie-żydów (), społecznych, innych

13. Czy posiada jakies dokumenty (fotografie, pamiętniki, zapiski, dane statystyczne itp.) dotyczące martyrologii żydów, czy prasnie (opowiadanie) lub opisać swoje przetycia

14. Krewni, którzy przebywali w Polsce 1.IX.39 i obecnie

NAZWISKO I IMIE	WIEK	STUPIEŃ POKREWIEŃSTWA	OBECNY ADRES

15. Krewni zagranicą

NAZWISKO I IMIE	STUPIEŃ POKREWIEŃSTWA	KRAJ POBYTU

16. Uwagi

17. Adres dla korespondencji (ew. nazwisko przybrano i zmiany adresu)

KOMITET W Olkusz Data 15.VI.1946.

Tobiasz Żydziszca Podpis reprezentującego ań

H. M./M. S. Druk. H: Winiarski, Łagowa 78.

175. Karta rejestracyjna nr 2 Tobiasza Żydziszca.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Centralny Komitet Żydów Polskich — Wydział Ewidencji i Statystyki

Karta rejestracyjna Nr 5 210441
 1944

- Nazwisko (dla młodek panieńskich) Joska Zylberszaca
- Imię Joska (zwanego podkręślić)
- Urodzony(-a) dn. 19 mies. 12 roku 1922
 w Wieliczka w Świętokrzyskiem
- Rodzice Stanisław i Maria (linie opis. imię i nazwisko paniąskje matki)
- Adres z I.X.39 Wieliczka 7

6. Zmianv adresu w czasie wojny

DATA	ADRES	PRZYCAŁNA ZAŁĄCZY
<u>1944</u>	<u>Wieliczka</u>	<u>Przebieg choroby</u>

7. Adres obecny 3 - 9 Maja 5

8. Wykształcenie szkoła powszechna

9. Zawód Elektryk technika gito
 a) wykonany b) wykonany przed wojną c) wykonany w czasie wojny

10. Sposób przetwarzania doniesienie

11. Czy był uczestowny(-a), szaniadowany(-a), niedziela(-a) w wietieniu obozie Orzeszowska

12. Urzymywal(-a) się z funduszów: wianych, krownych, przyznadł(-) żydów, nie-żydów (), spolecznych, innych

13. Czy posiada jakies dokumenty (fotografie, pamietniki, zapiski, dane statystyczne itp.) dotyczace martyrologii żydów, czy znaczenie opowiadatel lub opisac swoje przezyta

14. Krewmi, którzy przezywali w Polcoe I.X.39 i ocaili

NAZWISKO I IMIE	WIEK	STOPIEN POKREWIEŃSTWA	OBECNY ADRES

NAZWISKO I IMIE	STOPIEN POKREWIEŃSTWA	KRAJ POBYTU

16. Uwagi

17. Adres dla korespondencji (ew. nazwisko przybrane i zmiany adresu)

18. Podpis rejestrującego się Joska Zylberszaca
 19. Data 15.11.1946
 20. Podpis urzędowy [Podpis]
 21. H. M./M. S.

176. Karta rejestracyjna nr 5 Joska Zylberszaca.

ABCIDIEFIGIHIJKLILXMINOPIRSTUWVIZ

Centralny Komitet Żydów Polskich — Wydział Ewidencji i Statystyki

Karta rejestracyjna Nr 6 215401
Reli Szafrin Zylberszac

- Nazwisko (dla mężczyzn pomieszczyć) *Szafrin*
- Imiona *Reli Szafrin*
- Urodzony(e) dn. *20* mies. *IX* roku *1912* w *Olkusz*
- Rodzico *Reli i Szafrina Zylberszac* (imię ojca, imię i nazwisko panieńskie matki)
- Adres z 1.X.39 *3-go Maja 3 Olkusz*

6. Zmiany adresu w czasie wojny

DATA	ADRES	PRZYCZYNA ZMIANY
<i>XI 1944</i>	<i>Olkusz</i>	<i>Przebieg choroby</i>
	<i>Katolice</i>	
	<i>10</i>	

- Adres obecny *3-go Maja 5*
- Wykształcenie *wieloletnie państwowe*
- Zawód *sternowy public. służ.*
 - wykonywany przed wojną *w Olkusz*
 - wykonywany w czasie wojny *chłop. dziedzinca*
- obcny *przy macierzy*

- Sposób przetwarzania *o charakterze koncentracyjnym*

- Czy był aresztowany(n), szantażowany(a), ściszany(a) w czasie wojny obozie *Bełżec*

- Ukazany(a) się z fundusów: własnych, krewnych, przyjaciół-żydów, nie-żydów (), społecznych, innych

- Czy posiada jakies dokumenty (fotografie, pamiętniki, zapiski, dane statystyczne itp.) dotyczące martyrologii żydów, czy pragnie o to wiedzieć lub opisać swoje przeżycia

- Krewini, którzy przeżywali w Polsce 1.X.39 i ocalali

NAZWISKO I IMIĘ	WIEK	STOPIEŃ POKREWIEŃSTWA	OBECNY ADRES

- Krewini zagranicą

NAZWISKO I IMIĘ	STOPIEŃ POKREWIEŃSTWA	KRAJ FOBYTU

- Uwagi
- Adres dla korespondencji (ew. nazwisko przybrane i zmiany adresu)

17.10.44

KOMITET *Olkusz* Data *15.XI.1946*
Reli Szafrin
 w. OLKUSZ
 Podpis rejestrowy
 H. M. J. S. Druk. Śl. Winiarski, Targowa 23

177. Karta rejestracyjna nr 6 Reli Szafrin Zylberszac.

ABCDEFIJKLMNOPQRSTUVWXYZ

Centralny Komitet Żydów Polaków — Wydział Ewidencji i Statystyki

Karta rejestracyjna Nr 16 1931

1. Nazwisko (dla meżanek jawnie) Borensztajn

2. Imiona Bolesław

3. Urodzony(a) dn. 28 mies. Kwiecień roku 1921

4. Rodzice Bolesław Borensztajn (imię ojca, imię i nazwisko panobłaski matki)

5. Adres z 1.XI.39 Warszawa 5, Okęcie

6. Zmiany adresu w czasie wojny

DATA	ADRES	PRZYCZYNA ZMIANY
1.X.1941	Sulechów	Przebieg choroby

7. Adres obcany 3-go Maja 5

8. Wykształcenie szkoła powszechna

9. Zawód szkoleniowiec - obio

a) wykonany nie

b) wykonywany przed wojną nie

c) wykonywany w czasie wojny nie

10. Sposób przetwarzania oświadczeniowy

11. Czy był aresztowany(a), szanowany(a), siedział(a) w więzieniu, obozie Berezowski

12. Utrzymywał(a) się z funduszy: własnych, krewnych, przyjaciół żydów, nie-żydów (), społecznych, innych

13. Czy posiada jakies dokumenty (fotografie, pamiętniki, zapiski, dane statystyczne itp.) dotyczące martyrologii żydów, czy pragnie opowiedzieć lub opisać swoje przeżycia

14. Krewini, który przebywał w Polsce 1.XI.39 i dalej

NAZWISKO I IMIĘ	WIEK	STOPIEŃ POKREWIEŃSTWA	ADRES

15. Krewini zagranicą

NAZWISKO I IMIĘ	STOPIEŃ POKREWIEŃSTWA	KRAJ PORYTU
Samuel Berger	brat	Polonia

16. Uwagi

17. Adres dla korespondencji (ow. nazwisko przyborno i zmiany - adres)

Województwo Warszawskie Powiat Warszawa Data 15.VI.1946

KOMITET WYKONAWCZY

Podpis rejestrującego Bolesław Borensztajn

Podpis [Signature]

Druk. Bi. Winiarski, Warszawa 75

180. Karta rejestracyjna nr 16 Bajli Borensztajn.

ARNDT ERNST JÜRGEN HUP RUSIU WILZ

Centralny Komitet Żydów Polskich — Wydział Ewidencji i Statystyki

Karta rejestracyjna Nr 20 53950

1. Nazwisko (dla mężczyźni panieńskie) Głajtmann

2. Imiona Tobiasz (uzwano podkreślenie)

3. Urodzony(a) dn 1 mies. IV roku 1911 w Olchowa

4. Rodzice Józef i Rozalia (nie ogł. imię i nazwisko panieńskie matki)

5. Adres z 1.X.39 Olchowa, Rynek 11

6. Zmiana adresu w czasie wojny

DATA	ADRES	PRZYCZYNA ZMIANY
1944	Siedlce	Przebudzenie

7. Adres obecny 3-go Maja 3

8. Wykształcenie niepełne zawodowe

9. Zawód Pracownik

a) wyuczony _____
 b) wykonywany przed wojną _____
 c) wykonywany w czasie wojny _____

10. Sposób przetwarzania

Obiekt koncentracyjny

11. Czy był aresztowany(a); szamizdowany(a), siedział(a) w więzieniu, obozie Mauthausen

12. Utrzymywał(a) się z funduszy: własnych, krewnych, przyjaciół — żydów, nie-żydów (), społecznych, innych _____

13. Czy posiada jakies dokumenty (fotografie, pamiętniki, zapiski, dane statystyczne itp.) dotyczące martyrologii żydów, czy pragnie opowiedzieć lub opisać swoje przeżycia _____

14. Krewni, którzy przebywali w Polsce 1.X.39 i obecnie

NAZWISKO I IMIĘ	WIEK	STOPIEŃ POKREWIEŃSTWA	OBECNY ADRES

15. Krewni zagranicą

NAZWISKO I IMIĘ	STOPIEŃ POKREWIEŃSTWA	KRAJ POBYTU

16. Uwagi _____

17. Adres dla korespondencji (ew. nazwisko przybrane i zmiany adresu)

KOMITET W OLYMPIA

DATA 15.XI.1946

Podpis referentującego nie _____

Podpis urzędnika _____

nr. 31. Winiarski, Targowa 76

182. Karta rejestracyjna nr 20 Tobiasza Głajtmana.

Wojnę przeżyła także Hela Kolin, córka Hersza i Lei Kolin, urodzona 21.01.1927 r. w Warszawie, która w 1931 r. przeprowadziła się z rodziną do Olkusa, gdzie jej ojciec był właścicielem fabryki walizek. Hela miała jedną starszą siostrę Rachelę. Rodzina była nowoczesna, ale zachowująca zwyczaje religijne. Hela uczęszczała zarówno do polskiej szkoły powszechnej i do szkoły religijnej dla dziewcząt Beit Jaakow. W czasie niemieckiej okupacji rodzina zmuszona została do przeprowadzki do olkuskiego getta. Hela pracowała jako krawcowa w warsztacie krawieckim w getcie do czasu, gdy wysłana została do obozu pracy Markstadt na Dolnym Śląsku, następnie do obozu pracy Peterswaldau, gdzie została wyzwolona. Nikt z jej rodziny nie przeżył.¹⁵¹

Według „Liczbowego wykazu Żydów w Polsce” z 25 lipca 1945 r. w Olkuszu zarejestrowanych było 41 Żydów.¹⁵² Według analogicznego wykazu z 15 sierpnia 1945 r. liczba ta wynosiła 35 Żydów.¹⁵³ Na 1 stycznia 1946 r. w Komitecie żydowskim w Olkuszu podlegającym Komitetowi Wojewódzkiemu w Krakowie zarejestrowanych było 83 olkuskich Żydów.¹⁵⁴ Wiadomo, że w grudniu tego roku zarejestrowanych ich było 34¹⁵⁵, a w okresie marzec-kwiecień 1947 r. 50.¹⁵⁶ W I kwartale 1948 r. liczba ta spadła do 46.¹⁵⁷

Poniżej „Wykaz osób zarejestrowanych w Olkuszu”¹⁵⁸ obejmujący 134 osoby (Dawid Rosenblum wykazany pod poz. 84 i 135 to najprawdopodobniej ta sama osoba).

¹⁵¹ Internetowa strona USHMM, opis do zdjęcia 60648.

¹⁵² AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/44, Liczbowy Wykaz Żydów w Polsce z 25.07.1945 r., województwo kieleckie, poz. 19.

¹⁵³ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/44, Liczbowy Wykaz Żydów w Polsce z 15.08.1945 r., województwo kieleckie, poz. 19.

¹⁵⁴ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/44, Tabela No.III. Liczbowy Wykaz Żydów w Polsce, województwo kieleckie, poz. 20.

¹⁵⁵ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/45, Tabl. 1. Ludność żydowska zarejestrowana w Komitetach wojewódzkich, okręgowych i lokalnych w 1946 r.

¹⁵⁶ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/45, Tabl. 1. Osoby zarejestrowane w miesiącach III i IV 1947 r.

¹⁵⁷ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/46. Ludność żydowska w I kwartale 1948 r.

¹⁵⁸ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/583. W zbiorze tym znajdziemy podobne wykazy także dla Skały, Stawkowa i Wolbromia.

= 26 =

Wykaz osób zarejestrowanych w O l k u s z u

Lp.	Nazwisko i imię	Rok ur.	Lp.	Nazwisko i imię	Rok ur.
1	Adler Chana	1914	36	Frankiel Chaim	1920
2	" Bajla	1921	7	Feliks Bajla	1920
3	Ajbuskys Kyla	1924	8	" Fejga	1927
4	Apfelbaum Abram	1919	9	Grauman Herta	1908
5	Brakner Dora	1924	40	Grinberg Liba	1926
6	Bryks Salina	1920	1	" Wela	1918
7	Blady Dawid	1923	2	Gertner Berek	1920
8	Borenstein Chana	1920	3	Grinbaum Rezia	1919
9	" Gitla	1924	4	" Sala	1919
10	" Bajla	1922	5	Glejoer Berek	1915
1	Bugajer Jachewet	1926	6	Grossman Fela	1926
2	Birman Wolf	1918	7	" Renia	1926
3	Brubner Basia	1918	8	Gusy Itka	1922
4	Bierzon Rubin	1904	9	Grossman Kalina	1927
5	Borenstein Karola	1925	50	" Fejga	1925
6	Bryks Maurycy	1898	1	Goldfeld Moszek	1901
7	Cokierman Israel	1913	2	Gutfeld Mirjam	1914
8	Cyabler Chaim	1887	3	Gelberd Pola	1925
9	Cygler Moszek	1903	4	Glikstajna Lejser	1925
20	" Wolf	1927	5	Jakubowicz Jankiel	1926
1	Caspińska Rutka	1922	6	" Norka	1918
2	Chensidki Geniek	1920	7	Jeger Estera	1923
3	Anerbach Lucia	1908	8	" Bajla	1921
4	Ernfrid Estera	1919	9	Kochan Jozek	1911
5	" Ajala	1912	60	Kualwasser Bajla	1925
6	Feliks Maria	1921	1	Kuperberg Fela	1924
7	Finszenberg Natalia	1896	2	Kochan Jozek	1925
8	Vrenkiel Jozef	1921	3	Kalikstein Jochann	1902
9	Frajlich Hina	1923	4	Kamrat Hayson	1894
30	Frankiel Fejgla	1918	5	Lawkowitz Moszek	1918
1	" Renia	1920	6	" Ajala	1923
2	" Hana	1917	7	Lemberg Eliasz	1910
3	Frank Gitla	1921	8	Mittelman Ajala	1911
4	Fizel Buchla	1920	9	Soaler Chana	1925
5	Federson Chaja	1918	70	" Fejgla	1917

184. Wykaz osób zarejestrowanych po wojnie przez Komitet Żydowski w Olkusz

- 27 - 59

Wykaz osób zarejestrowanych w O l k u s z u

Lp.	Nazwisko i imię	Rok ur.	Lp.	Nazwisko i imię	Rok ur.
71	Houler Eucha	1919	103	Schymkan Hala	1921
2	Hanner Samol	1925	4	Safierstein Frajda	1920
3	Mittelman Alter	1914	5	Saykman Lipa	1911
4	Majlis Isiek	1906	6	Schweizer Edzia	1920
5	Kacher Peala	1925	7	Schaycer Dora	1926
6	Kalaska Israel	1921	8	Seafier Chaja	1925
7	Orbach Pola	1912	9	Stark Tamba	1926
8	" Lila	1937	110	Wajzman Benjamin	1910
9	Parasol Pinkas	1898	1	Wuroel Jacek	1893
80	" Jakub	1929	2	Watenberg Frania	1916
1	Pacerman Sara	1924	3	Waltman Fryma	1924
2	Parasol Pezia	1898	4	" Gitla	1925
3	Profesoraki Abram	1921	5	Wekenberg Eucha	1906
4	Rosenblum David	1905	6	Woinica Chaja	1920
5	Rosner Rachala	1917	7	Wajnblum Golda	1927
6	Rosenbaum Renia	1917	8	" Sara	1925
7	Rotgeber Estera	1914	9	Wajsblatt Gitla	1924
8	Rydaka Edzia	1922	120	Weinstock Frajda	1926
9	Rosenblum Frania	1924	1	Waltman Szaja	1917
90	Rosenbaum Isiek	1914	2	Weissman Hannek	1918
1	Rotner Chaim	1909	3	" Hina	1925
2	Rojtgrund Szajndla	1928	4	" Hajla	1920
3	Seafier Hala	1922	5	Wajselman Pola	1914
4	Szwarsberg Israel	1917	6	Wajzman Pesa	1922
5	Schweizer Hannek	1902	7	Zyberstein Abram	1913
6	Stern Estera	1926	8	Zyberman Sala	1910
7	Spigelman Cyra	1925	9	" Pola	1935
8	Statler Lajbek	1925	190	Syndorf Julek	1921
9	Stark Tamba	1916	1	Selinger Gitla	1920
100	" Chana	1919	2	Sybermanow Towia	1906
1	Steinberg Estera	1924	3	" Jonek	1922
2	" Ryala	1926	4	Sander Rachala	1929
			5	Rosenblum David	1905

185. Wykaz osób zarejestrowanych po wojnie przez Komitet Żydowski w Olkuszu

Poniżej dokument Wojewódzkiego Komitetu Żydowskiego na Dolny Śląsk we Wrocławiu z 7 października 1946 r. zawierający „spis Żydów b. mieszkańców miasta Olkusz województwo kieleckie przebywających obecnie na terenie Dolnego Śląska”¹⁵⁹, a obejmujący 64 osoby (występująca pod poz. 3 i 12 Marjem Blumenfeld oraz

¹⁵⁹ AŻIH, Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Ewidencji i Statystyki, sygn. 303/V/704.

pod poz. 49 i 51 Szajndla Rojtgrund zostały najprawdopodobniej ujęte podwójnie, ponadto pod poz. 15 zamiast „Szmul” powinno być najprawdopodobniej „Sura”).

Wojewódzki Komitet Apelacyjny
 w Olsztynie, ul. T. Kościuszki 2.
 Wrocław, dnia 7. października 1946

Wydział Sprawności i Stat., OLKUSKOSTWO

S P I S

Żydów b. niemieckich u i a s t a O l k u s z w województwie śląskim, przebywających obecnie na terenie Dolnego Śląska.

Lp. Nr.	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Obecny adres	Zawód
1.	Adler Harry	1914.	Wałbrzych	
2.	Altmann Jakób	1907.	"	
3.	Bismenfeld Marjan	1914.	Ludwikowo	
4.	Bismann Hanna	1903.	"	
5.	" Szeindla	1909.	"	
6.	" Wolf	1918.	"	
7.	Bismenfeld Rachla	1910.	Wałbrzych	
8.	Bryn Malina	1920.	"	
9.	Berger Felicja	1922.	Wrocław	
10.	" Mossa	1921.	"	
11. Bismann Feliks				
12. Bismann Feliks				
11.	Besser Aron	1904.	Piotrówlesie	fotograf
12.	Bismenfeld Marjan	1914.	Ludwikowo	
13.	Besser Frenka	1924.	Piotrówlesie	"
14.	Falka Feala	1920.	Wałbrzych	
15.	Falkbrunner Szmul, Necha - Abram	1920.	"	krasocca
16.	Goldsztein Jankin	1920.	Ludwikowo	
17.	Joyzeld Jozef	1916.	Gierażca Kuste	
18.	Joyzeld Sal	1919.	"	krasocca
19.	Joyzeld Hana	1921.	"	szlachta
20.	Gjancstajn Leser	1920.	Wałbrzych	
21.	Joyzeld Liba	1920.	"	
22.	Wortner Saul	1911.	Piotrówlesie	
23.	" Wortner Sal	1920.	"	
24.	" Berak	1920.	"	
25.	Krosman Felicja	1920.	Jawor	
26.	Krosman Berta	1920.	"	
27.	Krosman Chaja	1920.	Wałbrzych	
28.	Jager Maters	1923.	Ludwikowo	
29.	Kalkstein Sal	1920.	"	
30.	Kanner Soolonia	1924.	Wałbrzych	
31.	Irybur Szana	1914.	"	
32.	Kaufman Berta	1920.	Ludwikowo	
33.	" Szana	1920.	"	
34.	" David	1920.	Piotrówlesie	
35.	" David	1920.	"	
36.	" Henrieta	1920.	"	
37.	Euperberg Szana	1920.	Wałbrzych	
38.	Leukowina Abram	1920.	"	
39.	" Hana	1920.	"	
40.	Lewberg Eliza	1920.	Piotrówlesie	
41.	Lewberg Sal	1920.	Ludwikowo	
42.	Walczer Hana	1920.	Wałbrzych	
43.	Kosmark Hana	1920.	Ludwikowo	
44.	Kosmark Hana	1920.	Wałbrzych	
45.	Kosman Sal	1920.	"	
46.	Owen Jakób	1920.	"	
47.	Gjanc Wryzeta	1920.	Piotrówlesie	
48.	" Feia	1920.	"	
49.	Wosman Sal	1920.	Wałbrzych	
50.	" Wryzeta	1920.	"	
51.	Wosman Sal	1920.	Wałbrzych	
52.	Wosman Sal	1920.	"	
53.	Wosman Sal	1920.	"	
54.	Wosman Sal	1920.	"	
55.	Wosman Sal	1920.	"	
56.	Wosman Sal	1920.	"	
57.	Wosman Sal	1920.	"	
58.	Wosman Sal	1920.	"	
59.	Wosman Sal	1920.	"	
60.	Wosman Sal	1920.	"	
61.	Wosman Sal	1920.	"	
62.	Wosman Sal	1920.	"	
63.	Wosman Sal	1920.	"	
64.	Wosman Sal	1920.	"	
65.	Wosman Sal	1920.	"	
66.	Wosman Sal	1920.	"	
67.	Wosman Sal	1920.	"	
68.	Wosman Sal	1920.	"	
69.	Wosman Sal	1920.	"	
70.	Wosman Sal	1920.	"	
71.	Wosman Sal	1920.	"	
72.	Wosman Sal	1920.	"	
73.	Wosman Sal	1920.	"	
74.	Wosman Sal	1920.	"	
75.	Wosman Sal	1920.	"	
76.	Wosman Sal	1920.	"	
77.	Wosman Sal	1920.	"	
78.	Wosman Sal	1920.	"	
79.	Wosman Sal	1920.	"	
80.	Wosman Sal	1920.	"	
81.	Wosman Sal	1920.	"	
82.	Wosman Sal	1920.	"	
83.	Wosman Sal	1920.	"	
84.	Wosman Sal	1920.	"	
85.	Wosman Sal	1920.	"	
86.	Wosman Sal	1920.	"	
87.	Wosman Sal	1920.	"	
88.	Wosman Sal	1920.	"	
89.	Wosman Sal	1920.	"	
90.	Wosman Sal	1920.	"	
91.	Wosman Sal	1920.	"	
92.	Wosman Sal	1920.	"	
93.	Wosman Sal	1920.	"	
94.	Wosman Sal	1920.	"	
95.	Wosman Sal	1920.	"	
96.	Wosman Sal	1920.	"	
97.	Wosman Sal	1920.	"	
98.	Wosman Sal	1920.	"	
99.	Wosman Sal	1920.	"	
100.	Wosman Sal	1920.	"	

186. Wykaz olkuskich Żydów przebywających po wojnie na Dolnym Śląsku

11. (Albania)

	1922.	1923.	1924.
50. Hymel, Hania			Halbrayon
51. Hojgand Szalim, Hana			Piotrowska
52. Szafr, Chaja			"
53. Singer, Hana	Hana - Hana		Ladikowo
54. Silberstein, Sala			Bielasz
55. Stern, Estera			Halbrayon
56. Szewel, Szymon	Josef - Szaja		Ladikowo
57. Springer, Szymon	Zelig - Szalim		Piotrowska
58. Tatarke, Bronia			"
59. Tarnogier, Hana			Ladikowo
60. Waldman, Frieda			"
61. Wajtkin - Grinberg, Ada			Klodzko
62. Silberberg, Laja			Halbrayon
63. Weissblatt, Hana	Chaim - Hana		"
			Ladikowo
			Bielasz

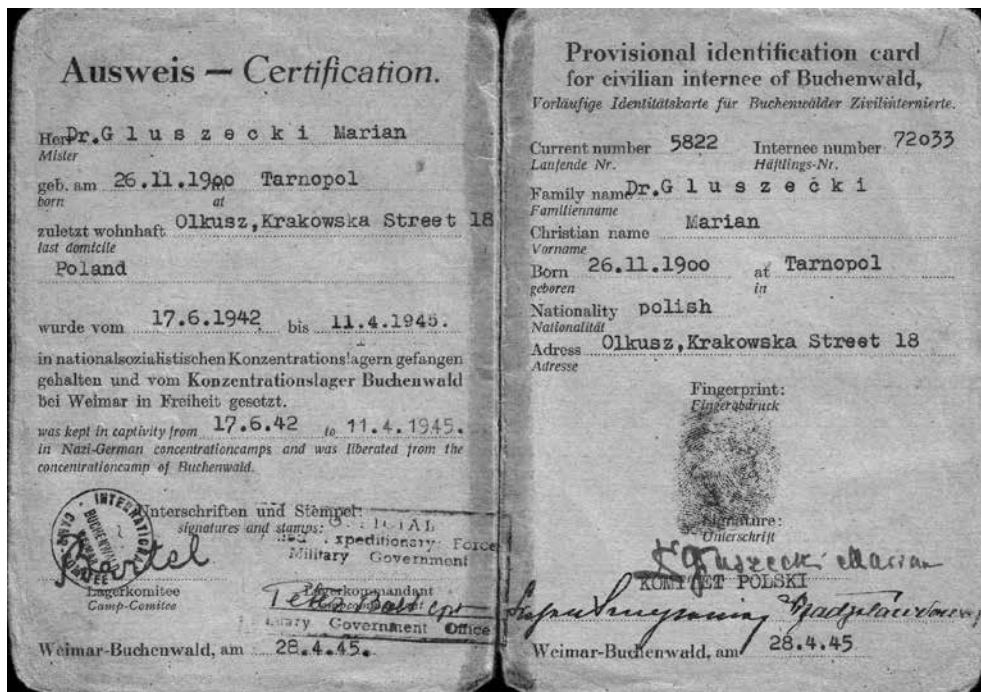
Kierownik Wydziału Ewid. i Stat. Generalny Sekretarz

(Harbach) (Tarkow)

187. Wykaz olkuskich Żydów przebywających po wojnie na Dolnym Śląsku

W opublikowanym w 1996 r. rejestrze Żydów ocalałych z holocaustu znajdujemy następujące nazwiska Żydów urodzonych i zamieszkałych w Olkuszu przed wojną (w nawiasach nazwiska poprzednie, panińskie lub pseudonimy): (Zysla Lea Ajberszyc), Regina Beliak, Sally Birnholz, Karl Blumenfeld, (Karol Blumenfeld), (Bajla Borensztajn), Helen Bronner, Karl Choit, (Kopel Choit), Bala Crone, (Chaim Alter Cukierman), (Regina Cymbberg), (Judy Czamansk), Rozia Drexler, (Adela Ehrenfried), (Estra Ruchla Ehrenfield), Adela Engel, Regina Faymann, (Chana Frenkel), (Bala Fuksbruner), Leo Futter, Rose Futter, Freda Gleitman, Sheldon Gleitman, (Shlomo Gleitman), Abe Gletzer, (Abraham Gletzer), Irvin Gletzer, (Israel Gletzer), (Eleazer Glickstein), Esther Stern Glickstein, Lewis Glickstein, (Fela Goldshein), (Katala Goldshein), Frances Goldstein, Lola Gottlieb, Esther Ehrenfried Greitzer, (Ruzia Grenbaum), (Aleksander Henryk), (Majerczyk Horowitz), Samel Horowitz, (Estera Jeger), Lola Kahane, (Malka Idesa Kaminska), Judy Keele, (Hela Kolin), (Fawfil Lederman), Philip Lederman, Fela Lichtman, Alexander Massey, Herman Melcer, Karl Page, Aron Pankowski, Gucia Piotrkowski, (Karol Przechacki), (Gucia Rosenberg), Chana Rosenblatt, Bella Rotner, Chaim Rotner, Malka Rusinek, Estera Silberberg, Charles Silverschatz, (Sala Slomnicka), (Lola Slomnicki), (Esther Stern), (Leo Szwarcfiter), (Rozia Tatarke), Max Waldman, (Sala Waldman), (Szaja Waldman), (Frajdzia Weinstock), Karola Weinstock, (Lola Weissman), Sala Werthaiser, Wolfe Zelinger,

(Chaskiel Zilberszac), Charles A Zuckerman, (Regina Zylberstein).¹⁶⁰ Oprócz tego znajdujemy też nazwiska Żydów ocalałych z holocaustu, którzy w czasie zagłady znajdowali się w Olkuszu: „(Zysla Lea Ajberszyc), Rozia Drexler, (Adela Ehrenfreid), Adela Engel, (Eleazer Glickstein), Esther Stern Glickstein, Lewis Glickstein, (Margot Gluckemann), (Katola Goldshein), Frances Goldstein, Iles Jaworski, (Ilse Krebs), Margot Rothstein, (Esther Stern), (Rozia Tatarka), Max Waldman, Sophia Waldmann, (Szaja Waldmann), (Frajdzia Weinstock), Karola Weinstock.”¹⁶¹ Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, iż zestawienie to nie zawiera nazwisk olkuskich Żydów, którzy złożyli po wojnie swe relacje znajdujące się obecnie w archiwum warszawskiego ŻIH.

188. Tymczasowy dowód osobisty doktora Mariana Gluszeckiego (Auerhahna) z Buchenwaldu z 28.04.1945 r. (źródło: archiwum rodzinne).

Pod koniec 1948 r. władze powiatowe twierdziły, że „obecnie na terenie tut. powiatu t.j. w Olkuszu zamieszkuje 8 osób ludności żydowskiej”¹⁶². Na początku 1952 r. zaś władze gminne Olkusza informowały, że obecnie zamieszkałych jest 6 Żydów, a „wszelkich informacji może udzielić naoczny świadek akcji wysiedlenia żydów z Olkusza ob. Towia Zylberszac, zamieszkały w Olkuszu, ulica 1 Maja Nr. 5.”¹⁶³

¹⁶⁰ Benjamin and Vladka Meed, *Registry of Jewish Holocaust Survivors*, United States Holocaust Memorial Museum in cooperation with the American Gathering of Jewish Holocaust Survivors, 1996, t. II, s. 146.

¹⁶¹ Benjamin and Vladka Meed, *Registry...*, t. II, s. 289.

¹⁶² Pismo Starostwa Powiatowego Olkuskiego z 27 grudnia 1948 r. (SP.13/9/48) do ŻIH przy C.K.Ż.P. w Warszawie – AŻIH, materiały nieuporządkowane.

¹⁶³ Pismo Miejskiej Rady Narodowej w Olkuszu, nr 6/53/52 z 17 marca 1952 r. do Żydowskiego Komitetu Historycznego w Warszawie – AŻIH, materiały nieuporządkowane.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Ministerstwo Administracji
Państwowy Urząd Repatriacyjny

Wzór Nr. 3

(dla mężczyzn w wieku od lat
16 do 50)

Punkt Przyjęcia

w Dwidnicach.

Zaświadczenie № 748661

Zaświadcza się niniejszym, że ob.

26 11 1900

Gluszecki Marian

(nazwisko, imię, imię ojca)
Sarnopól.

(rok i miejsce urodzenia)

przybył do Polski z terytorium

z

Niemie z Kacetu

i dnia

2. XII

1945 r. zarejestrował się na Punkcie

Przyjęcia w

Dwidnicach.

Obecnie udaje się do

Olkusz woj. Kielec

(dokładny adres)

Na podstawie zarządzenia Rady Ministrów z dnia

ob.

Gluszecki Marian

ma pierwszeństwo i prawo

jednorazowego bezpłatnego przejazdu wszelkimi środkami lokomocji do

Olkusz woj. Kielec

owemu i Samorządowe są proszone o udzielenie jaknajdalej
 zicielowi niniejszego.

U W A G A :

1. Okaziciel niniejszego zaświadczenia obowiązany jest zameldować się Milicji Obywatelskiej w terminie do 14 dni od daty wystawienia zaświadczenia i do 3 dni po przybyciu na miejsce zamieszkania.
2. Po upływie terminu ważności, zaświadczenie winno być wymienione w miejscu stałego pobytu – na dowód tożsamości.

M. P.

Kierownik Punktu Przyjęcia

w

Dwidnicach.

Ważne do dnia

16. XII

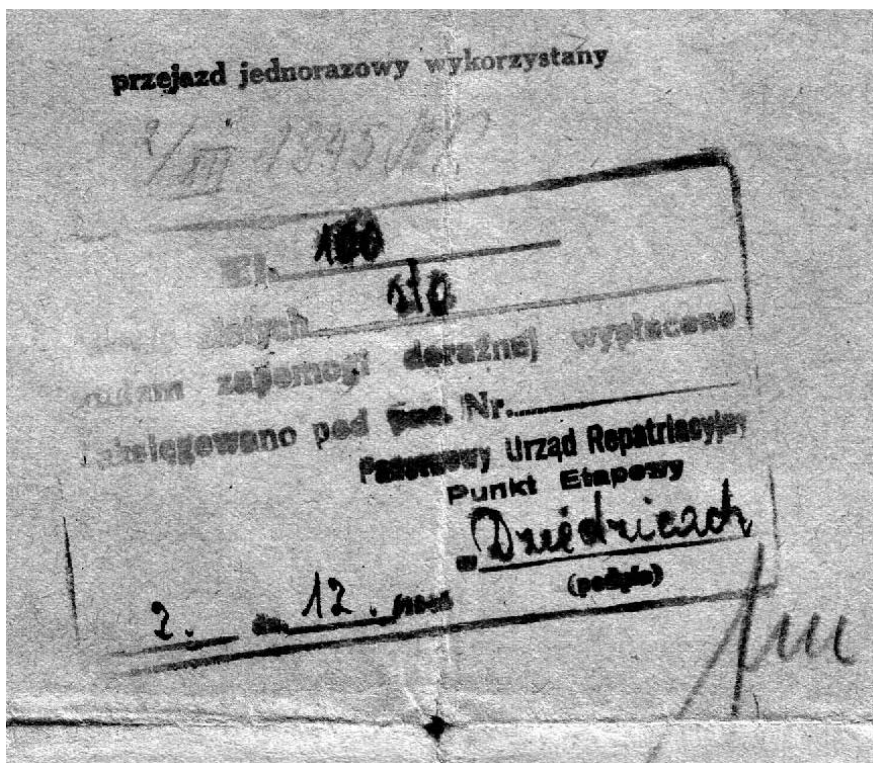
300 000 – IX, 45. – Druk. Min. Bezp. Publ. w Łodzi

189. Zaświadczenie repatriacyjne doktora Mariana Gluszeckiego (Auerhahna) z 02.12.1945 r.
 - awers (źródło: archiwum rodzinne).

15 kwietnia, 3 lipca i 17 sierpnia 1948 r. Monachijski Sąd Honorowy¹⁶⁴ rozpatrywał sprawę przeciwko Mairowi Kiwkowiczowi, żydowskiemu policjantowi z olkuskiego getta. Trzej świadkowie zeznali, że w latach 1940 i 1941 Kiwkowicz „ściągał

¹⁶⁴ „Court of Honour and Rehabilitation of the Union of Liberated Jews in the American Zone in Germany” (Trunk, s. 549)

Żydów do pracy, bił ich, rekwirował żydowskie meble i kosztowności z własnej inicjatywy na rzecz Niemców, ujawniał kryjówki Żydów i brał udział w łapankach w czasie 'przesiedlania.' Za te „szkodliwe czyny przeciw Żydostwu” został uznany za zdrajcę ludu żydowskiego. Werdykt został opublikowany w prasie DP¹⁶⁵ i przekazany Agencji Żydowskiej, Żydowskiemu Komitetowi Dystrybucyjnemu, HIAS¹⁶⁶ i lokalnemu Komitetowi Żydowskiemu w Egenfelden, miejscu zamieszkania podsądnego.¹⁶⁷

190. Zaświadczenie repatriacyjne doktora Mariana Głuszeckiego (Auerhahna) z 02.12.1945 r. - rewers (źródło: archiwum rodzinne).

Najdłużej, do kwietnia 1966 r., pozostały w Olkuszu rodziny Rejli i Tobiasza oraz Chaji i Joska Zilberszaców, którzy prowadzili wspólnie zakład produkcji masek pyłochłonných „TEZET”¹⁶⁸

7 maja 1987 r. izraelski Instytut Yad Vashem przyznał olkuszankom Marii Kowalik z domu Muszyńskiej oraz jej matce Katarzynie Muszyńskiej tytuł Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata. Do wybuchu wojny Maria Muszyńska pracowała w sklepie ze sprzętem elektrycznym należącym do olkuskiej rodziny Zilberszaców. Gdy

¹⁶⁵ DP – the displaced persons' courts (Trunk, s. 553).

¹⁶⁶ HIAS – Hebrew Immigrant Aid Society (Trunk)

¹⁶⁷ Isaiah Trunk, *Judenrat...*, s. 556-557. Trunk zwraca uwagę na błąd w określeniu daty w oskarżeniu o uczestnictwo w akcji przesiedleńczej w latach 1940-1941, podczas gdy pierwsza akcja przesiedleńcza miała miejsce – jak twierdzi Trunk – w lipcu 1942 r. (s. 649, przyp. 17). Być może jest to błąd, a być może Kiwkowicz przebywał w Olkuszu tylko do 1941 r.? Z kolei Trunk myli się w określeniu daty akcji przesiedleńczej z olkuskiego getta.

¹⁶⁸ Korespondencja autora z Panią Marią Zyką-Zilberszac.

w 1940 r. sklep przejęli Niemcy Maria pozostała w nim jako kasjerka. Zilberszacowie, przesiedleni do getta, nadal pracowali w sklepie powracając na noc do getta. Gdy w 1942 r. Niemcy rozpoczęli likwidację olkuskiego getta, Maria pozwoliła niektórym z siedmiu członków rodziny Zilberszaców spędzić noc w swym jednopokojowym mieszkaniu, które zajmowała ze swą matką Katarzyną Muszyńską. Ponieważ jej mieszkanie było tak małe, Maria – mając klucze do sklepu – pozwoliła Zilberszacom w nim nocować. Jednakże pewnej nocy niemiecki właściciel sklepu pojawił się niespodziewanie i odkrywszy Zilberszaca z trzem synami natychmiast powiadomił Gestapo. Pomimo presji wywieranej na Marię, aby wyjawiała miejsce ukrycia trzech pozostałych dzieci Maria odmówiła i – mimo zagrożenia dla jej życia – dalej ukrywała ich w swym domu aż dołączyli do grupy Żydów, których wysłano do obozów pracy przymusowej. Nawet gdy byli w obozach pracy Maria z matką nadal im pomagała. Josek, Chaskiel i Tobiasz Zilberszacowie przeżyli i zostali wyzwoleni przez aliantów. Po wojnie trzej wrócili do Polski i nawet po wyemigrowaniu utrzymywali korespondencję z Marią Muszyńską.¹⁶⁹

W 1972 r. w Tel Awiwie Stowarzyszenie Olkuskie w Izraelu opublikowało księgę pamiątkową olkuskich Żydów: „OLKUSZ. Księga pamiątkowa poświęcona wspólnocie unicestwionej przez holocaust”. Wydawcą był Zwi Yasheev. Opublikowana po hebrajsku (z fragmentami w jidisz) księga zawiera liczne wspomnienia i unikalne dziś zdjęcia, m. in. olkuskiej synagogi.¹⁷⁰

¹⁶⁹ *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations. Rescuers of Jews during the Holocaust. Poland*, Yad Vashem Jerusalem, editor-in-chief Israel Gutman, Associate Editor Sara Bender, Volume Editors Sara Bender and Shmuel Krakowski, 2004. Nieco inaczej sprawę opisuje publikacja *Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie pamięci*, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, listopad 2008 r., Muzeum Historii Żydów Polskich, s. 77. Wedle tego źródła Maria Kowalik z domu Muszyńska, ur. w 1922 r., miała otrzymać medal Yad Vashem w 1989 r. za pomoc nie tylko trzem braciom Zilberszac, ale także Reli (Racheli) – chodzi o przyszlą żonę Tobiasza Zilberszaca. W 1939 r. Maria Kowalik jako 17-letnia dziewczyna uczyć się miała w olkuskich liceum. „Swoją przyjaciółkę Relę poznała w szkole podstawowej, mieszkały na tej samej ulicy, odwiedzały się w domach. Przez Relę poznała jej narzeczonego Tobiasza Zilberszaca i jego braci. Ich ojciec prowadził w Olkuszu wielki sklep ze sprzętem elektrycznym. Na początku 1940 Niemcy przejęli nadzór nad firmami żydowskimi, wprowadzając do nich aryjskich pełnomocników (treuhänder). Relę zwróciła się do niej z prośbą o objęcie stanowiska pełnomocnika w sklepie rodziny Zilberszaców. – W przyjęciu tej funkcji – mówi – obok więzów przyjacielskich pomogło oburzenie, jakie odczuwałam, obserwując grabieże, brutalność i terror niemieckich okupantów. Dodatkowo, legalna praca chroniła ją przed wywiezieniem do Niemiec na roboty przymusowe. – To był bardzo duży sklep elektryczny. Miałam być treuhänderem, czyli wierną niby Niemcom, ale cały czas działałam na rzecz tych Żydów. Uważałam, że oni są właścicielami i im trzeba pomagać. Zatrudniłam ich w tym sklepie, co na jakiś czas uchroniło ich przed wywózką do obozu. Tam także nielegalnie spali, co pozwalało im nie wracać na noc do getta. Obie z matką pomagały też innym żydowskim sąsiadom i ich rodzinom. Organizowały im nielegalne przekraczanie granicy, dostarczały paczki z żywnością do obozów. – Tuż po wojnie zostałam uhonorowana w szczególny sposób, na moją cześć Relę i Tobiasz nadali swojej córce imię Maria. Serdeczne kontakty z Zilberszaczami mieszkającymi w Wiedniu utrzymuje przez cały czas.” Z korespondencji z Panią Marią Zykan-Zilberszac, córką Reli i Tobiasza, wynika, iż wątpliwe jest, aby jej rodzice utrzymywali ze sobą kontakt, nie mówiąc o narzeczeństwie, przed wybuchem wojny. Wątpliwe też wydaje się, aby tak młodej Polce władze okupacyjne powierzyły funkcję powiernika (treuhaendera) dużego sklepu. Pani Maria Zykan-Zilberszac twierdziła też, że imię otrzymała po babci.

¹⁷⁰ Niestety ze względu na barierę językową treść tej książki – poza opisami niektórych zdjęć – pozostaje mi nieznaną. Podobnie rzecz się ma z hasłem „Olkusz” w *Pinkas Hakehilot Polin*.

191. Olkuska synagoga po wojnie (źródło: PTTK Olkusz)

POST SCRIPTUM

Smutek tego zdjęcia nie wynika tylko z faktu, że wykonane zostało na cmentarzu.

192. Olkuski cmentarz żydowski w roku 1946 – przy grobie babci Margolisy stoi jej wnuczka Margolisa (Lola) z kuzynką Luszą (źródło: www.sztetl.org.pl)

Zdjęcie to pochodzi z 1946 r. i obok zniszczonych, prawdopodobnie w czasie wojny, macew ukazuje nowy, wystawiony po wojnie nagrobek Margolisy Lender (napis po hebrajsku) oraz Róży Lender (napis po polsku).

Niestety po nagrobku tym brak śladów na cmentarzu nie tylko dzisiaj, ale nie do-trwał do przeprowadzonej dwadzieścia lat temu inwenaryzacji, która była podstawą opublikowanej monografii tego cmentarza...¹⁷¹

¹⁷¹ *Nowy cmentarz żydowski w Olkuszu*, red. D. Rozmus, Kraków 2003.

LISTA ŻYDOWSKICH OFIAR NIEMIECKIEJ OKUPACJI OLKUSZA

opracowana na podstawie internetowej bazy ofiar holokaustu instytutu Yad Vashem, skorowidzu do rejestru mieszkańców m. Olkusza oraz innych źródeł. Podane adresy dotyczą ostatniego ustalonego miejsca zamieszkania w Olkuszu przed utworzeniem getta, a wiek ofiar może być przybliżony. Lista nie jest pełna.

Abramowicz Moszek	lat 57	zam. ul. Mickiewicza 4
Abramowicz Itla	lat 62	zam. ul. Mickiewicza 4
Abramowicz Ruchla	lat 32	zam. ul. Mickiewicza 4
Adler Abraham	lat 82	
Ajchner Chaja	lat 39	zam. Górnicza 24
Ajchner Pinkus	lat 16	zam. Górnicza 24
Ajchner Izaak	lat 11	zam. Górnicza 24
Ajchner Aron	lat 6	zam. Górnicza 24
Ajchner Froim	lat 5	zam. Górnicza 24
Ejdelman Berek Hersz	lat 75	zam. 3 maja 4
Ejdelman Chana	lat 71	zam. 3 maja 4
Ejdelman (Ajdelman) Chaim Szmul	lat 40	zam. Skośna 1
Ajdelman Gitla	lat 35	zam. Skośna 1
Ajdelman Sura Bajla	lat 13	zam. Skośna 1
Ajdelman Jakób	lat 11	zam. Skośna 1
Ajdelman Perec	lat 8	zam. Skośna 1
Ajdelman Moszek	lat 6	zam. Skośna 1
Ajdelman Dydia	lat 2	zam. Skośna 1
Apel Josef	lat 65	
Apelsztajn Abram	lat 39	zam. 3 maja 16
Apelsztajn Estera	lat 43	zam. 3 maja 16
Apelsztajn Itla	lat 12	zam. 3 maja 16
Apelsztajn Fajgela	lat 11	zam. 3 maja 16
Apelsztajn Perla	lat 10	zam. 3 maja 16
Apelbaum Lejzor Lejbuś	lat 46	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Apelbaum Liba Chaja	lat 47	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10

Apelbaum Fajgla	lat 13	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Apelbaum Mordka	lat 12	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Aschner Dorotea	lat 69	zam. Koenigshutte
Awramowicz Pinchas	lat 29	
Awramowicz Feiga	lat 25	
Bankir Chana	lat 45	
Bankier Moniek	lat 16	
Bankier Marjem Blima	zam. 3 maja 35	
Baschwitz Richard	lat 53	zam. Królewska Huta (Chorzów)
Baschwitz Cecylia (Zila)	lat 52	zam. Królewska Huta (Chorzów)
Baumgartem Chawa Braindel	lat 47	
Beigelmacher Jehoszua		
Beigelmacher Chawa		
Beigelmacher Mendel Wolf		
Beigelmacher Klara		
Beiner Berta	lat 55	
Beldengruen Ignatz (Izchak)	lat 53	zam. Chorzów
Beldengruen Stefanie	lat 58	zam. Chorzów
Beldengruen Gerda	lat 22	zam. Chorzów
Bergier Icek	lat 49	zam. Sobieskiego 6
Bergier Brandla	lat 45	zam. Sobieskiego 6
Bergier Mirjam	lat 20	zam. Sobieskiego 6
Bergier Regina	lat 18	zam. Sobieskiego 6
Bergier Sura	lat 7	zam. Sobieskiego 6
Berkowicz Josek Lajb	lat 49	zam. Pocztowa 2
Berkowicz Dawid	lat 72	
Berkowicz Rywa	lat 66	
Berkowicz Josef		
Berkowicz Chawa (Chaja)		

Bernstein Dawid	lat 79	
Besser Laja	lat 44	
Besser Rubin Chil	lat 41	zam. Żuradzka 8
Besser Hendla	lat 41	zam. Żuradzka 8
Besser Gołda	lat 17	zam. Żuradzka 8
Besser Marjem	lat 13	zam. Żuradzka 8
Binenstock Klara	lat 45	
Binenstock Sofia	lat 14	
Binenstock Regina	lat 6	
Binenstok (Binsztok) Szlama	lat 72	zam. Bukowno
Binenstok Estera	lat 57	zam. Bukowno
Binsztok Chawa	lat 21	zam. Bukowno
Binsztok Chawa Sara	lat 20	
Birman Szlama		
Birman Tamar		
Bittner Frieda	lat 37	
Bittner Rosa	lat 12	
Bittner Jakub	lat 9	
Blady Awraham	lat 48	
Blady Bluma	lat 45	
Blakowski Majer	lat 46	zam. Wolbromska 1
Blakowski Ruchla	lat 47	zam. Wolbromska 1
Blakowski Hersz Mendel	lat 24	zam. Wolbromska 1
Blakowski Chaim Chil	lat 22	zam. Wolbromska 1
Blakowski Judka Lejb	lat 17	zam. Wolbromska 1
Blakowski Izaak Pinkus	lat 15	zam. Wolbromska 1
Blakowski Israel Szlama	lat 9	zam. Wolbromska 1
Bloch Laja	lat 42	
Blum Lejzer	lat 40	zam. Augustiańska 28
Blum Sura Dyna	lat 40	zam. Augustiańska 28
Blum Majer Wolf	lat 11	zam. Augustiańska 28
Blum Ela Hena	lat 7	zam. Augustiańska 28

Blum Adam	lat 54	zam. Gwarecka 17
Blum Rega	lat 24	zam. Gwarecka 17
Blum Leon	lat 24	zam. Gwarecka 17
Blumenfeld Cyna	lat 2	zam. Boczna 5
Blumenfeld Chawa Gitel		
Blumenfeld Fajgla	lat 64	zam. Augustiańska 1
Blumenfeld Hindel		
Blumenfeld Ruchla	lat 34	zam. Mickiewicza 6
Blumenfeld Wolf		
Blumenfeld Abram	lat 53	
Blumenfeld Ruchla	lat 53	
Blumenfeld Sura Rochma	lat 16	zam. Kościuszki 1a
Blumenfeld Tołca	lat 15	zam. Kościuszki 1a
Blumenfeld Rywka	lat 58	
Blumenfeld Mirla	lat 60	
Blumfeld Awram	lat 44	
Blumenfeld Lejbuś	lat 48	zam. Wolbromska 1
Blumenfeld Chana Ruchla	lat 46	zam. Wolbromska 1
Blumenfeld Laja	lat 21	zam. Wolbromska 1
Blumenfeld Estera	lat 15	zam. Wolbromska 1
Blumenfeld Marjem	lat 39	zam. 3 maja 16
Blumenfeld Blima	lat 34	zam. 3 maja 16
Blumenfeld Małka	lat 30	zam. 3 maja 16
Blumenfeld Szmul	lat 27	zam. 3 maja 16
Blumenfeld Szulim	lat 24	zam. 3 maja 16
Blumenfeld Rajzla	lat 43	zam. Krakowska 11
Blumenfeld Laja	lat 16	zam. Krakowska 11
Blumenfeld Bajruch	lat 13	zam. Krakowska 11
Blumenfeld Szlama Hersz	lat 59	zam. Augustiańska 24

Blumenfeld Bajla Blima	lat 53	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Majer Moszek	lat 33	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Lejb	lat 32	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Chaja Doba	lat 31	zam. Szpitalna 23
Blumenfeld Abram Josek	lat 29	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Ruchla	lat 27	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Gitla	lat 26	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Pesla Sura	lat 20	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Tołca	lat 18	zam. Augustiańska 24
Blumenfeld Nachum		
Blumenfeld Citel		
Blumenfeld Fajgel		
Blumenfeld Rachela		
Blumenfeld Cyna	zam. Boema 5	
Blumenfeld Nachum		
Blumenfeld Blima		
Blumenfeld (kobieta)		
Borensztajn Icek	lat 48	zam. 3 Maja 9
Borensztajn Małka	lat 45	zam. 3 Maja 9
Borensztajn Moszek Josek	lat 23	zam. 3 Maja 9
Borensztajn Lejbuś	lat 64	zam. Żuradzka 17
Borensztajn Chawa	lat 59	zam. Żuradzka 17
Borensztajn Szmul Hersz	lat 19	zam. Żuradzka 17
Borensztajn Mordka	lat 16	zam. Żuradzka 17
Borensztajn Izrael	lat 16	zam. Żuradzka 17
Borensztajn Laja	lat 12	zam. Żuradzka 17
Borensztajn Jankiel Szlama	lat 51	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Borensztajn Mindla Laja	lat 48	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Borensztajn Moszek Lejb	lat 16	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Borensztajn Rywka	lat 12	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Borensztajn Mordka	lat 12	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Borensztajn Ruchla	lat 37	zam. Górnicza 24
Borensztajn Szmul Aron	lat 7	zam. Górnicza 24
Borensztajn Gitla Chawa	lat 6	zam. Górnicza 24
Borensztajn Josek Hersz	lat 5	zam. Górnicza 24
Borensztajn Moszek Jakób	lat 41	zam. Bożniczna 6
Borensztajn Marjem Laja	lat 44	zam. Bożniczna 6

Borensztajn Szmul Majer	lat 15	zam. Bożniczna 6
Borensztajn Sara	lat 13	zam. Bożniczna 6
Borensztajn Necha	lat 11	zam. Bożniczna 6
Borensztajn Ałta Chaja	lat 7	zam. Bożniczna 6
Bornsztajn Samuel		
Bornsztajn Ester		
Bornsztajn Chana	lat 45	
Bornsztajn Abraham	lat 19	
Braun Ithacz	lat 44	
Braum Wolf	lat 70	zam. 3 maja 26
Broner Chana		
Braum Chala	lat 40	zam. 3 maja 26
Brauner Awigdor	lat 33	
Braum Pesla	zam. 3 maja 26	
Braum Izraił	lat 30	zam. 3 maja 26
Broner Liba		
Braumer Uryś	lat 57	zam. Górnica 11
Braumer Bajla	lat 52	zam. Górnica 11
Braumer Zysla	lat 25	zam. Górnica 11
Braumer Sura Rochyma	lat 23	zam. Górnica 11
Braumer Pesla	lat 20	zam. Górnica 11
Brener Else	lat 47	
Brenner Charlotte	lat 72	zam. Antonien Huette
Bronstein Sura Fajga	lat 67	
Brukner Abram	lat 48	zam. Krakowska 9
Brukner Nicha	lat 48	zam. Krakowska 9
Bryks Boruch	lat 70	zam. Gęsia 4
Briks Abram Chaim	lat 45	zam. Gęsia 4
Briks Gitla Marja	lat 39	zam. Pocztowa 12
Briks Chawa Chana	lat 17	zam. Pocztowa 12
Briks Rajza Blima	lat 12	zam. Pocztowa 12
Briks Arie	lat 5	
Briks Szimon		

Briks Lejbuś	lat 42	zam. Gęsia 4
Briks Chawa Szejwa	lat 38	zam. Gęsia 4
Briks Jakób Chil	lat 35	zam. Gęsia 4
Briks Marjem	lat 34	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Briks Brajndla	lat 5	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 13
Briks Michele	lat 32	
Briks Dawid		
Briks Alta Mandezja		
Briks Fiszel Efraim		
Briń Chaim Dawid	lat 63	zam. Szpitalna 40
Briń Sura Hendla	lat 62	zam. Szpitalna 40
Bryn Małka	lat 32	zam. Gen. Buchowieckiego 18
Brzeszcze Fajgla	lat 61	zam. Hannover (Niemcy)
Bagien Estera	lat 27	
Czerny Josif	lat 47	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Czerny Ruda	lat 45	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Cerner Josef		
Chęciński Chaim Dawid	lat 67	
Chęcińska Jochewed		
Chęcińska Netl	lat 45	
Chęcińska Dwora Zisł	lat 22	
Chęciński Jiszajahu Chuci	lat 18	
Chęciński Mordka	lat 59	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 20
Chęcińska Chendla	lat 59	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 20
Chójt Moszek	lat 57	zam. Górnicza 22
Chójt Fajgla	lat 54	zam. Górnicza 22
Chójt Jakób	lat 28	zam. Górnicza 22
Chójt Judka	lat 23	zam. Górnicza 22
Chójt Icek Mendel	lat 17	zam. Górnicza 22
Chójt Chaim	lat 13	zam. Górnicza 22
Chójt Bajla Judes	lat 10	zam. Górnicza 22

Cukierman Rubin	lat 48	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Cukierman Fajgla Chinda	lat 51	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Cukierman Juda-Josek	lat 17	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Cukierman Leibisz		
Cukierman Jachetta	lat 68	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Cukierman Gucia		
Cukierman Sura	lat 38	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Cukierman Abram	lat 37	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Cukierman Laja	lat 27	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Cukierman Sura Perla	lat 43	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Cukierman Chana	lat 18	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Cukierman Jakób Hersz	lat 48	zam. Krakowska 4
Cukierman Sycha	lat 46	zam. Krakowska 4
Cukierman Mala	lat 22	zam. Krakowska 4
Cukierman Dawid		
Cukierman Rachel		
Cukierman Simon		
Cukierman Riwka		
Cukierman Syma Edyna	lat 68	zam. 3 maja 31
Cukierman Ruchele		
Cukierman Mosze Chaim	lat 58	zam. Górnicza 29
Cukierman Liba	lat 56	zam. Górnicza 29
Cukierman Chaja		
Cukierman Jankiel	lat 32	zam. Górnicza 29
Cukierman Ruchla	lat 29	zam. Górnicza 29
Cukierman Fajgla	lat 29	zam. Górnicza 29
Cukierman Marjem Estera	lat 25	zam. Górnicza 29
Cukierman Chana	lat 21	zam. Górnicza 29
Cukierman Dawid	lat 18	zam. Górnicza 29
Cygler Srul Berek	lat 58	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Cygler Bina Cejwa	lat 52	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Cygler Chaja	lat 28	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Cygler Szlama	lat 27	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Cygler Sura	lat 20	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30
Cygler Chil	lat 18	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 30

Cygler Chajndel	lat 69	zam. Augustiańska 23
Cygler Mindla	lat 46	zam. Augustiańska 23
Cygler Motel	lat 28	
Cygler Fajga	lat 15	zam. Augustiańska 23
Cygler Hinda	lat 38	
Cygler Margot	lat 15	
Cimberg Herszlik	lat 46	zam. Krakowska 8
Cimberg Blima Rachla	lat 49	zam. Krakowska 8
Cimberg Ideasa	lat 20	zam. Krakowska 8
Cimberg Majer	lat 16	zam. Krakowska 8
Cymberg Chemja	lat 59	zam. Wolbromska 2
Cymberg Chana	lat 53	zam. Wolbromska 2
Cymberg Jakób	lat 33	zam. Wolbromska 2
Cymberg Machela	lat 28	zam. Wolbromska 2
Cymberg Dawid Joel	lat 21	zam. Wolbromska 2
Cymberg Israel	lat 14	
Cymbler Froim	lat 53	zam. Pocztowa 12
Cymbler Liba Ruda	lat 60	zam. Pocztowa 12
Cymbler Sura Bajla	lat 25	zam. Pocztowa 2
Cymbler Icek	lat 16	zam. Pocztowa 12
Cymbler Rosa	lat 53	
Cymbler Sura	lat 16	zam. Piłsudskiego 30
Cymbler Gnendla	lat 64	zam. 3 Maja 9
Cymbler Harka	lat 33	
Czamańska Sura Rywka	lat 54	zam. Górnicza 28
Czamański Datil		
Czamański Wolf	lat 31	zam. Górnicza 28
Czamańska Estera	lat 26	zam. Górnicza 28
Czamański Załma	lat 23	zam. Górnicza 28
Czarnecki Herszel	lat 64	zam. Gwarecka 15
Czarnecki Mordka Berek	lat 39	zam. Gwarecka 15
Czarnecki Lejb	lat 36	zam. Gwarecka 15

Czerner Abram Icyk	lat 50	zam. Parczewska 1
Czerner Ajdla	lat 46	zam. Parczewska 1
Czerner Jakób Berek	lat 15	zam. Parczewska 1
Czerner Chaim	lat 13	zam. Parczewska 1
Czerner Chaja	lat 10	zam. Parczewska 1
Dafner Rywka Chaja	lat 88	zam. Bożniczna 7
Dafner Rubin	lat 48	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 21
Dafner Sura Szajndla	lat 47	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 21
Dafner Ruchla	lat 22	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 21
Dafner Tauba	lat 18	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 21
Dafner Chaim	lat 16	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 21
Danziger Chaim	lat 52	
Dancyger Josef	lat 12	zam. Plac Marszałka Piłsudskiego 10
Dykman Majer Izrael	lat 34	zam. Daszyńskiego 31
Dykman Ithla	lat 31	zam. Daszyńskiego 31
Dykman Sara	lat 5	zam. Daszyńskiego 31
Drezner Rajza	lat 42	
Dimant Fajgla	lat 53	zam. Augustiańska 30
Dimant Gerszon Henoch	lat 2	zam. Augustiańska 30
Ehrenwort Szyfra	lat 24	zam. Chorzów
Ejbuszyc Abram	lat 46	zam. Pl. M. Piłsudskiego 21
Ejbuszyc Szajndla	lat 46	zam. Pl. M. Piłsudskiego 21
Aibersziz Mindel		
Aibersziz Hinda		
Aibersziz Liba		
Aibersziz Ila		
Ejzenberg Mordka Symcha	lat 68	zam. Gęsia 2
Ejzenberg Dwojra	lat 69	zam. Gęsia 2
Elbaum Jankiel Josek	lat 61	zam. Górnicza 5
Elbaum Fajgla	lat 56	zam. Górnicza 5
Elbaum Chaja	lat 27	zam. Górnicza 5
Elbaum Szlama	lat 33	zam. Parczewska 3

Elbaum Ruchla	lat 30	zam. Parczewska 3
Elbaum Alter Rubin	lat 2	zam. Parczewska 3
Epsztejn Batja	lat 28	
Erenfryd Mosiek Judka	lat 85	zam. Augustiańska 24
Erenfryd Mendel Szaja	lat 59	zam. 3 maja 14
Erenfryd Tauba	lat 62	zam. 3 maja 14
Erenfrid Binem	lat 34	zam. 3 maja 2
Erenfrid Sura	lat 36	zam. 3 maja 2
Erenfrid Mordka Józef	lat 12	zam. 3 maja 2
Erenfrid Tolca	lat 6	zam. 3 maja 2
Erenfryd Berek		
Erenfryd Blima	lat 50	zam. 3 Maja 14 lub 21
Ehrenfried Gitel Lea	lat 22	
Erlich Dawid Fajwel	lat 58	zam. Mickiewicza 6
Erlich Ruchla	lat 14	zam. Bożniczna 22
Erlich Sura	lat 57	
Erlich Jankiel	lat 51	zam. Krakowska 4
Erlich Chawa	lat 47	zam. Żuradzka 1
Erlich Laja	lat 25	zam. Żuradzka 1
Erlich Mordka Hersz	lat 21	zam. Żuradzka 1
Erlich Elimelech		
Erlich Tauba	lat 15	zam. Żuradzka 1
Erlich Lejbuś Gecel	lat 53	zam. Pocztowa 2
Erlich Blima Złata	lat 50	zam. Pocztowa 2
Erlich Abram Josek	lat 25	zam. Pocztowa 2
Erlich Perla	lat 19	zam. Pocztowa 2
Erlich Chaim	lat 11	zam. Pocztowa 2
Erlich Herszel	lat 42	zam. Augustiańska 30
Erlich Chinda	lat 37	zam. Augustiańska 30
Ernst Leo	lat 58	zam. Chorzów
Ernst Lola	lat 56	zam. Chorzów

Ernst Otto	lat 55	zam. Chorzów
Estreicher Josef	lat 56	
Estreicher Chana Estera	lat 50	
Estrajcher Josek	lat 70	zam. Bożniczna 10
Estrajcher Sura Nicha	lat 49	zam. Bożniczna 10
Estrajcher Lejzor	lat 61	zam. Pocztowa 12
Estrajcher Rywka	lat 59	zam. Pocztowa 12
Estrajcher Idesa	lat 28	zam. Pocztowa 12
Estrajcher Hersz	lat 25	zam. Pocztowa 12
Estrajcher Izrael Majer	lat 20	zam. Pocztowa 12
Estrajcher Miriam	lat 16	
Estrajcher Cwi		
Estrajcher Berek	lat 36	zam. Kościuszki 23
Estrajcher Idesa	lat 42	zam. Kościuszki 26
Estrajcher Mordka Zanwel	lat 7	zam. Kościuszki 26
Fajersztajn Lea		
Fajersztajn Josef		
Fajersztajn Abraham		
Fajner Gołda	lat 40	zam. Bożniczna 10
Fajner Estera	lat 36	zam. Bożniczna 10
Feiner (m)		
Feiner Gutele		
Feiner (k)		
Feiner (m)		
Feiner Chawa		
i 2 dzieci		
Feiner (m)		
Feiner Rachel		
i 2 dzieci		
Federman Moszek	lat 58	zam. Górnica 11
Federman Blima	lat 58	zam. Górnica 11
Federman Chana	lat 38	zam. Górnica 11
Federman Chaja	lat 33	zam. Górnica 11

Federman Sjajndel	lat 30	
Federman Sura	lat 28	zam. Górnica 11
Federman Josek	lat 35	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 21
Federman Rywka	lat 31	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 21
Federman Mirjam	lat 6	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 21
Feigenbaum Regina	lat 47	
Feigenbaum Isidor	lat 4	
Feldbaum Hejnich	lat 64	zam. Krakowska 6
Feldbaum Gołda	lat 62	zam. Krakowska 6
Feldbaum Dwora		
Feldbaum Izrael	lat 26	zam. Szpitalna 13
Feldbaum Gitla Chaja	lat 29	zam. Szpitalna 13
Feliks Szlama	lat 61	zam. 3 maja 28
Feliks Sura	lat 54	zam. 3 maja 28
Feliks Mordka	lat 33	zam. 3 maja 28
Feliks Icek	lat 31	zam. 3 maja 28
Feliks Chana	lat 28	zam. 3 maja 28
Feliks Chaim	lat 27	zam. 3 maja 28
Feliks Jakób Josek	lat 20	zam. 3 maja 28
Feliks Szmul	lat 37	zam. 3 maja 28
Feliks Itla	lat 40	zam. 3 maja 28
Feliks Alter Paltiel	lat 7	zam. 3 maja 28
Fink Dawid	lat 47	
Fink Sura Rojza	lat 39	zam. Gęsia 4
Fink Efraim Michał	lat 5	zam. Gęsia 4
Firsztenberg Szymon Moszek	lat 58	zam. Augustiańska 27
Firsztenberg Bajla	lat 54	zam. Augustiańska 27
Firsztenberg Jenta	lat 30	zam. Augustiańska 27
Firsztenberg Tobiasz	lat 16	zam. Augustiańska 27
Fiszel Pesla	lat 67	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Fiszel Jakób	lat 46	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Fiszel Rajzla - Laja	lat 47	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Fiszel Abram Majer	lat 24	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Fiszel Dwojra	lat 20	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Fiszel Sura Gitla	lat 18	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19

Fiszgrund Chaja Hela	lat 25	
Fiszgrund Mosze	lat 1,5	
Flaschenberg Azryel	lat 49	zam. 3 Maja 37
Frejlich Izrael Chersz	lat 55	zam. Krakowska 4
Frejlich Sura Ajdla	lat 56	zam. Krakowska 4
Frejlich Rachmil	lat 29	zam. Krakowska 4
Frejlich Chil	lat 25	zam. Krakowska 4
Frejlich Eta	lat 23	zam. Krakowska 4
Frejlich Frajdla	lat 17	zam. Krakowska 4
Frejlich Jochwet	lat 11	zam. Krakowska 4
Frejlich Icek Lejbuś	lat 33	zam. Krakowska 1
Frejlich Zelda	lat 28	zam. Krakowska 1
Frejlich Mojżesz Ber	lat 5	zam. Krakowska 1
Frank Icek Majer	lat 59	zam. Rynek 29
Frank Szeindl		
Frank Szoszana		
Frank Chaia		
Frank Nicha		
Frank Michael		
Frank Elka		
Frenkiel Mendel	lat 61	zam. 3 maja 39
Frenkiel Gitla	lat 59	zam. 3 maja 39
Frenkiel Szprynca	lat 89	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Frenkiel Moszek	lat 60	zam. Krzywa 11a
Frenkiel Sara	lat 64	zam. Krzywa 11a
Frenkiel Pinkus	lat 32	zam. Krzywa 11a
Frenkiel Izrael - Icek	lat 30	zam. Krzywa 11a
Frenkiel Udla	lat 28	zam. Krzywa 11a
Frenkiel Fajgla	lat 26	zam. Krzywa 11a
Frenkel Mosze		zam. Królewska Huta
Frenkel Mosze	lat 40	
Frenkel Hendel	lat 38	

Frenkiel Icek Berek	lat 54	zam. Rynek 17
Frenkiel Ruchla	lat 51	zam. Rynek 17
Frenkiel Josek - Wulf	lat 32	zam. Rynek 17
Frenkiel Szlama Majer	lat 19	zam. Rynek 17
Frenkiel Aron	lat 17	zam. Rynek 17
Frenkiel Szmul Hersz	lat 14	zam. Rynek 17
Frenkiel Szlama	lat 59	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Frenkiel Rywka	lat 54	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Frenkiel Abram	lat 78	zam. Żuradzka 3
Frenkiel Hendla	lat 56	zam. Żuradzka 3
Frenkiel Małka	lat 38	zam. Żuradzka 3
Frenkiel Abram	lat 46	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 7
Frenkiel Estera	lat 51	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 7
Frenkiel Icyk Berek	lat 66	zam. 3 maja 16
Frenkiel Sura Chendla	lat 62	zam. 3 maja 16
Frenkel Szeindl		
Frenkel Mosze		
Frenkel Frimet		
Frenkel Cipora		
Frenkel Meir		
Frenkel Cila		
Frenkel Riwka		
Frenkel Cesiz		
Frenkel Mendel		
Fridberg Chanoch Dawid		
Fridman Majer Icyk	lat 70	zam. 3 maja 16
Fridman Rachel	lat 67	zam. 3 maja 16
Fridman Szlama Hersz	lat 39	zam. Rynek 25
Fridman Rywka	lat 35	zam. 3 maja 16
Fridman Laja	lat 33	zam. Kościuszki 3
Fridman Marjem - Fajgla	lat 30	zam. 3 maja 16
Fridman Chaim Mordka	lat 28	zam. 3 maja 16
Frydman Naftula	lat 25	zam. 3 maja 16
Frydman Moszek Zanwel	lat 42	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Frydman Gitla	lat 40	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Lejbuś	lat 15	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Perla	lat 13	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Frydman Bajrach	lat 7	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10

Fridman Hendel

Fridman Abram

Friedman Ruchla

Frydman Szmul Haskiel	lat 81	zam. Żuradzka 1
Frydman Estera	lat 74	zam. Żuradzka 1

Frydman Jakób Szlama	lat 59	zam. Daszyńskiego 40
Frydman Małka	lat 48	zam. Daszyńskiego 40
Frydman Marjem	lat 27	zam. Daszyńskiego 40
Frydman Moszek Zyskind	lat 18	zam. Daszyńskiego 40

Fridman Jakób Szlama	lat 36	zam. 3 maja 30
----------------------	--------	----------------

Fridman Jekutiel
Fridman (k) i dzieci

Fridman Mirjam

Fridman Jankil
Fridman Malka
Fridman Jechiel

Frydman Rosa
Frydman Erwin

Frydman Szlama
Frydman Lea

Frydman Nuchim Don	lat 12	zam. Żuradzka 5
Frydman Icek Jakób	lat 10	zam. Żuradzka 5
Frydman Elka	lat 4	zam. Żuradzka 5

Fridman Icyk Berek	lat 41	zam. Wolbromska 2
Fridman Gołda	lat 45	zam. Wolbromska 2
Fridman Chaim	lat 14	zam. Wolbromska 2
Fridman Abram	lat 11	

Fridman Kałma	lat 9	zam. Wolbromska 2
Fridman Srul Mordka	lat 8	zam. Wolbromska 2
Fridman Wigdor Nusyn	lat 5	zam. Wolbromska 2
Frydman Marjem	lat 51	zam. Krakowska 12
Frydman Pesla	lat 38	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 13
Frydman Zysie	lat 4	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 13
Frydman Szlama Hersz	lat 3	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 13
Fuksbruner Szlama Hersz	lat 66	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Szymcha	lat 65	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Nycha	lat 37	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Srul	lat 35	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Jakób Lejb	lat 25	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Abram Moszek	lat 22	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Dawid	lat 19	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 2
Fuksbruner Tauba	lat 52	zam. Żuradzka 2
Fuksbruner Abram Lejzor	lat 67	zam. Żuradzka 2
Fuksbruner Nacha	lat 51	zam. Żuradzka 2
Fuksbruner Chaim Josek	lat 27	zam. Żuradzka 2
Fuksbrauner Rachla		
Fuksbrauner Fella		
Fuksbruner (m)		
Fuksbruner Riwka		
Gielbard Josek	lat 67	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 14
Gielbard Wulf	lat 37	zam. Szpitalna 28
Gelbard Sara	lat 36	
Gelbart Tauba Laja		zam. Augustjańska 1
Gelber Lotte		
Gelber Erwin		
Gelbhar Dawid	lat 33	
Gerstel Janette		
Gerstel Friederyke		

Gerstel Kaethe

Giertler Chil Dawid	lat 38	zam. Górnicza 27
Giertler Kajla	lat 40	zam. Górnicza 27
Giertler Moszek Lajb	lat 14	zam. Górnicza 27
Giertler Aron	lat 13	zam. Górnicza 27
Giertler Dyna Chwula	lat 10	zam. Górnicza 27
Gertler Lea		

Gertler Baruch	lat 46	
Gertler Lea	lat 42	
Gertler Hendel	lat 17	

Gertler Jechiel
Gertler Ester
i 2 dzieci

Gertler Mendel
Gertler Riwka
i 3 dzieci

Gertler Israel Cwi
Gertler Sara Aidel

Gertler Mosze Leib
Gertler Dina

Gertner Matla	lat 51	zam. Bożniczna 4
Gertner Hersz Majer	lat 26	zam. Bożniczna 4

Gertner Blima	zam. 3 maja 12
Gertner Chaja Rywka	zam. 3 maja 12

Glajtman Chaim	lat 48	zam. Wolbromska 10
Glajtman Rojza	lat 51	zam. Wolbromska 10
Glajtman Chana	lat 23	zam. Wolbromska 10
Glajtman Jakób Mordka	lat 20	zam. Wolbromska 10
Gleitman Nicha	lat 13	

Gleitman Szandel	lat 42	
------------------	--------	--

Glajtman Tobiasz	lat 38	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 11
Glajtman Frimeta	lat 36	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 11
Glajtman Chaja Sura	lat 5	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 11

Glajtman Dawid	lat 57	
Glajtman Lejbuś	lat 54	zam. Krakowska 16
Glajtman Fajgla Chana	lat 54	zam. Krakowska 16
Glajtman Zysla	lat 30	zam. Krakowska 16
Glajtman Nycha	lat 25	zam. Krakowska 16
Glajtman Ruchla Laja	lat 17	zam. Krakowska 16
Glajtman Abram Josek	lat 43	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 11
Glaitman Chana	lat 38	
Glajtman Zysla Laja	lat 10	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 11
Glajtman Wulf	lat 5	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 11
Gleitman Mordehai	lat 77	
Glajtman Bajla	lat 68	zam. Krakowska 2
Glajtman Wulf - Luzer	lat 49	zam. 3 maja 37
Glajtman Uszer	lat 45	zam. 3 maja 35
Glajtman Załka	lat 38	zam. Daszyńskiego 17
Glajtman Szyja	lat 36	zam. Daszyńskiego 17
Glajtman Paulina	lat 30	zam. Krakowska 2
Glajtman Celina	lat 5	zam. Krakowska 2
Glajtman Lejbuś	lat 34	zam. Daszyńskiego 17
Glajtman Dwojra	lat 5	zam. Krakowska 2
Glajtman Berek	lat 65	zam. 3 maja 9
Glajtman Sura Chaja	lat 65	zam. 3 maja 9
Glajtman Chana	lat 43	zam. 3 maja 9
Glajtman Chaim Tobjasz	lat 40	zam. 3 maja 9
Glaitman Jehuda	lat 37	
Glajtman Chana Zysla	lat 35	zam. 3 maja 9
Glajtman Rachla	lat 28	zam. 3 maja 9
Glaitman Szifra		
Glajtman Zelik	lat 56	zam. Krzywa 4
Glajtman Chana	lat 53	zam. Krzywa 4
Gleitman Szmuel		
Glajtman Juda Lejb	lat 32	zam. Krzywa 4
Glajtman Moszek	lat 30	zam. Sławkowska 8
Glajtman Tobjasz	lat 26	zam. Krzywa 4
Glajtman Szyfra	lat 24	zam. Krzywa 4

Gleitman Akiwa	lat 26	
Glajtman Szprinca	lat 28	zam. Wolbromska 3
Glajtman Małka	lat 1	zam. Wolbromska 3
Glajtman Hanka	lat 16	
Glajtman Heniek	lat 15	
Glajtman Szymon	lat 64	zam. Augustjańska 20
Glajtman Chaja Bajla	lat 57	zam. Augustjańska 20
Glaitman Chana Lea		
Glajtman Aron	lat 31	zam. Bożniczna 22
Glajtman Jakób - Josek	lat 22	zam. Augustjańska 20
Glajtman Mordka Nuchem	lat 34	zam. 3 Maja 28
Glajtman Chana Blima	lat 34	zam. Augustjańska 20
Glaitman Riwka i dzieci		
Glaitman Chaja Gitla		
Glazer Małka	lat 54	zam. Augustjańska 31
Glazer Abram Berek	lat 48	zam. Parczewska 4
Glazer Blima	lat 43	zam. Parczewska 4
Glazer Judka	lat 14	zam. Parczewska 4
Glazer Chawa Laja	lat 41	zam. Parczewska 4
Glazer Ita Sura	lat 10	zam. Parczewska 4
Glazer Pałtyl Joel	lat 8	zam. Parczewska 4
Glezer Lazar	lat 51	zam. 3 maja 2
Glezer Ruchla	lat 54	zam. 3 maja 2
Glickstein Perla		
Gliksztajn Chaim Hersz	lat 52	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Gliksztajn Jentla	lat 41	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Gliksztajn Moszek - Icek	lat 18	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Gliksztajn Abram	lat 16	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Gliksztajn Izrael Majer	lat 13	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Gliksztajn Szmul	lat 4	zam. Gen. Buchowieckiego 6

Gliksztajn Abram Dawid	lat 50	zam. Żuradzka 1
Gliksztajn Ruchla	lat 42	zam. Wolbromska 35
Gliksztajn Itla	lat 22	zam. Wolbromska 35
Gliksztajn Fajgla	lat 20	zam. 3 maja 35
Gliksztajn Benjamin	lat 15	zam. Wolbromska 35
Gliksztajn Natan	lat 13	zam. Wolbromska 35
Gliksztajn Rajzla	lat 41	zam. Górnicza 6
Gliksztajn Mirla	lat 12	zam. Górnicza 6
Gliksztajn Pesla	lat 11	zam. Górnicza 6
Glueckstein Rywka	lat 31	
Gliksztajn Moszek Zimel	lat 55	zam. 3 maja 10
Gliksztajn Serca	lat 52	zam. 3 maja 10
Gliksztajn Berek - Hersz	lat 27	zam. 3 maja 10
Gliksztajn Fajgla	lat 25	zam. 3 maja 10
Gliksztajn Jentla	lat 20	zam. 3 maja 10
Gliksztajn Chaim Icek	lat 13	zam. 3 maja 10
Gliksztajn Temerla	lat 80	zam. Pocztowa 10
Glueckstein Herzke	lat 33	
Gliksman Rudka	lat 7	
Gliksman Herszla	lat 43	zam. 3 maja 19
Gliksman Laja	lat 42	zam. 3 maja 19
Gold Chaja	lat 50	
Gold Szewa	lat 21	
Gold Chaim	lat 18	
Gold Froim	lat 52	zam. Rynek 26
Gold Entla	lat 62	zam. Rynek 26
Gold Chana Rywka	lat 23	zam. Rynek 26
Gold Gitla	lat 36	
Gold Rachela	lat 13	
Gold Lola	lat 12	
Gold Frania	lat 8	
Goldberg Małka Rajzla	lat 73	zam. 3 maja 23

Goldberg Abram	lat 31	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Goldberg Abram	lat 65	zam. Augustjańska 3
Goldberg Rywka	lat 69	zam. Augustjańska 3
Goldberg Hirszel		
Goldberg Cwia		
Goldberg Cyrla	lat 34	
Goldberg Mojsze	lat 42	
Goldberg Riwka	lat 40	
Goldberg Mordechai Mendel	lat 21	
Goldblid Minka	lat 72	
Goldfajnd Rywka	lat 44	
Goldfeld Szulim	lat 77	zam. Północna 17
Goldfeld Chana		
Goldfeld Rajzla	lat 48	zam. Północna 17
Goldfeld Mosze		
Goldfeld Ajzyk Wulf	lat 53	zam. Wolbromska 3
Goldfeld Elka	lat 49	zam. Wolbromska 3
Goldfeld Machel	lat 20	zam. Wolbromska 3
Goldfeld Rajzla	lat 20	zam. Wolbromska 3
Goldfeld Rachela	lat 8	zam. Wolbromska 3
Goldfeld Moszek	lat 38	zam. 3 maja 80
Goldfeld Rachla	lat 39	zam. 3 maja 80
Goldfeld Machela	lat 11	zam. 3 maja 80
Goldfeld Herszel	lat 8	zam. 3 maja 80
Goldfeld Rachla	lat 7	zam. 3 maja 80
Goldfeld Berek	lat 1	zam. 3 maja 80
Goldfeld Zajdel Dydja	lat 54	zam. Górnicza 26
Goldfeld Elka	lat 46	zam. Górnicza 26
Goldfeld Hersz	lat 25	zam. Górnicza 26
Goldfeld Mendel	lat 21	zam. Mickiewiczza 4
Goldfajnd Dina Bajla	lat 28	zam. Żuradzka 5
Goldfajnd Fajgla		zam. Żuradzka 5
Goldszajn Małka	lat 55	zam. Górnicza 26

Goldszajn Chuna	lat 21	
Goldszejn Szymon	lat 37	
Goldszejn Cyrla	lat 36	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 25
Goldschein Reisla	lat 17	
Goldszejn Icyk Majer	lat 64	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 26
Goldszejn Szajndla Frymeta	lat 66	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 26
Goldschein Fajgel	lat 34	
Goldszejn Rywka Chaja	lat 32	zam. Augustiańska 28
Goldszejn Laja	lat 29	zam. Rynek 26
Goldszejn Mordka	lat 21	zam. Rynek 26
Goldszejn Huna Wulf	lat 39	zam. Żuradzka 5
Goldszejn Hudes	lat 32	zam. Żuradzka 5
Goldszajn Ruchla	lat 3	zam. Żuradzka 5
Goldszejn Jakób	lat 36	zam. Bożniczna 21
Goldszejn Sara	lat 30	
Goldsztajn Hessel	lat 38	
Goldsztajn Chaja	lat 38	
Goldsztein (k)		
Goldsztajn (k)		
Goldsztajn (m)		
Goldsztein Chaja i 3 dzieci		
Goldsztajn (m) Goldsztajn Chawa i dzieci		
Goslawskej Jhodet		
Gotfrid Chajim Gotfrid Beilza		
Gotfrid Icchak Gotfrid Szeinza		
Perdelski – Gotfrid Rut		

Groer Eljasz	lat 33	zam. 3 maja 9
Grauer Malka	lat 34	
Groer Chana Bajla	lat 8	zam. 3 maja 9
Grauer Hawa	lat 4	
Groer Chawa Rywka	lat 28	zam. Krakowska 4
Grauer Chemja	lat 53	zam. Wolbromska 3
Grauer Laja	lat 59	zam. Wolbromska 3
Grynbaum Szmul Hersz	lat 55	zam. Szpitalna 40
Grynbaum Chaja	lat 51	zam. Szpitalna 40
Grynbaum Icek Lejb	lat 15	zam. Szpitalna 40
Grinberg Izrael Dawid	lat 49	zam. Żuradzka 5
Grinberg Szajndla - Chaja	lat 52	zam. Żuradzka 5
Grinberg Sura	lat 18	zam. Żuradzka 5
Grynberg Abram	lat 43	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Grynberg Chaja Sura	lat 46	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Grynberg Rachela	lat 15	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Grosfeld Sara		
Grosfeld Hersz	lat 31	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 14
Grosfeld Heno		
Grosfeld Szeindel		
Grosfeld Lea		
Grosfeld Abraham		
Grosfeld Hinda		
Grosman Berek	lat 72	zam. Krzywa 7
Grossman Hilel	lat 64	
Grosman Rachel	lat 54	
Grosman Sara	lat 35	
Grosman Pluczu	lat 20	
Grosman Jankiel	lat 40	zam. Ogrodzieniecka 29
Grosman Jentla	lat 38	zam. Ogrodzieniecka 29
Grosman Bajla	lat 10	zam. Ogrodzieniecka 29
Grosman Mojżesz	lat 4	zam. Ogrodzieniecka 29
Grosman Zelig	lat 41	

Grosman Jenta	lat 39	
Grossmann Rywka		
Grosman Moszek	lat 49	zam. Rynek 30
Grosman Pesla	lat 39	zam. Rynek 30
Grosman Sura Szyfra	lat 12	zam. Rynek 30
Grosman Chana	lat 46	zam. Augustiańska 6
Grosman Dawid Aron	lat 63	zam. Gęsia 2
Grosman Gnendla	lat 53	zam. Gęsia 2
Grosman Gitla	lat 36	zam. Gęsia 2
Grosman Tauba	lat 19	zam. Gęsia 2
Grosman Sura	lat 14	zam. Gęsia 2
Grosman Krajndla	lat 50	zam. Wobromska 7
Grosman Rafuel	lat 20	zam. Wobromska 7
Grosman Chaja Gitla	lat 53	zam. Wobromska 2
Grosman Szprinca	lat 48	zam. Wobromska 2
Grosman Chaja		
Grosman Czarne		
Grosman Leibel		
Grosman Hinde		
Grosman Chaim Hirs		
Grosman Chana		
Grosman Israel		
Grosman Rikel		
Grosman Caja		
Gruenbaum Golda	lat 39	
Gruszczyński Mordka	lat 42	zam. Pocztowa 4
Gruszczyńska Szyfra	lat 46	zam. Pocztowa 4
Gruszczyńska Sura - Laja	lat 17	zam. Pocztowa 4
Gruszczyńska Estera - Mirjam	lat 15	zam. Pocztowa 4

Gruszczyński Berek	lat 14	zam. Pocztowa 4
Gruszczyński Szaja - Zelik	lat 10	zam. Pocztowa 4
Gringlas Natan	lat 27	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 7
Grynsztein Rachela	lat 27	
Gutfeld Patjtel	lat 76	zam. Rynek 14
Gutfeld Moszek Chaim	lat 53	zam. Gen. Buchowieckiego 3
Gutfeld Ruchla	lat 56	zam. Gen. Buchowieckiego 3
Gutfeld Chawa	lat 32	zam. Sławkowska 10
Gutfeld Icek	lat 25	zam. Sławkowska 3
Gutfeld Lipa	lat 23	zam. Gen. Buchowieckiego 3
Gutfeld Icek	lat 42	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Gutfeld Rywka	lat 42	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Gutfeld Chaja	lat 17	zam. Gen. Buchowieckiego 3
Gutfeld Pesla	lat 12	zam. Gen. Buchowieckiego 3
Gutfeld Rywka Laja	lat 39	zam. Górnicza 17
Gutfeld Ruchla	lat 12	zam. Górnicza 17
Gutman Luis	lat. 67	zam. Koenigshuette
Gutman Klara	lat. 58	zam. Koenigshuette
Gutman Berta	lat. 16	zam. Koenigshuette
Guttmann Gustav	lat. 16	zam. Koenigshuette
Gutman Aba	lat. 42	zam. Żuradzka 1
Gutman Ajdla	lat. 44	zam. Żuradzka 1
Gutman Gitla	lat. 19	zam. Żuradzka 1
Gutman Rywka		zam. Żuradzka 1
Gutman Berek	lat. 36	
Gutman Roza	lat. 36	
Gutman Braindel		
Gutman Awraham		
Guzy Szymon	lat. 32	
Guzy Estera Maria	lat. 27	zam. Pocztowa 18
Guzy Feiga	lat. 3	
Guzy Icek Moszek	lat. 1	zam. Pocztowa 18
Guza Szlama	lat. 52	zam. Górnicza 33

Guza Masia	lat. 57	zam. Górnicza 33
Guza Chaja - Estera	lat. 27	zam. Górnicza 33
Guza Lejzor	lat. 19	zam. Górnicza 33
Guza Brajndla	lat. 17	zam. Górnicza 33
Haendler Edith	lat 47	
Haendler Erika	lat 14	
Hefter Moszek	lat. 35	zam. Bożniczna 6
Hefter Perla	lat. 28	
Hefter Mordka Aron	lat. 1	zam. Bożniczna 6
Hagierman Moszek Joel	lat 44	zam. Krzywa 7
Hagierman Frymeta	lat 39	zam. Krzywa 7
Hagierman Icek Pałtyl	lat 19	zam. Krzywa 7
Hagierman Abram Lejb	lat 17	zam. Krzywa 7
Hagierman Małka Fajgla	lat 13	zam. Krzywa 7
Hagierman Szauel Nusyn	lat 12	zam. Krzywa 7
Handelsman Joel	lat. 54	zam. Bożniczna 29
Handelsman Chana	lat. 52	zam. Bożniczna 29
Handelsman Chaim Tobiasz	lat. 28	zam. Bożniczna 29
Handelsman Gitel	lat. 24	zam. Bożniczna 29
Hasenberg Genia	lat 39	zam. Chorzów
Hejman Salo	lat 79	
Hejman Augusta	lat 76	
Hejman Elfride	lat 65	
Heller Lejbuś	lat. 53	zam. Pocztowa 2
Heller Chaja	lat. 56	zam. Pocztowa 2
Heller Chil Lejzor	lat. 25	zam. Pocztowa 2
Heller Laja	lat. 22	zam. Pocztowa 2
Herbert Pola	lat 35	
Herbert Huna	lat 44	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Herbert Laja Nysla	lat 46	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Herbert Ałta Chana	lat 16	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Herc Gnendla	lat. 70	zam. Pocztowa 2
Herc Sonia		

Herman Gustawa	lat 70	
Hifszer Tuwia Hifszer Jechezkel		
Hirszberg Rafał	lat 52	zam. Wobromska 1
Hirszberg Laja	lat 52	zam. Wobromska 1
Hirszberg Abram Juda	lat 24	zam. Wobromska 1
Hirszberg Josef	lat 19	zam. Wobromska 1
Hirszberg Icek	lat 14	zam. Wobromska 1
Hirszberg Chil	lat 14	zam. Wobromska 1
Hochbergier Szyfra	lat. 30	zam. Żuradzka 1
Hochbergier Icek	lat. 5	zam. Żuradzka 1
Hochberger Szyfra	lat. 3	
Hocherman Machela	lat. 82	zam. Daszyńskiego 28
Hocherman Abram	lat. 43	zam. Daszyńskiego 31
Hochermann Aleksandra	lat. 34	zam. Daszyńskiego 31
Hocherman arele Hocherman Adesz Hocherman Chawa Hocherman Lorka		
Ofman Szlama	lat 71	zam. Bożniczna 6
Ofman Sura	lat 71	zam. Bożniczna 6
Offmann Tojwe	lat 42	
Ofman Chaskiel	lat 31	zam. Bożniczna 6
Ofman Jankiel	lat 28	zam. Bożniczna 6
Hofman Helena Hofman Awraham Hofman (m)		
Hofman Chaja	lat 36	
Hozdorf Dawid Holzdorf Iteł	lat 78	zam. 3 maja 7
Hozdorf Moszek - Luzer Holzdorf Dwora	lat 36	zam. 3 maja 7

Holcman Ajzyk	lat 46	
Holcman Keila	lat 41	
Holcman Jankiel	lat 15	
Holcman Breindla Ita	lat 12	
Holcman Srul	lat 8	
Holcman Adela	lat 32	
Holcman Brajndla	lat 34	
Holcman Miriam	lat 10	
Holcman Gitla - Gizela	lat 7	
Horowitz Leon	lat 40	zam. Krakowska 18
Szterenfeld Szyja - Herszla	lat 83	zam. Wolbromska 2
Szterenfeld Nusyn Dawid	lat 51	zam. Wolbromska 2
Szterenfeld Laja Idesa	lat 48	zam. Wolbromska 2
Szterenfeld Chaja - Ruchla	lat 25	zam. Wolbromska 2
Szterenfeld Rajca Mirla	lat 15	zam. Wolbromska 2
Szterenfeld Chaim Szmul	lat 13	zam. Wolbromska 2
Szterenfeld Milka	lat 8	
Szterenfeld Szlama Lejb	lat 5	zam. Wolbromska 2
Huelsenrath Jakob	lat 58	
Huelsenrath Sulamit	lat 35	
Hupert Rywka	lat 72	zam. Bożniczna 20
Hupert Blima	lat 42	zam. Bożniczna 20
Hupert Estera	lat 40	zam. Bożniczna 20
Hupert Estera	lat 65	zam. Żuradzka 9
Hupert Chana	lat 42	zam. Żuradzka 9
Hupert Ruchla Laja	lat 42	zam. Żuradzka 9
Imerglik Chaim Szlomo	lat 41	
Imerglik Rajzla	lat 40	
Inwald Abram Mordka	lat 59	zam. Bożniczna 20
Jakubowicz Moszek	lat 69	zam. Bożniczna 4
Jakubowicz Uszer	lat 18	zam. Bożniczna 4
Jakubowicz Gołda	lat 53	zam. Bożniczna 11

Jakubowicz Abram Aba	lat 51	zam. Bożniczna 6
Jakubowicz Gołda	lat 49	zam. Bożniczna 4
Jakubowicz Mordka Majer	lat 22	zam. Bożniczna 4
Jakubowicz Chaja Liba	lat 18	zam. Bożniczna 4
Jakubowicz Moszek Aron	lat 13	zam. Bożniczna 11
Jakubowicz Josek	lat 6	zam. Bożniczna 11
Jakubowicz Szmul	lat 4	zam. Bożniczna 11
Jakubowicz Sandel	lat 42	zam. Żuradzka 8
Jakubowicz Sala	lat 44	zam. Żuradzka 8
Jakubowicz Chawa	lat 14	zam. Żuradzka 8
Jakubowicz Jochym	lat 11	zam. Żuradzka 8
Jakubowicz Bajla	lat 10	zam. Żuradzka 8
Jakubowicz Abram	lat 9	
Jakubowicz Moszek	lat 5	zam. Żuradzka 8
Jakubowicz Lejbuś	lat 45	zam. Szpitalna 16
Jakubowicz Sara Hendel		
Jaskiel Szaul	lat 50	zam. Ogrodzieniec
Jaskiel Freida	lat 25	zam. Ogrodzieniec
Jegier Abram Jankiel	lat 48	zam. Szpitalna 38
Jegier Laja Idesa	lat 50	zam. Szpitalna 38
Jegier Alta Basza	lat 17	zam. Szpitalna 38
Jegier Chaja Zysla	lat 15	zam. Szpitalna 38
Joskowicz Ester	lat 50	
Joskowicz Gitla	lat 27	
Juliusberger Ernst	lat 68	
Kaczka Moszek Wulf	lat 51	zam. Krakowska 6
Kaczka Rywka Bajla	lat 49	zam. Krakowska 6
Kaczka Dwojra Brandla	lat 30	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Kaczka Frajdla	lat 24	zam. Krakowska 6
Kaczka Machel Bajnysz	lat 28	zam. Augustiańska 12
Kaczka Róża	lat 27	zam. Augustiańska 12
Kajzer Israel	lat 44	zam. Krakowska 6
Kajzer Rywka Laja	lat 42	zam. Krakowska 6

Kajzer Dyna		zam. Krakowska 6
Kajzer Dwojra	lat 13	zam. Krakowska 6
Kaliksztajn Refael Jaakow		
Kaliksztajn Mirjam Mirł	lat 67	zam. Krakowska 14
Kaliksztajn Jechezkel	lat 37	
Kaliksztajn Moszek	lat 35	zam. Krakowska 14
Kaliksztajn Chaja Frajdla	lat 32	zam. Szpitalna 40
Kaliksztajn Estera	lat 6	zam. Daszyńskiego 40
Kaliksztajn Icyk	lat 36	zam. Krakowska 14
Kalksztein Chawa	lat 27	
Kalman Nysel		
Kalman Lejzor	lat 40	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Kalman Masia	lat 44	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Kaminski Dawid	lat 24	
Kamrat Perla	lat 47	zam. Daszyńskiego 28
Kamrat Hendla	lat 10	zam. Daszyńskiego 28
Kamrat Gitla - Chana	lat 42	zam. Gęsia 1
Kamrat Josek - Szaja	lat 15	zam. Gęsia 1
Kamrat Hendla Rachla	lat 1	zam. Gęsia 1
Kaphan Max	lat 57	
Kaphan Regina	lat 53	
Kapłan Chanoch	lat 37	
Karg Józef Sandel	lat 38	zam. 3 maja 86
Karg Rywka	lat 46	zam. 3 maja 86
Karg Mendel	lat 8	zam. 3 maja 86
Karg	lat 5	
Kaufman Dawid	lat 68	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Kaufman Marja	lat 68	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Kaufman Josef	lat 38	
Keins Isidor	lat 79	zam. Chorzów
Keins Willie	lat 31	zam. Chorzów

Keins Hugo	lat 69	zam. Chorzów
Keins Alfred	lat 36	zam. Chorzów
Keins Max	lat 62	zam. Chorzów
Keins Toni	lat 59	zam. Chorzów
Keins Nora	lat 36	zam. Chorzów
Keins Ellen	lat 35	zam. Chorzów
Kejssman Lurek	lat 67	zam. Daszyńskiego 40a
Kejssman Rywka	lat 29	zam. Daszyńskiego 40a
Kejssman Gimpel	lat 28	zam. Daszyńskiego 40a
Kejsman Josek	lat 10	zam. Daszyńskiego 40a
Kejzman Laja	lat 48	zam. Żuradzka 2
Kejzman Anna	lat 10	
Kejzman Marceli	lat 8	
Kesman Małka	lat 37	zam. 3 maja 20
Kejzman Lea	lat 3	
Kenig Mojsze	lat 35	zam. 3 maja 5
Kenig Chana	lat 35	zam. 3 maja 5
Kenigsberg Herszlik Dawid	lat 38	zam. Krakowska 9
Kenigsberg Fajgla Gitla	lat 40	zam. Krakowska 9
Kerner Mendel Icyk	lat 77	zam. Krakowska 9
Kerner Blima	lat 70	zam. Krakowska 9
Kerner Szlama Josek	lat 37	zam. Krakowska 9
Kerner Abram	lat 67	zam. Augustjańska 10
Kerner Dawid Chaim	lat 41	zam. Mickiewicza 1
Kerner Szmul Nuchym	lat 39	zam. Górnica 4
Kerner Laja	lat 36	zam. Górnica 4
Kerner Lejbuś	lat 10	zam. Górnica 4
Kerner Rywka Frymeta	lat 3	zam. Górnica 4
Kestenberg Ester	lat 66	

Kestenberga Mosze	lat 57	
Kestenberga Roza	lat 29	
Kestner Rywka Laja	lat 29	
Kirszenbaum Szulim	lat 44	zam. 3 maja 7
Kirszenbaum Marjem	lat 40	zam. 3 maja 7
Kirszenbaum Jakób Sender	lat 14	zam. 3 maja 7
Kirszenbaum Itla	lat 12	zam. 3 maja 7
Kirszenbaum Szyma	lat 10	zam. 3 maja 7
Kiwkowicz Boruch Majer	lat 34	zam. Żuradzka 5
Kleinberg Sałma	lat 37	
Kleinberg Cerla	lat 34	
Kleinberg Lejbus	lat 11	
Kleinberg Mariem	lat 5	
Kleinberg Bacia	lat 4	
Kleinberg Dawid	lat 2	
Kochen Benjamin – Lejzor	lat 53	zam. Żuradzka 5
Kochen Dobra	lat 51	zam. Żuradzka 5
Kochen Mordka	lat 30	zam. Żuradzka 5
Kochen Jankiel	lat 27	zam. Żuradzka 5
Kochen Sura	lat 15	zam. Żuradzka 5
Kohen Mordechaj		
Kołatacz Szmul Noach Izaak	lat 53	zam. Górnicza 18
Kołatacz Ruchla	lat 49	zam. Górnicza 18
Kołatacz Chaja Pesla	lat 30	zam. Górnicza 18
Kołatacz Mordka	lat 20	zam. Górnicza 18
Kołatacz Wolf	lat 18	zam. Górnicza 18
Kołatacz Dawid	lat 12	zam. Górnicza 18
Kołatacz Aron	lat 11	zam. Górnicza 18
Kołatacz Izrael	lat 8	zam. Górnicza 18
Kolin Ejdlia	lat 53	zam. Pocztowa 2
Kolin Judasa	lat 30	zam. Szpitalna 12
Kolin Lejb Fiszl	lat 40	zam. Bożniczna 2
Kolin Fradel	lat 41	
Kolin Jachetta	lat 12	

Kolin Rajzla	lat 10	
Kolin Nuchim	lat 8	
Kolin Rywa	lat 34	zam. Górnicza 28
Kolin Blima	lat 33	zam. Górnicza 28
Kolin Szajndla	lat 45	
Kolin Kasryel	lat 15	zam. Górnicza 33
Kolin Chana	lat 13	zam. Górnicza 33
Kolin Nuchym	lat 11	
Kolin Rywka	lat 9	
Kolin Kopel	lat 7	zam. Górnicza 31
Kolin Zelda	lat 39	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 25
Kolin Munysz	lat 21	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 25
Kolin Hersz	lat 50	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Kolin Leja	lat 53	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Kolin Ruchla	lat 20	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Kolin Jankiel	lat 40	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Kopel Szymon Lejb	lat 37	zam. Krakowska 9
Kopel Sura	lat 38	zam. Krakowska 9
Kopel Gitla Cypra	lat 12	zam. Krakowska 9
Kopel Szmul - Majer	lat 10	zam. Krakowska 9
Kopel Gdalia Josek	lat 6	zam. Krakowska 9
Kopel Chaim - Pinkus	lat 37	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Kopel Sura Laja	lat 39	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 19
Koplewicz Braindel	lat 19	
Koplewicz Abram Jankiel	lat 50	zam. Krakowska 4
Koplewicz Gitla	lat 48	zam. Krakowska 4
Koplewicz Moszek Szmul	lat 14	zam. Krakowska 4
Koplewicz Pinkus Mendel	lat 13	zam. Krakowska 4
Koplewicz Rachel		
Koplewicz Simcha		
Koplowicz Judka	lat 34	zam. Górnicza 24
Kopelowicz Simcha	lat 32	

Koperwicz Israel	lat 29	
Koperwicz Chana	lat 24	
Kornfeld Mosze	lat 36	zam. Chorzów
Kornfeld Cyrile	lat 35	zam. Chorzów
Kornfeld Bala	lat 6	zam. Chorzów
Kornfeld Alter Dawid	lat 2	zam. Chorzów
Kornfeld Herszel	lat 32	zam. Chorzów
Korzuhowski Majer	lat 73	
Koźma Rachela	lat 1	zam. Krakowska 10
Krakowski Berek	lat 50	zam. Krakowska 4
Krakowski Josek	lat 22	zam. Krakowska 4
Krakowski Debora	lat 18	zam. Krakowska 4
Krakowski Rebeka	lat 14	zam. Krakowska 4
Krakowski Elżbieta	lat 11	zam. Krakowska 4
Krebs Rosa	lat 51	zam. Antonienhuette
Krebs Erna	lat 15	zam. Antonienhuette
Krebs Willi	lat 12	zam. Antonienhuette
Kreuzberger Hermine	lat 40	zam. Chorzów
Kreuzberger Ruth	lat 13	zam. Chorzów
Kreuzberger Jan (Hans)	lat 13	zam. Chorzów
Kryksztajn Brucha	lat 73	zam. 3 Maja 23
Kruk Machela	lat 74	zam. Szpitalna 29
Kruk Estera Dyna (Etl)	lat 38	zam. Szpitalna 29
Kruk Laja	lat 31	zam. Krakowska 8
Kruk Bejla - Ruchla	lat 68	zam. 3 Maja 26
Kruk Chana Rywka	lat 40	zam. 3 Maja 26
Kruk Lejbuś	lat 30	zam. 3 Maja 26
Krybus Chaskiel Szmul	lat 63	zam. Kościuszki 2a
Krybus Hinda Perla	lat 61	zam. Kościuszki 2a
Krybus Chaja Marjem	lat 14	zam. Kościuszki 2a
Kuperberg Arja	lat 56	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 16
Kuperberg Fajgla	lat 54	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 16

Kuperberg Marjem - Rojza	lat 26	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 16
Kuperberg Marjem	lat 53	zam. 3 Maja 28
Kuperberg Bajla	lat 24	zam. 3 Maja 28
Kuperberg Estera	lat 18	zam. 3 Maja 28
Korcfeld Dawid	lat 67	zam. Mickiewicza 4
Korcfeld Chana	lat 58	zam. Mickiewicza 4
Korcfeld Motla	lat 30	zam. Mickiewicza 4
Korcfeld Nuchym	lat 17	zam. Mickiewicza 4
Kurtzfeld Riwkale		
Kurtzfeld Chanale		
Kurtzfeld Szlama Chaim		
Kurtzfeld Riwka	lat 70	
Kurcfeld Wolf	lat 30	
Kurcfeld Henia	lat 59	
Kurcfeld Mejer	lat 42	
Korcfeld Chaja Cyrla	lat 38	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 29
Kurtzfeld Aharon Wolf		
Kurtzfeld Ala (Ela)		
Kurtzfeld Herta		
Kurtzfeld Szlama		
Kurtzfeld Malka		
Kurtzfeld Frida		
Kwalcwasser Ajzyk	lat 44	zam. Parczewska 3
Kwalcwasser Fajgla	lat 48	zam. Parczewska 3
Kwalcwasser Estera	lat 14	zam. Parczewska 3
Kwalcwasser Ruchla	lat 12	zam. Parczewska 3
Kwalcwasser Wulf	lat 9	zam. Parczewska 3
Kwalcwasser Tauba	lat 47	zam. 3 Maja 7
Kwalcwasser Rajzla	lat 13	zam. 3 Maja 7
Landgarten Henocho - Ela	lat 41	zam. 3 Maja 5
Landgarten Pesla	lat 44	zam. 3 Maja 5

Lederman Dawid Mosze	lat 46	zam. 3 Maja 10
Lederman Bajla	lat 38	zam. 3 Maja 10
Lederman Liba Szprynca	lat 20	zam. 3 Maja 10
Lederman Chana	lat 16	zam. 3 Maja 10
Lehmann Judyta	lat 57	
Lemberg Szajndla	lat 34	zam. Krakowska 2
Lemberg Wolf Jakób	lat 6	zam. Krakowska 2
Lender Josek	lat 78	zam. 3 Maja 93
Lender Szajndla	lat 65	
Lender Szmul	lat 44	zam. 3 Maja 93
Lender Dawid	lat 55	
Lender Roza	lat 52	
Lender Samek		
Lender Ela		
Lender Berek	lat 51	zam. 3 Maja 93
Lender Frymeta	lat 47	zam. 3 Maja 93
Lender Alfryda	lat 21	zam. 3 Maja 93
Lender Margot	lat 13	zam. 3 Maja 93
Lesman Izrael Majer	lat 67	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Marja Witla	lat 66	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Mirla	lat 36	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Estera	lat 34	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Szaja	lat 32	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Rachmil	lat 31	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Gitel	lat 28	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Lesman Chil	lat 40	zam. Górnicza 29
Lesman Etlá	lat 40	zam. Górnicza 29
Lesman Rachmil	lat 10	zam. Górnicza 29
Lesman Małka Gitla	lat 4	zam. Górnicza 29
Lesman Frila z rodziną		
Lesman Riwka z rodziną		
Lesman Mindza z rodziną		

Lesman Mosze	lat 50	
Lesman Karol	lat 48	
Lesman Jaakow	lat 45	
Lesman Izrael	lat 36	
Lesman Jona	lat 30	
Lesman Miriam	lat 16	
Lesman Szijek		
Lewit Icyk Jakób	lat 67	zam. Szpitalna 13
Lewit Blima	lat 68	zam. Szpitalna 13
Lewit Sura	lat 40	zam. Wolbromska 2
Lewit Herszla	lat 40	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Lewit Chawa	lat 45	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Lewit Lurek - Josek	lat 17	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Lewit Mordka	lat 15	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Lewit Liba Dwojra	lat 12	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Lewkowicz Abela	lat 54	zam. Mickiewiczza 17
Lewkowicz Rywka	lat 49	zam. Mickiewiczza 17
Lewkowicz Mindla	lat 26	zam. 3 Maja 5
Lewkowicz Szyme	lat 67	zam. Augustjańska 1
Lewkowicz Dwojra	lat 63	zam. Augustjańska 1
Lewkowicz Josif	lat 26	zam. Augustjańska 1
Lewkowicz Mindel		
Lewkowicz Szmuel	lat 38	
Lewkowicz Golda		
Lewkowicz Izrael Mojsiej	lat 30	zam. Krakowska 9
Lewkowicz Pesla	lat 30	zam. Krakowska 9
Lewkowicz Sender	lat 50	zam. Górnicza 27
Lewkowicz Gitla	lat 44	zam. Górnicza 27
Lewkowicz Perla	lat 12	zam. Górnicza 27
Lewkowicz Perec	lat 10	zam. Górnicza 27
Lewkowicz Aron - Majer	lat 3	zam. Górnicza 27
Lewkowicz Aron Dawid	lat 51	zam. Wolbromska 1

Lewkowicz Marja	lat 46	zam. Wolbromska 1
Lewkowicz Moszek Perec	lat 15	zam. Wolbromska 1
Lewkowicz Lea	lat 60	
Lewkowicz Dawid	lat 73	zam. Daszyńskiego 17
Lewkowicz Riwka	lat 67	zam. Daszyńskiego 17
Lewkowicz Tauba	lat 42	zam. 3 maja 37
Lewkowicz Herszla	lat 36	zam. Krakowska 2
Lewkowicz Eidel		
Lewkowicz Małka		zam. Daszyńskiego 17
Lewkowicz Majer	lat 40	zam. Szpitalna 31
Lewkowicz Pesla	lat 40	zam. Szpitalna 31
Lewkowicz Frajda	lat 18	zam. Szpitalna 31
Lewkowicz Laja	lat 16	zam. Szpitalna 31
Libermensz Chaja	lat 59	zam. Żuradzka 5
Liberman (k)	lat 48	
Lipszyc Dworia	lat 70	zam. Bożniczna 8
Lifszic Bluma		
Lifszic (k)		
Lipszyc Chawa		zam. Bożniczna 8
Lifszic Chana		
Lipszyc Chinda	lat 32	zam. Bożniczna 8
Lisia Marja Chawa	lat 75	zam. 3 maja 16
Lisser Cacilie	lat 45	
Lisser Tobias	lat 11	
Lizergen Ester Tema	lat 55	
Macner Frymeta	lat 75	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 25
Macner Icek Majer	lat 76	zam. 3 maja 2
Macner Estera	lat 72	zam. Daszyńskiego 40b

Macner Rywka	lat 29	zam. Daszyńskiego 40b
Macner Zysla	lat 65	
Macner Chawa	lat 40	zam. Szpitalna
Macner Bajla	lat 10	zam. Szpitalna
Macner Ałta	lat 8	zam. Szpitalna 27
Macner Szoszana	lat 5	zam. Szpitalna 27
Macner Szlama - Józef	lat 74	zam. Augustjańska 24
Macner Sura Chana	lat 62	zam. Augustjańska 24
Macner Bajla Brandla	lat 25	zam. Augustjańska 24
Macner Moszek Hersz	lat 40	zam. Augustjańska 24
Macner Blima Fajgla	lat 45	zam. Augustjańska 24
Macner Zysla	lat 13	zam. Augustjańska 24
Macner Anczel	lat 12	zam. Augustjańska 24
Macner Dwojra	lat 3	zam. Augustjańska 24
Macner Jakób Josek	lat 39	zam. Szpitalna 40a
Macner Laja	lat 32	zam. Daszyńskiego 40a
Macner Icek	lat 4	zam. Daszyńskiego 40a
Macner Icek Majer	lat 54	zam. Augustjańska 12
Macner Chaja	lat 47	zam. Augustjańska 12
Macner Moszek	lat 22	zam. Augustjańska 12
Macner Blima	lat 20	zam. Augustjańska 12
Macner Szajndla	lat 15	zam. Augustjańska 12
Macner Szmul - Rubin	lat 8	zam. Augustjańska 12
Mahr Bella	lat 54	
Mahr Lea	lat 14	
Majerczyk Icek Szlama	lat 62	zam. Żuradzka 2
Majerczyk Rachla	lat 56	zam. Żuradzka 2
Majerczyk Jakób Juda	lat 30	zam. Żuradzka 2
Majerczyk Brucha	lat 28	zam. Żuradzka 2
Majerczyk Sura – Chana	lat 21	zam. Żuradzka 2
Majerczyk Chawa	lat 21	
Majteles Ksyl	lat 62	zam. Krakowska 4
Majteles Ruchla	lat 64	zam. Krakowska 4
Majteles Gitel Lea		

Majteles Lea Rachel	lat 32	
Majteles Lea	lat 32	
Majteles Fajgla	lat 32	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 17
Majteles Estera Marjem	lat 30	zam. Krakowska 4
Majteles Rywka	lat 28	zam. Krakowska 4
Majteles Hercyk Tobjasz	lat 25	zam. Krakowska 4
Majteles Gołda Estera	lat 72	zam. Krakowska 9
Majteles Szaja	lat 58	zam. Wolbromska 2
Majteles Rywka	lat 43	zam. Wolbromska 2
Majteles Bajla	lat 32	zam. Wolbromska 2
Majteles Chana	lat 31	zam. Wolbromska 2
Majteles Szlama	lat 29	zam. Wolbromska 2
Majteles Moszek - Hersz	lat 29	zam. Wolbromska 2
Majteles Rojza	lat 24	zam. Wolbromska 2
Majteles Fajgla	lat 21	zam. Wolbromska 2
Maitlis Mosze		
Maitlis Reisel		
Maitlis Sala		
Maitlis Mania		
Majteles Icyk	lat 50	zam. 3 Maja 34
Majteles Cypa	lat 47	zam. 3 Maja 34
Majteles Fajgla	lat 26	zam. 3 Maja 20
Majteles Zelda	lat 23	zam. 3 Maja 34
Majteles Ałter Mendel	lat 22	zam. 3 Maja 34
Majteles Hersz	lat 19	zam. 3 Maja 34
Maitlis Lea		
Majteles Izrael Dawid	lat 43	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Majteles Frajda	lat 36	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Malach – Straus Sara Sala	lat 16	
Manela Jerzy	lat 44	
Manela Hela	lat 42	
Manela Hinda	lat 70	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Markus Mojżesz	lat 40	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 1
Markus Rajsa	lat 35	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 1

Miechower Manel	lat 77	zam. Krakowska 4
Miechower Gitla		
Miechower Leib Aron	lat 44	
Melcer Jochim	lat 71	zam. 3 maja
Melcer Rywka	lat 68	zam. 3 maja
Melcer Jankiel	lat 47	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Melcer Małka	lat 46	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Melcer Ruchla	lat 24	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Melcer Gitla	lat 18	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Melcer Benjamin	lat 15	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Melcer Abram	lat 11	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 8
Melcer Natan	lat 41	
Melcer Miriam	lat 42	
Miller Izaak	lat 30	zam. Gen. Dr. Buchowieckiego 8
Miller Chaja	lat 32	zam. Buchowieckiego 8
Miller Sara	lat 13	
Minc Szmul Michel	lat 68	zam. Żuradzka 5
Minc Chaja	lat 37	zam. Żuradzka 5
Minc Ruchla	lat 52	zam. Krakowska 9
Mitelman Herszlik	lat 60	zam. Bożniczna 11
Mitelman Estera	lat 67	zam. Bożniczna 11
Mitelman Dawid	lat 30	zam. Bożniczna 23
Mitelman Chana	lat 3	
Morgen Izrail	lat 48	zam. Gęsia 2
Morgen Perla	lat 44	zam. Gęsia 2
Morgen Gitla Chana	lat 15	zam. Gęsia 2
Morgen Blima	lat 13	zam. Gęsia 2
Morgen Elka	lat 9	zam. Gęsia 2
Morgen Aron	lat 35	zam. Bożniczna 2
Morgen Sura	lat 39	zam. Bożniczna 2
Mosler Jankiel	lat 65	zam. Krakowska 2
Mosler Dwojra	lat 55	zam. Krakowska 2
Mosler Gołda	lat 34	zam. Krakowska 2

Mosler Blima - Gitla	lat 67	zam. Górnicza 4
Mosler Chana	lat 31	zam. Górnicza 4
Mosler Małka	lat 27	zam. Daszyńskiego 14
Moszkowicz Icek	lat 35	
Moszkowicz Chana	lat 38	
Moszkowicz Laja	lat 11	
Moszkowicz Sara	lat 7	
Mueller Willi	lat 67	
Mueller Helene	lat 55	
Muentzer Rosa	lat 69	
Muentzer Margarethe	lat 43	
Molsztajn Abram Szmul	lat 36	zam. Krakowska 5
Mulsztajn Rywka	lat 63	zam. Krakowska 4
Mulsztajn Estera Szajndla	lat 34	zam. Krakowska 4
Mulsztajn Abram	lat 29	zam. Krakowska 4
Muszkatblat Estera	lat 47	zam. Krakowska 1
Neugas Abram - Berek	lat 38	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Neugas Gula	lat 11	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Najgas Sara	lat 7	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Neugas Chaja	lat 5	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 18
Najgas Doba	lat 0	
Najman Sura Fajgla	lat 45	zam. Krzywa 7
Najman Icek Pałtyl	lat 20	zam. Krzywa 7
Najman Gitla Małka	lat 17	zam. Krzywa 7
Najman Ruchla Chana	lat 12	zam. Krzywa 7
Najman Mojżesz Wigdor	lat 35	zam. Żuradzka 2
Neuman Abram		
Najmark Rojza	lat 43	zam. Boczna 12
Najmark Szlama	lat 16	zam. Boczna 12
Najmark Rela	lat 13	zam. Boczna 12
Najmark Jakób	lat 12	zam. Boczna 12

Najmark Szlama	lat 48	zam. Augustjańska 1
Najmark Chawa Frajndla	lat 39	zam. Augustjańska 1
Najmark Juma	lat 80	
Najmark Hela	lat 32	
Najmark Benjamin	lat 77	zam. Augustiańska 1
Najmark Chana Laja	lat 71	zam. Augustiańska 1
Najmark Rywka	lat 44	zam. Augustiańska 1
Nalewka Jankiel Lejzor	lat 49	zam. 3 maja 16
Nalewka Sura	lat 47	zam. 3 maja 16
Nalewka Laja	lat 18	zam. Krakowska 16
Nalewka Mordka Josek	lat 15	zam. 3 maja 16
Nalewka Abram Wulf	lat 10	zam. 3 maja 16
Narczyz Natan		
Narczyz Czerne		
Nordmann Leah	lat 32	
Nordmann Erna	lat 54	
Oliwa Mosiek Chil	lat 70	zam. Szpitalna 16
Oliwa Ruchla Laja	lat 66	zam. Szpitalna 16
Olszewski Samuel	lat 74	
Opoczner Golda	lat 60	
Osjasz Fajgla	lat 40	
Pacanowski Moszek	lat 57	zam. Krakowska 6
Pacanowska Malcia	lat 38	zam. Krakowska 6
Pacanowski Berek	lat 4	zam. Krakowska 6
Paluch Abram	lat 50	zam. Górnicza 27
Paluch Sura Udla	lat 49	zam. Górnicza 27
Paluch Chaim Majer	lat 24	zam. Górnicza 27
Pankowska Ruchla	lat 87	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 20
Pankowski Josek Hersz	lat 61	zam. Górnicza 5

Pankowska Rywa	lat 56	zam. Górnicza 5
Pankowski Jankiel	lat 40	zam. Górnicza 5
Pankowska Sura Frajdla	lat 32	zam. Górnicza 5
Pankowska Chaja Itla	lat 28	zam. Górnicza 5
Pankowski Lejbuś	lat 23	zam. Górnicza 5
Pankowski Bcael	lat 20	zam. Górnicza 5
Pankowski Szlomo		
Pankowski Mosze		
Pankowski Jakób	lat 49	zam. Krakowska 4
Pankowski Perla	lat 43	zam. Krakowska 4
Pankowski Sura Gitla	lat 25	zam. Krakowska 4
Pankowski Mirla	lat 18	zam. Krakowska 4
Pankowski Riwka	lat 45	
Parasol Jedzik		
Parasol Josef		
Parasol Bronka		
Paserman Izrael Moszek	lat 51	zam. 3 maja 5
Paserman Liba	lat 48	zam. 3 maja 5
Paserman Szmuel Mendel	lat 20	zam. 3 maja 5
Paserman Rubin	lat 20	zam. 3 maja 5
Paserman Sura	lat 18	zam. 3 maja 5
Paserman Hersz Majer	lat 16	zam. 3 maja 5
Paserman Chaim Jakób	lat 13	zam. 3 maja 5
Paserman Chana	lat 10	zam. 3 maja 5
Paserman Dydja	lat 9	zam. 3 maja 5
Paserman Josek	lat 5	zam. 3 maja 5
Paserman Ałta	lat 42	zam. Skośna 1
Pinkus Dawid Berek	lat 37	zam. Żuradzka 5
Pinkus Szprynca	lat 42	zam. Żuradzka 5
Pinkus Sura	lat 12	zam. Żuradzka 5
Pinkus Chaim	lat 32	zam. Żuradzka 5
Pławner Icek Lejb	lat 33	zam. Bożniczna 6
Polack Ida	lat 74	

Polack Selma	lat 52	zam. Chorzów
Paliwoda Abram Jakób	lat 37	zam. Górnicza 28
Paliwoda Chana Rojza	lat 43	zam. Górnicza 28
Paliwoda Bernard	lat 13	zam. Górnicza 28
Paliwoda Izrael	lat 6	zam. Górnicza 28
Poper Margot	lat 38	
Poper Liliana	lat 11	
Poremba Josek	lat 64	zam. Wolbromska 2
Poremba Rajzla	lat 57	zam. Wolbromska 2
Poremba Moszek	lat 28	zam. Wolbromska 2
Poremba Rajzla		zam. Wolbromska 2
Poremba Chana		
Poremba Natan		
Poremba Szlomo		
Poremba Sara Lea		
Potok Mojżesz Aron	lat 46	zam. 3 Maja 69
Potok Laja	lat 41	zam. 3 Maja 69
Press Leon	lat 51	zam. Gwarecka 15
Press Rywka	lat 50	zam. Krakowska 1
Press Hirsz	lat 28	zam. Gwarecka 15
Press Amalja	lat 23	zam. Krakowska 1
Probołowski Ejdl	lat 69	zam. Wolbromska 1
Profesorski Chaja Sura	lat 51	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Profesorski Rajzla Dwojra	lat 25	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Profesorski Majer	lat 19	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Przechacka Blima	lat 40	zam. 3 Maja 82
Przechacka Chwula	lat 8	zam. 3 Maja 82
Przechacki Izrael Laib	lat 6	zam. 3 Maja 82
Przechacka Rywka	lat 2	zam. 3 Maja 82
Pszehacki Leibisz		
Pszehacki Rena		
Przechacki Icchak Aizik	lat 46	
Przechacki Abram Mordka	lat 42	zam. Kościuszki 4
Pszehacki Gitel		
Pszehacki Malka		

Pszechacki Pesale

Przechacki Herszel	lat 39	zam. 3 Maja 3
Przechacki Syma	lat 31	zam. 3 Maja 3
Przechacki Icek - Lejb	lat 11	zam. 3 Maja 3

Przechadzki Berek	lat 62	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Hendla	zam. 3 Maja 86	
Przechacka Sura Fajgla	lat 32	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Chaim	lat 30	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Estera	lat 30	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Izrael Lejbuś	lat 27	zam. 3 Maja 86
Przechacki Hersz	lat 25	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Lejzor	lat 22	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Jakób Kopel	lat 14	zam. 3 Maja 86
Przechadzki Itla	lat 13	zam. 3 Maja 86

Przechadzki Frumet	lat 44	
Przechadzki Mordechaj	lat 32	
Przechadzki Ester	lat 26	
Przechadzki Icchak	lat 23	

Przechacka Blima	lat 69	
------------------	--------	--

Pszechacki Motel
Pszechacka Mance

Pszechacki Icchak

Rechnic Chaim Aron	lat 39	zam. 3 maja 8
Rechnic Perla	lat 37	zam. 3 maja 8
Rechnic Szajndla	lat 13	zam. 3 maja 8
Rechnic Ałta Cywja	lat 11	zam. 3 maja 8
Rechnic Lejb	lat 6	

Reich Gitel	lat 28	
-------------	--------	--

Rajnherc Roza	lat 44	
---------------	--------	--

Rajsfeld Icek	lat 53	zam. Bożniczna 16
Rajsfeld Zysla	lat 55	zam. Bożniczna 16
Rajsfeld Chana Szprynca	lat 13	zam. Bożniczna 16
Rajsfeld Chawa	lat 11	zam. Bożniczna 16

Rajtberger Ajzyk	lat 65	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Reitberger Rozka		
Rajtberger Abram Chaim	lat 31	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Robak Moszek Jankiel	lat 63	zam. Krakowska 2
Rabak Hirszel		
Robak Jenta	lat 33	zam. Bożniczna 16
Robak Minda		
Robak Zelda	lat 35	zam. Krakowska 2
Robak Mejloch	lat 11	zam. Krakowska 2
Robak Gitla	lat 9	zam. Krakowska 2
Robak Laja	lat 2	
Rojtgrund Chaim	lat 56	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Laja	lat 48	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Sura Fajgla	lat 26	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Zacharja	lat 18	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Hercka	lat 13	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Estera	lat 11	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Icek Lejb	lat 9	zam. 3 maja 7
Rojtgrund Itla	lat 6	zam. 3 maja 7
Rotgrund (m)		
Rozenbaum Symcha Szmul	lat 64	zam. Mickiewicza 4
Rozenbaum Ester Pesla	lat 64	zam. Mickiewicza 4
Rozenbaum Dawid	lat 33	zam. 3 Maja 16
Rozenbaum Lejbuś	lat 31	zam. Bożniczna 22
Rozenbaum Motel	lat 24	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 6
Rozenbaum Abram	lat 35	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 6
Rozenbaum Fajgla	lat 39	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 6
Rozenbaum Mojżesz	lat 12	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 6
Rozenbaum Hersz - Izrael	lat 7	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 6
Rozenbaum Zyzie	lat 58	zam. Krakowska 2
Rozenbaum Pesla	lat 56	zam. Krakowska 2
Rozenberg Aron	lat 42	zam. Bożniczna 23
Rozenberg Fajgla	lat 44	zam. Bożniczna 23
Rozenberg Małka	lat 18	zam. Bożniczna 23
Rozenberg Abram	lat 14	zam. Bożniczna 23
Rozenberg Frajda	lat 10	zam. Bożniczna 23

Rozenberg Hinda	lat 65	zam. Żuradzka 13
Rosenberg Fajgla	lat 38	
Rosenberg Josef M.	lat 6	
Rosenberg Sura	lat 26	
Rosenberg Rywka	lat 9	
Rosenberg Chawa	lat 72	
Rozenberg Moszek Kałma	lat 43	zam. Górnicza 28
Rosenberg Bluma	lat 42	
Rozenberg Doba	lat 15	zam. Górnicza 28
Rozenberg Hinda	lat 13	zam. Górnicza 28
Rozenberg Rywka	lat 10	zam. Górnicza 28
Rozenberg Moszek Aron	lat 52	zam. Augustjańska 3
Rozenberg Abram - Icek	lat 32	zam. Augustjańska 3
Rozenberg Zysla	lat 26	zam. Augustjańska 3
Rozenberg Berek	lat 15	zam. Augustjańska 3
Rozenberg Matil		
Rozenberg Mendel		
Rosenberg Mordechaj	lat 46	
Rosenberg Laja	lat 44	
Rosenberg Malka	lat 14	
Rosenberg Abram	lat 12	
Rozenberg Szaja	lat 54	zam. Mickiewiczza 6
Rozenberg Sura	lat 48	zam. Mickiewiczza 6
Rosenblum Moszek	lat 44	
Rosenblum Zelda	lat 44	
Rosenblum Sara	lat 27	
Rosenblum Zelig	lat 20	
Rosenblum Berek	lat 18	
Rosenblum Efraim Natan	lat 17	
Rozenblum Szlama	lat 35	zam. 3 Maja 66
Rozenblum Marja	lat 33	zam. 3 Maja 66
Rozenblum Lejzor Jankiel	lat 8	zam. 3 Maja 66
Rozenblum Abram	lat 66	zam. Pocztowa 12
Rozenblum Fajgla	lat 66	zam. Pocztowa 12

Rozenblaun Jekutiel	lat 42	
Rozenblom Ciwia	lat 38	
Rozenblum Gitla	lat 42	
Rozenblum Chil	lat 44	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Rozenblum Masia	lat 42	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Rozenblum Moszek	lat 14	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Rozenblum Cypora Henela	lat 12	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 24
Rozenblum Wolf S.	lat 0	
Rozenblum Chana	lat 59	zam. Szpitalna 42
Rozenblum Ide Majer	lat 35	zam. 3 Maja 37
Rozenblum Chena	lat 32	zam. Daszyńskiego 42
Rozenblum Abram Icyk	lat 62	zam. 3 Maja 16
Rozenblum Pesla	lat 48	zam. 3 Maja 16
Rosenfeld Chaja	lat 54	
Rozenfeld Marjem	lat 51	zam. Mickiewicza 6
Rozenfeld Chaim Szmul	lat 66	zam. Szpitalna 31
Rozenfeld Mosze Hirsz		
Rozenfeld Lea		
Rozenfeld Szlama		
Rozenfeld Benjamin		
Rozenfeld Meir		
Rozenfeld Tauba		
Rozenfeld Wolf		
Rozenfeld Israel		
Rozner Menasza	lat 60	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Rozner Sura	lat 64	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Rozner Ide Lejb	lat 37	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Rozner Chaja Estera	lat 35	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Rozner Szyja	lat 28	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Rozner Abram	lat 23	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 23
Rotgerberg Zelik	lat 68	zam. Wolbromska 1
Rotgerberg Jankiel Lejbuś	lat 36	zam. Bożniczna 18

Rotgerber Fajgla	lat 46	zam. Kościuszki 2
Rotner Chaja Frajna	lat 34	zam. Augustjańska 12
Rotner Aleksander Zysze	lat 7	zam. Augustjańska 12
Rotner Alta Tauba	lat 1	zam. Augustjańska 12
Rotner Sura Estera	lat 57	zam. Augustjańska 3
Rotner Sara – Szeindel		
Rotner Zisel		
Rotner Laja	lat 30	zam. Augustjańska 3
Rotsztein Nechemia	lat 25	
Rozenchwajg Abram Berek		zam. Wolbromska 2a
Rozenchwajg Gołda Laja	lat 50	zam. Wolbromska 2a
Rozengarten Marie	lat 60	
Rozenheim Nechemia		
Rozenstrach Limeta	lat 65	
Rubinlicht Chaim	lat 58	zam. 3 Maja 93
Rubinlicht Estera	lat 55	zam. 3 Maja 93
Rubinlicht Salomon	lat 32	zam. 3 Maja 93
Rubinlicht Ita	lat 23	zam. 3 Maja 93
Rubinlicht (m)		
Rus Chana	lat 45	
Rus Sezia	lat 10	
Rus Machel	lat 12	
Rus Rachela	lat 7	
Rus Rajzla	lat 48	
Rutner Lea		
Rybner Anna	lat 74	zam. Chorzów
Rinski Miriam		
Ryńska Sura Rajzla	lat 30	zam. Mickiewicza 6
Ryńska Pesla	lat 28	zam. Mickiewicza 6
Rysak Chaim		

Salcberg Zysla	lat 37	
Salzberg Mordechaj	lat 54	zam. Chorzów
Salzberg Towa Gitel	lat 52	zam. Chorzów
Salzberg Sara	lat 25	zam. Chorzów
Sandomierski Szloma	lat 36	
Sandomierska Chana	lat 29	
Sankowicz Moszek Mordka	lat 43	zam. 3 Maja 16
Sankowicz Gitla	lat 41	zam. 3 Maja 16
Sankowicz Dawid Froim	lat 16	zam. 3 Maja 16
Sankowicz Abram Pinkus	lat 15	zam. 3 Maja 16
Sankowicz Rywka Chana	lat 13	zam. 3 Maja 16
Sankowicz Dwojra	lat 9	zam. 3 Maja 16
Sapiro Jeszajahu	lat 47	
Sapiro Lea	lat 44	
Schneider Lisa	lat 52	
Schnitzer Icek	lat 20	
Schnitzer Israel	lat 18	
Schnitzer Mejer	lat 14	
Schoengut Fanni	lat 61	
Schwarcbart Pola	lat 30	
Schweitzer Chaskel	lat 38	
Sedermann Cilla	lat 43	
Selerowicz Serca	lat 53	
Siegreich Dawid Bejer	lat 77	
Siegreich Rachel	lat 75	
Siegreich Idel	lat 46	
Siegreich Zisel	lat 45	
Siegreich Lilka	lat 12	
Silberfreind Hersz	lat 71	

Simenauer Ludwig	lat 46	
Simenauer Gertrud	lat 45	
Simenauer Ernestyna	lat 22	
Słomnicka Krajndla	lat 39	
Słomnicka Jachetta	lat 5	
Słomnicka Selig	lat 2	
Słomnicki Froim	lat 79	
Słomnicki Chana Ruchla	lat 79	
Słomnicki Nuchim	lat 66	
Słomnicki Feigla	lat 66	
Słomnicki Efraim	lat 40	
Słomnicki Hamel	lat 38	
Słomnicki Pinchas	lat 37	
Słomnicki Herschel	lat 35	
Słomnicki Alter	lat 32	
Spitz Julius	lat 68	
Spitz Rosa	lat 67	
Spitzer Moritz	lat 71	
Stark Hilel	lat 45	
Stycka Debora	lat 35	
Stycka Ester	lat 40	
Sukno Ajdla	lat 40	zam. Daszyńskiego 17
Sukno Izrael Hersz	lat 12	zam. Daszyńskiego 17
Sukno Chana Perla	lat 10	zam. Daszyńskiego 17
Sukno Berek	lat 4	
Sultanik Hinda	lat 35	
Szafir Alta Cywa	lat 35	
Szafir Chaja	lat 6	
Szafir Chawa	lat 41	zam. 3 maja 20
Szafir Gerszon	lat 14	zam. 3 maja 20
Szafir Ruchla	lat 13	zam. 3 maja 20

Szafir Alter Izrael	lat 49	zam. 3 maja 20
Szafir Rajzla Rywka	lat 51	zam. 3 maja 20
Szafir Dwojra Laja	lat 24	zam. 3 maja 20
Szafir Josek Dawid	lat 13	zam. 3 maja 20
Szafir Gerszon	lat 10	zam. 3 maja 20
Szafir Sura	lat 7	zam. 3 maja 20
Szafirsztejn Icyk	lat 77	zam. Rynek 6
Szafirsztejn Rywka Ruchla	lat 80	zam. Rynek 6
Szafirsztejn Zelik	lat 43	zam. 3 Maja 93
Szafirsztejn Chana	lat 45	zam. 3 Maja 93
Szafirsztajn Sara	lat 13	zam. 3 Maja 93
Szafirsztajn Cypa	lat 12	zam. 3 Maja 93
Szafirsztajn Ruda	lat 9	zam. 3 Maja 93
Szafirsztajn Frymeta	lat 2	zam. 3 Maja 93
Szafirsztajn Chaim Uszer	lat 48	zam. Wolbromska 35
Szafirsztajn Chana - Laja	lat 48	zam. Wolbromska 35
Szafirsztajn Abram	lat 19	zam. Wolbromska 35
Szafirsztajn Zymel	lat 13	zam. Wolbromska 35
Szafirsztajn Moszek	lat 9	zam. Wolbromska 35
Szafirsztajn Jakób Nuchym	lat 40	zam. 3 Maja 9
Szafirsztajn Brajndla	lat 39	zam. 3 Maja 9
Szydłowska Marjem	lat 40	zam. Daszyńskiego 17
Szak Izrael Moszek	lat 50	zam. Żuradzka 14
Szak Rajzla	lat 51	zam. Żuradzka 14
Szak Abram Josek	lat 27	zam. Żuradzka 14
Szak Elka	lat 21	zam. Żuradzka 14
Szak Dwojra	lat 18	zam. Żuradzka 14
Schak Szmuel Hersz	lat 52	
Schlak Lajb	lat 20	
Szarf Abram Icek	lat 45	zam. 3 Maja 18
Szarf Szajndla	lat 46	zam. 3 Maja 18
Szarf Rachla Laja	lat 25	zam. 3 Maja 18
Szarf Estera - Rajzla	lat 19	zam. 3 Maja 18
Scharf Dyna J.	lat 40	

Szenkier Zysman	lat 51	zam. Rynek 31
Szerer Lewek	lat 69	
Szerer Temerla	lat 68	
Szerer Izrael - Jochym	lat 57	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 16
Szerer Mirla	lat 70	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 16
Szerer Aron Pinkus		
Szerer Minda	lat 38	
Szerman Majer Wólf	lat 73	zam. 3 Maja 18
Szerman Abram - Chilel	lat 36	zam. Pocztowa 2
Szerman Moszek Lejb	lat 32	zam. Krakowska 8
Szerman Reizil		
Szerman Lea		
Szerman Kajnes		zam. 3 Maja 10
Szerman Dwora		
Szerman Awraham		
Szerman Aidil		
Szerman (m)		
Szklarz (k)		
Szlamkowicz Chaja	lat 45	
Szlamkowicz Moszek	lat 11	
Szlamkowicz Freida	lat 10	
Szmuklerz Dawid	lat 37	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szmuklerz Chawa	lat 32	zam. Sławkowska 10
Szmuklerz Szulamit	lat 9	zam. Sławkowska 10
Sznicer Moszek	lat 47	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Sznicer Icek	lat 20	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Sznicer Izrael	lat 18	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Sznicer Majer	lat 14	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Weksberg Sznicer Tauba Chaja	lat 45	zam. Mickiewicza 6
Szofel Dawid	lat 82	zam. Wolbromska 1
Szofel Ruchla	lat 87	zam. Wolbromska 1
Szofel Jaakow Kopel		zam. Wolbromska 1
Szofel Małka	lat 29	zam. Wolbromska 1

Szofel Chaja	lat 28	zam. Wolbromska 1
Szofel Chil	lat 28	zam. Wolbromska 1
Szofel Rubin	lat 26	zam. Wolbromska 1
Szorek Werk Jechiel	lat 43	
Szpiewak Mejer	lat 62	
Szpiewak Ester	lat 52	
Szpigelman Josek Mosiek	lat 48	
Szpigelman Tila Tauba	lat 53	
Szpigelman Majer Chaim	lat 20	zam. Żuradzka 1
Szpigelman Lejbuś Janas	lat 18	zam. Żuradzka 1
Szpigelman Jona		
Szpigelman Nachum	lat 46	
Szpigelman Chaja	lat 24	
Szpigelman Rachela	lat 20	
Szpigelman Marjem Blima	lat 30	zam. Augustjańska 28
Szpigler Szaja	lat 45	zam. Augustjańska 8
Szpigler Bajla Rojza	lat 44	zam. Augustjańska 8
Szpigler Machela	lat 69	zam. Krakowska 14
Szpigler Hinda	lat 41	
Szpigler Abram	lat 4	
Szpigler Mendel	lat 3	
Szpilman Ruchla	lat 78	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szpringer Zelik	lat 48	zam. 3 maja 3
Szpringer Rachla	lat 52	zam. 3 maja 3
Szprynger Szmul	lat 60	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Ruchla	lat 52	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Chaim	lat 32	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Dawid	lat 28	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Izrael Lejbuś	lat 28	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Estera Fajgla	lat 26	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Szymon	lat 24	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Wólf	lat 22	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Hena	lat 20	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Szprynger Małka	lat 18	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30

Szprynger Chil Majer	lat 16	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 30
Sztajnberg Icek	lat 62	zam. Krakowska 14
Sztajnberg Gitla Frejda	lat 36	zam. Krakowska 14
Sztajnberg Fajga	lat 5	zam. Krakowska 14
Sztajnberg Estera	lat 3	zam. Krakowska 14
Sztajnberg Mendel	lat 59	zam. Górnicza 18
Sztajnberg Abram Jakób	lat 35	zam. Kościuszki 3
Sztajnberg Sura Fajgla	lat 26	zam. Kościuszki 3
Sztajnberg Chawa	lat 5	zam. Kościuszki 3
Sztajnberg Fiszel	lat 3	zam. Kościuszki 3
Sztajnberg Awraham Jaakow		
Sztajnberg Chil Majer	lat 53	zam. Górnicza 4
Sztajnberg Rajzla	lat 50	zam. Górnicza 4
Sztajnberg Chench	lat 72	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Sztajnberg Frymeta	lat 75	zam. Gen. Buchowieckiego 8
Sztajnberg Fajgla	lat 27	zam. 3 Maja 5
Sztajnberg Rachla Sara	lat 63	zam. Wolbromska 2
Sztajnberg Chana	lat 28	zam. Wolbromska 2
Sztajnberg Icek	lat 25	zam. Wolbromska 2
Sztark Aron Dawid	lat 66	zam. Bożniczna 10
Sztark Mordka Mendel	lat 38	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Estera Sura	lat 32	zam. Bożniczna 10
Sztark Icek Majer	lat 28	zam. Bożniczna 10
Sztark Mirjam		
Sztark Chilel	lat 41	zam. Górnicza 27
Sztark Małka	lat 40	zam. Górnicza 27
Sztark Josek Majer	lat 10	zam. Górnicza 27
Sztark Mordka	lat 7	zam. Górnicza 27
Sztark Chinda - Etl	lat 38	zam. 3 Maja 6
Sztark Tauba - Rajzla	lat 11	zam. 3 Maja 6
Sztark Izrael Joel	lat 10	zam. 3 Maja 6
Sztark Abram	lat 49	zam. Górnicza 27
Sztark Małka Bajla	lat 52	zam. Górnicza 27

Sztark Aron Majer	lat 21	zam. Górnicza 27
Sztark Perla	lat 19	zam. Górnicza 27
Sztark Izrael	lat 17	zam. Górnicza 27
Sztark Rojza	lat 14	zam. Górnicza 27
Sztark Jochym	lat 54	zam. Szpitalna 25
Sztark Machela	lat 54	zam. Szpitalna 25
Sztark Szymon	lat 25	zam. Szpitalna 25
Sztark Bendyt	lat 21	zam. Szpitalna 25
Sztark Dwojra Brajndla	lat 18	zam. Szpitalna 25
Sztark Zysla	lat 30	zam. Krakowska 16
Sztark Moszek - Joel	lat 51	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Chana Chudesa	lat 46	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Szmul	lat 18	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Izrael Icek	lat 15	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Mordka	lat 7	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 10
Sztark Hinda		
Sztark Leitsze		
Sztark Klara		
Sztatler Icze Ber		
Sztatler Libale		
Sztatler Rafael	lat 41	zam. Górnicza 24/26
Sztatler Tałba	lat 38	
Sztatler Abram Dawid	lat 16	zam. Górnicza 24/26
Sztatler Hercka	lat 14	zam. Górnicza 24/26
Sztatler Gitman	lat 13	zam. Górnicza 24/26
Statler Dwojra	lat 49	
Sztern Icyk	lat 45	zam. 3 maja 7
Sztern Chaja	lat 43	zam. 3 maja 7
Sztern Boruch	lat 14	zam. 3 maja 7
Sztylman Ioselei		
Sztylman Beile		
Sztylman Chana		
Sztylman Reizel		
Sztybelman Chil	lat 46	

Sztybelman Sura	lat 45	
Sztybelman Zajnwel	lat 16	
Sztybelman Alter	lat 13	
Sztybelman Majer	lat 9	
Sztyner Jehoszua		
Sztyner Rebeka (Riwka)	lat 25	
Sztyner (m)	lat 1	
Szuster Szejwa		
Szuster Bloch Laja	lat 35	
Szuster Szprinca	lat 43	
Szuster Moszek M.	lat 5	
Szuster Reisla	lat 3	
Szuster Szejwa	lat 63	
Szwarc Joachim	lat 46	zam. Krakowska 2
Szwarc Chaja	lat 43	zam. Krakowska 2
Szwarc Josek	lat 40	
Szwarc Priwa	lat 37	
Swartz Josef	lat 62	
Szwarc Frigjesne		
Szwarcberg Mosze Szmul	lat 58	
Szwarcberg Liba	lat 56	
Szwarcberg Rachel	lat 92	
Szwarcberg Josek Hersz	lat 70	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Brandla	lat 70	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Moszek Mechuel	lat 47	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Doba - Gitla	lat 48	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Estera Fajgla	lat 25	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Sora - Jochebet	lat 18	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Chaskiel	lat 51	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Simcha	lat 49	zam. Krakowska 4
Szwarcberg Estera Fajgla	lat 26	zam. Krakowska 4

Szwarcberg Izrael - Jeszaja	lat 17	zam. Krakowska 4
Szwarcfeld Chaskiel	lat 32	zam. Żuradzka 1
Szwarcfeld Pesla	lat 30	zam. Żuradzka 1
Szwarcfeld Jacheta	lat 4	zam. Żuradzka 1
Szwarcfeld Abram	lat 57	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Gitla	lat 51	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Laja - Zelda	lat 27	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Sura Chana	lat 26	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Cypa	lat 22	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Brucha	lat 20	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Moszek	lat 18	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Josef	lat 12	zam. Gen. Buchowieckiego 10
Szwarcfeld Herszel Cwi		
Szwarcfeld (k)		
Szwarcfeld Zimel		
Szwarcfeld (k)		
i dzieci		
Szwarcfeld Pinia Pinchas		
Szwarcfeld (k)		
Szwarcfiter Abram Berek	lat 47	zam. Gęsia 4
Szwarcfiter Dwojra	lat 47	zam. Gęsia 4
Szwarcfiter Fajgla	lat 18	zam. Gęsia 4
Szwarcfiter Sara		
Szwarcfiter Alta – Mendzia		
Szykman Josek	lat 56	zam. Bożniczna 7
Szykman Cerka	lat 53	zam. Bożniczna 7
Szykman Chaja	lat 25	zam. Bożniczna 7
Szykman Pesla	lat 18	zam. Bożniczna 7
Szykman Blima Gitla	lat 15	zam. Bożniczna 7
Szykman Laja	lat 14	zam. Bożniczna 7
Szykman Hendla	lat 7	zam. Bożniczna 7
Szykman Szlama	lat 61	zam. 3 Maja 8
Szykman Naftula	lat 28	zam. 3 Maja 8
Szykman Zymel	lat 26	zam. 3 Maja 8
Szykman Majer Chil	lat 20	zam. 3 Maja 8

Szykman Srul Towia	lat 33	zam. 3 Maja 16
Szykman Małka	lat 32	zam. 3 Maja 16
Szykman Lajbliu	lat 5	
Szykman Ita	lat 4	zam. 3 Maja 16
Talerman Mordka Lejb	lat 82	zam. Krakowska 1
Tatarka Majlich	lat 48	zam. Rynek 29
Tatarka Laja Frymeta	lat 47	zam. Rynek 29
Tatarka Herszlik Zysza	lat 15	zam. Rynek 29
Tatarka Estera	lat 13	zam. Rynek 29
Tatarka Ruchla	lat 8	zam. Rynek 29
Taub Chil Chaim	lat 46	zam. Szpitalna 38
Taub Chana Gitla	lat 46	zam. Szpitalna 38
Taub Małka Rachla	lat 21	zam. Szpitalna 38
Taub Chaskiel	lat 19	zam. Szpitalna 38
Taub Frajda Ruda	lat 10	zam. Szpitalna 38
Tekele Josek	lat 37	zam. Żuradzka 8
Tekele vel Zarościcka Liba	lat 32	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Tekele vel Zarościcka Mariem Dwojra	lat 4	zam. Gen. Buchowieckiego 6
Tendler Szmul Dawid	lat 46	zam. Daszyńskiego 17
Tendler Tauba	lat 45	zam. Daszyńskiego 17
Tendler Jehuda	lat 17	
Tendler Pnina		
Tendler Jehuda Arie		
Tendler Malka		
Tendler Chaim Szmuel		
Tendler Josef Baruch		
Tendler Chana		
Tendler Rachel		
Tendler Szimon		
Tendler Golda		
Tendler Rachel		
Tandler (k)		
Tenenbaum Mordechaj	lat 38	

Tenenbaum Izrael Izaak	lat 43	zam. Gęsia 4
Tenenbaum Nycha	lat 44	zam. Gęsia 4
Tenenbaum Juda	lat 18	zam. Gęsia 4
Tenenbaum Perla	lat 13	zam. Gęsia 4
Tenenbom Szimon	lat 14	
Tenenbaum Abram	lat 42	
Tenenbaum Ester Zelda	lat 52	
Tischler Lina	lat 45	
Tischler Rudolf	lat 11	
Trajman Henoch Judka	lat 66	zam. 3 Maja 2
Trajman Szajndla	lat 61	zam. 3 Maja 2
Trajman Pinkus	lat 43	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 14
Trajman Chaja	lat 40	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 14
Tuchmajer Szlama Hersz	lat 51	zam. Żuradzka 3
Tuchmajer Cyna	lat 26	zam. Żuradzka 3
Tuchmajer Izrael Dawid	lat 18	zam. Żuradzka 3
Tuchmajer Rubin	lat 16	zam. Żuradzka 3
Tuchmajer Lipa	lat 3	zam. Żuradzka 3
Zgnifek Itla	lat 38	zam. Żuradzka 3
Tuchmajer Fajgla	lat 72	zam. Rynek 30
Ungier Moszek Jakób	lat 36	zam. Daszyńskiego 40
Ungier Abram	lat 6	zam. Daszyńskiego 40
Ungier Lejbuś Gecel	lat 52	zam. 3 Maja 1
Ungier Chana	lat 50	zam. 3 Maja 1
Ungier Fajgla Rachla	lat 24	zam. 3 Maja 1
Ungier Abram Mordka	lat 21	zam. 3 Maja 1
Ungier Alta	lat 14	zam. 3 Maja 1
Ungier Icek Majer	lat 14	zam. 3 Maja 1
Unger Minka	lat 67	
Unger Zelik Dawid	lat 62	zam. Bożniczna 16
Unger Hana Małka	lat 52	zam. Górnicza 24
Unger Nuchim	lat 34	zam. Bożniczna 16

Unger Abram	lat 30	zam. Górnicza 24
Unger Izrael	lat 12	zam. Górnicza 24
Ungier Szlama	lat 62	
Ungier Szeindla	lat 60	
Unger (m)		
Unger Szentzer (k)		
Vogel Fajgla	lat 49	
Vogel Rena	lat 12	
Vogel Josef	lat 10	
Wajcman Lajb	lat 50	
Wajcman Chil	lat 48	zam. Daszyńskiego 16
Wajcman Estera	lat 47	zam. Daszyńskiego 16
Wajcman Lejb Aron	lat 20	zam. Daszyńskiego 16
Wajcman Izrael Icek	lat 12	zam. Daszyńskiego 16
Wajcman Kałma Zysl	lat 10	zam. Daszyńskiego 16
Wajcman Hersz Mendel	lat 6	zam. Buchowieckiego 3
Wajcman Mordka Lejbuś	lat 74	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Wajcman Ałta	lat 72	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Wajcman Icek Uszer	lat 38	zam. 3 Maja 41
Wajcman Laja - Rojza	lat 31	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 22
Wajcman Moszek	lat 63	zam. Żuradzka 5
Wajcman Małka Chaja	lat 57	zam. Żuradzka 5
Wajcman Chinda	lat 37	zam. Żuradzka 5
Wajcman Pesla	lat 29	zam. Żuradzka 5
Wajcman Sura	lat 27	zam. Żuradzka 5
Wajcman Ruchla	lat 24	zam. Żuradzka 5
Wajcman Dawid	lat 23	zam. Żuradzka 5
Wajcman Tauba	lat 67	zam. Szpitalna 40b
Wajcman Rachmil Izraił	lat 29	zam. Krakowska 16
Weizman Roza	lat 22	
Wajcman Estera	lat 35	zam. Pocztowa 12
Wajcman Abram Lejzor	lat 52	zam. 3 Maja 3

Wajcman Laja Hinda	lat 21	zam. 3 Maja 3
Wajcman Tobiasz - Icek	lat 17	zam. 3 Maja 3
Wajcman Aron – Chaskiel	lat 31	zam. 3 Maja 9
Wajcman Rywka	lat 30	zam. 3 Maja 9
Wajcman Ruta	lat 2	zam. 3 Maja 9
Wajcman Gitla	lat 36	zam. 3 Maja 9
Wajcman Icek	lat 7	zam. 3 Maja 9
Wajcman Berek	lat 2	zam. 3 Maja 9
Weitzman Feigele		
Weitzman Lea		
Weitzman Brandel		
Wajcman Natan	lat 51	
Wajnbaum Israel	lat 45	
Wajnblum Abram Szyja	lat 51	zam. 3 Maja 7
Wajnblum Estera	lat 51	zam. 3 Maja 7
Wajnblum Chana Fajgla	lat 26	zam. 3 Maja 7
Wajnblum Amniel	lat 22	zam. 3 Maja 7
Wajnblum Rojza	lat 19	zam. 3 Maja 7
Wajnblum Jakób Jakow	lat 13	zam. 3 Maja 7
Wajnblum Mirla	lat 10	zam. 3 Maja 7
Weingarten Pesia	lat 44	
Weingarten Feidel		
Weingarten Ester		
Wajnryb	lat 29	
Wajnsztok Herszlik	lat 54	zam. Cegielniana 11
Wajnsztok Symcha	lat 50	zam. Cegielniana 11
Wajnsztok Chana	lat 27	zam. Cegielniana 11
Wajnsztok Wólf Kałma	lat 25	zam. Cegielniana 11
Wajnsztok Cyrła	lat 23	zam. Cegielniana 11
Wajnsztok Icek Moszek	lat 20	zam. Cegielniana 11
Wajnsztok Szaja	lat 12	zam. Cegielniana 11

Wajnsztok Sura Rywka	lat 48	zam. Żuradzka 19
Wajnsztok Fajgla	lat 10	zam. Żuradzka 19
Wajnsztok Lewek	lat 42	zam. Wolbromska 1
Wajnsztok Bluma	lat 50	zam. Wolbromska 1
Wajnsztok Rubin	lat 18	zam. Wolbromska 1
Wajnsztok Gitla	lat 13	zam. Wolbromska 1
Wajnsztok Rachela	lat 10	zam. Wolbromska 1
Wajnsztok Izrael	lat 7	zam. Wolbromska 1
Wajsberg Chana	lat 26	
Wajsberg Lajb	lat 3	
Wajselfisz Kielman	lat 58	zam. Daszyńskiego 24
Wajselfisz Chawa	lat 57	zam. Daszyńskiego 24
Wajselfisz Josef	lat 34	zam. Daszyńskiego 24
Wajselfisz Chaim Zelik	lat 31	zam. Daszyńskiego 24
Wajsman Liba	lat 72	
Wajsman Wolf	lat 42	
Wajsman Ester	lat 39	
Weisman Ichak	lat 46	
Weisman Estera	lat 44	
Weisman Mordka Mendel	lat 24	
Weisman Abraham - Wolf	lat 18	
Waksberg Simcha Benjamin	lat 47	
Waksberg Chana	lat 47	
Wald Basia	lat 73	
Wald Brucha	lat 43	
Waldman Mendl	lat 23	
Waltman Abram	lat 42	zam. Żuradzka 3
Waltman Gitla	lat 53	zam. Żuradzka 3
Waltman Estera	lat 15	zam. Żuradzka 3
Waltman Berek	lat 11	zam. Żuradzka 3
Waltman Malka		
Waltman Mendel		
Waltman Jakób Perc	lat 52	zam. Żuradzka 3

Waltman Chaja Bajla	lat 50	zam. Żuradzka 3
Waltman Lejbuś	lat 25	zam. Żuradzka 3
Waltman Tauba	lat 23	zam. Żuradzka 3
Waltman Abram Mendel	lat 21	zam. Żuradzka 3
Waltman Brajna	lat 14	zam. Żuradzka 3
Waltman Lejbuś	lat 53	zam. Żuradzka 3
Waltman Ruchla	lat 50	zam. Żuradzka 3
Waltman Jankiel	lat 28	zam. Żuradzka 3
Waltman Majer	lat 17	zam. Żuradzka 3
Waltman Dawid	lat 17	zam. Żuradzka 3
Waltman Icek Mendel	lat 14	zam. Żuradzka 3
Waltman Meier		
Waltman Berisz		
Waltman Dawid		
Waltman Herszel	lat 45	zam. Żuradzka 3
Waltman Małka	lat 43	zam. Żuradzka 3
Waltman Berek	lat 10	zam. Żuradzka 3
Waltman Moszek Machel	lat 48	zam. Żuradzka 3
Waltman Chendel Bina	lat 46	zam. Żuradzka 3
Waltman Chaim Lejzor	lat 21	zam. Żuradzka 3
Waltman Majer	lat 17	zam. Żuradzka 3
Waltman Berek	lat 11	zam. Żuradzka 3
Wantar Mosiek	lat 50	zam. Górnicza 24
Wantar Hinda		
Wantar Josek	lat 15	zam. Górnicza 24
Wantar Judka	lat 11	zam. Górnicza 24
Wargon Szajndla	lat 40	
Wargon Lea	lat 33	
Wargon Hinda	lat 12	
Wargon Sura	lat 11	
Wargon Szmul	lat 10	
Wargon Josek	lat 7	
Warszawski Juma	lat 43	zam. Pocztowa 2
Warszawska Chaja Mirla	lat 52	zam. Pocztowa 2
Warszawski Mojżesz	lat 15	zam. Pocztowa 2

Warszawska Bajla Ruchla	lat 13	zam. Pocztowa 2
Warszawski Jankiel	lat 32	zam. Chorzów
Warszawska Hindele	lat 31	zam. Chorzów
Warszawska Fela	lat 10	zam. Chorzów
Warszawski Elisza	lat 6	zam. Chorzów
Warzecha Marjem	lat 46	zam. Górnicza 28
Warzecha Chaja	lat 38	zam. 3 Maja 5
Wdowiński Szmul	lat 56	zam. 3 Maja 16
Wdowiński Laja		zam. 3 Maja 16
Wdowiński Chana - Mindla		zam. 3 Maja 16
Wdowiński Pinkus		zam. 3 Maja 16
Weinstein Mira		zam. Katowice
Weinstein Chana	lat 49	
Wajs Abram	lat 36	zam. Górnicza 26
Wajs Chaja Rejla	lat 35	zam. Górnicza 26
Wajs Szlama	lat 20	zam. Górnicza 26
Wajs Małka Tołca	lat 16	zam. Górnicza 26
Wajs Szyja	lat 13	zam. Górnicza 26
Wajsblat Chemja	lat 56	zam. Górnicza 18
Wajsblat Rajzla	lat 52	zam. Górnicza 18
Wajsblat Szmul Majer	lat 27	zam. Górnicza 18
Wajsblat Fajgla	lat 24	zam. Górnicza 18
Wajsblat Rywka	lat 15	zam. Górnicza 18
Wajsblat Mirla	lat 13	zam. Górnicza 18
Wajcenberg Manys	lat 46	zam. Górnicza 32
Wajcenberg Małka		zam. Górnicza 32
Wajcenberg Laja		zam. Górnicza 32
Wajcenberg Chaja Ruchla		zam. Górnicza 32
Wajcenberg Pesla		zam. Górnicza 32
Weksberg Alfred	lat 56	zam. Chorzów
Weksberg Rosa	lat 56	zam. Chorzów
Weksberg Anni	lat 27	zam. Chorzów
Weksberg Willi	lat 19	zam. Chorzów
Waksberg Reuwen		

Weksberg Szprynca	lat 73	zam. Bożniczna 4
Weksberg Icze	lat 41	
Waksberg Towa Chaja		
Weksberg Gołda	lat 41	zam. 3 Maja 26
Weksberg Chil Jakub	lat 16	zam. 3 Maja 26
Weksberg Chaim	lat 14	zam. 3 Maja 26
Weksberg Pinkus	lat 11	zam. 3 Maja 26
Weksberg Beniamin	lat 8	zam. 3 Maja 26
Welcman Pinkus	lat 52	zam. Wolbromska 2
Welcman Sura	lat 58	zam. Wolbromska 2
Welner Alter - Chaim	lat 47	zam. 3 Maja 16
Welner Tauba	lat 43	zam. 3 Maja 16
Wenchadłowska Rywka	lat 73	
Werdygier Symcha	lat 68	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 31
Werdygier Margula wraz z dziećmi		zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 31
Wigdorowicz Zajnwel	lat 57	zam. Bruckdorf k. Halle (Niemcy)
Wigdorowicz Brain-del	lat 57	zam. Bruckdorf k. Halle (Niemcy)
Wigdorowicz Moszek	lat 13	
Wigdorowicz Zenwł	lat 48	
Wilhelm Golda		
Wilhelm Machel	lat 41	zam. Bożniczna 11
Wilhelm Sura	lat 39	zam. Bożniczna 11
Wilhelm (k)		
Wilman Josek	lat 51	zam. Żuradzka 2
Wilman Tauba	lat 52	zam. Żuradzka 2
Wilman Lajb	lat 22	zam. Żuradzka 2
Wilman Dawid	lat 21	zam. Żuradzka 2
Wilman Rubin	lat 18	zam. Żuradzka 2
Wilman Fajgla	lat 12	zam. Żuradzka 2
Wilman Arie		
Wilman Awraham Cwi		

Wilman Ester		
Wilman Szlama Arie		
Wilman Jeta		
Wilman Szaia		
Wilman Tauba		
Włoszczowski Martha	lat 39	
Włoszczowski Heniek	lat 15	
Włoszczowski Cylla	lat 12	
Włoszczowski Max	lat 10	
Wolf Dora	lat 46	
Zajac Melech Mendel		
Zajac Chanale		
Zajac Sara		
Zajac Braindel		
Zajac Laiila		
Zajac Hendile		
Zajac Chawa		
Zajdweber Chana	lat 57	
Zelmanowicz Hinda	lat 63	
Zelinger Frimeta	lat 30	zam. Augustiańska 27
Zelinger (k)		
Zelinger Abram	lat 68	zam. Pocztowa 4
Zelinger Fajgla	lat 63	zam. Pocztowa 4
Zelinger Gitla	lat 33	zam. Pocztowa 4
Zelinger Estera	lat 31	zam. Pocztowa 4
Zelinger Szlama	lat 75	zam. 3 Maja 3
Zelinger Gitla	lat 70	zam. 3 Maja 3
Zelinger Dawid	lat 49	zam. 3 Maja 3
Zelinger Sura	lat 45	zam. 3 Maja 3
Zelinger Pesla	lat 37	zam. Bożniczna 21
Zelinger Entla	lat 35	zam. 3 Maja 3
Zelinger Marjem Rojza	lat 31	zam. 3 Maja 3
Zelinger Chana		
Zelinger Zysl		
Zelinger Chaim Reuwen		

Zelinger Jankiel	lat 55	zam. Górnicza 24/26
Zelinger Mindla	lat 55	zam. Górnicza 24/26
Zalinger Ester	lat 52	
Zilberberg Ewa (Chawa)	lat 16	
Zilberfreund Cwi	lat 62	
Zilbersztajn Abram	lat 56	zam. Mickiewiczza 4
Zilbersztajn Idesa	lat 44	zam. Mickiewiczza 4
Zilbersztajn Sura	lat 23	zam. Mickiewiczza 4
Zilbersztajn Cyrła	lat 19	zam. Mickiewiczza 4
Zilbersztajn Rachela	lat 15	zam. Mickiewiczza 4
Zilbersztajn Mordka Wolf	lat 5	zam. Mickiewiczza 4
Zilbersztein Mosze		
Zilbersztein Miriam		
Singer Pinchas	lat 41	
Zyngier Lejbuś	lat 59	zam. Krzywa 8
Zyngier Sura Gitla	lat 60	zam. Krzywa 8
Zinger Towa		
Zinger Zelda		
Zyngier Małka	lat 30	zam. Krzywa 8
Zyngier (Zynger) Mordka Hersz	lat 28	zam. Krzywa 8
Zinger Leibel		
Zinger Mosze Jechiel		
Zinger Szeindka		
Zinger Towa		
Żmidek Fajgła	lat 31	zam. Parczewska 3
Żmidek Małka	lat 6	zam. Parczewska 3
Żmidek Estera Chwula	lat 3	zam. Parczewska 3
Zonabend Izrael Icek	lat 26	zam. Mickiewiczza 6
Zonabend Chana Tolcha	lat 24	
Zonabend Szaja - Fajwel	lat 4	zam. Mickiewiczza 6
Zonabend Abram	lat 2	zam. Mickiewiczza 6
Zylbergeier Lewek	lat 35	

Zylbergeier Hinda	lat 40	
Zilberszac Szmul Izraił	lat 50	zam. Górnicza 4
Zilberszac Masia	lat 61	zam. Górnicza 4
Zylberszac Icek	lat 39	zam. Pl. Marszałka Piłsudskiego 31
Zylberszac Froim	lat 33	zam. Rynek 31
Zylberszac Kałma	lat 27	zam. Rynek 31
Zylberszac Nachma	lat 26	zam. Górnicza 4
Zilberszac Jankiel	lat 24	zam. Górnicza 4
Zilbersztajn Berek	lat 58	zam. Krzywa 4
Zylbersztajn Chaja	lat 58	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Arje Dawid	lat 35	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Towia	lat 31	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Wulf Zajwel	lat 28	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Szulim	lat 26	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Rywka	lat 20	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Moszek Hersz	lat 18	zam. Krzywa 4
Zilbersztajn Zysman	lat 16	zam. Krzywa 4
Zilbersztein (k)		
Zilbersztein Lea		
Zylbersztajn Chil	lat 48	zam. 3 Maja 12
Zylbersztajn Laja	lat 44	zam. 3 Maja 12
Zylbersztajn Joaw	lat 19	zam. 3 Maja 12
Zylbersztajn Jakób	lat 16	zam. 3 Maja 12
Zylbersztajn Pinkus Mendel	lat 14	zam. 3 Maja 12
Zyndorf Fajwel	lat 53	zam. Gen. dr Buchowieckiego 6
Zyndorf Chana	lat 49	zam. Gen. dr Buchowieckiego 6
Zyndorf Jehiel	lat 19	zam. Gen. dr Buchowieckiego 6
Żarnowiecka Hena	lat 37	zam. Rynek 21

THE EXTERMINATION OF THE OLKUSZ JEWS

The German forces seized Olkusz on 5 September 1939. Between 5 and 7 September 1939 Germans killed in Sławków 98 returning Jews. Soon after the German forces' invasion Jews were forced to participate in public works and to clear the snow from streets. Jews were removed from prettier houses from at center of the town and their property was robbed. As of 26 October 1939 a part of the Olkusz district together with the town itself, was included into the Reich III, and the eastern part of this district was included into Generalna Gubernia (German-occupied Poland). Probably also in 1939 the Judenrat (the Jewish Council) was established by either Azryl Flaszenberg or its chairman, Szwarcberg. The Olkusz Jewish community – together with the rest of the communities of the district – was incorporated into the Headquarters of the Jewish Communities in the Upper and Eastern Silesia (Ostoberschlesien) with its seat in Sosnowiec.

Probably also at the beginning of December 1939 Jews were forced to wear a cloth band with a Dawid star on a left sleeve. Even earlier, on 8 September 1939, when German marks were put into circulation, the occupying authorities introduced first limitations of Jewish people's freedoms by forbidding them to have more than 1 thousand or 2 thousand RM in their houses. The obligation to mark Jewish shops and workshops with a special sign was introduced. Jews were forbidden to give their possessions to Aryans and all their deposits of securities were blocked.

According to a German census of 23 December 1939, 4,097 Jews (7,8% of the whole society) lived in 6 towns of the Olkusz district. The most of them (3,080) lived in Olkusz, then in Sławków (960), in Ogrodzieniec (27), in Gorenice (14) and in Bolesławiec and Klucze (in eights). The considerable majority – 4,053 people – used the Jewish language at home (3,049 in Olkusz, 951 in Sławków, 24 in Ogrodzieniec, 14 in Gorenice, 8 in Klucze and 7 in Bolesławiec).

In January 1940 the Sosnowiec Headquarters was likely to appoint a commissioner of the Jewish Council in Olkusz – a Sobol. Jews were forced to make a contribution in gold. Sobol organized the police, which made sure that no Jew evaded public works. At the same time, the synagogue was profaned. In February 1940 a part of Jewish shops was closed down, the others were taken over by Germans. Jewish cemeteries were also systematically destroyed by means of using the tombstones to harden the surface (e.g. a square near a former grammar-school's building at Piłsudskiego Street), to clean up surfaces and for construction (e.g. fire dam in Pomorzany at Pomorska Street).

On 15 June 1940 most of Chorzów Jews were transplanted to Olkusz (the others were transplanted to Jaworzno). Another source says about 1500 Jews from Chorzów, Piasznik and other places of the Upper Silesia. The displaced were put among local

Jews, whose number reached 4000 at that time. Information on a displacement of Silesian Jews, among other things, to Olkusz, is confirmed by another source, which mentions a displacement of Jews from Bielsk, Cieszyn (and surroundings), Mikołów, Mysłówice and Żywiec to places of the concentration in Chorzów and Olkusz districts.

Jews, like other inhabitants of this town, were the victims of the so-called “bloody Wednesday” on 31 July 1940. From the survived documentation appears that the person who was particularly tormented in a physical and psychical manner on the Olkusz market was Mosze ben Icchak Hagerman, dajan (a religious judge) of the Olkusz Jews community. An Olkusz Jew, Majer, a citizen of the US, was exceptionally mangled then.

4,021 Jews (8,1%) lived in the part of a former Olkusz district included into the Reich on 10 October 1940.

Transports of Olkusz Jews to labor camps in the Reich began in October 1940 with sending of 140 people. The second transport with 130 Jews departed in January 1941, and the third one – consisting of 300 women – left in August 1941.

In September 1941 a white shoulder cloth was changed for the yellow patch in the shape of a “Dawid star” with a word “Jude”, which every Jewish man and woman from the age of 12 had to wear on the chest sown to the clothes.

In September 1941 Jews were displaced from the center of Olkusz to the ghetto, established in the suburbs of the town near Parcze, Sikorka and Słowiki. The displacement was carried out by a special displacement commission consisting of Germans not from Olkusz in the presence of officials of the Sosnowiec Headquarters of Jewish communities. Jews were allowed to transport their all belongings to the quarter by cart. The Jewish Community assigned those carts. Houses were emptied systematically according to streets. This displacement lasted about 10 days. Jews were informed about the displacement a few days earlier. Each Jew received a call to the Jewish Community to the Displacement Commission and had to pay a certain amount of money, set by that Commission, for a flat. Housing conditions in that quarter were very hard. Those who paid a lot of money got better flats. The best flats consisted of one room and a kitchen. The poor, about 7 or 8 people, lived in one room. The rich received flats in the part of the quarter which was near the town, and the poor lived in Sikorka. At the same time, Germans transplanted Poles from Sikorka to Jewish houses in the town. An Olkusz ghetto was probably not walled off, but its entrance was guarded by the German and Jewish police.

At the beginning of 1942, between February and April, three Jews were executed by hanging in order to warn local people against illegal trade. They were: Jakub Mordka (Leon) Glajtman, Chaim Pinkus and Herz Moszek Matner, caught while smuggling sausages on the way from Olkusz to Chrzanów and sent to jail. In the morning, on the day of their execution, Germans fetched 20 Jews, elder and respected citizens, who had to prepare 3 gallows. 100-200 Jews were forced to assist that execution. Men condemned to death were going to gallows with words “Szma Israel”. After the execution the gathered dissolved, and the condemned to death hanged till

the following day. They were guarded by the German police. The following day Germans took them away.

In spring 1942 the number of transports of Olkusz Jews to forced labor increased. On 12 March 1942, 117 Jewish women at the age of thirteen to twenty eight were sent to labor camps; their list is now in the archives of the Jewish Historical Institute in Warsaw. On 20 April 1942 a transport of 140 men departed from Olkusz, one month later, on 21-23 May 1942, during a szawuot holiday, 1,000 Jews were sent, including women.

There was a kitchen for poor Jews in Olkusz, organized by the community, in which 300 dinners were served. There was also a kindergarten for about 30 children to the age of 7, who were entertained, they received meals and in the evening they went home. Jews in Olkusz worked in the suitcase factory and in the branch of the Rosner's tailor shop. There was a Jewish hospital in a former girls' grammar-school building, which was run by a doctor Marian Auerhahn-Głuszecki.

In June 1942 the Olkusz ghetto was liquidated. From the surviving Jews' reports appears that liquidation started on the night of 9 June or before dawn on 10 June 1942. The German forces took decisions regarding liquidation of the Jewish ghetto but it was the Jewish police who carried out the liquidation action directly. At the beginning, Jews were placed in the community kitchen (a former boys' grammar-school) adjoining the Jewish hospital. Here, guarded by the Jewish police, they stayed till the following day when next Jews (in the aggregate about 3,400 people) were brought to a square next to the kitchen. Also in that square the selection was made by the SS-man, Kuciński. From that square the majority of people was led to a National Health Service's building under construction at Mickiewiczza Street. A small number of people (about 200) – considered to be able to work – stayed in the building with a community kitchen, from which they were transported to Sosnowiec dulag the following day, and from there to labor camps (Annaberg, Blechhammer, Gross-Rosen and Buchenwald). It is not unlikely that workers of the Rosner's shop (although they probably left Olkusz two weeks earlier and went to Będzin together with sewing machines), officials of the community and the Jewish police, medical personnel (about 200-300 people) stayed in that building, and were sent to the dulag in Sosnowiec afterwards. On Saturday morning Jews from the small neighboring towns and villages were brought to Olkusz and gathered at a small square vis-a-vis the National Health Service building. Jews gathered in that building were divided into two groups: the first one was taken to railway station on 13 June (Saturday), placed in the cars and sent to Oświęcim. The next Oświęcim transport – consisting of the Jews who stayed in the Health Service's building – departed on 15 June (Monday). Patients from Jewish hospital were also sent along with this transport.

After ghetto's liquidation, 10 to 20 workers of a suitcase factory still remained in Olkusz, had to live in a building belonging to a factory and were not allowed to leave it. In July 1943 they were sent to camps. On 1 August 1942 there were 78 Jews. On 10 October 1943 there were no longer Jews on the territory of the Olkusz district.

On 15 December 1944 the SS shot two people in Pomorzany – a worker Władysław Wąs (born in 1898) and a butcher Wiktor Wąs (born in 1895) – suspected of

killing a Jew. From Pomorzany inhabitants' reports appears that a victim of the murderers-brothers was a Jew hidden by them during the war.

What is significant is the fact that among 16,858 victims of the German occupation on the territory of the Olkusz district Jews constituted up to 15,067 people (89,4%).

After the war, although some of the surviving Jews returned to Olkusz, the local Jewish community failed to be reconstituted because most of Jews left the town soon. However, shortly after the war, the Jewish temporary committee existed in Olkusz.

In 1948 the Munich Honor Judge declared Mair Kiwkowicz, a Jewish policeman from the Olkusz ghetto, to be a traitor of a Jewish nation for his activities during the war.

Families of Rejla and Tobiasz, and Chaja and Joska Zilberszac, stayed in Olkusz the longest, till April 1966 and they carried out together a dust-absorbing mask manufacture "TEZET".

In 1972 the Olkusz Association in Israel published in Tel Aviv a commemorative book of Olkusz Jews: "OLKUSZ. The Commemorative Book Dedicated to a Community Annihilated by a Holocaust". Zwi Yasheev was its publisher. The book, published in Hebrew (several fragments in Yiddish), contains many memories and unique photographs, among other things, of an Olkusz synagogue.

Translated by Katarzyna Kocjan

VERNICHTUNG DER OLKUSZER JUDEN

Die deutschen Truppen besetzten Olkusz am 5. September 1939. Zwischen dem 5. und 7. September 1939 ermordeten die Deutschen in Sławków 98 zurückkehrende Juden. Bald nach dem Einmarsch deutscher Truppen wurde die jüdische Bevölkerung gezwungen, zu den öffentlichen Arbeiten und zum Schneeräumen zu erscheinen. Die Juden wurden aus den besseren Wohnungen im Stadtzentrum entfernt, ihr Vermögen wurde geraubt. Am 25. Oktober 1939 wurde ein Teil des Kreises Olkusz (powiat olkuski) mit der Stadt Olkusz selbst, dem III. Reich, der östliche Teil des Kreises dagegen, dem Generalgouvernement einverleibt. Vermutlich noch im Jahre 1939 wurde der Judenrat einberufen, der möglicherweise vom Azryl Flaszenberg bzw. dem Präsidenten Szwarcberger organisiert wurde. Die Jüdische Gemeinde in Olkusz wurde zusammen mit den sonstigen Gemeinden des Kreises der Zentrale der Jüdischen Gemeinden in Ostoberschlesien mit Sitz in Sosnowiec angegliedert.

Vermutlich schon anfangs Dezember 1939 wurden die Juden gezwungen, weiße Leinenbinden mit Davidstern auf dem linken Ärmel zu tragen. Schon früher, nämlich am 8. September 1939, verordneten die Besatzungsbehörden, mit der Einführung der deutschen Mark, die ersten Einschränkungen der Freiheiten für die jüdische Bevölkerung, indem den Juden verboten wurde, mehr als 1 Tausend RM bzw. 2 Tausend Złoty im Hause zu besitzen. Es wurde auch eine obligatorische Kennzeichnung von Geschäften und Werkstätten in ihrem Besitz eingeführt. Weiters wurde verboten, das Vermögen den Ariern zu übergeben, in den Banken wurden alle Wertpapierdepots gesperrt.

Gemäß der deutschen Zählung vom 23. Dezember 1939 betrug die Zahl der jüdischen Bevölkerung in 6 Städten des Kreises Olkusz 4.097 Personen (7,8 % der Gesamtbevölkerung). Die meisten (3.080) wohnten in Olkusz, weiter in Sławków (960), Ogrodzieniec (27), Gorenice (14) sowie Bolesław und Klucze (je 8). Die Mehrheit der Juden – 4.058 Personen – sprach zuhause jiddisch (3.049 in Olkusz, 951 in Sławków, 24 in Ogrodzieniec, 14 in Gorenice, 8 in Klucze und 7 in Bolesław).

Im Jänner 1940 hatte die Zentrale einen gewissen Sobol zum Kommissär des Judenrates in Olkusz ernannt. Die Juden werden gezwungen, Kontribution in Form vom Gold zu leisten. Sobol organisierte eine Miliz, die darauf achtete, dass sich kein Jude von den Arbeiten herumdrückt. In dieser Zeit wurde die Synagoge geschändet. Im Februar 1940 wurde ein Teil der jüdischen Geschäfte aufgelöst, die anderen wurden von den Deutschen übernommen. Systematisch wurden auch die jüdischen Friedhöfe zerstört, indem man die Grabsteine für den Straßenbau (z.B. den Platz vor dem ehemaligen Gymnasiumsgebäude in der Piłsudski Str.), die Flächenreinigung und Bauvorhaben (z.B. Feuerbecken in Pomorzany, Pomorska Str.) verwendete.

Am 15. Juni 1940 wurde der Großteil von Juden aus Chorzów nach Olkusz (die sonstigen - nach Jaworzno) übersiedelt. Andere Quellen erwähnen 1500 Juden aus Chorzow, Piasniki und weitere Orte in Oberschlesien. Die Ausgesiedelten wurden inmitten der hiesigen jüdischen Bevölkerung untergebracht, die nun zirka 4000 Personen zählte. Die Informationen über die Umsiedlung der schlesischen Juden, u.a. nach Olkusz bestätigt eine andere Quelle, die die Umsiedlung der Juden aus Bielsko, Cieszyn (und Umgebung), Mikołów, Mysłowice und Żywiec zu den Sammelstellen in den Kreisen Chrzanów und Olkusz erwähnt.

Ähnlich wie die sonstigen Stadtbewohner wurden Juden Opfer des so genannten „ blutigen Mittwochs“ (krwawa środa) am 31. Juli 1940. Aus dem erhaltene Bildmaterial geht hervor, dass Mosche ben Ischak Hagerman, Dajan (religiöser Richter) der jüdischen Gemeinschaft in Olkusz zum Objekt einer besonderen körperlichen und psychischen Mißhandlung auf dem Marktplatz in Olkusz wurde. Ein weiteres Opfer war damals der aus Olkusz stammende Jude Majer, amerikanischer Statsbürger.

Am 10. Oktober 1940 wohnten in dem an das Reich angeschlossenen Teil des Kreises Olkusz 4.021 Juden (8,1%)

Im Oktober 1940 begannen mit der Verschleppung von 140 Personen die Transporte der Olkuzer Juden in die Arbeitslager im Reich. Der zweite Transport mit 130 Juden verließ Olkusz im Jänner 1941, der dritte – bestehend aus 300 Frauen – im August 1941.

Im September 1941 wurde die weiße Armbinde durch einen gelben Fleck in Form eines Davidsterns und der Inschrift „Jude“ ersetzt, den jeder Jude und jede Jüdin ab dem 12. Lebensjahr, angenäht auf der Kleidung in Brusthöhe, zu tragen hatte.

Im September 1941 wurden die Juden aus dem Zentrum von Olkusz in ein Ghetto übersiedelt, welches in der Vorstadt, in der Gegend von Parcze, Sikorka und Słowi ki eingerichtet wurde. Die Übersiedlung bewerkstelligte eine spezielle Übersiedlungskommission, die sich aus Deutschen von außerhalb Olkusz zusammensetzte, in Anwesenheit von Beamten der Zentrale der Jüdischen Gemeinden in Sosnowiec. Die Juden konnte ihr gesamtes Hab und Gut mit Fuhrwerken übersiedeln. Diese Fuhrwerke wurden von der Jüdischen Gemeinde gestellt. Die Wohnungen wurden planmäßig nach den Straßen geleert. Die Übersiedlung dauerte zirka 10 Tage. Die Juden erfuhren nur ein Paar Tage vorher von der geplanten Übersiedlung. Jeder Jude wurde in die Jüdische Gemeinde zur Übersiedlungskommission vorgeladen und musste einen von der Kommission bestimmten Betrag für die Wohnung einzahlen. Die Wohnverhältnisse im Ghettobezirk waren sehr schwer. Diejenigen, die einen großen Geldbetrag bezahlt hatten, erhielten bessere Wohnungen. Die besten Wohnungen setzten sich aus einem Zimmer und Küche zusammen. Die Armen wohnten zu je 7-8 Personen in einem Zimmer. Die Reichen bekamen Wohnungen in demjenigen Ghettoteil, der nahe der Stadt lag, die Armen – in Sikorka. Gleichzeitig übersiedelten die Deutschen die Polen aus Sikorka in die jüdischen Wohnungen in der Stadt. Vermutlich war das Ghetto in Olkusz nicht eingezäunt, jedoch wurde der Eingang von der deutschen und jüdischen Polizei überwacht.

Anfangs 1942, zwischen Feber und April, wurden in Olkusz drei Juden gehängt, ihre Hinrichtung sollte für die Bevölkerung als Warnung vor illegalem Handel die-

nen. Dies waren: Jakub Mordka (Leon) Glajtman, Chaim Pinkus und Herz Moszek Matner, die beim Schmuggel von Wurst am Wege von Olkusz nach Chrzanów erwischt und verhaftet wurden. Am Morgen der Hinrichtung brachten die Deutschen 20 ältere, angesehene jüdische Bürger, die drei Galgen errichten mussten. Etwa 100-200 Juden wurden gezwungen, bei der Hinrichtung anwesend zu sein. Die Verurteilten gingen mit den Worten „Schma Israel“ zum Galgen. Danach konnten die Versammelten den Platz verlassen, die Hingerichteten blieben bis zum nächsten Tag am Hinrichtungsplatz. Sie wurden von der deutschen Polizei überwacht. Am nächsten Tag wurden sie von den Deutschen abgenommen und weggeführt.

Im Frühjahr 1942 wuchs die Zahl der Transporte von Juden aus Olkusz in die Arbeitslager. Am 12.März 1942 wurden 117 jüdische Frauen im Alter von dreizehn bis achtundzwanzig aus Olkusz in die Arbeitslager verschickt. Die Liste dieser Personen befindet sich heute im Archiv des Jüdischen Geschichtsinstitutes in Warschau. Am 20.April 1942 geht aus Olkusz ein Transport von 140 Männern ab, einen Monat später, d.h. 21.-23.Mai 1942 während des Feiertages Schawuoth, wurden zirka 1.000 Juden, darunter auch Frauen verschleppt.

In Olkusz befand sich eine Ausspeisung für arme Juden, die von der Gemeinde organisiert wurde und die zirka 300 Mittagessen ausgab. Es wurde auch ein Kindergarten für zirka 30 Kinder im Alter bis 7 Jahre betrieben, in welchem die Kinder spielen und essen konnten; am Abend gingen sie nach Hause zurück. Die Juden in Olkusz arbeiteten in einer Kofferfabrik und in der Schneiderwerkstatt (Shop / szop/) von Rosner. Im Gebäude des ehemaligen Mädchengymnasiums wurde das jüdische Krankenhaus, geleitet von Dr. Marian Auerhahn-Głuszecki, untergebracht.

Im Juni 1942 erfolgte die Auflösung des Ghetto in Olkusz. Aus den Berichten der überlebenden Juden aus Olkusz geht hervor, dass die Liquidation des Ghetto in der Nacht vom 9. auf den 10.Juni bzw. in der Früh des 10.Juni 1942 begann. Die Entscheidungen bei der Durchführung der Auflösung des Ghetto hatten die deutschen Einheiten innen, obwohl die unmittelbare Durchführung der Aktion der jüdischen Miliz oblag. Anfänglich wurden die vorgeführten Juden im Gebäude der Gemeindegasse (ehemals Knabengymnasium) in der Nachbarschaft des jüdischen Krankenhauses versammelt. Dort blieben sie, bewacht von der jüdischen Miliz, bis zum nächsten Tag, an dem zu dem in unmittelbaren Nähe des Gebäude befindlichen Platz weitere Juden getrieben wurden (insgesamt zirka 3.400 Personen). Auf diesem Platz fand dann die Selektion statt, die von dem SS-Mann Kuciński durchgeführt wurde. Von diesem Platz wurde der Großteil der Menschen zum Gebäude der Krankenkasse in der Mickiewicz Str. geführt. Eine kleine Gruppe (zirka 200 Personen), die als arbeitsfähig eingestuft wurden blieben im Haus, in dem sich die Gemeindegasse befand. Von dort wurden sie am nächsten Tag in das Durchgangslager in Sosnowiec, und anschließend in verschiedene Arbeitslager (Annaberg, Blechhammer, Gross-Rosen und Buchenwald) gebracht. Es ist nicht ausgeschlossen, dass in diesem Haus auch die Beschäftigten der Werkstatt Rosner geblieben sind (obwohl sie möglicherweise schon zwei Wochen früher von Olkusz nach Będzin zusammen mit Nähmaschinen abtransportiert wurden, überdies die Angestellten der Gemeinde und der jüdischen Miliz und sowie das medizinische Personal

(zirka 200-300 Personen), die in das Durchgangslager in Sosnowiec überstellt wurden. Am Samstag früh wurden von den Städtchen und Dörfern der Umgebung Juden nach Olkusz gebracht und auf einem kleinen Platz vor dem Gebäude der Krankenkasse versammelt. Die im Gebäude der Krankenkasse versammelten Juden wurden in zwei Gruppen eingeteilt: die erste wurde am 13.Juni (Samstag) zum Bahnhof geführt, in Waggons verladen und nach Oświęcim gebracht. Der nächste Auschwitz-Transport – der sich aus den im Gebäude der Krankenkasse verbliebenen Juden zusammensetzte – ging am 15.Juni (Montag) ab. Diesem Transport wurden auch Kranke aus dem jüdischen Krankenhaus angeschlossen.

Nach der Auflösung des Ghetto sind in Olkusz noch 10 bis 20 Arbeiter aus der Kofferfabrik geblieben, die im Fabriksgebäude gewohnt haben, ohne dieses verlassen zu dürfen. Im Juli 1943 wurden sie in Lager verschleppt. Am 1.August 1942 waren in Olkusz 78 Juden. Am 10.Oktober 1943 befanden sich im Gebiet des Kreises Olkusz keine Juden mehr.

Am 14. Dezember 1944 hat die SS in Pomorzany zwei Personen erschossen – den Arbeiter Władysław Wąs (geboren 1893) und den Fleischer Wiktor Wąs (geboren 1895) – sie waren verdächtig, einen Juden ermordet zu haben. Aus den Berichten der Einwohner von Pomorzany geht hervor, dass das Opfer der Mörderbrüder ein Jude war, den sie während des Krieges versteckt hatten.

Bezeichnenderweise waren von den 16.858 Opfern der deutschen Besatzung im Gebiet des Kreises Olkusz bis zu 15.067 Juden (89,4%).

Nach dem Krieg kehrten einige der geretteten Juden nach Olkusz zurück, eine Erneuerung der jüdischen Gemeinschaft kam aber nicht zustande, weil die meisten von ihnen die Stadt schnell verlassen haben. Gleich nach dem Krieg war in Olkusz ein temporäres jüdisches Komitee tätig.

Im 1948 wurde Mair Kiwkowicz, ein jüdischer Polizist aus dem Ghetto in Olkusz, vom Münchner Ehrengericht als Verräter des jüdischen Volkes verurteilt.

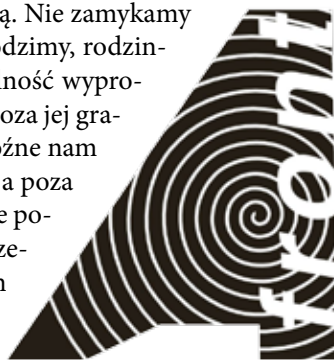
Am längsten, nämlich bis April 1966 blieben die Familien Rejla und Tobiasz sowie Chaja und Josek Zilberszac in Olkusz, die dort gemeinsam die Staubmaskenproduktion „ TEZET“ führten.

Im Jahre 1972 wurde von dem Olkusz-Verband in Israel ein Gedächtnisbuch der Olkuszer mit dem Titel:“ OLKUSZ. Gedächtnisbuch gewidmet der vom Holocaust vernichteten Gemeinschaft“ in Tel-Aviv veröffentlicht. Der Herausgeber war Zwi Jashkev. Dieses in hebräisch (mit Fragmenten in jiddisch) herausgegebene Buch beinhaltet zahlreiche Erinnerungen und heute schon einmalige Photos, u.a. der Synagoge in Olkusz.

Übersetzung: Maria Zykan-Zilberszac

Fundacja Kultury AFRONT

Fundacja Kultury AFRONT zajmuje się kulturą i sztuką. Nie zamykamy się w granicach ziemi olkuskiej, aczkolwiek stąd się wywodzimy, rodzinnego miejsca się nie wstydzimy i chcemy, by nasza działalność wypromowała tutejszych twórców i ich dzieła w Polsce, a nawet poza jej granicami. Mamy zapał i chęci. Nie boimy się wyzwań, niegroźne nam wszelakie rzucane pod nogi kłody, bośmy przyzwyczajeni, a poza tym wiemy, że determinacją i uporem człowiek jest w stanie pokonać każdą przeszkodę. Jeżeli nie zgadzacie się ze stwierdzeniem, że kultura i sztuka są niepotrzebne, że są afrontem wobec takich ludzkich potrzeb jak pełny brzuch i pusta głowa, jeśli chcecie działać, zapraszamy do współpracy.

Cele Fundacji:

1. Działalność na rzecz kultury i sztuki.
2. Wspieranie edukacji artystycznej i kulturalnej oraz wszelkich działań zmierzających do rozwoju i promocji szeroko pojętej kultury poprzez promowanie, inicjowanie i kreowanie działań na ich rzecz.
3. Podtrzymywanie tradycji narodowej, świadomości narodowej, regionalnej i kulturowej.
4. Działalność na rzecz wymiany kulturowej: promocji kultury polskiej za granicą, kultur innych narodów w Polsce, integracji europejskiej oraz rozwijanie kontaktów i współpracy międzynarodowej.
5. Wspieranie artystów, twórców i szeroko pojętej działalności artystycznej. Integracja twórców, działaczy, podmiotów kulturalnych i turystycznych oraz jednostek samorządu terytorialnego.
6. Inicjowanie i wspieranie działalności służącej rozwojowi turystyki.
7. Przeciwdziałanie poprzez kulturę i sztukę problemom społecznym i wykluczeniom.
8. Ochrona dziedzictwa narodowego i kultury materialnej.

Wesprzyj nas!

Fundacja Kultury AFRONT

NIP: 637-21-98-591

REGON: 365383662

KRS: 0000636325

Nazwa banku: Bank Pekao SA

Numer rachunku bankowego: 08 1240 4966 1111 0010 7028 1339

Na rachunku prosimy o podanie informacji, na jaki cel wpłacają Państwo daną kwotę, np.:

- cele statutowe Fundacji,
- zakup kwartalnika „Afront” (nr...),
- zakup książki Janusza Czerniaka.

Fundacja Kultury AFRONT – kontakt:

32-332 Bukowno, ul. Wiśniowa 7A

tel. 502 405 437, 668 118 267

e-mail: afront.fundacja@wp.pl